SLOVENSKÝ PRAVOPIS.

HISTORICKO-KRITICKÝ NÁKRES

od

D^RA S. CZAMBELA.

V BUDAPEŠTI 1890.

TLAČOU VIKTORA HORNYÁNSZKEHO.

NÁKLADOM VLASTNÝM.

Od pôvodcu tohoto spisu

vyšly

„Príspevky k dejinám jazyka slovenského“

Sošit I. V Budapešti 1887.

(Strán 130. Cena 80 kr.)

Sošit ten obsahuje štyri jazykohistorické rozpravy:

1. Čeština a československenčina v Uhrách do polovice XVI. veku.
2. Ako písal Viliam Pauliny-Tóth.
3. Ruské živly v spisovnom jazyku slovenskom.
4. Slovnikárske drobnosti.

SLOVENSKÝ PRAVOPIS.

HISTORICKO-KRITICKÝ NÁKRES

OD

DRA S. CZAMBELA.

V BUDAPEŠTI 1890.
TLAČOU VIKTORA HORNYÁNSZKEHO.
NÁKLADOM VLASTNÝM.

d Colle e Libr.

3294.69

964/10

— *Všetky práva vyhradené.* —

PREDMLUVA.

Pred niekoľkými roky oslovil ma jedon z mojich tunajších priateľov, aby napísal dáku príručnú knižku o slovenskom pravopise. Rád by mu bol vyhovel, ale shľadávajúc potrebnú látku skoro som sa presvedčil, že je toho času nemožno vydať pravopisnú rukoväť, ktorá by vyhovela potrebe. Inak učia mluvnice, inak píšu spisovatelia; a ešte aj medzi sebou rozchodia sa i mluvnice i spisovatelia. Medzitým pomery miestné tak sa utvorily, že nielen spomenutý môj priateľ ale aj iní tunajší moji známi neprestávali doliehať na mňa pravopisnými otázkami. Z mnohoćetných vyzdvihujem na pr. tieto:

Ako je lepšie písať: spytovať sa či zpytovať sa, skúsený či zkúsený, spomenúť či zpomenúť, krýdlo či krídlo, osobytný či osobitný, Moravän či Moravan, rozpravät či rozprávať, krupäj či krupaj, priemyseľ či priemysel, účeľ či účel, jiesť či jesť, háveď či háveť, zamestnať či zamestknať, zaslonit či zaclonit, nehať či nechať, nech či nak-nab, azda či ažda; zrast-zrost či vzrast-vzrost; ulicach či ulicách-uliciach; bárs či trebár-trebas-trebárs; cez, prez či ces, pres; hoc-hoci či choc-choci-chot-chotas, či práve hoďa, hoďas, hods, hodz, hodza atď.?? Ktorý inštrumentál je lepší, či mečí, mečmi, mečami a či mečí mečmí, mečamí-mečiami? Akým právom píše sa: ssutiny, sklonit hlavu dolu, keď píšeme: zrúcaniny, zložil tarchu dolu? atď. atď. atď.

Akože mi prišlo odpovedať na také a podobné otázky? Vyhýbave. Nechtiac páchať nesvedomitosť natiskaním pravopisu, ktorý mechanicky sám som si osvojil, musel som riecť, že ten alebo onen grammatik tak učí, ale v skutočnosti lepší spisovatelia takto a takto píšu, že je bežné a dobré i jedno i druhé . . . tamto, keď postavíme sa na stanovisko také,' — toto,' keď postavíme sa na stanovisko inakšie.

Ale svojimi neurčitými odpoveďami nevyhovel som nikomu . . . Zvedavci v krátkej dobe prestali sa dopytovať a písali tak, ako im práve z pera vymokalo.

Vtedy po všestrannom uvážení predložil som si podrobiť základnej revísii celú sústavu pravopisnú. Mojou túžbou stalo sa umenšiť nedostatky a urovnať nedôslednosti vo slovenskom pravopise. A skoro na to som poznal, že pevne stanovenými zásadami dajú sa odstrániť mnohé nedostatky i nedôslednosti.

Tak povstala táto knižka.

Nejednomu čitateľovi pozdá sa, že písal som príliš obšírne. Bez potreby nezopakúval som jedny a tie samé veci. Historicko-kritická časť nech je dôkazom toho, že svedomite vykonal som predpráce, potrebné k tomu, aby smel prehovoriť v otázke slovenského pravopisu. Dobre mi je známo, že dokonalosti alebo úplnosti ani čo do snesenej látky ani čo do jej spracovania nedosiahol som ani v historickej časti ani v osnove pravopisných návrhov, ale verím predsa, že spisu môjmu, i tak ako vyšiel, dostane sa uznania od tých, ktorí znajú literatúru o slovenskom pravopise. —

K obsahu v tomto spise pripojujem nasledujúce poznámky.

Prirovnávajúc česko-slovenské písmo ku písmu čiste českému, opieral som sa čo do písma čiste českého o Gebauerov spis „Příspěvky k historii českého pravopisu.“ Dľa tohoto počiatky diakritického písma počítal som od Husa

napriek tomu, že dľa novšieho objavenia diakritického písma užito bolo aj pred Husom. Úplným a konečnoplatným objasnením vzniku diakritického písma zmenia sa možno daktoré moje vývody, ale sám dotýčny rozbor neutratí na svojej hodnote. Vypočitujúc literatúru o československom, fonetickom a etymologickom pravopise (str. 15—20) nespomenul som „Nejhlavnější pravidla slovenské dobropísemnosti, kterážta sebral Samuel Čerňanský“, v Štiavnici 1802, v dvanástorke str. 24, lebo nemajúc spis po ruke, nevedel som o jakom znie pravopise, či o československom a či o slovenskom dľa Bernoláka. Nespomenul som ani tie spisky o pravopise etymologickej doby, ktoré určené sú pre ľudové školy.

Medzi návrhami nachodí sa jedon podstatný. Nateraz predložku „s“ píšeme totiž polovičatým spôsobom; v istých prípadoch etymologicky a v istých foneticky. Táto polovičatosť preniesla sa z doby fonetickej, vidz o tom na str. 95—102. Odstranit túto polovičatosť, písať predložku *s* dôsledne etymologicky, to vyžaduje hlavná zásada nášho pravopisu a zároveň potreba spisovného jazyka. Za túto opravu vrele primlúvam sa tedy ku smerodajným kruhom; ona sama odporúča sa svojimi výhodami, o ktorých rozpisovať sa bolo by zbytočno.

Na str. 207—208 narádzam upustiť od terajšieho spôsobu vykania a prijať ten, ktorý je skutočne slovenský. Tento posledný návrh mohol som síce rozšíriť a narádzať aj to, aby sme písali o neprítomných osobách, ktoré vyznačiť a uctiť chceme, v tretej osobe množného počtu („môj otec neboli doma“, „matka moja povedali“ atď.), ale z príčin taktických nateraz pominul som taký návrh. Množstvom návrhov nechcel som ohrožiť osud návrhov súrnejšich.

Hľadiac na rozvoj českého pravopisu, vyhol som riešeniu toho, či etymologicky písať predložku *s* i vtedy, keď

je prvou časťou slúčených predložiek, na pr. v týchto prípadoch: *z*ponad hlavy, *z*ponad komína spadlo čosi atď.

Stanoviac pravidlá o cudzích slovách, poučoval som sa nielen vlastným zkúmaním, ale aj tým, čo javí sa v pravopise najpríbuznejšom, pre nás historickom. Prišiel som na čisto v tej veci, že vzdelaný Slovák, — o cele nevzdelaných nemožno dbať v pravopise, — píšuc v domácich slovách „ro*zvzt*eklif", „me*stsk*ý", „*scvr*knúť sa" atď., v etymologickom pravopise vždy sa bude zdráhať písať „imatrikulácia", „korekcia", „korektný" atď. m. etym. foriem: immatrikulácia, korrekcia, korrektný. Tí v Čechách, ktorí v cudzích slovách z pravidla nezachovávajú zdvojenín spoluhlákových, rušiac etymologický ráz pravopisu, — upadajú napospol v nedôslednosť. Vo všetkých prípadoch narušovať etymologiu, proti tomu mimovoľne vzpiera sa v nich cit a tvorením vynimôk pre fonetiku, dľa osobných náhľadov, otvára sa bezhraničné pole kolísavosti a nedôslednosti. Slová Egypt, Palestína a Grécko prijal som bez „ä", poddávajúc sa zvyku. V praktickej časti knihy za dobré som uznal zvyku prepustiť víťazstvo aj v písaní týchto slov: hoc, hoci napriek tomu, že „hoci a hoc m. choci a choc sú práve tak chybné tvary jako nehať m. nechať" (Hat. ml. 263), ďalej slovám: ďal*ší* m. ďal*ší*, sihlina m. syhlina, môcť m. môžť, nechcť m. nehcť, zaclaňať m. zaslaňať reďkovka m. redkovka. —

Pravopis tejto knižky v daktorých maličkostiach líši sa od navrhnutého v nej. Hľadajúc pravidlá, robieval som rozličné pravopisné experimenty v tiskopisoch mne podriadených. V dobe, keď som počal tento spis, ukončil som bol síce všetky experimenty, ale v praxi nebol som si ešte osvojil konečné výsledky zo dvoch a síce výsledky z tých, ktoré sa poťahovaly na pravopisné slučovanie slov, menovite na písanie spojek a prísloviek a na rozlišovanie prídavných mien od prísloviek narušovaním hlavného pravidla o kvantite. Odtiaľ je, že vo spomenutých prípadoch v praxi

nepoužíval som pravidiel, ktoré navrhujem. Ač nedôsledne, píšem: z krátka, z ticha, z hola atď., a navrhujem: zkrátka, zticha, zhola; ďalej temer z pravidla píšem pl. n.: krátké, nízké, mimoriadné atď. a navrhujem písať dve dlhé po sebe len tam, „kde by prídavné meno skrátením skloňovacej prípony dostalo formu príslovkovitú“ (str. 174). — Mimo to v osnove písal som dľa češtiny skúmať, snášať, kdežto navrhujem v smysle rozložených zásad: skúmať, snášať i znášať (str. 166)., za užívané v tomto spise ďalší, haňba-haňbiť sa a kmeň kážem písať dľa zvyku ďalši, hanba-hanbiť sa a kmen. Odchýlky nepatrné. Dvojtvarov jest ovšem dosť, zvlášte pri kvantite.

Udávam-li v Pravopisnom ukazovateli len jedon z oprávnených dvojtvarov, tomu tak treba rozumeť, že uvedenému dávam prednosť, čím ovšem predčasne a samovoľne nezavrhuje sa druhý.

Jednotlivé slová a pravidlá vysvetľoval som nielen jazykom nemeckým ako to bývalo dosiaľ v takýchto a podobných prácach slovenských, ale aj maďarským. Dúfam, že v pravopise politiku nikto nehľadá a že mi takéto novotárstvo nikto vo zlé vykladať nebude.

Niektoré pravopisné otázky, menovite čo sa týče dĺženia a krátenia v kmeňoch, obmäkčovania pri tvorení slov atď., zostávajú neriešené. Bolo by škoda umele pristavovať prirodzený rozvoj.

Citáty podával som v pravopise, ktorého užito v osnove tohoto spisu; len tam podržal som pravopis pôvodný, kde to vyžadoval vnútorný obsah citátu. —

Tu podávam úplné názvy spisov, ktorých častejšie som sa dovolával.

Bernolák Anton: Slovár Slovenský I—VI. Budae 1825—1827; Schlowakische Grammatik, aus dem lateinischen ins deutsche übersetzt von A. Brestyansky. Ofen 1817. — *Černianský* A.: Slovenský Pravopis. V Pešti 1869.

Gebauer Ján: Příspěvky k historii českého pravopisu (v Sborníku Vědeckém musea král. českého. Odbor hist., fil. a filos. IV. V Praze 1871); — Hláskosloví jazyka českého. V Praze 1877. Uvedení do mluvnice české. V Praze 1876. Mluvnice Česká. V Praze a ve Vídni 1890. — *Hattala* Martin: Grammatica linguae slovenicae. Schemnicii 1850.; Krátka mluvnica slovenská. V Prešporku 1852; Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. V Praze 1857; Mluvnica jazyka slovenského. Pešť 1864. — *Hodža* M. M.: Epigenes Slovenicus. Liber primus. Leutschoviae 1847; Větín o slovenčine. V Levoči 1848; — *Kalinčák* Ján.: Povesti I—VI. Turč. Sv. Martin 1871—1873; — *Loos* Jozef: Slovník I—III. Pešť 1869—1871; *Miklosich* Fr.: Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. Wien: I. 1879, II. 1875, III. 1876, IV. 1883; Etymologisches Wörterbuch der slawischen Sprachen. Wien 1886; — *Mráz* Fr.: Slovenská Mluvnica. V Pešti 1872; — *Pastrnek* Fr.: Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn. Wien 1888; — *Pauliny-Tóth* V. Besiedky I—IV. V Skalici 1867—1870; *Pov. Proston.* = Prostonárodnie slovenské povesti. Usporiadal a vydáva Pavol Dobšinský. I—VIII. Sv. Martin 1880—1883; *Radlinský* O.: Poklady kazateľského rečníctva. Prvého ručníku sväzky I—II. V B. Štiavnici 1848—1849; — Pravopis slovenský s krátkou mluvnicou. We Vídni 1850; — *Sasinek* Fr. V.: Slovenský Letopis I—VI. V Skalici 1876—1882; — *Slovenské Pohľady,* beh starý i nový; — *Slov. Pov.* = Slovenské Povesti. Vydávajú A. H. Škultéty a Pav. Dobšinský. Knihy prvej sväzky I—VI. Rožňava a Štiavnica 1859—1861; — *Štúr* Ľudovít: Nauka reči slovenskej. V Prešporku 1846; Nárečja Slovenskuo. V Prešporku 1846; — *Vaj. Tatr.* = Tatry a More. Básne Vajanského. Turč. Sv. Martin 1880; — *Viktorin* J.: Grammatik der slovakischen Sprache. Pest 1862.

Rozpravy, uverejnené v časopisoch alebo v alma-

nachoch a ostatné tu nepoznačené spisy aspoň po prvý raz uvodia sa na príslušných miestach plným názvom. —

Dačo k vôli historickej pravde.

Pred vydaním tohoto spisu objavily sa výroky, jaké predošle neznali sme v dejinách slovenského jazyka (na pr. že je terajší pravopis nie od Hattalu, lež od Hodžu, že je pravopis Štúrov ten istý fonetický čo Bernolákov a iné). Poneváč také výroky nachodia sa i v tomto spise bez toho, aby sa pôvodca odvolával na prvotný prameň, za povinnosť pokladám si oznámiť, že niektoré hlavy tohoto spisu v budapeštianskych Slov. Novinách (v rubrike Literatúra) vyšly boly doslovne už v polovici minulého roku; pomenované výroky po prvé tam uzrely svetlo v mesiaci júne. Ony sú pôvodnými výroky tohoto spisu.

Už bola vytlačená aj III. časť tohoto spisu, keď od mužov zaujímajúcich sa o pravopis a mujúcich vliv naň dostalo sa mi poznámok poťahom na praktické prispôsobenie zásad v I. časti rozložených. Náhľady dotýčnych pravopisne vlivných mužov v niektorých veciach odchyľujú sa od mojich.

Ja som chcel odstraňovať protivy v zásadách a obľahčovať dôslednosť v podrobnostiach nakoľko to umožňuje doterajší rozvoj pravopisný. Z tej príčiny prinútený som bol mnohé veci zavrhnúť, ktoré ujaly sa boly zlozvykom. Naproti tomu v dotýčnych poznámkach zračí sa to, k čomu jednotlive v praxi dospeli oní mužovia.

Nakoľko to usnadnila a umožnila technika, pre náležité doplnenie IV. časti ku svojim návrhom prikladám v závorkách aj formy vo smysle podaných poznámok. Tým dostanú sa na verejnosť dva návrhy. Jedon vyplýva zo

snahy udôsledniť a prísnym prevedením zásad uľahčiť slovenský pravopis; tento hľadí do budúcnosti. Druhý viacmenej pridržuje sa toho, k čomu už navykli jednotliví spisovatelia poprední; tento opiera sa o prítomnosť. Nech schváli život, čo je primerané. Práca, ktorú som vykonal, bola nezištná a preto nemožno očakávať, aby sa hlavate zasadzoval o to, čo len sám uznal som za dobré. Dovoľujem si však tieto poznámky.

Pri cudzích slovách pravopisne vlivní spisovatelia žiadajú, aby zachovávali sme „th“ a nepísali spoluhláskových zdvojenín. Rešpektujúc hlavnú zásadu nášho pravopisu a poznav čo je na str. 110., nemohol som to navrhovať. Keď k vôli etymologii zachovávame zdvojeniny v domácich slovách: o*dd*ať, kame*nn*ý a t. p., niet príčiny zanedbávať ich vo slovách cudzích: a*dd*ícia, a*nn*ektovať.[1] I tam i tu predpokladá sa istá miera vzdelanosti u pisateľa. Naproti tomu i na úkor etymologickosti prichodilo mi zavrhnúť „th“ práve tak ako na pr. „ph“, lebo ani tamtoho ani tohoto neznáme vo slovenskej abecede; obe svádzajú Slováka nesprávne čítať.

Dotčené poznámky vyslovujú sa aj proti obmäkčovaniu v slovách ako píšťaľka, viedeňský, baňský, žrďka a pod. (str. 89.) Moje stanovisko omlúva sa českou obdobou: vídeňský, čiastočne skutočnou výslovou: chúťka a konečne hlavnou zásadou slovenského pravopisu. Pri tom všetkom vo IV. časti vyhyboval som dôslednému prevedeniu pravidla, nachodiaceho sa na str. 89, hľadiac i na to, že nielen pri kvantite, ale aj pri obmäkčovaní jest ešte mnoho vecí, v ktorých pravopisný rozvoj nedostúpil svojho vrcholu. —

Kritikov praktickej časti jedine o to prosím, aby posudzujúc čiastky môjho spisu nespúšťali s očú sústavnosť

[1] Formy cudzích slov s nedvojenými spoluhláskami nepodával som v závorkách; každému je ľahko domyslieť si ich.

celku. Snáď tejto k vôli dopustil som sa prechmatov; ona ma omluví. Samo sebou rozumie sa, že veci tým viac prospeje, čím viac náhľadov prejaví sa o nej. Ja som vykonal kus ťažkej práce, na povolaných spisovateľoch je, aby ju v praxi náležite uvážili a, uznajú-li to za dobré, prijali za podklad k opraveniu a ustáleniu slovenského pravopisu.

V Budapešti, koncom októbra r. 1890.

Pôvodca.

OBSAH.

	Strana
Predmluva	(III—XI)
I. Úryvky z dejín slovenského pravopisu	(1—136)
Rozvoj pravopisných zásad	3—20
Z dejín slovenského písma	21—63
Samohlásky	29
Dĺženie samohlások	34
Dvojhlásky	37
Polosamohlásky l, r	39
Spoluhlásky	41
Skopeniny	57
K dejinám etymol. pravopisu	64—137
O písmene „*y*“	79
O písmene „*ä*“	83
Obmäkčovanie	88
O príponách *ský, stvo, stvie*	93
O predložkách *s, z, vz*	95
Ešte daćo z etymologie slov	102
Ako šetrí sa etymologia v cudzích slovách	109
O dlhých a krátkych slabikách	116
II. Sústavné pravidlá slovenského pravopisu	(137—198)
Spoluhlásky, ktoré sa inak vyslovujú a inak píšu	140
Kde sa píše „y“	142
Kde sa píše „ä“	150
Kde sa píšu mäkké „ď“, „ť“, „ň“, „ľ“	151
O príponách „ský“, „stvo“	156
O predložkách „s“, „z“, „vz“	158
Poznámky o daktorých kmeňoch	167
Ako písať cudzie slová	169
O dlhých a krátkych slabikách	172
Kde písať veľké litery	178
O slučovaní slov	189
Delidlá, rozdeľovanie slabík. Skratky	194
III. Zvláštné pokyny pravopisecké	(199—208)
Ako napomáhať ľubozvuk pravopisom	201
O mluvnickej shode slov	205
IV. Pravopisný ukazovateľ	(209—271)

I.

ÚRYVKY
z
DEJÍN SLOVENSKÉHO PRAVOPISU.

ROZVOJ PRAVOPISNÝCH ZÁSAD.

Našli sa takí slovenskí spisovatelia, ktorí žili alebo žijú v tej mienke, že spisovný jazyk slovenský pustil korene už pred tisícimi rokmi. Ba našiel sa i taký, ktorý našu literatúru počíta od r. 58. po nar. Kristovom. (Andrej Sytniansky v Slovesnosti z r. 1873. na str. 17.) Preto, že dejiny pravopisné od dejín písaného jazyka odlúčiť nemožno, do podobnej dávnovekosti mali by sme položiť aj dejiny slovenského pravopisu. Ale to nemožno urobiť seriósne. V uvedenej rozprave o literatúre slovenskej Andrej Sytniansky so Šemberom opieral sa o jednotlivé slová pôvodu slovanského, vylovené z latinských spisov.

Z tých predsa nemožno spísať ani dejiny literatúry slovenskej, ani dejiny spisovného jazyka slovenského? Nebolo by teda treba podvracať ho. Ba nebolo by treba podvracať ani tých, ktorí zastávali alebo zastávajú mienku, že naši bezprostrední predkovia už pred tisícimi rokmi písali svojím materským jazykom, lebo veď povolaní učení ľudia už dávno rozriešili tú otázku v neprospech týchto predpojatcov, ale v našich mimoriadnych literárnych pomeroch nebude predsa škodiť časom pretriasť otázku tú dôkladne a takým spôsobom, aby ju mohol jasne pojať každý, i neučený. Nech bude jasno medzi nami. Aj potiaľ, pokiaľ sa to stane, odprávam čitateľa na prvú časť svojej rozpravy „o spisovnom jazyku slovenskom“, ktorá napísaná po ma-

darsky vyšla bola v besedniciach „Nemzet"-u. (Príslušná časť v č. 349. z r. 1885.) Tam je vyloženo, že tí nemajú pravdy, ktorí už v IX. století vidia náš spisovný jazyk rozvinutým a zároveň podotknuto, že spisovný jazyk slovenský počína sa javiť teprv v prvej polovici XV. století a že jeho dejiny počítať treba od tejto doby. (Srovnaj Príspevky I. str. 11—15.)

S touto dobou počínajú sa zároveň dejiny slovenského pravopisu.

Od doby, s ktorou počíname dejiny pravopisu, boly mnohoraké spôsoby pre označovanie jednotlivých zvukov, počutých vo slovenských slovách. Prvý spôsob bol ten, ktorému naučili nás dostahovavší sa Česi.[1] V dobe, keď nám boli učiteľmi, podobne iným národom ani sami nemali sriadeného, pevného pravopisu. Preto, že má čeština viac zvukov než mala latinčina písmen, musela si vypomáhať rozličnými spôsoby, užívajúc jednoho a toho samého písmena k označeniu viac zvukov alebo použijúc viac písmen k označeniu jednoho zvuku. A práve preto nutno pomenovať tento pravopis nesriadeným, nedôsledným a nepevným, lebo oba tie spôsoby dľa jednotlivých pisateľov držaly sa vedľa seba a súčasne.

Kto by sa chcel dočítať o tom, aký bol český pravopis v dobe, keď sme sa dľa neho učili písať a čítať, ten nech si rozotvorí znamenitý spis prof. dra Jána Gebauera, ktorý

[1] V tej samej dobe aj maďarský pravopis skladal latinské písmená k označovaniu svojských zvukov práve tak ako český, ale v učenom svete o tom nebude pochybnosti, že sa naši predkovia od Čechov učili pravopisu. Zjavný a tak rečeno makateľný dôkaz podáva v tejto veci písmeno, ktoré sme používali k označeniu mäkkého *ď*. V dejinách slovenského pravopisu neprichodí totiž maďarská složenina *gy* alebo *gj* alebo *gi* atď., lež vždycky *dj*, *di* alebo len puhé *d* atd.

vyšiel v „Sborníku vědeckom“ pod názvom „Příspěvky k historii českého pravopisu“. (V Praze 1871.) Tam možno sa dočítať aj o ďalších osudoch českého pravopisu a preto, že náš pravopis s ním súvisel za niekoľko storočí, odprávam čitateľa na ten spis aj pre nasledujúce storočia. Aj nám by sa zišiel podobný spis o dejinách pravopisu, lebo len s pomocou toho by sme mohli určovať vek jednotlivých starších pamiatok písomných, o veku ktorých pochybovať možno so stanoviska vedeckého. Ale my sa ešte dlho nedočkáme dejín pravopisných z doby po Bernoláka, lebo naše tak rečené československé listiny nie sú dosiaľ kriticky vydané a niet skorého výhľadu, že by sa potkalo s úspechom podobné predsavzatie. Z toho, čo sa javí v tak zvaných československých listinách, ktoré boly dosiaľ uverejnené, a v tak zvaných československých knihách, ide na javo, že slovenskí učenci v pravopisnom pokroku vždy zaostávali za svojimi učiteľmi Čechy. Tak aj Husova pravopisná oprava ujímala sa u nás veľmi pomaličky. Jedno treba vyzdvihnúť, že u Slovákov javil sa od prvých počiatkov rozdiel nielen jazykový, ale zároveň pravopisný medzi spisami tlačenými a takými, ktorým bolo určeno zostať v rukopise. Vo spisoch tlačených oprávaly nielen jazyk, ale aj pravopis jednotlivé tlačiarne. U nás oprávaly ho v smysle českom. Cele ináč bolo so spisami, určenými pre rozličné potreby obecného života, nakoľko tieže spisy pochodily od rodilých Slovákov, lebo treba robiť rozdiel medzi týmito a medzi rodilými Čechy, ktorí usadzovali sa medzi nami. V tlačených spisoch čistoty českého pravopisu dbali hlavne evanjelickí spisovatelia, pridržujúci sa zavedeného do cirkve českého jazyka. Naproti tomu vo spisoch, skladaných pre rozličné potreby obecného života, vykĺuly sa zvuky našej slovenčiny už v XV. století na površie. V takýchto netlačených spisoch od prvých počiatkov zanedbávaly sa české *ř*, *ě*, a uvádzaly sa v platnosť slovenské *dz*, *dž*, *g*, atď. V tlačených knihách

istú samostatnosť pravopisnú pozorovať možno teprv ku koncu XVII. stoletia, teda len po 200 rokoch. Vnášaním do tlačených kníh slovenskosti jazykových a pravopisných vyznačovali sa katolícki spisovatelia, ale nie z tých príčin, ktoré uvodia niektorí literárni historikovia, jakoby sa boli chceli z púhej bázne „odtrhnúť od zapáchajúcej hussitismom češtiny," lež prirodzeným poriadkom vecí, o čom vidz spomenutú rozpravu v „Nemzete" (č. 16. z r. 1886). Za prvú takúto jazykom (i pravopisom) slovenčiacu knihu pokladá dr Miloslav Hurban „Pravú katolícku ručnú knižku" od Mikuláša Tomášiho, (Slov. Pohľ. Diel I. Sv. 2., 22. a.) ktorá vyšla v Trnave r. 1691.

Iní literárni historikovia uvádzajú ako takú Mácsayho knižku „Chleby prvotín" z r. 1718. (v Trnave), ale o tejto podrobne dokázano bolo v „Živene" z r. 1885. („O prvej knihe slovenskej"), že nezasluhuje bibliografického vyznamenania, akého sa jej dostáva od patričných literárnych historikov.

To je isté, že ku koncu XVII. stoletia počaly sa už aj tlačiť spisy, v ktorých slovenčina podstatne sa javila a že tým i do tlačených kníh dostal sa pravopis, pristrojovaný nášmu jazyku vo spisoch, skladaných pre rozličné potreby života. V tomto pravopise vylúčené sú české písmená *ř ě* a vovedené sú slovenské: *dz, dž, g* atď.

Historikovi, ktorý nám opíše dobu slovenského pravopisu po Bernoláka, zistiť príde, že Anton Bernolák, roku 1787. vystúpiac ako prvý opravca slovenského pravopisu, nezaviedol vlastne d a č o n o v é h o, lež len sankciu podal tomu prúdu, ktorý za jeho doby javil sa u Slovákov.

Roku 1885. vyslovil som to jako domnienku, teraz vyslovujem to jako svoje p r e s v e d č e n i e. Kto napíše dejiny jazyka a pravopisu slovenského po dobu Bernoláka, ten musí prísť k presvedčeniu výš uvedenému. A kto napíše tie dejiny, ten zároveň rozhodným spôsobom završí

otázku o tak rečenom literárnom odtrhnutí Slovákov od Čechov.[1]

Anton Bernolák, vidiac a každodenne zkusujúc u spisovateľov slovenských, že pravopisné potreby živého jazyka v podstatnom odpore sú s pravopisom za vzor prijatým, odhodlal sa opraviť slovenský pravopis. Svoje náhľady rozložil v latinskom spise „Dissertatio philologico- critica de literis Slavorum“ (r. 1787) a tu postavil sa na stanovisko fonetiky. Učil, aby sa písalo tak, ako sa hovorí, aby v pravopise vypúšťaly sa písmená (*ř, ě, ů* atď.) pre ktoré zvuku nemáme a aby sa jasne označovaly zvučky, ktoré počuť vo vyslovených slovách slovenských (na pr.: *ds, dě, g* atď.). To, čo zaviedol, ako podotknuto, v podstate už trvalo, on len „občianske právo“ vydobyl svojimi spisami zjavu zaznávanému od grammatikárov. Bernolák vedľa toho, že v súhlas priviedol písmená so zvučkami, uvádzal písanie čiste fonetické, nehľadel na pôvod, na sklad slova. Jeho vystúpenie malo rozhodný účinok na spisovateľov-katolíkov, cirkevných i svetských. Ale malý na evanjelikov. Bernolák totiž povýšil bol za spisovný jazyk slovenský nárečie trnavské, ktorým hovorí len hŕstka Slovákov. Krok jeho bol tedy správny len v zásade, nie v samej veci.

Evanjelici až po niekoľkých desaťročiach prichodili k poznaniu, že jako rozvažne postúpil vlastne Bernolák. Sám Ján Kollár, najzanjatejší zastanca češtiny u nás, svojho času skutkom doznával, že na prípad jazykovej jednoty Česi povinní by boli popustiť Slovákom v mluvnici i vo slovníku. Už vo Zpěwankách príkladom poukázal na to, jakých ústupkov by si bol prial a v článku „O literárnej vzájemnosti“ („Hronka“, ročníku I. sv. II., strany 39—53) použil temer

[1] Srovnaj toto v starých Sl. Pohl. I., 2., 24. b.: „Nárečie slovenské, ktoré už s koncom 17. storočia hlavu svoju dvíhať začalo, menuje sa napospol bernoláčinou, bár Bernolák len na konci 18. hlas svoj pozdvihol.“

cele slovenského jazyka zachovávajúc len pravopis český.

Keby tá trojica, ktorá v štyridsiatych rokoch tak horlive a rozhodne zastávala sa slovenčiny naproti češtine, už desiatimi rokmi prv bola bývala dospela k zastávanej myšlienke, snáď by neboly u nás povstaly tie hádky o spisovný jazyk, trvavšie v rokoch štyridsiatych a päťdesiatych. Aspoň neboly by ony vzrástly v takých rozmeroch, lebo hlavný vodca výpravy proti slovenčine na strane evanjelickej, J. Kollár, v rokoch tridsiatych, nebol by bol mohol brojiť proti tomu, čo v tej dobe skutkom uznával sám za dobré. Ale sám jedon člen trojice vo starých Slov. Pohľ. r. 1851. (Diel I. Sv. 3., str. 130. a.) vyznáva, že sa jej v tú dobu „o slovenčine ešte ani nesnívalo.“

S počiatkom štyridsiatych rokov Bernolákov príklad a Kollárov pokus povzbudzovaly niektorých mladých evanjelikov-spisovateľov rozmýšľať o tom, či by predsa nebolo výhodné, aby Slováci po príklade Bernoláka voskrze písali svojím vlastným jazykom.

L. Štúr, ako doznáva v predmluve k jednomu svojmu spisu, ktorý je níž pomenovaný, dlho a dôkladne rozvažoval vec so svojimi najbližšími priateľmi, nechtiac spáchať skutok prekvapený. Konečne on i jeho priatelia ushodli sa v úmysle: upustiť od češtiny a povýšiť živý jazyk slovenský za spisovný. L. Štúr vo všetkom prijal pravopisné zásady Bernolákove, opierajúce sa o výslovnosť, prispôsobiac ich hovoru stredoslovenskému jako rozšírenejšiemu, čistejšiemu, menej závislému na češtine alebo iných susedných jazykoch slovanských. Takto povstaly u nás dve domáce spisovné reči: bernoláčina a štúrovčina, majúce v podstate jedon a ten samý pravopis fonetický.

Týmto krokom smrtná rana bola zadaná jazyku a pravopisu českému aj v kruhu slovenských evanjelikov. Štúr potrebu písania v domácej slovenčine odôvodnil spisom

„Nárečja slovenskuo“ a svoje jazykovedecké vzhľady vyložil v knižke „Nauka reči slovenskej.“ Oba spisy vyšly teprv roku 1846., ale už predtým, hneď po príslušnej shode, písaly a vydávaly sa knihy i časopisy štúrovčinou. Dľa povolaného bibliografa tej doby prvou tlačenou prácou v štúrovčine je krátuský spis J. Rimavského, vyšlý r. 1844. pod názvom „Svojim vrstovníkom na pamiatku“ a oznámený v starých Slov. Pohľ. I., sv. 2., 48. a.

Ľ. Štúr bez odporu šťastne vyvolil nárečie pre spisovný jazyk slovenský, ale chybel v tom, že prejal fonetický pravopis Bernolákov.

U Slovákov, menovite u evanjelikov, pod dlhoročným vlivom českého spisovného jazyka a pravopisu, pokladaného za vzor, vyvinul sa v istej miere cit pre umelé usporiadanie jazyka i pravopisu. Tento cit nevzbúril sa ešte pri postupe Bernolákovom, lebo trnavčina, o ktorú opieral sa Bernolák, súc sčeštelým nárečím jazyka slovenského, nepodávala takých nápadných zvukoslovných rozdielov, aké neboly by sa už javily v našom historickom československom spisovnom jazyku. Ale stredná slovenčina, vyslovovaná široko, písaná foneticky, bola ohromným odskokom od historického jazyka spisovného a práve preto ušiam a očiam, zvyklým na iné tenké formy historického spisovného jazyka zdala sa byť neohladenou, pridedinskou, nebodiacou sa do knih, odsúdenou len pre obecnú potrebu najnižších vrstiev. Proti strednej slovenčine vo fonetickej úprave skutkom vzbúrily sa city niektorých a tieto „vzbúrené city“, jako dôvody proti zavedeniu čistého slovenského jazyka miesto češtiny, prijímali v Čechách s velikou radosťou, vykorisťujúc ich proti jazykoopravným snahám slovenským.[1]

[1] Všetky také „vzbúrené city“ došly výrazu v listoch, uverejnených vo známom spise „Hlasowé o potřebě jednoty spisowného jazyka,“ vyšlom v Prahe r. 1846. V jednom takom liste, písanom v Nadlaku spomienka sa robí o Štúrových Slov. Novinách, vydávaných

Za etymologickú úpravu spisovného jazyka neprimlúval sa však iba onen češtinou vypestovaný cit lež i jedna veľmi vážna skutočnosť, to, že sa živý jazyk slovenský rozpadá na nárečia, ktoré najväčšmi líšia sa od seba práve fonetikou. Založená na fonetiku trnavčina i stredná slovenčina staly sa temer osobitými spisovnými jazyky. Šarišania pre svoje nárečie žiadali tiež o rovnoprávnosť, oni tiež chceli foneticky písať svojím nárečím . . .[2] Zmätky, ktoré by boly povstaly na prípad, žeby sa bol udržal fonetický pravopis v slovenčine, neboly by maly konca. Ale zmätkom k rozvoju nebolo dano dosť času.

M. M. Hodža bol prvý, ktorý prízvukoval potrebu slovozpytného pravopisu. Svoje náhľady vyložil vo spise „Epigenes slovenicus," vydanom r. 1847., spôsobom pre neod-

v strednej slovenčine pravopisom fonetickým, pri čom pisatelia listu rozhorčene toto poznamenávajú: „O jak sme se napřed radovali... slyšawše zprâwu o wydaní Slov. Nowin, než čím wětší bylo naše očekáwání, tím wětší byla i naše mrzutosť, když k nám přišel tento podiwný host w krpcech a w širici, neopásaný a špinawý!" (Str. 200.). V tomže spise strednú slovenčinu, písanú foneticky, učení a zaslúžilí Slováci menovali „kočišinou a valašinou" (str. 233.), „jazykom pltníkov a čipkárov" (str. 186), „nárečím pálenkárskym" (str. 214.).

[2] Jedon Šarišan v časopise „Cyrill a Method" (1850., 47.) žiada, aby redaktor mal ohľad aj na šarišské nárečie. Podávam tu z listu tieto veci: „Ked Vy plnú šlebodu ponêchavace jak totym Bernolákovcom, tak tíž Štúrovcom, aby vov svojej reči, a sice totamte vov trnavčine, teto ale vov „liptovčině" hutoric a dopisovac mohli; i my Šariščané še hlašime a žadame, aby še tiž na našu šarišku reč hledelo; ku tomu mame pravo, jak toti trnavčaňa a „luptáci", lebo i nas nie bardzo menej jako totych . . . My Šariščane nikdy, jako pred tym tak i teraz a buducně še neprihlašime ani k bernoláčině ani k štúrovčině." Tento dopis písaný je od priateľa tak rečenej „starej slovenčiny", je teda tendenciósny, ale vo veci výš uvedenej predsa váži, tým viac, lebo z neho dočítame sa i o ponose na vtedajšie viedeňské „Slov. Noviny", že oslyšaly prosbu Šarišanov o zavedenie šarištiny jako spisovnej reči. Tedy domáhali sa rovnoprávnosti i tam!

borníkov málo prístupným. Skoro postaral sa však o to, aby svoje názory o jazyku a pravopise slovenskom rozložil i širokému obecenstvu. Tým cieľom vydal o rok pozdejšie „Větín o slovenčine," použijúc v ňom prakticky tých opráv, ktoré držal za potrebné. Vo svojom „Větíne" Hodža prakticky uvádzal v platnosť etymologický pravopis. Menovite: Samohláske *i* a dvojhláskam *ia, ie, iu,* ktoré on v tejto podobe prvý uviedol, pridal obmäkčujúcej sily na predpostavenú zubnicu, písal teda: *t*icho, *t*iahať, ut*i*erať atď. a nie jako po neho: *ť*icho, *ť*jahať, uťjerať. Dľa slovozpytu rozoznával od mäkkého *i* tvrdé *y*. Takýto rozdiel vystaviť chcel aj medzi tvrdým *e* (v „*te*n") a mäkkým *ě* (v *tě*lo). Podobne zaviedol rozdiel medzi čistým *a*, a medzi nečistou samohláskou *ä*, užívajúc túto poslednú asi tam, kde vyskytuje sa v staroslov. *ę*. Vycúdil činné príčastia minulé, prijaté zo strednej výslovnosti, jako: rúba*u*, sede*u*, robi*u*, sado*u*, ku*u* a zaviedol: etymologické formy: rúba*l*, sede*l*, robi*l*, sado*l*, ku*l* atď. atď.

Jedným slovom M. M. Hodža svoj Větín r. 1848. napísal už pravopisom etymologickým, ktorý v podstate nelíši sa od toho, ktorým v našej dobe píšeme. On pred štyridsiatimi rokmi stal sa teda z a k l a d a t e ľ o m nášho terajšieho pravopisu, ktorý berie slušný ohľad na etymologiu.

V dobe, keď M. M. Hodža vyložil svoje pravopisecké náhľady v „Epigene," pociťovaly už všetky literárné školy potrebu sjednotiť rôzné pravopisy. Aj bernolákovci, aj štúrovci osvedčili sa ochotnými popustiť z toho, čoho sa držali, len aby spisovný jazyk a pravopis sriadil sa na pevných základoch vedeckých. Z tej príčiny roku 1847. dostavili sa aj bernolákovci na zasadnutie „Tatrína", odbývané v Čachticiach, a v zásade schválili návrh, aby opravy Bernolákova i Štúrova podrobily sa revísii. Príslušné uzavretie takto znie:

„Má sa menovať zvláštny jazykozpytný výbor, ktorý by od p. Mich. Mil. Hodžu vypracovaný a už vytlačený spis „Epigenes Slovenicus", v ktorom sa teória reči našej

a jej pravopis základne rozberá, posúdil.“ Do výboru toho menovaní boli: L. Štúr za predsedu, O. Caban, E. Gerometta, J. Ščasný, Ct. Cochius, Bohd. Hroboň, M. Hattala. Z menoslovu vidieť, že to bol výbor miešaný, sostavený z prívržencov obú strán, bojujúcich za slovenčinu proti češtine.

Politické údalosti, ktoré na to nasledovaly, pretrhly činnosť vo spisbách. Ale člen menovaného odboru M. Hattala medzitým predsa vypracoval mluvnicu na zásadách vyslovených Hodžom. Mluvnica táto latinsky osnovaná vyšla v B. Štiavnici roku 1850. pod názvom „Grammatica linguae slovenicae.“ Ňou poskytnutý bol obšírne vypracovaný návrh pre sjednotenie.

Aby o návrhu mohlo sa odbudnúť rokovanie, v októbri r. 1851. svolaná bola jazykovedecká konferencia do Prešporku, na ktorej bernolákisti a štúristi vo všeobecnosti prijali jazyk a pravopis slovenský, jako ich usporiadal Martin Hattala na základe zásad a trudov Hodžových. V podrobnostiach o Hattalovej mluvnici rokovano nebolo, pravdepodobne preto, lebo účastníci porady nechceli vyzývať spory, jaké boly by s istotou povstaly.

Na konferencii usneseno vydať Hattalovu mluvnicu po slovensky. Ona vyšla r. 1852. v Prešporku pod názvom „Krátka mluvnica slovenská.“ V úvode k nej traja poprední katolícki a traja poprední evanjelickí spisovatelia (bernolákovci a štúrovci) konštatujú, že je tá mluvnica stredom usrozumenia obú strán a že budúcne jej sa budú pridržovať obe strany čo sa týče jazyka i pravopisu.

Na porade v Prešporku rozhodlo sa konečným činom, že slovenský pravopis má byť etymologický.

S vedeckého stanoviska u nás rozoznávať treba len tri pravopisy, menovite a) požičaný či československý, b) fonetický, akým písali bernolákisti, štúrovci a jakým dosiaľ

píšu Šarišania a Sotáci a konečne c) etymologický, ktorým teraz píšeme. Prehovoríme o tom, ktorý bol kedy a jako rozšírený a jaké o ňom spisy rozjímajú.

Čas, ktorým počínajú a končia sa tieto tri spôsoby pravopisecké, nedá sa určiť na vlas. Predsa však zdá sa mi byť žiadúcim omedziť doby jednotlivých pravopiseckých spôsobov medznikmi. Za takéto medzníky kladiem letopočty, odporúčajúce sa svojou historickou významnosťou.

Pravopis československý od prvých počiatkov, asi od r. 1440., ovladoval temer výlučne po vystúpenie Antona Bernoláka, povedzme po rok 1787., od tohoto času, po vystúpenie štúrovskej školy r. 1844. vedľa bernolákovského a od r. 1844. po jazykovedeckú konferenciu r. 1851. vedľa bernolákovského a štúrovského na raz. Bolo by sa dalo predpokladať, že po sjednotení r. 1851., český pravopis a jazyk úplne vymizne zo slovenskej spisby, ale sa tak nestalo. Ján Kollár, ač z dobrého úmyslu zadal nezhojiteľnú ranu rozvoju slovenskej spisby tým, že nepriamym, podvodným spôsobom u vlády ústrednej po údalostiach r. 1848/49 zasadil sa o násilné znovauvedenie českého jazyka a pravopisu medzi Slovákov. O tom vidz historicky cenné osvedčenie dra Radlinského v „Priateľovi školy a literatúry“ z roku 1859., na str. 222 a nasl. Tlak shora bol tak tuhý, že literárni činitelia načas buď utlumili svoje lepšie presvedčenie a vžijúc sa do nových pomerov sami napomáhali prúd československý, jako na pr. aj dr Radlinský, buď — stránili sa radšej literárneho účinkovania nežby sa boli v odpor postavili. Tak stalo sa, že v päťdesiatych rokoch, v dobe, zovňajšími okolnosťami pre jazyk slovenský tak priaznivej ako nikdy predtým a potom, obchádzaním svojského jazyka, literatúra slovenská, ktorá počala sa utešene rozvíjať, sklesla na najnižší stupeň produkcie napriek tomu, že žili temer všetci tí literárni činitelia predchádzajúceho desaťročia, ktorí onen rozvoj spôsobili. S istotou smieme

očakávať, že bystrozraký literárny historik náležite ocení dobu posledného panovania češtiny u nás.

Rozširovatelia českého jazyka a pravopisu v päťdesiatych rokoch vedomí súc toho, že jazyk a pravopis český ťažkosti pôsobí Slovákovi, odhodlali sa porobiť ústupky slovenčine. Dr Radlinský vo svojom pravopise z r. 1850. zahrnuje tieže ústupky asi v týchto bodoch: Slováci píšu *naj*-(pěknější) m. *nej*-(pěknější); (biskup)-*stvo*, (žá)-*ctvo* m. (biskup)-*ství*, (žá)-*ctví*; *čo* m. *co*; v prídavných menách, odvodených od podstatných, *-ný* m. *ní*, teda: cirkev*ný* m. církev*ní*; koncovku neurčitého spôsobu *-ti* píšu len tak, ak nasledujúce slovo počínajúce sa spoluhláskou, tedy: kona*ti* práci, — inak: kona*ť* ulohu; nésel, pádel atď. m. nésl, pádl, brater, víter m. bratr, vítr; pán*ův* m. pánů v mn. genitive; *u ú* m. *i*, *au*, *ou*: miluj*u* (1. os.) a miluj*ú* (3. os.) m. miluj*i* a miluj*í* (str. 11—12.). Tieto ústupky, v praxi o mnoho rozsiahlejšie (na pr. v osnove „Cyrilla a Methoda“ z r. 1851.), ovšem nenabradily Slovákom toho, čo zavedením češtiny ztratili.

Český jazyk a pravopis od viedeňskej vlády proklamovaný bol za spisovný jazyk Slovákov nariadením ministra vnútorných vecí zo dňa 21. dec. r. 1849. a to prvotne pre viedeňské „Slov. Noviny,“ potom postupne uvodil sa do škôl i do verejných úradov. Teprv rokom 1857. počínala sa vydobývať platnosť pre domácu reč. Niektorí škôldozorcovia vo svojich zprávach neváhali ani takto prehovoriť: „Najväčšia prekážka pokroku vo školách našich elem. sú predpísané pre tieže školy učebné knižky nárečím českým spísané, ktoré nárečie jako vôbec a bez výnimky je škôldozorcom, učiteľom a rodičom školských detí odporné a školákom najväčším dielom neznámé, tak, jako bez horlivosti a jedine z poslušnosti a povinnej k zákonu úctivosti sa prednáša, niemenej školská mládež týmže nárečím bez žiadúceho úspechu vo škole a bez užitku pre obecný život sa sužuje.“ („Priat. šk. a lit.“ 1859., 221.)

Konečne s r. 1859. dr Radlinský v tak rečenej opravenej slovenčine (hodžovsko-hattalovskej) počal vydávať dva časopisy: „Priateľ školy a literatúry“ a „Cyrill a Method“. Viktorin v tomže jazyku výlučne počal vydávať almanachy, literatúra slovenská znova ožívala a český jazyk i pravopis poznenáhle, ale rozhodne utrácaly pôdu. Teraz češtiny užíva sa len v kostoloch evanjelických aj to viac passívne než aktívne.

Celá tak zvaná československá literatúra je až do konca minulého veku temer cele cirkevného rázu, v tomto století až po r. 1844. písaly sa československy aj poučné, vedecké a belletristické spisy. Zpomedzi posledných, vynikajú len spisy Jána Kollára.

O československom pravopise máme nasledujúce spisy; „Zpráwa písma slowenského, jak se má dobře psáti, čísti a tisknouti“ od Tobiáša Masnicius-a (v Lewoči r. 1696.); „Ortographia bohemicoslavica“ od M. Béla a Jakobeiho (Posonii, 1742.). Neviem, či tejto predchádzajúcej knihe zodpovedá rukopis M. Béla, nachodiaci sa dľa Lombardinyho (Slov. Pohľ. 1887. 247. a) v knižnici prešporského ev. lycea pod titulom „Orthographiae bohemicae sciagraphia.“ Nech je spomenutá aj mluvnica Pavla Doležala, vydaná v Prešporku r. 1746.: „Elementa grammaticae slavo-bohemicae“. Z minulého stoletia máme aj od D. Kermana, býv. superitendenta rukopis, ktorého titul je nasledujúci: „In nomine Jesu! Swětlonos Český cestu do češtiny vkazujúcí, t. g. vkázaní sumownj, gak se gazyk český má práwě čjtati, wyříkati a psáti: zprawený pro národ Slowenský w Uherské zemi bydlícý, z něhož w gednom týdni Slowák wtipný a saudný, můž se naučiti česky čítati, slowa rozeznáwati a psáti, a z pulerowání swého gazyka se porozkochati.“ (Vidz: Tablic Poezye. II., XXV.)

V tomto století opravovali československý pravopis potážne chránili jeho čistotu Juraj Palkovič (v Tatranke),

Pavol Šafárik a Ján Kollár (v listoch sebe na vzájom písaných a uverejnených v Č. Č. M.; aj inde). Systematický spis o československom pravopise spísal a vydal r. 1850. dr Ondrej Radlinský pod neprístojným názvom „Prawopis slowenský(!) s krátkou mluwnicou.“ We Wídni 1850.

Stopy fonetického pravopisu javia sa od prvých počiatkov pravopisu československého, ovšem nedôsledne, dľa nahodilosti, primerane tomu, jako ovladoval písateľ súčasným jazykom spisovným.

Fonetický pravopis dôsledne objavil sa po prvé u kalvínskych Slovákov, žijúcich na území medzi Košicami a Uzhorodom, v stoliciach abaujskej, zemplínskej a užhorodskej. Pre týchto totiž kňazia počali vydávať cirkevné kniby fonetickým pravopisom už v polovici XVIII. storočia. Dľa našich literárnych historikov najstaršou podobnou knihou je kancionál z roku 1752., vydaný v Debrecine, z ktorého pravopisné ukážky podal Hodža v Epigene na str. 63. Tento fonetický pravopis kalvínov slovenských odtrhol sa i samým systémom písmenným od súčasného pravopisu československého. K označovaniu zvučiek, pre ktoré nemala písmen latinčina, nepoužíval totiž súrodých písmen čiarkovaných, leč čisto písmen skladaných a síce skladaných na spôsob, ktorý v tej dobe bežný bol v pravopise maďarskom, na pr. „nye sztoji na zléj tzesztze“ ... So zmenami, ktoré v poslednom století podstúpil pravopis maďarský, v cirkevných knihách slovenských kalvínov tento pravopis drží sa až podnes; v stoliciach abaujskej, zemplínskej a užhorodskej pravdepodobne systémom školským rozšíril sa však i mimo kalvínov. Odtiaľto je, že majúc ohľad na vysťahovalcov zo stolíc spomenutých i prvé americké noviny slovenské počaly vychodiť týmto pravopisom.

Pravopisecký krok slovenských kalvínov bol prílišne rázu miestneho. Slovenských kalvínov je málo a preto ani pravopisecká novota ich nemala a nemá účinku na celok slovenský.

U celku slovenského fonetickému pravopisu prekliestili cestu teprv Bernolák a Štúr. Ten u katolíkov, tento u lutheránov. Oba boli činní literárne a tak s výsledkom mohli pracovať pre svoje novoty. Dejiny fonetického pravopisu dľa Bernoláka i Štúra sú dosť známé. Aj o tom bola reč, že oba tieto pravopisy roku 1851. na prešporskej konferencii nahradené boly tak rečeným opraveným pravopisom etymologickým. Dokladám, že po spomenutom roku trvaly ešte na krátko a potom zahynuly.

V jednom čase s nimi, hlavne so štúrovským, vydobýval si však pôdu fonetický pravopis u Šarišanov a ponečase ujal sa medzi nimi temer výlučným spôsobom. I teraz trvá u nich v škole i v živote. V literatúre len natoľko nie, nakoľko ani literatúry ani literátov nemajú. Knižky pre školy v šarišskej a spišskej stolici vydané sú šarišským nárečím dľa výslovnosti.

Dľa tohoto fonetický pravopis prestal trvať len u západných a stredných Slovákov; u východných trvá podnes a to vo dvoch spôsoboch. V Abaujskej, Zemplínskej a Užhorodskej užívajú písmená v tej platnosti jako v maďarskom pravopise (*c* = *cz*, *č* = *cs*, *s* = *sz*, *š* = *s* atď.), kdežto v Šarišskej a Spišskej užívajú ich v tej samej platnosti jako my, ale bez ohľadu na pôvod slova.

O fonetickom pravopise Bernolákovom niet veľa spisov. Mimo spomenuté dielo „Dissertatio philologico-critica de literis Slavorum“ vidz dielo „Grammatica slavica auctore Antonio Bernolak“ z r. 1790., ktoré po smrti pôvodcovej v preklade A. Brestyanského, v Budíne r. 1817., vyšlo aj s nemeckou osnovou pod titulom „Schlowakische Grammatik.“

O fonetickom pravopise Štúra vidz spomenuté už dve diela jeho, menovite „Narečja“ a „Nauku“, ďalej Hodžov „Epigenes“ a „Větín“, „Orla Tatranského“ a starý beh „Slov. Pohľadov.“ Oba posledne spomenuté časopisy plné sú kritikami, obranami a výkladami poťahom na štúrovský

pravopis fonetický. Zvláštneho spisu nebolo vydano, ktorý by bol výlučne rozjímal o štúrovskom pravopise. Treba rozdiel robiť medzi pravopisom a jazykom. V rokoch štyridsiatych a päťdesiatych pravopisom menovali totiž „spisovný jazyk.“ (V tejže dobe spor o spisovný jazyk menovali vôbec sporom o pravopis.)

Etymologický pravopis, tak rečený „opravený“, založený Hodžom a prehliadaný Hattalom, od roku sjednotenia pravopisného (1851.) až po r. 1859. trval skoro len podľa mena popri československom. V ňom vydávané boly Slov. Pohľ. r. 1852., ale tieto už v auguste zanikly. Almanach „Concordia“ r. 1858. vyšiel miešanými „pravopisy“. Konečne s r. 1859. počaly sa v opravenom pravopise vydávať časopisy („Priateľ šk. a lit.“, „Cyrill a Method“), almanachy i knihy a opravený pravopis rýchlym krokom počal vytlačovať pravopis československý, až v literárnych spisoch u západných a stredných Slovákov úplne zvíťazil. Od roku 1859., keď jazyk československý na svojej poslednej púti u nás konečné a rozhodné porážky utrpel, všetky dôležité poučné, zábavné i vedecké spisy a časopisy vydávaly a vydávajú sa etymologickým pravopisom. Doň boly prestrojené aj všetky literárne cenné belletristické práce, napísané pôvodne foneticky dľa Štúra alebo dľa Bernoláka, medzi nimi „Básnické spisy Jána Hollého“ (v Pešti 1863). Vydavateľ týchto, Viktorin, odôvodňuje takéto pravopisné prestrojenie na strane XXIV. a XXV. tohože vydania a ešte predtým v Pešťb. Ved., II. 91. V tomto pravopise i za krátku dobu spísano je viac literárne cenných prác než vo všetkých ostatných pravopisoch po všetky doby.

Prichodí pouvádzať spisy, ktoré rozjímajú o etymologickom pravopise.

Základným kameňom literatúry o rečenom pravopise je Hodžov „Epigenes slovenicus.“ Zásad, ktoré sú v ňom rozložené, prakticky po prvé použil sám Hodža vo svojom

Větine, po druhé dr Ondrej Radlinský v „Pokladoch kazateľského rečníctva“. Prvý sväzok prvého ročníku „Pokladov“ vyšiel koncom roku 1848., druhý r. 1849., v treťom sväzku Radlinský vrátil sa už k československom. „Větin“ a prvé dva sväzky „Pokladov“ boly teda prvými knihami v etymologickom pravopise. V tomže pravopise boly z počiatku vydávané viedeňské „Slov. Noviny“ až do konca r. 1849. Naproti tomu Martin Hattala so svojou mluvnicou, písanou latinsky, predstúpil teprv r. 1850

Terajší etymologický pravopis nazýva sa teda chybne hattalovským; správnejšie môžeme ho však nazývať hodžovsko-hattalovským,[1] len že aj takto ešte umenšujeme zásluhy jednoho muža, ktorý u nás posiaľ nebol jako náleží ocenený, menovite zásluhy dra Radlinského.

Už bolo rečeno, že M. Hattala svoje latinské dielo po usnesení jazykovedeckej porady prešporskej vydal aj po slovensky. R. 1857. vydal „Srovnávaciu ml. jaz. českého a slov.“ (v Praze) a r. 1864. „Mluvnicu jazyka slovenského“ (v Pešti). Čo do pravopisu niet v nich zvláštnych odchyliek.

[1] Dr Andrej Radlinský, ktorý v tej samej dobe žil a pracoval píše takto: „My síce neupierame p. Hattalovi veliké zásluhy o filologiu slovanskú: vieme my tieto dobre oceniť i známe jeho význam . . . , lež terajší pravopis náš jemu vlastne a výlučne ďakovať nemôžeme. Prv než on vyhotovil a vydal (1850.) svoje filologické dielo: Gramatica linguae slovenicae, už tromi rokami predtým (1847.) vydal M. M. Hodža svoj: Epigenes slovenicus a r. 1848. svoj „Větín o slovenčine“ a ja tiež dva sväzky „Pokladov kazateľského rečníctva“ v ten samý rok v tej istej slovenčine ktorú teraz užívame.“ (Slovesnosť 1864. 366.) V prológu k svojej mluvnici z r. 1850. M. Hattala sám uznáva, že sa pridržoval zásad v Epigene hlásaných a že používal spomenuté diela dra Radlinského. A tu nenie ten prípad ktorý pri štúrovčine. Tam mluvnica Štúrova pozdejšie síce vyšla než sama štúrovčina uvedená bola, ale tam stalo sa to návodom Štúrovým, kdežto tu M. Hattala uznáva sám iniciatívu iných. Je pri tomto taký rozdiel, že Štúr mal učeníkov a Hattala učiteľa, či jako to sám menuje „dux“-a.

Jozef Viktorin r. 1860. vydal „Grammatik d. slov. Spr.“ (Pest), ktorá dožila sa viac vydaní a obsahuje niektoré pravopisné odchýlky od mluvnice Hattalovej. Fraňo Mráz vo svojej „Slovenskej Mluvnici“ ačpráve poznamenáva výslovne, že držal sa svojho býv. professora Hattalu, v mnohých pravopisných veciach tiež sa odchýlil od učenia Hattalovho. Historicky dôležité sú len tieto uvedené spisy. Ostatné slovenské mluvnice, vyjmúc Málikovej, určené sú pre počiatočné školy a ich pôvodcovia držia sa uvedených gramatikárov, hlavne Mráza. Slovensko-česká mluvnica od Vincenca Málika (v B. Štiavnici 1851.) vypracovaná je „dle zásad Hattalových,“ ale svojím závažím nemôže sa postaviť pobok tým, ktoré boly výš uvedené.

Podivná vec je to, že u nás nevydávajú praktických spisov o pravopise. Kdežto pravé písanie ujme sa v obecnosti jedine takýmito spisy. V mluvniciach je pravopis príliš roztratený a neprístupný človeku, ktorý v piatich prstoch nemá sústavu mluvnickú.

Odhliadnuc od nepatrných, pre národné školy určených pravopisov, akých vyšlo niekoľko o sebe alebo s mluvničkami, treba spomenúť jediný praktický spis o slovenskom pravopise. Je to „Slovenský Pravopis“ od A. Černianskeho, vydaný v Pešti r. 1869. Za posledných dvadsať rokov s mojím vedomím nevyšlo podobného spisu a bolo ho treba jako kusa chleba. Černiansky to, čo v pravopise za dobré uznal u Hattalu, Viktorina a Mráza, sostavil v jedon celok bez istých, pevných zásad, ba v jednej dôležitej veci, v nauke o predložkách a predponách *s*, *z*, postavil pravidlá, ktorými v samých základoch napadol náš etymologický pravopis. Po istú mieru ospravedlňuje sa tento jeho krok zlozvykom, ktorý v tej veci trval a trvá z pravopisu Štúrovho. Černianskeho Pravopis je nekritický.

Z DEJÍN SLOVENSKÉHO PÍSMA.

V polovici XV. stoletia, keď počali sme sa učiť písať domácim jazykom, naši učitelia užívali písma latinského v tej podobe, ktorú ono prvotne malo, v podobe starorimskej. S knihtlačením vošla v obľubu u Nemcov a dľa ich príkladu aj u Čechov tak zvaná fraktúra (písmo lomené), totiž latinka rozmanitými hranami a skrúteninami znetvorená; jedon druh tohoto lomeného latinského písma, trochu okrúhlejší, nazýval sa švabachom a toto meno dávalo sa pozdejšie veškerej fraktúre, ktorou sa tlačilo. Švabach panoval u Čechov až do počiatku nášho stoletia. (Gebauer.) Keď Česi písali a tlačili švabachom, je prirodzené, že aj my osvojili sme si toto písmo.

V Čechách prvý pokúsil sa o zavedenie staršieho úhľadnejšieho písma latinského Fr. Tomsa v básňach, pridaných k pravopisu jeho roku 1802. a 1812. Potom Jungmann v „Slovesnosti“ r. 1820. a „Krok“, ktorý počal vychodiť r. 1821. Hankov Pravopis tlačený je po prvé (r. 1819.) švabachom, po druhé (r. 1821.) už latinkou. „Čas. Mus. Čes.“ (za redakcie Palackého) vychodil po dva roky písmom švabašským, ale už od r. 1829. latinským. (Dr Gebauer Prísp. 223.) Nemajúc po ruke všetkých spisov, ktoré po slovensky alebo po československy vyšly v prvej tretine tohoto stoletia, nemôžem udať, že ktorým spisom a ktorého roku zaviedlo sa u nás terajšie písmo *latinské*, takrečená antikva. Nenie to síce ani dôležitou otázkou, ale dúfať predsa možno, že niektorý z našich bibliografov časom i v tejto veci

uspokojí našu zvedavosť.[1] Toľko však konštatujem, že u nás v tridsiatych rokoch objavovaly sa z husta knihy ňou tlačené, ovšem také, ktoré neboly určené pre ľud. Náš ľud nerád ani užitočné novoty a spisovatelia mali ohľad na túto jeho slabosť. Ján Kollár, ktorý už v tridsiatych rokoch skutkami zasadzoval sa o rozšírenie latinky, ešte r. 1843. takto váhal v liste k Ant. Markovi: „Druhý díl mojich kázání . . . k tisku hotov. Ale ještě na rozpacích vězím, jakovými literami to tisknouti dáti: švabašskými či latinskými? Náš lid se ještě nepozdvihl cele k latinským písmenám.“ (Č. M. Č. 1887., 70.) A kniha r. 1844, vynímajúc Předmluvu a Přídavek, skutočne vyšla švabachom od muža, ktorý už pred tým preukázal sa byť veľkým priateľom latinského písma. Podobné ohľady opätovaly sa aj pozdejšie. R. 1852. časopis, vydávaný latinkou, istý pre ľud určený článok na úvodnom mieste uverejnil švabachom, poznamenajúc na omluvu: „Na zvláštnu žiadosť vlastencov trnavských podávame článok tento švabachom, aby tak i od tých, pre ktorých je písaný, čítaný byť mohol.“ (Slov. Pohľ. 1852. IV., č. 2.) Také ohľady mohly mať miesto v štyridsiatych a päťdesiatych rokoch, ale teraz maly by už prestať, keď päťdesiat rokov ubehlo od toho času, čo sa latinka ujala. A predsa nachodia sa vydavatelia a spisovatelia, ktorí ešte i za našich čias vydávajú švabašské knihy a časopisy. Či chcú odchovávať nové pokolenia pre švabašské písmo? Alebo snáď švabach a latinka ostať majú navždy vedľa seba? Možno, že ti páni takto myslia: Slováci sú bohatí počtom svojich spisovných jazykov, bohatí nad Francúzov, Angličanov atď., nechže sú teda bohatí aj — abecedami.

[1] Upozorňujem na to, čo r. 1841. vo svojej „Tatranke“ napísal Juraj Palkovič: „Proti latinskému písmu nebyv ani dosavad, ba první před 30-i roky v Šlabikáři je předloživ, také nejsem.“ (Tatr. Díl II., sv. 1., 64.)

Latinská abeceda českým a slovenským pisateľom poskytovala len 25 písmen (a, b, c, d, e, f, g, h, ch, i, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, y, z a dve pozdné: j, w), kdežto v reči českej i slovenskej bolo a jest zvučiek o mnoho viac. Latinčina neposkytovala potrebných písmen menovite pre dlhé samohlásky a pre mäkké spoluhlásky. Pisatelia pomáhali si všelijako, nie všetci rovne a nie dôsledne. Ba pisatelia českí, píše Gebauer, rôznia sa medzi sebou aj v písaní tých zvučiek, pre ktoré v latinskej abecede boly určité písmená. A práve tak bolo aj u pisateľov slovenských. K označeniu zvučiek, pre ktoré niet písmen v latinskej abecede, zväčša brali písmená druhých, zvlášte príbuzných zvučiek, písali na pr.: *ia*ko (= jako), *z*ena (= žena), ko*s* (= koš), hos*t*ovi (= hosťovi), ko*n* (= kôň) atď. Alebo: zlauni (= slávny), zlaua (= sláva), cucol (= kúkol), zcriuit (= skrivif) atď.

Pozdejšie pisatelia začali inakším spôsobom užívať uvedených písmen latinských. Zvučky totiž, pre ktoré latinská abeceda nemá zvláštnych písmen a z čiastky i také zvučky, ktoré v onej svoje isté a určité písmeno majú, označovali tak rečenými složkami, t. j. niekoľkými písmeny, na pr.: *cs*az, *cs*as, *cz*ass (= čas), w*ssecz*ko (= všecko), m*ny*e (= mne), *ss*wa*th*y (= svatý), com*aar* (= komár), n*aam* (=nam) atď.

V polovici XV. veku u Čechov panovalo prevahou toto složkové písanie, ale popri ňom kde-tu, nedôsledne, užito i onoho na prve spomenutého, ba už aj husovského písma. Aj u nás ujaly sa tieto spôsoby vedľa seba. Niekoľko slov z výhražného listu z polovice XV. storočia (Sas. Let. VI. 154. a 155): na*ss*ijch (= našich), niez (= nič) czetiri (= četyri), v klastore (v kláštore), v cracova (= u Krakova), cŕatko (= krátko), iacuba (Jakuba), nepolo*ss*ite (= nepoložíte), *š*adnomv, preto*š*, na*š*eho atď.

Slovanské slová, písané už či prvým či druhým spô-

sobom, často dovoľovaly mnohoraké čítanie; neraz na význam napísaného slova dalo sa zatvárať len z kontextu. Tento nedostatok v písme zaiste pociťovali súvekí pisatelia a nie div, že dosť skoro zjavil sa človek, ktorý predložil si základne opraviť písmo. Ján Hus, aby odstránil rečené nedostatky v písanej češtine, vyslovil pravidlo, aby každá česká hláska značila sa len jedným a vždy tým istým písmenom. K tomu koncu sostrojil abecedu takto: 1. jednoduché litery latinské (a s nimi aj latinskú složku *ch*), ktorých užívalo sa v českom písaní, prijal v tej platnosti, ktorú maly v písme latinskom podľa výslovnosti stredovekej, len s tým rozdielom, že literu *c* bral vždy za *c* a nikdy nie za *k*; tedy znamenala litera *d* hlásku *d* ako v latinčine, litera *g* pred *e* a *i* hlásku *j* a inokedy hlásku *g* ako v latinčine atď.; tým boly opatrené všetky hlásky, ktoré latinčina mala a značila; 2. pre ostatné hlásky, ktorých v latinčine buď nebolo alebo pre ktoré abeceda latinská litier zvláštnych nemala, vymyslel si Hus zvláštny spôsob označovací: litery označené bodkou alebo čiarkou. Vykonal to tým spôsobom, že spoluhlásky, ktorých latinčina nemala, označoval literou hlásky príbuznej a bodkou nad ňou takto: ṅ, ḋ, ṫ, ċ, ż, ṡ (bodka nad i znamenala tvrdosť a nie mäkkosť), a samohlásky dlhé, ktoré latinčina síce mala ale neoznačovala, značil literami striednych samohlások krátkych a čiarkou nad nimi takto: má́s, dá́s, hodný atď. Po týchto dômyslných opravách stačila abeceda latinská pre všetky potreby, ale pri tom všetkom nebola všeobecne uznaná a prijatá, lebo veľká časť pisateľov českých pridržovala sa spôsobu složkového, tak že v XV. století a v prvej polovici XVI. stoletia dvojaké abecedy závodily so sebou — složková a Husova čiarkovaná. Složková u niektorých prichodí výhradne a u druhých delí sa o vládu s Husovou. Naproti tomu dľa Gebauera niet spisu, v ktorom by sa bola nalezala výhradne abeceda Husova tak ako ju on ustrojil. Čiarko-

vanej abecede k platnosti dopomohli Českí Bratia vo svojich spisoch, menovite i v biblii kralickej (1579—1593). Českí Bratia nad spoluhlásky miesto bodky zaviedli kľučku (miesto ċ, ṡ, ż zaviedli č, š, ž atď.) a za tvrdé „l“ dľa Husa ĺ písali ľ, v švabachu ſ, čo sú ovšem len formálne zmeny.

Dejiny pravopisu vôbec a jednotlivých písmen zvlášte nie sú takou malichernosťou, jakou na prvý pohľad pozdať sa môžu niekomu. Ak nepoznáš dejiny pravopisu a jednotlivých hlások: nemôžeš povedať na určito, že do ktorej doby náleží tá alebo oná listina, obsahom alebo jazykom zajímavá? Ak nepoznáš tie dejiny, na miesto pravej listiny kedykoľvek podhodiť ti môžu nepravú, z akých koľvek príčin a pohnútok zhotovenú, alebo pozdejšiu kópiu? Listina, v ktorej prichodia husovské písmená čiarkované, nemôže pochodiť zo XIV. stoletia, trebárs by mala také dátum, lebo tých písmen vtedy u nás nebolo.[1] Bolo by zajímavo a užitočno vedeť, kedy sa dostala k nám husovská oprava? Hus svoju nauku o oprave pravopisu českého vyložil vo zvláštnom traktáte, známom v prepise, ktorý zhotovil mních Kríž Telečský a ktorý r. 1827. objavil Palacký v archíve třeboňskom. Mních ten žil za časov kráľa Juraja v južných Čechách. Ale len čiastka toho traktátu bola už predtým známa, totiž abeceda Husova, odtlačená v šlabikári Prostějovskom roku 1547.[2] Ako je možno, že 100 rokmi pred uverejnením tej abecedy známa bola v Uhrách Husova oprava písma? Som veľmi zvedavý na prípadné rozriešenie tej otázky. Lebo skutkom je, že máme listinu, prvotne podanú v „Történelmi tár“ e (Budapest 1882.. I.), pochodiacu udajne z prvej polovice XV. stoletia

[1] Na tomto základe vyriekol som o listine mestskej kancellárie v Bánovciach, majúcej dátum 1376, že nenie listinou z tejto doby, ale z pozdejšej. (Vidz: Príspevky 15.)

[2] Všetky výš položené výroky počahom na dejiny pravopisu českého prejaté sú z príslušných štúdií dra Gebauera.

a dľa mojej mienky z polovice tohože veku, v ktorej nachodia sa jednotlivé slová písané čiarkovanými literami. Je to ten už spomenutý výhražný list. V ňom prichodia i spomenuté už a historicky významné tieto tri pravopisné zvláštnosti: *žadnomv*, pretoš, nasžeho. Predpokladám, že vo všetkých troch v originále stoja bodky a nie kľučky nad príslušnými spoluhláskami; ináče i táto listina, ktorú považujem za najstaršiu o s n o v u písanej slovenčiny, svojím pôvodom musela by sa klásť do pozdejšej doby.

Dejiny písma vo veku XV. a XVI. bolo by teda prospešno spísať z príčin vedeckých. Nateraz nemožno však dostáť tomu úkolu s úplným zdarom, lebo písomné pamiatky z tej doby nie sú vydané kriticky ba ani nie v dostatočnom počte.

Pozdejšie dejiny slovenského písma už sú menej významné, ale pri tom všetkom vždy sú ešte hodny kus práce a trebárs by len pre uspokojenie zvedavosti, ktorá u vzdelanca povstáva straniva toho, jako sa rozvíjala a zdokonaľovala ústrojnosť nášho písma. Písmo tlačených kníh československých vo veku XVII. a XVIII., zaiste i vyšlých u nás v XVI. století obú katechismov, srovnávalo sa so súvekým písmom českým, o ktorom dôkladne nás poučuje dr Gebauer vo svojich Príspevkoch. Z tejto príčiny my o ňom obšírnejšieho výkladu nepodávame, odprávajúc čitateľa na spomínaný spis Gebauerov. Písmo kalvínsko-slovenských spisov cirkevných srovnávalo a srovnáva sa so súvekým písmom maďarským, ktoré je u nás všeobecne známé. Bernolák českú ústrojnosť písma Husom či už Bratmi opraveného, dľa zásad fonetiky, prispôsobil slovenčine západnej, Štúr strednej, iní východnoslovenskej. Táto posledne menovaná dosiaľ trvá v školských knihách, aj v iných spisoch, vydaných pre Šarišanov a Spišiakov. Konečne M. M. Hodža, vrele sa primlúvajúc o prijatie etymologického pravopisu, ustrojil jestvujúce písmo dľa zásad etymologických, čím písanie slovenské stalo sa síce ťažším, ale zreteľnejším a

čo do formy plynnejším i úhľadnejším, lebo v mnohých prípadoch umožnilo sa vynechávať čiarky zponad spoluhlások, ktorými písmo obťažovalo sa.

Chtiac uspokojiť aspoň onú zvedavosť, ktorá u vzdelanca javiť sa môže straniva toho, jako rozvíjala a zdokonaľovala sa ústrojnosť písma slovenského, tu nižej vyložím, kedy jako označovaly sa písmom jednotlivé zvučky či hlásky nášho jazyka počnúc od polovice XV. stoletia až po najnovšiu dobu.

Tento výklad čiastočne môže mať i cenu praktickú. Nakoľko ním všeličo objasní sa v očiach toho, koho prípadne do zmätku uvodia písmové rozdiely, najdené vo slovenských knihách, pochodiacich z rozličných vekov alebo škôl.

Kladúc za základ hlásky terajšieho spisovného jazyka budeme vyhľadávať postupne, že tieto hlásky v osnovách slovenských jako sa označovaly za pravopisov

I. československého,

II. fonetického,

III. etymologického.

V prípade I., opierajúc sa o niektoré nižej uvedené československé a uhorskočeské listiny, dľa potreby oddeleno budeme hľadeť na to, jakým javí sa písmo v druhej polovici XV., v prvej polovici XVI., a v druhej polovici XVI. veku. Týmto roztriedeným výkladom lepšie znázorní sa vývoj písma v dobe, keď ono razom klonilo sa vo tri strany. Veku XVII. a XVIII. bude sa prikladať malá váha z príčiny už spomenutej a doba pozdejšia nebere sa vôbec do ohľadu.

V prípade II. vyzdvihne sa písmo kalvínsko-slovenské a bernolákovsko-štúrovské s prípadnými odchýlkami šarišskými.

V prípade III. na konec uvedú sa písmená, ktorými označujeme hlásky terajšieho spisovného jazyka, s prípadnými úvahami o tom, ako ony zodpovedajú svojmu úkolu.

Hľadajúc doklady pre druhú polovicu XV. veku (od r. 1440.—1499.) opieral som sa o nasledujúce listiny:

α) uhorskočeské:

List Mik. Svidregala k mestu Kremnici z 1449—51. (Sas. Let. VI., 155); — list hajtmana Jakesda k mestu Kremnici zpred 1450. (Sas. Let. I., 291—292, srovn. v mojich Prísp. stranu 15.); — dlžný úpis Jána Jiskru z Brandýsu z 1445. (Sokol 1865., 33.); — list Štefana Zápolyu k mestu Prešporku z 1498. (Sas. Let. I. 64).[1]

β) československé:

Výhražný list, upravený k Bardejovčanom zpred 1450. (Sas. Let. VI. 154—155.); — z mestskej knihy Rajca z 1485. (Sas. Let. V. 239).[2]

Pre prvú polovicu XVI. veku o tieto

α) uhorskočeské:

Listy kr. Márie z 1526. (Sas. Let. I. 64., 65.); — list Adama, farára z Topolčian z 1529. (tamže VI. 71.); — karotka kňaza Jirzíka z 1542. (tamže II. 309.); — list Mik. Prosenovského z 1544. (tamže II. 52.), nakoľko excerpovanie nedostačovalo z týchto, aj o iné.

β) československé:

Vysvedčenie od mesta Žiliny strauiva richtárstva stráňavského z 1531. (Sas. Let. IV., 58—59.); — osvedčenie Michala Porubského z 1542. (tamže II. 309—310.); — prípis Mošoviec ku Kremnici z (15)38 (tamže IV. 344.); —

[1] Ostatné české listiny uhorského dátum, ktorých jest dosť z tejto doby, prevažnou väčšinou tak rečené královské listiny, neboly mi prístupné v pôvodnom pravopise. Český Archív podal ich v novovekom prepise a v tomto prejaté boly aj do Archívu československých listín.

[2] Niektoré československé listiny tejto doby neboly mi prístupné v pôvodnom pravopise, niektorých podanie neposkytovalo dosť záruky čo do spoľahlivosti.

predajný list („list widawalny“) z roku 1544. (tamže V. 150—151.); — soznanie podžupana oravského z r. 1544. (tamže, VI. 73—74.); — list Juraja Paluczkého z 1546. (Sas. Let. VI., 62.); odpis listu Laclava kn. opolského z 1548. (tamže V., 149—150.).[1]

Pre druhú polovicu XVI. veku len o tieto:

československé:

Listiny Revayovské počtom 1—6 (Sas. Let. I. 159—163.); — listy mestečka Mošoviec počtom 1—12 (tamže IV. 337—343.); počtom 14—18 (tamže V. 66—68.); — listy Benických počtom 1—9 (tamže IV. 165—168.); — listiny Vlad. de Reva počtom 1—9 (tamže IV., 241—246.); — listiny Majthényovské počtom 1—10 (tamže II., 76—81.); úradnie listiny počtom 1—3 (tamže IV., 60—65.).

Samohlásky.

Latinského písmena *a* z pravidla použito vždy na označenie slovenskej zvučky *a*. — *ä* za československého pravopisu nahradzovalo sa dľa toho, z akého kraja pochodil pisateľ, dľa približnej výslovnosti buď literou *a* buď literou *e*, na pr.: k*e*men (= k*a*meň), m*a*so — m*e*so (= m*ä*so), sv*a*tý — sv*e*tý (= sv*ä*tý) atď. Ačpráve *ä* žije v strednej slovenčine, priateľ tejto, Štúr, predsa neprijal ho bol do spisovného jazyka hovoriac: „toto *ä* jako pokútné a krem toho hynúce do reči našej spisovnej nenáleží.“ Jeho potrebu

[1] Niektoré pamiatky z tohoto obdobia neboly mi prístupné v pôvodnom pravopise, niektorých podanie nezdá sa byť spoľahlivým. Tak „Prísaha mešťanov T. Sv. Martina,“ uverejnená v Sas. Let. (II., 322—323), jestli je podaná v e r n e, sotva pochodí z 1541, ale z d o b y o v e ľ a p o z d e j š e j; v nej totiž nehľadiac na priezviská dôsledne zachováva sa písmo čiarkované a to je najvýš podozrivá vec v prvej polovici XVI. stoletia.

odôvodnil Hodža, v praxi označujúc ho písmenom *ä*. Pre kuriósnosť nech je spomenuto, že v titule starých Slov. Pohľ., vo slove „svязok“, v celom II. diele, označovala sa táto zvučka ruskou bukvou *я*. Bol to zaiste pokyn, ktorý nemal však účinku. Samo Chalupka *ä* označoval dôsledne složkou *ae* píšuc ju slúčeno: *æ*. V terajšom písme zvučka *ä* označuje sa v domácich slovách čiarkovaným *ä*, len z prvoty z riedka označovala sa složkou *ae*, naproti tomu v cudzích slovách, po príklade cudzích pravopisov vedľa *ä* drží sa složka *ae*, na pr.: p*rae*lát, p*rae*liminár. Je žiadúce už aj pre zjednodušenie pravopisu, aby v oboch prípadoch písalo sa jedno písmeno, menovite *ä*, jako také, ktoré lepšie zodpovedá diakritickému rázu nášho písma.[1] — Po príklade Hodžu, ktorý užíval písmeno *ä* nielen miesto staroslov. *ę*, ale i miesto staroslov. *ѧ*, niektorí spisovatelia, menovite S. Chalupka, Pauliny, ale aj druhí, upotrebovali písmeno *ä* nemiestne aj jako mäkké *a*, obmäkčujúc ním predchodiace *d, t, n, l*, na pr.: vôl*ä* atď.

Hláska *e*, kde bola tvrdá, z pravidla označovala sa latinským písmenom *e*. Tam, kde v slovenčine pred *e* mäknú spoluhlásky *d, t, n, l*, mäkkosť týchto spoluhlások o s e b e z n a č i l a s a, na pr.: *tj*elo, *dj*elo, *ty*elo, *dy*elo, *ti*elo, *di*elo. Až do počiatkov fonetického pravopisu takéto obmäkčovanie dialo sa nedôsledne, dľa nahodilosti. Za fonetického pravopisu z pravidla písalo sa u kalvínskych Slovákov: *ly*em, *ny*everni, a*ly*e, u Bernoláka a Štúra: *ť*elo, *ď*elo atď. atď. Hodža Větinom navrhol, aby pre slovenské *e* užívaly sa dve diakritické litery dľa toho, či je mäkké či tvrdé. Pre mäkké navrhoval *ě*, pre tvrdé *è*: tělo, dělo, němý a tèn, krásnèj, ženinè. M. Hattala r. 1848. k tomu pridal, aby mäkké *e*

[1] Nemci v posledné časy jednodušia svoj pravopis i svoje písmo, medziiným prijímajú aj diakritické *ä* m. složky *ae*; bolo by zajímavo zvedeť s istotou, že v tomto prípade kto „vynašiel“ a zaviedol prvý toto diakritické písmeno?

označovalo sa buď diakritickým písmenom *ě* buď složkou *ie*: *tielo*, *dielo*, *niemý*. Mimo to Hattala pre „zmenšenie čiarok“ v písme odporúčal ponechať aj jednoduchú latinskú literu *e* v istých prípadoch, o čom vidz v Or. Tatr. 1848., 757, 758. Takýmto spôsobom pre jedinú zvučku boli by sme dostali trojaké litery *è*, *ě*, (alebo *ie*) a *e*. Nemožno upierať, že prijatím dvoch osobitých písmen pre tvrdé *e* a mäkké *e* bol by sa pravopis zdokonálil. Ale Hattala medzitým zmenil svoju mienku a pričinil sa o to, aby i tvrdé i mäkké *e* označovalo sa jedinou literou, totiž jednoduchým *e*. Týmto činom pravopis stal sa nedostatočným lebo označujeme oba odtienky slovenského *e* jednou literou. Ba neraz povstávajú aj dvojsmysly, menovite u prísloviek a u istých adjektívnych nominatívov: krásne hovorí a krásne je to dieťa. Ale vidzme príklad jasnejší: „k tejto oprave pohly vládu zvláštne národohospodárské záujmy“; tu nevedeť, či je „zvláštne“ príslovkou (dľa Hodžu: zvláštně) alebo prívlastkom (dľa Hodžu: zvláštnè)? Veta má rôzny smysel dľa toho, jako čítame literu *e* v slove „zvláštne.“ Samo Chalupka usiloval sa tým odstrániť nedostatok terajšieho pravopisu, že pred mäkkým *e* v praxi označoval mäkkosť spoluhlásky o sebe jako za fonetického písania.[1] On písal: *ľen*, *stuďeň*, *kďe*, *ňevídalo*, *ďeľaká* atď. — České *ě* v uhorskočeských pamiatkach z druhej polovice XV. veku označovalo sa složkou *ie*: *vierně*, *wieczný*, *snadniey*, *gednostayně*, *obecnie*, ďalej složkami *ye*, *ije*: *konye*, *cztnye*, *mnye*, *namyestky*, *zrozumijeli*. V československých pamiatkach p o r e t n ý c h vyskytuje sa české *ě* len v obvyklom, z češtiny prejímanom uvedení alebo ukončení listov, ináče slovenský písateľ nenachodiac ho vo svojej vlastnej reči, vo vlastnej osnove kládol slovenské *e*. I toto je jednou z n á m k o u p a m i a t o k

[1] V teórii trochu ináče znelo Chalupkovo pravidlo, vidz jeho Spevy 217. a dodatok v priložených ku nim „Opravách tisku.“

československých. Tak na pr. v mestskej knihe Rajca v úvode nachodí sa: rada miesta, ale v osnove len: mestské knihy. Iné slová v osnove: svedomie, wecz. Diakritické *ě* raz, ale len raz, prichodí už r. 1508 v uhorskočeskom liste Hedvigy kňažny tešínskej a grófky spišskej, ktorý z archívu mesta Kežmarku podal G. Kordoš v Sas. Let. I., 64. Inokedy *ě* v tomže liste označuje sa složkou *ie*, ale preto, že dľa Gebauera (Prísp. 163.) diakritické *ě* ujímalo sa u Čechov len od stredku XVI. stoletia, vyzdvihnuté diakritické *ě* vo spomenutej uhorskočeskej listine bude chybou priepisu.

V století XV. a XVI. pisatelia slovenskí upotrebovali síce litery *i* aj *y*, ale nie tak, žeby litera *i* zodpovedala bola hláske *i* a litera *y* etymologickej hláske *y*. Oni vôbec nevideli rozdielu medzi hláskami *i* a *y*. Nejakú dôslednosť v tejto veci nebadať ani v pamiatkach uhorskočeských. I v týchto písalo sa na príklad: gýz (= již), svikl (= zvykl), s nymy (= s nimi), prosym (= prosím) atď. vedľa: ze bý (= žeby), abý (= aby), v rozenym (= urozeným) atď. V pamiatkach československých v století XV. a XVI. označovali hlásku *i* nasledujúcim spôsobom: literou *i*: nalozil (= naložil), ani (= aní); literou *y*: ymaniv (= imaniu), položyť (= položiť); literou *j*: prosjm, učinjti; literami *ij*: naszijch (= našich), anij (aní). Týmto istým spôsobom a tiež bez dôslednosti označovala sa aj etymologická hláska *y*. Písmeno *y* za fonetických pravopisov, ako je to prirodzeno, vyhynulo z abecedy slovenskej. Preto, že prevažnou väčšinou Slováci rovnako vyslovujú hlásky *y* a *i*, na pr. vo slovách: zvyk, byť, koryto a vo slovách svit, bíť, krivý atď. učitelia fonetického pravopisu vyriekli, aby obe hlásky písaly sa jedným písmenom, menovite písmenom *i*. Toto *i* vo fonetických pravopisoch malo však vlastnosť hlásky *y*, ono totiž bolo z pravidla tvrdé (tích, tim, dich = tých, tým, dych), kdežto svoju pôvodnú vlastnosť: mäkkosť utratilo. Vo slovách, v ktorých *d, t, n, l* pred *i* stávaly sa mäkkými, mäkkosť označovala

sa o sebe a to: znakom na obmäkčených spoluhláskach. Miesto: dívý, tichý, nič, list písalo sa totiž i ďíví, ťichí, ňič ľist (u Bernoláka a Štúra, potažne u Šarišanov) alebo: *ny*icseho, *ly*ist (u kalvínov-Slovákov). Hodža bol prvý, ktorý v Epigene vyzdvihol potrebu, aby robil sa rozdiel medzi mäkkým a tvrdým *i*; sila dôvodov prerazila. V terajšom etymologickom pravopise rozoznávame mäkké *i* označujúc ho písmenom *i* a tvrdé *i* označujúc ho písmenom *y*. Ale nie vždy vyslovujú sa *d*, *t*, *n*, *l* mäkko pred *i*, — a *y* tiež nekladie sa len k označeniu tvrdého *i*, o čom pravopis učí.

Krátke *o* od prva až poteraz označovalo sa z pravidla latinským písmenom *o*.

Krátke *u* označovalo sa v XV. a XVI. veku dvojakým spôsobom, bez dôslednosti buď latinskou literou *u* buď latinskou literou *v*, táto posledná bola veľmi obľúbená. Vedľa ia*cu*ba (= Jakuba), rod*u*, poc*u*d (= pok*u*d) často bolo možno čítať: ymani*v* (= imaniu), M*v*ran (= Muráň), *v* cartusov (u Kartúsov) atď. Dľa Husovho „traktátu“ malo sa písať *v* na počiatku slov, a v prostredku i na konci slov pravidelne: *u*; u nás nevšímali si takého pravidla. V češtine dlhé *ú* rozšírilo sa v *au*, ktoré po prvé vyskytlo sa asi na počiatku XV. stoletia. (Gebauer. Prísp. 159.) Toto *au* stalo sa potom v písme pravidlom a miesto *ú* písalo sa až do roku 1849. (od tejto doby píšu zaň Česi *ou*). V pamiatkach československých veľa ráz prichodí však toto *au* tam, kde by stáť malo krátké *u*. Dlhé *ó* české rozšírilo sa bolo v *uo* (asi tam, kde my máme *ô*) a toto na počiatku XV. stoletia počalo sa meniť v dlhé *ú*, tak že od druhej polovice XVI. stoletia panovať počalo vo spisovnej češtine v takýchto prípadoch dlhé *ú*, ktoré preto, že povstalo z *uo*, etymologicky počalo sa značiť písmenom ů („°“ nad „u“). Toto etymologické dlhé *ů* české mnohí pisatelia slovenskí z nevedomosti tiež použili tam, kde treba bolo označiť krátké *u*. Fonetické pravo-

pisy uvedením a ustálením pre krátke *u* latinského písmena *u* zbavily písmo nedôslednosti, ktorá javila sa v tom, že krátké *u* súčasne označovalo sa literami: *u, v, au, ů.*

Dĺženie samohlások.

Preto, že v latinčine dlhé samohlásky neznačili, pisatelia, podrobení vlivu latinskému, po dlhé časy zanedbávali označovanie dlhých samohlások v slovenčine. V československých pamiatkach z XV. stoletia niet stopy po dĺžení, naproti tomu vo dvoch uhorskočeských pamiatkach tejto doby, menovite v liste hajtmana Jakesda a v liste Zápolyu prichodí dlhé *ý*, ale len dlhé *ý* a toto nielen na príslušnom mieste, jako na pr. voslovách minul*ým*, gin*ými*, wiecz*ný*, ale aj na neprislušnom mieste, jako vo slovách: ab*ý*, kd*ýž*, v*ýdat* (vydať).[1] Ešte ani v prvej polovici XVI. stoletia neoznačovaly sa dlhé samohlásky v niektorých pamiatkach československých; tak niet stopy po označenej dĺžke vo vysvedčení od mesta Žiliny straniva richtárstva stráňavského, ani v liste Paluczkého. Naproti tomu v jednom osvedčení Porubského nachodí sa dlhé *í* terajším diakritickým písmenom *í* označené v slove: sluzebn*í*k (= služebník); mimo to v tejže pamiatke raz použito je diakritického dlhého *í* k

[1] Mohlo by sa riecť, že v československých pamiatkach javia sa stopy dĺženia složenými písmeny, na pr. vo výhražnom liste dlhé *í* značí sa složkou *ij* vo slovách: nespravedliv*ij* (= nespravedlivý), lud*ij* (= ludí), p*ij*san (= písan), no takéto dĺženie, ktoré ostatne nejaví sa u ostatných samohlások, nezdá sa byť vedomým, ale len náhodilým, lebo v tej samej pamiatke, — tak aj v iných, — označuje sa dĺžka aj jednoduchým písmenom: nepoloz*í*te (= nepoložíte), nedel*i* (= nedelí), ďobr*i*ch (= dobrých), nevinn*i*ch (= nevinných) a mimo to uvedenými složenými písmenami vo spomenutej pamiatke označujú sa aj krátke hlásky: bardiowc*ij* (pl. n.) dal*ij* (= dali), v*ij* (=vy).

označeniu krátkej hlásky *i* v slove: znížneho (= z nižného). Dľa môjho vedomia sú toto prvé dva prípady diakritických samohlások v pamiatkach československých.[1] Cele ináče je s uhorskočeskými pamiatkami z prvej polovice XVI. veku. V týchto už označujú sa dlhé samohlásky a síce diakritisovanými písmeny *á, é, í, (ó)*[2], *ú*. V listoch kr. Márie čítame: *královná, práva, vrozený, wierný, gsú, skutkú, miesstiané, konsselé*. Poznamenať treba, že je takéto označovanie dosť zriedkavé; v tejto i v poslednejšej dobe ešte dlho zanedbávalo sa označovanie dĺžky aj v uhorskočeských pamiatkach práve tak ako vo spisoch, ktoré napísané boly v Čechách. Vidzme čo hovorí Gebauer o dĺžení dlhých samohlások písmom za dôb pravopisov Husovho a Českých Bratov. Vo svojich Príspevkoch, v §-e 44., píše: Pisatelia českí boli by mali, pridržujúc sa opravy Husovej, písať samohlásky *á, ó, ú, ý, é, í* literami: *á, ó, ú, ý, é, í*, ale nedržali sa tohoto spôsobu; iba niekedy a bez dôslednosti užívali čiarkovaných litier, inokedy vypomáhajú si buď dvojením litier samohláskových (aa. ee atď.) buď, — a to zväčša, — dĺžku vôbec neoznačujú.

S týmto poznaním shoduje sa to, čo javí sa v pamiatkach uhorskočeských, dokladám však, že v týchto zdvojovanie litier samohláskových na označovanie dĺžky sotva zaslúži zaznamenania a že Husove diakritické písmená len

[1] V niektorých, menovite v prípise Mošoviec ku Kremnici, v „liste widawalnom“ a v odpise listu Laclava kn. opolského dlhé *í* označuje sa literou *j*, ale ňou niekedy označuje sa aj krátke *i*, z čoho zase nasleduje, že v týchto prípadoch nedeje sa dĺženie vedomky.

[2] Pre dlhé *ó* nenašiel som príkladu, čiastočne preto, lebo *ó* rozšírené v *uo*, v túto dobu v češtine už sa menilo v *ú*, čoho príklad nachodíme aj vo spomenutých listoch: pl. g. skutkú m. skutkóv, skutk*uo*v, skutkŭ; prichodí aj jednoduché *o* m. *ó*, na pr. pl. dat. zloczinc*o*m (= zločinc*o*m) m. zločincóm, zločinc*uo*m, zločincŭm.

poznenáhle ujímaly sa. Pozdejšie niektorí pravopisci českí v daktorých veciach odchýlili sa od Husa v označovaní dĺžky. Menovite: Beneš Optát vo svojej Ortografii (1533) výš uvedené písmená Husove zmenil natoľko, že miesto diakritického *í* kázal písať složku *ij*, pričom však sám často písal len *j* miesto navrhovaného *ij*. Ján Blahoslav vo svojej Grammatike českej, dokonanej 1571., (vydanej teprv r. 1857. vo Viedni od Ig. Hradila a Joz. Jirečka), neschvaľoval sice to, čomu učil Beneš Optát, ale ani nepostavil sa na prvotné stanovisko diakritického písma. On, vychodiac z toho, čomu učil Beneš Optát, navrhoval označovať dlhé *í* tak, aby miesto složky *ij* upotrebovalo sa len poslednej čiastky složenej litery, a táto, aby sa naznačila čiarkou s hora na dol; miesto *ij* kázal teda písať *j́*.[1] Nudožerský vo svojej grammatike (v Prahe roku 1603) pre dlhé *í* miesto *j́* užíva a odporúča *j*. Za dlhé *í* v Čechách písalo sa *j* temer až do polovice XIX. stoletia,[2] kdežto u nás prijal už Bernolák písmovú zásadu Husovu a dĺžku označovať kázal čiarkou nad príslušnou samohláskou, teda aj nad písmenom *í*.

Ešte dodať treba, že za československého pravopisu. za *ú* (bez ohľadu na jeho povstanie), často napísalo sa *au*, *ů*. To dialo sa hlavne v netlačených spisoch; tlačené oprá-

[1] Ale túto literu *j́* pôvodne určil len pre *í*, ktoré povstalo dĺžením z *i*; pre *í*, povstalé zúžením z *ie* (zpívá-zpievá) odporúčal literu *j̊*. Aby usnadnil pravopis, upustil od rozdielu medzi *j́* a *j* a zotal len pri samom *j́* bez ohľadu na to, že dlhé *í* jakým spôsobom povstalo (Gebauer).

[2] Gebauer v Príspevkoch na str. 234. píše: Tomsa pokúsil sa (1802., 1812.) uviesť literu *í*, ale oprava jeho neujala sa. Jungmann 1829. zanechal túže opravu budúcemu času. Ale hneď po zakončení sporu o pravopis analogický, vystupujú jednotlivci s *í* miesto *j*, a Šafárik prijal túto novotu do svojich opráv (1842). a po jeho prednesení a odôvodnení túto novotu prijala aj Kr. spoločnosť náuk v Čechách. Srovn. v týchže Príspevkoch str. 228 a nasl

vali korrektori v tlačiarňach. — V takýchto prípadoch *au* v našich pamiatkach nebolo dvojhláskou.

Pri fonetických dobách pravopisov slovenských rozoznávať treba to, že východná slovenčina z pravidla nemá dlhých samohlások. Netreba sa teda pozastavovať, jestli vo spisoch kalvínskych Slovákov a Šarišanov a Spišiakov nenachádzame dĺžky. Ostatne kde-tu i táto nachodí sa, menovite vo školských knihách, vydaných štátom uhorským pre Šarišanov i Spišiakov od takých pisateľov, ktorí svoje nárečie sbližovali ku ujatej spisovnej slovenčine. Vo fonetických pravopisoch Bernoláka i Štúra dlhé samohlásky á, é, í, ó, ú označujú sa diakritickými literami *á, é, í, ó, ú*, nakoľko tieže dlhé samohlásky nachodia sa v nárečiach od nich na spisovný jazyk povýšených.

V terajšej dobe na označenie dlhých samohlások užívame naskrze uvedených diakritických litier Husových. V celku Bernolákovou obnovou pravopisnou došli sme k nim o pol stoletie prv nežli sami Česi.

Dvojhlásky.

V XV. století už boly vyhynuly z češtiny dvojhlásky *ia, iu*. Prvá prehlásila sa v *ie*, druhá v *ii*. Z tejto príčiny tie pamiatky, v ktorých prichodia dvojhlásky *ia, iu*, sú pôvodu slovenského. Obe tieto dvojhlásky právom pokladať možno za známky československej. Je hodno vyzdvihnúť, že obe tieto slovenské dvojhlásky prebíjajú sa na vrch už v prvých jazykových pamiatkach; tak už vo výhražnom liste prichodia slová: pr*ia*telom, yman*iv* (= iman*iu*).

Dvojhlásky *ia, ie, iu* v listinách československých za doby československého pravopisu označovaly sa rozmanitým spôsobom. Vedľa foriem pr*ia*teľ, ž*ia*den, Trzet*iak*, mass*iar*, d*ie*tek, prvn*ie*ho, vid*iek*, iman*iu* atď. nachodia sa

aj také formy, v ktorých prvý živel dvojhlásky značený je literou *j, g, y*: v*j*e (= v*ie*), d*g*evka (= d*ie*vka), pr*ya*tel (= pr*ia*teľ), Chr*ya*stelowicz (= Chr*ia*šteľovič) atď.

Dvojhlásky *uo, ou*, nakoľko prichodia v listinách stredoslovenského nárečia, z pravidla označovaly sa složkami *uo, ou*; posledná často aj složkou *ov, ow, au, av, aw*, na prve spomenutá aj složkou *wo, vo* (= k*wo*n, k*vo*n).

Opierajúc sa o západoslovenské náreč̆ie, ktoré nemá rado dvojhlásky, Bernolák zo spisovného jazyka vyobcoval všetkých päť dvojhlások, kážuc písať miesto *ia, ie, iu* dlhé *á, é, ú*, pričom predchodiace spoluhlásky: *d, t, n, l* o sebe sa obmäkčovaly, na pr.: stavaňá (= stavan*ia*), ňésel (= n*ie*sol), stavaňú (= stavan*iu*); ďalej miesto *uo* a *ou* dlhé *ó* a *ú*: vól, kóň, s tebú, s matkú (= v*uo*l, k*uo*ň, s teb*ou*, s matk*ou*). Štúr so stredným nárečím v plnej platnosti do spisovného jazyka zaviedol aj všetkých päť dvojhlások. Preto, že „*i*“ v sústave jeho písma nemalo obmäkčovacej vlastnosti a preto, aby tieto dvojhlásky nebolo možno v čítaní pokladať za dve po sebe nasledujúce samohlásky, ktoré sa o sebe vyslovujú jako na pr. v cudzom slove: bibl*ia*, Mar*ia* atď., miesto složiek *ia, ie, iu* kázal písať složky: *ja, je, ju*, pri čom osobite obmäkčovaly sa predchádzajúce spoluhlásky: *ď, ť, ň*. On písal tedy: stavaňja (= stavan*ia*), ňjekedi (= *nie*kedy), koseňju (= kosen*iu*) atď.

Hodža vo svojom Větine, dokončenom r. 1847., prakticky voviedol terajšie složky *ia, ie, iu* na označovanie rečených dvojhlások a poneváč on dľa etymologie rozoznával tvrdé a mäkké *i* (*y* a *i*), — stanovil, aby pred dvojhláskami *ia, ie, iu*, majúcich prvý živel mäkký, jako pred mäkkými dvojhláskami osobite neobmäkčovaly sa predchádzajúce spoluhlásky: *ď, ť, ň, ľ*. Jeho učenie ujalo sa konečným koncom. — Nech je dovoleno zaznačiť tu jednu odchýlku. Samo Chalupka vychodiac z toho presvedčenia, že vo strednej slovenčine dlhého *é* niet, (tak učil aj Štúr), rozpúšťal každé dlhé *é* vo

dvojhlásku dľa skutočnej, ačpráve nie výlučnej výslovnosti strednej. Takúto dvojhlásku neoznačoval však Štúrovým ale svojim vlastným spôsobom zložkou *ye* po tvrdých spoluhláskach: ozorn*ye* obruče (pl. n.), hust*ye* kúdoly (pl. n.) atď.

Dvojhlásku *ou* Štúr počal označovať dľa skutočnej výslovnosti zložkou *ou* a obnova pravopisná v tejto veci nezmenila ničoho. Naproti tomu za dvojhlásku *uo* (Hodža vo Větíne prakticky užíval ešte zložku *uo*) reformátori pravopisu odporúčali diakritickú literu *ó* hlavne z tej príčiny, aby si ju každý Slovák dľa svojej chuti čítať mohol; západný: k*ó*ň, stredný: k*uo*ň, východný: k*u*ň. Prakticky zaviedol ju prvý O. Radlinský vo svojich Pokladoch r. 1848 a 1849. Skoro však prijala sa ďalšia nepatrná zmena: nad *o* ustanoveno klásť nie ′, ale ^, to jest ustanoveno dvojhlásku *uo* označovať nie diakritickou literou *ó*, ale diakritickou literou *ô*.[1] Táto oprava, uvedená už ujednanou prešporskou Krátkou mluvnicou z r. 1852., ujala sa všeobecne.

Polosamohlásky r, l.

Polosamohláska *r*, ktorá javí sa vo slovách h*r*sť, sm*r*ť a podobných, nakoľko bolo jej užito, od prvopočiatku označovala sa latinskou literou *r* práve tak ako teraz. Aj polosamohláska *l* z pravidla vždy sa označovala latinskou literou *l*, ale pri tom všetkom v najnovšej dobe pravopisu nachodia sa prípady, že polosamohláska *l* označená je diakritickou literou „ľ“. Tak na pr. slovo v l k v povesti „Vĺkolák“, podanej v Slov. Povestiach Škultétyho a Dobšinského, prichodí dôsledne písané formou v ľ k. Diakritickým „ľ“ neraz aj Kalinčák označil polosamohlásku *l*. Vydavatelia spomenutých

[1] Diakritickú literu pre dvojhlásku *uo* (v oboch formách: *ó* alebo *ô*) navrhoval už Hodža vo svojom Epigene, teda r. 1847.

Povesti pred rokami na požiadanie boli mi sdelili, že oni polosamohlásku dôsledne mäkčia v slovách sĺza, vĺk, vĺči a v podobných, lebo v starých cirkevných knihách tiež sú písané mäkkým „l“. Nech je tu spomenuto, že v starých cirkevných knihách k označovaniu polosamohlásky *l* rovnako používali litier pre mäkkú i tvrdú spoluhlásku prijatých [1] a v Biblii Svätej, vydanej r. 1848. v Kyseku, s mojím vedomím poslednej to, v ktorej správne zachováva sa rozdiel medzi tvrdým a mäkkým „*l*“, polosamohláska *l* označuje sa tiež dvojakým spôsobom: p*l*niti, řemes*l*ník, řek*l*, roztrh*l* (str. 387) atď. Odvolanie sa na staré cirkevné spisy (evanjelické) nenie tedy ani historickým dôvodom za to, aby polosamohláska *l* označovala sa písmenným znakom mäkkej spoluhlásky „l“. O veľa väčšiu váhu má to, že menovaní vydavatelia istili vo spomenutom sdelení, ktoré som bol svojho času verejne uviedol v Egyet. Philologiai Közlöny-i (1880., 147.), že slová sĺza, vĺk a podobné skutočne vyslovujú sa s mäkkým *l* na ľavom brehu Váhu v Liptove a kolo Rimavy. Nech je dovoleno upozorniť na to, že Miklosich vo svojej Vergl. Gramm. I. 488., uvodí nasledujúce príklady zo zlínskeho podrečia na Morave: tĺstý, tĺstý; tĺcť, tĺcť. Asnáď vec dakto vyšetrí.

Samohlásky *r*, *l* ako dlhé (ŕ, Ĺ) označovať počali štúristi. O dlhých *r*, *l* nevedel ešte Šafárik ani v Národopise ani vo svojich Dejinách reči a lit. slovanskej, neuvodiac ich medzi zvláštnymi známkami jazyka slovenského. K ich označovaniu užíva sa diakritických litier ŕ, Ĺ.

Z príčin ľubozvuku a preto, že polosamohlásky *r*, *l* v niektorých nárečiach nevyslovujú sa, pôvodca Epigenu v tomto svojom diele (na str. 49, pod 2.) osvedčil, žeby ničoho nemal proti tomu, keby po spôsobe illyrskom polosamohláska *r* označovala sa složkami *àr*, *èr*: s*àr*dce, k*àr*k, sm*èr*ť,

[1] Srov. v Gebauerových Prísp. str. 198.

sèrsť atď. V takomto prípade východní Slováci vyslovovali by boli svoje *ar*, *er* a iní Slováci vsuvné *a*, *e* naznačené by boli mali jako také, ktoré nenutno vysloviť. Pre dlhé *ŕ* tam bolo navrhnuté: *êr*, na pr.: *fêr*kať (= fŕkať), pridêržať (= pridŕžať) atď. Tento návrh prisúvací pofahoval sa aj na polosamohlásku *l*; za dl̀hý bolo by sa malo písať dl̀ùhý. Hattala posudzujúc Epigenes v Orle Tatr. (749., a.) o prisúvaní *a*, *e* k *r* povedal, že „prisúvanie hlások tých len v poľskoslovenskom ‚podreči' je bežné a preto v spisovnej reči by sa žiaden ohľad nemal naň brať, a to síce tým menej, čím je istejšie, že sa posiaľ na spôsob doterajší písania: krk, prst atď. nikto zo Slovákov nezťažoval a silne veríme, že sa ani nebude." Naproti tomu radil Hattala klásť samohlásku *u* po *l*, nerozlišujúc ju žiadnym znakom od nevsutého *u* všade tam, „kde si národ vsutím tej hlásky vo vyslovení pomáha" jako vo slovách: d*lu*hý, ch*lu*patý atď. Táto rada bola ovšem veľmi neurčitá. Poneváč na spisovnú reč povýšilo sa nárečie stredné a toto vsutím onej hlásky v rečených prípadoch vo vyslovení nepomáha si, rada pána Hattalova zostala púhou radou práve tak, ako aj výš uvedené návrhy Hodžove.

Spoluhlásky.

Spoluhláska *j* označovala sa v dobe československého pravopisu, menovite v XV. a XVI. století, literami:

g: geho (= jeho), obyczegem (= obyčejem), gesti (= jesti) atď.;

y: raycze (= Rajce), tey (= tej), tayno (= tajno) atď.;

j: jako, jakšto, pocztivej (listina Revayovcov pod č. 2.);

i: iako (= jako), iacub (= Jakub), iakovy (= jakový) atď.

Označovala sa tedy štyrmi literami. Označovanie literou

i pomaly tratilo sa, kdežto ostatných troch litier (*g*, *y*, *j*) pisatelia začali užívať s istou dôslednosťou v určitých prípadoch. V stoletiach XVI., XVII. a XVIII. v Čechách ustálil sa takýto zvyk:

Hláska *j* označovala sa

literou *g* pred samohláskami, tedy v slabikách: *ga*, *ge*, *gi*, *go*, *gu* = ja, je, ji, jo, ju); podobne literou *g* pred spoluhláskami: vo*g*na, kra*g*na atď.;

literou *y* po samohláskach, ale hlavne v superlatívnych ne*y*-, na*y*-: neyvyšší (= nejvyšší), nayvyšší (= najvyšší); ďalej v imperatívoch: dey, day (= dej, daj);

literou *j* v niektorých máločetných cudzích menách, prijatých s cudzím pravopisom: Ján, Jozef, Jeronim, Jordan atď.

Tento zlozvyk, písať spoluhlásku *j* trojakými literami, ujal sa bol aj u Slovákov. Koncom minulého storočia vystúpil proti nemu Bernolák vo svojich opravách, kážuc písať spoluhlásku *j* jediným písmenom. On rozhodol sa bol za písmeno *g*, ktoré aj ujalo sa vo spisoch bernolákovských. On kázal teda písať nielen: gako, geho, ale aj: Gán, Gozef atď. V Čechách mali dlhé hádky o to, jako označovať hlásku *j*. Po prvé vystúpil bol Tomsa r. 1802. vo svojom pravopise s návrhom, aby hláska *j* neoznačovala sa literou *g*, ale *j* a v pripojených básňach k tomuže pravopisu písal všade *j* m. *g*. Zaujal tedy práve opačné stanovisko proti Bernolákovi. Tomsovo postúpenie schvaľoval Dobrovský, Jungmann, Šafárik aj iní vynikajúci ľudia. Rozhodnutie stalo sa po dlhotrvanlivom spore pravopisnom, ktorého účastnil sa bol aj býv. professor prešporský Juraj Palkovič, zastávajúc staré písanie Bratov Českých. Šafárik r. 1842. predniesol odôvodnený návrh vo filologickej sekcii kráľ. českej spoločnosti náuk v tomto smysle: Hláska, ktorá doteraz označuje sa v Čechách tromi literami: *g*, *y*, *j*, na budúce nech sa píše jedinou literou a to literou *j*. Návrh tento bol prijatý a tak v Čechách počnúc s r. 1843. vo smerodajných spisoch zaviedla sa litera

j k výlučnému označeniu hlásky *j*.[1] Ponevač Štúr a Hodža prijali písmo už s týmito českými opravami, miesto bernolákovskej litery *g* zaviedla sa aj u nás litera *j* k označovaniu hlásky *j*. S bernoláčinou mizlo *g* (v platnosti *j*) zo svetských spisov slovenských, ale v cirkevných spisoch evanjelických (popri literách *y*, *j*) drží sa posiaľ, lebo slovenskí evanjelici píšu česky ešte vždy pravopisom Českých Bratov. Oni ani za mak nepokročili so svetom. Na nich žiadneho účinku nemaly opravy, ktoré v českom pravopise vykonaly sa v prvej polovici tohoto stoletia.

V niektorých cudzích slovách, na pr. v týchto: lo*y*álny, ro*y*alista, *Y*ildiz-kiosk, Nový *Y*ork, stojí litera *y* miesto ustáleného *j*. Cudzie pravopisy majú aj *Y*altu. Ale že také písanie svádza čitateľa nesprávne čítať v slovenčine a že v takých prípadoch litera *y* ničím nezasluhuje zvláštneho ohľadu a šetrenia, po slovensky malo by sa písať vždy: lojálny, rojalista, *J*ildiz-kiosk, Nový *J*ork atď.

Hlásku *k* v prvých pamiatkach československých nachodíme písanú literami *c* i *k*. Vo výhražnom liste prevažuje *c*: *c*racova (= Krakova), *c*ratko (= krátko), iacuba (= Jakuba) atď., ale vedľa neho prichodí aj *k*. Pomaly vytrácala sa litera *c* v tejto platnosti až vytratila sa úplne. Doteraz žije však v cudzích slovách. Mnohí píšu totiž i dnes: *c*onvent, *c*urátor, *c*onto atď miesto: *k*onvent, *k*urátor, *k*onto.

Hlásku *g* v XV. století písali jednoduchým písmenom *g* i v uhorskočeských i v československých pamiatkach, nakoľko ona v nich prichodí; tak vo slovách: *g*leytovny list, voytem *g*eydlenským. Pozdejšie, keď písmeno *g* čím ďalej tým dôslednejšie počalí potrebovať k označovaniu hlásky

[1] Na raz s touto opravou zaviedly sa aj iné v Čechách, menovite ustanoveno: dlhú hlásku *í* označovať diakritickou literou *í* (dovtedy písali *j*) a terajšiu hlásku *g* označovať literou *g* (dovtedy písali *ğ*). O tom obšírne vykladá Gebauer v Príspevkoch na strane 228—232.

j, pre rozdiel za hlásku *g* písali diakritickú literu *ǧ*.[1] Túto podržal pre hlásku *g* aj Bernolák vo svojej oprave, (= *ǧ*roš), užívajúc jednoduchú literu *g* k označovaniu hlásky *j* (*g*ako). Konečne štúrovci, prijavše písmové opravy české z r. 1842., počali písať za hlásku *j* terajšiu literu *j* a za hlásku *g* terajšiu literu *g*, čím diakritisované *ǧ* ako zbytočné vyhostilo sa zo slovenského písma v svetskom upotrebení. V cirkevných spisoch evanjelických ešte trvá.

Hláska *h* z pravidla označovala sa literou *h*.

Složka *ch* bola jediným písmenom, ktoré Hus nezjednodušil. Za našu hlásku *ch* vždy užívali pisatelia latinskú složku *ch*, výnimočne aj jednoduché písmeno *h*. Toto posledné radi užívajú m. *ch* aj šarišskí pisatelia, opierajúc sa pri tom o výslovnosť vo svojom nárečí.

Za terajšiu hlásku *c* v uhorskočeských pamiatkach XV. veku z pravidla písala sa složka *cz*: wsse*cz*ky (= všecky), kamenyc*z*ky (= Kamenický), ch*cz*eme (= chceme), wie*cz* (= věc), *cz*o (= co) atď. Jednoduchá litera *c* je veľmi zriedkavá; prichodí v liste Svidregalovom. Pisatelia nechceli ju užívať z obavy, aby čitateľ po spôsobe latinskom nečítal ju za *k*. V pamiatkach československých javí sa to samé: „wše*cz*ka rada miesta ray*cz*e“, „ora*cz*u rolu“, „v lechni*cz*y“, vedľa týchto: bardiowcj, uecnotlivij. Hus kázal písať hlásku *c* vždy jednoduchou literou *c*, ale toto jeho učenie pomaly sa ujímalo. Obe litery, i složka *cz* i jednoduché *c* javily sa vedľa seba nielen po celé XVI. storočie, ale ešte dlho aj pozdejšie; konečne opanovala jednoduchá litera *c*. — U kalvínskych Slovákov hlásku *c* píšu však maďarskými složkami: *tz*, *cz*, na pr. v slovách: *tz*eszta, *cz*eszta.

Hláska *č* v uhorskočeských pamiatkach XV. veku píše

[1] Diakritisované *g* navrhoval Beneš Optát v prvej polovici XVI. veku, o čom vidz: Geb. Prísp. 216., a prichodí už v liste kráľovnej Márie z r. 1526: na *ǧ*runtech.

sa vždy složkou *cz*: v*cz*inil (= učinil), obij*cz*eij (= obyčej), *cz*asem (= časem), ra*cz*ila (= ráčila), pe*cz*owaly (= pečovali) atď. Podobne aj v československých pamiatkach: *cz*etiri (= četyri), *cz*ynime (= činíme), *cz*tucze (= čtúce), oby*cz*egem (= obyčejem). V knihe Rajca prichodí raz složka *cž*: „pana ot*cž*enaše“. Jednoduchým písmenom *c* alebo diakritickým *č* v XV. století ani raz je nie značená hláska *č*. — V uhorskočeských pamiatkach, pochodiacich z prvej polovice XVI. veku, vedľa prevládajúcej složky *cz*, javí sa aj litera jednoduchá *c*, ba aj diakritická *č*. Tak v liste kr. Márie vedľa príkladov s *cz* vyskytujú sa aj tieto: w miestecku Mezirícy“ (= v městečku Meziříči), „miezerzičty konsselé (= meziříčtí konšelé). V liste Adama, farára z Topolčian, vedľa *cz* prichodí len *cž*, vo slovách: pie*cž*eti (= pečeti), ra*cž*te (= račte), gina*cž*e (= jináče) atď. Dľa tohoto v prvej polovici XVI. veku v pamiatkach uhorskočeských *č* označovalo sa literami: *cz*, *cž*, *c*, *č*, zpomedzi ktorých prevládovala všetky *cz*. V československých listinách tejto doby delia sa opanstvo složky *cz* a *cž*; vedľa nich v uvedených prameňoch vyskytujú sa tieto prípady diakritickej litery *č*: rečený, mestečka, „pečet przsytlačity“ (v liste „widawalnom“), Lessčin (v odpise liste kn. opolského); jednoduché *c* neprichodí. — V druhej polovici XVI. stoletia javí sa to isté, čo v prvej: *č* píše sa literami *cz*, *cž* a niekedy (z riedka) diakritisovanou literou *č*. Ba kde-tu najde sa aj jednoduchá litera *c*: racite (= ráčite; dva razy v Révayovskej listine pod č. 2.). — Hus bol kázal písať hlásku *č* literou *ċ* a Český Bratia literou *č*, ale to učenie z ťažka sa ujímalo.[1] Konečne v minulom storočí diakritická litera *č* vytlačila složky *cz*, *cž* a sama jediná zostala k označovaniu hlásky *č*.

[1] Preto, že máloktoré kníhtlačiarne boly zásobené čiarkovanými literami veľkými, niektorí pravopisci českí dopúšťali, aby veľké *Č* z núdze označovalo sa složkou *Cž*. U nás tiež si tak vypomáhali vydavatelia kníh.

Slovenskí kalvíni hlásku *č* píšu maďarskou složkou *ts, cs*: *ts*lovek, *cs*lovek (= človek). Vo vlastných menách za pravopisom maďarským *č* až do nedávna označovalo sa aj literou *ch*.

Z toho, čo tu práve povedano, viděť, že naši predkovia hlásku *c* a *č* v najviac prípadoch jednako označovali složkou *cz*. Složka *cž*, nakoľko jej bolo užito, značila však vždycky hlásku *č*.

Zvučka *s* od prvých počiatkov z pravidla písala sa latinským písmenom *s*. Za československého pravopisu vyskytovaly sa však tu i tu prípady, že máločetní pisatelia označovali ju aj složkami: *ss, sz*. Boly to však skromné výnimky zpod pravidla. Vo švabachu bolo dlhé ſ a krútené ſs. — U kalvínov píše sa maďarská složka *sz*: *sz*lama, *sz*tol atď.

Hláska *š* označovala sa rozličnými spôsoby, ktoré tu podrobne udávam. V uhorskočeských pamiatkach XV. veku za *š* písalo sa:

α) jednoduché *s*: na klasterze (= na Klášteře), stubnany (= Štubňany), gescze (= ješče);

β) zdvojenina *ss*: wsseczky (= všecky), s wassym (= s vašim), ssest (= šest);

γ) diakritické *š*: v úpise Jiskrovom často prichodí: šarisky, všemy, slušie atď.; — v liste Jakesdovom len v jednom slove: vašemu; — v liste Zápolyovom a Svidregalovom diakritické *š* ani raz neprichodí.

V československých pamiatkach XV. veku za *š* písalo sa:

α) jednoduché *s*: v klastore (= v kláštore);

β) složka *sz*: nasz*i*jch (= našich), zvesz*a*ti (= zvešati), vasz*i*jch (= vašich); — složka *sž*: naszeho (= našeho);

γ) diakritické *š* v knihe Rajca: wšecka, wšem, slyšeti, muš (m. muž), naš; vo výhražnom liste v slove: pretoš (m. pretož).

V uhorskočeských listinách z prvej polovice XVI. veku *š* označovalo sa:

α) jednoduchým písmenom len veľmi z riedka;

β) zdvojeninou *ss*: v listoch kr. Márie (v nich aj máličko prípadov s diakriti-ckým *š*);

γ) diakritisovaným *š*: v liste Adama, farára z Topoľčian; v karotke kň. Jirzíka; v liste Mik. Prosenovského.

V československých pamiatkach z prvej polovice XVI. veku za *š* písali:

α) jednoduché písmeno *s* len veľmi z riedka;

β) zdvojeninu *ss*: v soznaní podžupana oravského (tu zdvojeninou *ss* označeno aj *s*: vssadiť = vsadiť); v odpise listu Laclava, kn. opolského (tu aj slovo: pewnegši); v liste Paluckého (ssessol = sešol; tu prichodí aj: všeho; zdvojeninou *ss* často označuje sa tu hláska *s*: posslal, prossym); — složku *sz*: v liste „widawalnom“: slyszy, szest, sluszy, lepszu, gistejszu (ale i tu prichodí: wšem!).

γ) diakritickú literu *š*: vo vysvedčení mesta Žiliny, v osvedčení Michala Porubského, v prípise Mošoviec ku Kremnici.

Vidieť z toho, čo je hore uvedené, že v pamiatkach uhorskočeských *š* znamenalo sa týmito znakami: *s*, *ss*, *š*; v československých týmiže a mimo ne aj poľskou složkou *sz* v obú spomenutých dobách. Toto je zjav natoľko zajímavý, nakoľko *š* v češtine ani v Uhrách ani v Čechách[1] neznamenalo sa složkou *sz*.

V československých pamiatkach, ktoré pochodia z druhej polovice XVI. stoletia, za hlásku *š* nachodíme už diakritickú literu *š* všeobecne ujatú. Prípady s jednoduchým *s*, so zdvojeninou *ss* a so složkou *sz* v uvedených pamiatkach sotva zasluhujú spomenutia. Tento úkaz je

[1] Nepatrné výnimky vidz v Geb. Prísp. 107., Pozn. 1.

dosť podivuhodný, lebo diakritická litera (*ś* pozdejšie *š*) v Čechách pomaly prechodila vo všeobecný užitok. Beneš Opát ešte v prvej polovici XVI. stoletia učil písať za *š* tri litery: s̈, ſſ, ſs: weſ̈, deſs, ſſat. Za veľké *Š* ešte aj v XVII. století z pravidla písala sa složka *Ss* pre nedostatok čiarkovaných litier v tlačiarňach. Tak prichodí ona v Biblii Kralickej (1601), v Grammatike Nudožerského (1603), v Šteyrovom pravopise z r. 1668. — Vo švabachu za československého pravopisu, jako už spomenuto bolo, vedľa seba jestvovaly dve litery pre *s*, totižto dlhé ſ a krútené ſ. Hus obe litery ponechal, pre hlásku *š* označiac obe bodkami na vrchu. A o ich užívaní takéto pravidlo vyriekol: Dlhé nech sa užíva na počiatku a v striedku slov, kdežto krútené na konci slov: ſaḋ, wſeḋno, maſ Pisatelia v Čechách pridržovali sa toho pravidla. Bernolák vo svojej pravopisnej oprave trebas držal sa tiež písma švabašského, zo slovenskej abecedy vyhostil krútené s̈, ſ a hlásky *š*, *s* písať kázal vždy dlhým ſ, ſ, (ale veľké krútené ponechal S̈, S, lebo k dlhým veľkých nebolo). Prijatím antikvy zaviedly sa terajšie *š*, *s*.

Spoluhláska *z* od všetkých Slovákov vždycky písala sa literou *z*; táto litera mala dve formy vo švabachu ȝ a v antikve *z*.

Spoluhlásku *ž* v rozličných dobách označovali rozličnými spôsoby. V uhorskočeských listinách XV. veku nachodíme zaň písanú:

α) jednoduchú literu *z*: muzom (= mužom), sluzbu (= službu), nez (= než), zet (= žeť), protoz (= protož), „ze kazete“ (= že kážete); — v liste Svidregala jednoduchú literu *s*: vsdy (= vždy), jakos (= jakož);

β) diakritickú literu *ž*: v Jiskrovom úpise vo slovách: žc, dlužen (vedľa častého *z*); v liste Zápolyovom v slovách: že, žadame, když, (vedľa jednoduchého *z*); — v liste Jakesda a Svidregala niet ešte diakritického *ž*.

V československých pamiatkach XV. veku:

α) jednoduchú literu *z*: vo výhražnom liste: nepoloꝛite (= nepoložite); v knihe Rajca: ꝛadagicz (= žádajíc), ꝛie (= že);

β) diakritickú literu *ž*; vo výhražnom liste: *ž*adnomu, nas*ž*eho; v knihe: Rajca :toti*ž*, kterzi*ž*, polo*ž*yti, otcze*n*a*ž*e.

V prvej polovici XVI. veku i v jedných i v druhých pamiatkach vedľa seba držaly sa uvedené oba spôsoby označovania spoluhlásky *ž*. Ba výnimočne prichodia i takéto a podobné prípady: *zi*e, rozka*zi*ess (viac ráz v liste kr. Márie) atď., v ktorých spoluhláska *ž* označená je složkou *zi*. Takých pamiatok niet ešte v tejto dobe, v ktorých *ž* označovalo by sa dôsledne diakritickou literou, ale jest takých, v ktorých ono označuje sa prostým *z*, na pr. v liste Paluckého, v osvedčení M. Porubského. Tento zjav, že totiž za *ž* prevažne písala sa litera *z* a nie litera *ž*, opätuje sa aj v nasledujúcom polstoletí. I z tejto doby máme listiny, v ktorých hláska *ž* výlučne značí sa jednoduchou literou *z*. Takto deje sa na pr. v liste fojta mošovského k richtárovi kremnickému z r. 1564. (Listy mestečka Mošoviec, list pod č. 1.; taký je aj pod č. 4.), kde jest množstvo dôsledných príkladov pre diakritické *š*, ale pre diakritické *ž* žiadneho. — Hus kázal písať *ż*, ktoré pozdejší pravopisci zmenili v *ž*. Z ohľadov na nedostatok čiarkovaných litier Beneš Optát pripúšťal u veľkého *Ž*, aby ono značilo sa složkou *Zi* = *Zi*ałtárz (= Žaltár), *Zi*enich (= Ženich); sám však písal *Ze* miesto *Ze* (Gebauer. Prísp. 214.). Blahoslav za veľké *Ž* navrhoval Z, prelomené vodorovnou čiarou cez poly, ačpráve sám písal v osnove *Ž*. Nudožerský pri veľkom *Ž* navrhoval písať *Z'*, t. j. veľké *Z* a apoštrófu ', na pr. *Z'*en = Žen. Vo švabachu diakritické *ž* písalo sa ʒ, v antikve *ž*. — Slovenskí kalvíni píšu maďarské *zs* = *z*sivot.

Hlásky *dz*, *dž*, písaly sa vždy terajšími složkami. Tieto hlásky javia sa už v starých listinách v takých prípadoch,

kde čeština má buď *d* buď *z*, preto pokladať ich treba v takýchto prípadoch za známky čistoslovenských pamiatok. Už vo výhražnom liste prichodí: *dz*en; v uvedených prameňoch z prvej polovice XVI. veku: po Naro*dz*eni, osa*dz*eni.

Spoluhlásky tvrdé *d*, *t*, *n* z pravidla označovaly sa latinskými písmeny *d*, *t*, *n*, ale k litere *t* často prikladali daktori pisatelia literu *h*, tak v listoch kr. Márie: lé*th*a (= léta), znameni*th*em (= znamenitém), tho (= to), w Sobo*th*u (= v sobotu). Označovanie mäkkých *ď*, *ť*, *ň* z počiatku zväčša zanedbávalo sa. V uhorskočeských listinách XV. storočia nedôsledne javí sa snaha označovať mäkkosť uvedených písmen literou *i*, *y* po latinských písmenách *d*, *t*, *n*. Tak v úpise Jána Jiskru: „dvye *st*ye zlatich", ko*n*ye, czt*n*ye, ha*n*yel, m*n*ye, „vier*n*ye a rzad*n*ye", obecz*n*ie adv.), krzes*t*iansky atď. vedľa takýchto prípadov: jme*t*y (= jměti), a*n*y (= ani), pro*t*y (= proti), cz*t*y (= cti), krzes*t*ansky; v liste Zápolyovom: mies*st*ianuom (= mieš*t*anuom), snad*n*iey jednostay*n*ie vedľa, te*d* (= te*ď*); v liste Svidregala: o stub*n*aný (= Štub*ň*any), sse*st* (= še*sť*), bu*d* dan (= bu*ď* dan), nech*t* (= nech*ť*), propus*st*en (= propuštěn) vedľa da*dy*e. V liste Jakesda v slove „bu*ď*" nachodí sa jediný prípad diakritického mäkčenia v XV. storočí. V československých pamiatkach z XV. veku na proti tomu ledva sú stopy po obmäkčovaní pridávaním hlások *i*, *y*; nachodíme totiž vo výhražnom liste samé takéto prípady: *n*icz, a*n*i (vedľa anij; složka *ij* prichodí v tejto listine za hlásku *i*), ve zoloe (= ve zolo*tě*), ne*d*eli, bu*d* (= bu*ď*), dze*n* (= de*ň*); v mestskej knihe Rajca: czyni*m*e (= činíme), slobo*dn*e (adv.) vedľa jediného prípadu v obvyklom českom ukončení listu: „ke wsey reczy zwrchupsaney gisto*t*ie." To, čo v XV., javí sa aj v nasledujúcom storočí v oborakých pamiatkach. V prvej polovici XVI. storočia diakritické litery tak z riedka prichodia, že ich možno uviesť: v uhorsko-českom liste farára z Topoľčian: bu*ď*te; v československom liste „widawal-

nom“: prednosťou. Diakritické litery *ď, ť, ň* u nás ujímaly sa teda veľmi pomaly. — Už bolo rečeno, že Hus učil, „aby mäkké hlásky *ď, ť, ň* označovaly sa literami spolu náležitých hlások tvrdých *d, t, n*, označenými diakritickým punktíkom, tedy literami *ḋ, ṫ, ṅ*. Pozdejšie, v XVI. století Beneš Optát podáva ich aj v podobe *d'*, *t'*, *n'*, s čiarkami ako naše apoštrófy. Závisel ten rozdiel väčšim dielom od toho, hovorí Gebauer, jaké litery ktorá tlačiareň mala. Podľa Husovho úmyslu a učenia mäkkosť rečených spoluhlások diakritickým punktíkom značiť sa má aj pred samo hláskou, tedy vôbec vždy či nasleduje jakákoľvek samohláska či spoluhláska. Hus kázal teda písať ḋiw, piti, mnich, ḋewa, lebo u neho neobmäkčovalo ani *i* ani *e* (Gebauer. Prísp. 165.); naproti tomu Beneš Optát učil, že pred *i* mäkkosť sa neznačí (tak je v terajšom pravopise) a v slabikách *de, te, ne* prenesený je diakritický znak (punktík alebo háček) so spoluhlásky na *e* a písal tedy: dė, tė, nė alebo dě, tě, ně. So strany písma ešte spomenúť treba, že v biblii kralickej diakritický znak kladie sa zvláštnym spôsobom v slabikách *dě, tě, ně*; leží totiž na prostriedku medzi literou prvou a druhou onej slabiky, na pr.: od'ew, t'elo, piln'e. — U nás Bernolák a po ňom Štúr diakritické *ď, ť, ň* znova zavádzali s tou platnosťou, s ktorou odporúčal ich Hus prakticky vo svojom traktáte. Litery *ď, ť, ň* označovať kázali to tiž bez výnimky vždycky mäkčeňom, aj pred *i* aj pred *e*. Pôvodca etymologického pravopisu Hodža navrhol však, aby sa *d, t, n* osobitými obmäkčovacími znaky neznamenaly pred *i* (ani pred *ia, ie, iu*). Čo sa prijalo. Vo Větine prakticky neobmäkčoval ani záporná čaſticu *ne* (*ne*prítomný, *ne*príde), z čoho vyvinulo sa pozdejšie pravidlo, aby *d, t, n* neoznačovaly sa mäkčeňom ani pred *e*. Teraz tedy pred *i, ia, ie, iu*, a *e* nekladie sa nikdy mäkčeň na mäkké *d, t, n*, ale inokedy vždycky. — U slovenských kalvínov *ň* značí sa po maďarsky složkou *ny*: nyikto; mäkké *ď, ť* v ich

nárečí v domácich slovách z pravidla neprichodia, lebo menia sa v *dz*, *c*: *dzeci* m. *deti*; inače píšu za mäkké *ď*, *ť*, maďarské slożky *gy*, *ty*.

V starých listinách XV. a XVI. veku i tvrdé i mäkké *l* označuje sa latinským písmenom *l*. Písatelia nerobili rozdielu medzi nimi. V mestskej knihe Rajca, teda už roku 1485., prichodí síce jedno diakritisované *l̇*, nepríhodne použité vo slove „slobodne“ ale — keď je to tak isolovaný prípad — to bude tlačová alebo priepisová chyba. V Čechách Hus prísne nakladal rozoznávať mäkké od tvrdého *l*. Za prvé kázal písať latinskú literu *l* a za druhé diakritisované *l̇*.[1] Hus dovoľoval však pri diakritisovaných literách, aby písateľ položiť mohol diakritický znak, niet-li miesta nad samou literou, povedľa litery. Tohoto dovolenia užívali písatelia

[1] V prípadoch dosiaľ prebraných soznali sme, že Hus mäkké spoluhlásky značil literami spolunáležitých tvrdých, poznačenými diakritickou bodkou, na pr. n—ṅ, d—ḋ, t—ṫ. Od tohoto spôsobu odstúpil pri l—l̇; tam litera s bodkou znamená hlásku mäkkú, bez bodky tvrdú, — tu pri l—l̇ na opak litera bez bodky mäkkú s bodkou tvrdú. Pre túto nesrovnalosť robia mu výčitky nedôslednosti, ale sotva právom, — hovorí Gebauer vo svojich Príspevkoch, zkade vzatá je táto poznámka doslovne, — lebo zásadou jeho pri diakrisi nebolo označiť litery hlások mäkkých bodkou a len náhodou stalo sa, že v príkladoch povyšných litera s bodkou pripadá na hlásku mäkkú; zásada jeho bola iná, totiž aby po prvé: tá hláska, ktorá v češtine a latine rovnako znie, značila sa touže prostou literou, ktorú má v latinskom pravopise, na pr. české *n* = lat. *n*, tedy literou *n*; a preto aj české mäkké *l* rovnajúc sa latinskému *l* (rozumej dľa čítania a vyslovovania latinákov českých), nech je poznačené prostou literou *l*; po druhé: aby hláska, ktorá v češtine inakšie znie než v latinčine, značila sa náležitou literou s bodkou, na pr. české *ň*, znejúc podobne, ale predsa inakšie než latinské *n*, nech je značené literou s bodkou: *ṅ*; a tak aj tvrdé *l*, znejúc podobne, ale predsa inakšie než lat. *l* nech má literu s bodkou: *l̇*. — Ustanovil tedy Hus, aby sa hláska mäkké *l* označovala literou prostou *l*, tvrdé *l* literou diakritickou *l̇*. (Prísp. 186—187.)

menovite pri *l*, ktoré, vyčnievajúc vysoko nad riadok, bolo by dostalo ešte vyššiu podobu, keby sa bodka značiť bola mala dľa predpisu Husovho nad vrchom litery ', preto kládli bodku vedľa vyčnievajúceho pňa litery *l* tu v ľavo tu v pravo, niekedy vo vzdialenosti tak velikej od litery samej, že býva pochybno, či náleží bodka k *l* alebo inam.

Beneš Optát roku 1548. káže označovať tvrdé *l* nie bodkou nad ním, ale zavrenou kľučkou s hora na pravej strane (podobné tvrdé *l* tomu, ktoré u nás trvalo; na pr. v uvedenej už biblii z roku 1848., vydanej v Kyseku), tá litera však, ktorú navrhoval, ako Gebauer píše, už sa predtým tlačená nachodila. Prvou knihou českou, v ktorej dôsledne rozoznávalo sa dvojaké *l*, bola dľa J. Jirečka (Anthologie II., 103.) Karionova „Kronika kronik", preložená Sobkom z Kornic, vytlačená v Litomyšli r. 1541.

Nudožerský bol prvý, ktorý poznával (1603.), žeby mäkké *l* vlastne písať sa malo diakritisovanou literou. Ale ustúpil a poddal sa obecnému zvyku, dľa ktorého diakritisovaná litera *l* znamenala tvrdé a prostá litera *l* mäkké *l*. Rozdiel medzi literami *l* a *l* (tvrdým a mäkkým *l*) zanedbával sa však v daktorých spisoch; vo spisoch XVIII. storočia vždy viac a viac ztrácalo sa tvrdé *l* z kníh českých v Čechách a r. 1808. dľa Gebauera naposledy sa vyskytuje v Čerňanského Památných příbězích hraběte Beňovského. U nás, dľa môjho vedomia, medzi svetskými spisovateľmi v československej posledný rozlišoval Tablic tvrdé a mäkké *l*. Ale pre ev. cirkev ešte aj roku 1848. vyšla v Kyseku, u Karla Reicharda a synů, Biblia Sacra to jest „Bibl' Svatá", v ktorej zachováva sa pilne rozdiel medzi tvrdým a mäkkým *l*. Tak sa mi zdá, že v rodičovskom dome videl som aj taký biblii nového vydania uherského, v ktorej tvrdé *l* označovalo sa poľským *l*. Nemám ju však pri ruke.

Bernolák prijal rozdiel medzi tvrdým a mäkkým *l* ale s tým, že zmenil Husov zákon, čo sa týče jeho ozna-

čovania. Bernolák zaviedol také pravidlo diakritisovania, aby diakritický znak **vždy znamenal mäkkosť**, aby teda ľ (on písal zavrené a bežné vtedy ľ, ktoré Beneš Optát odporučil) značilo mäkké a nie jako dotiaľ tvrdé *l* a prosté *l* aby značilo tvrdé a nie jako dovtedy mäkké l. Táto zmena v označovaní tvrdého a mäkkého *l* trvá podnes s malou zmenou vo forme, za zavrené *l* píšeme totiž *l* s podhovastou čiarkou s prava: ľ, čo je ovšem tiež len obnovenie staršieho zvyku. — Štúr neuznával oprávnenosť tvrdého a mäkkého *l* vo spisovnej slovenčine kážuc písať za obe stredné *l*, podobajúce sa nemeckému, ktoré označoval latinským písmenom *l*. Ale Tatrín poponáhľal sa vyrieknuť, že „mäkké ľ k slovenčine patrí“ (Nov. 1846., č. 124., z Lipt.; podružný citát z Orla Tatr. 748.). Hodža uviedol v platnosť skutočný rozdiel medzi tvrdým a mäkkým *l* a síce, čo sa týče jeho označovania za pravidlo postavil to, čo obdobne jestvuje pri označovaní *ď*, *ť*, *ň*. — Slovenskí kalvíni za mäkké ľ píšu maďarské *ly*: *lyem*.

Slovenská spoluhláska *r* z pravidla písala sa latinským písmenom *r*. České *ř* v uhorskočeských listinách v XV. a XVI. veku z pravidla označovalo sa složkou *rz*: k*rz*estansky, p*rz*ietelie, dob*rz*e.

Aj slovenskí spisovatelia pokúšali sa upotrebovať české *ř*, ale to neveľmi sa im darilo. Neraz napísali: dob*rz*eho, dob*rz*emu, p*rz*eti a podobné zkazeniny. Máme však dosť pamiatok československých, v ktorých prichodí výlučne tvrdé *r* všade tam, kde by dľa češtiny prichodiť malo *ř* (*rz*). Vo výbražnom liste, najstaršej to pamiatke československej či už slovenskej jest 5 prípadov, v ktorých vyžaduje sa *ř* dľa češtiny, ale všade tam nachodíme len slovenské *r*, menovite vo slovách: mord*e*re (= mordéři), kt*o*rij (= kteří), pr*i*atelom (= přátelům), czet*i*ri (= čtyři), v klast*o*re (= v klášteře). Je to dôkazom toho, že naši predkovia píšuc svojim materinským jazykom hneď od prvých počiatkov

uvádzali v platnosť zvuky svojske, slovenské; české ostávaly im cudzími. Listiny, ktoré počítať načim medzi listiny československé pre obsažené v nich slovnikárske a tvaroslovné slovenskosti, zachováva-li sa v nich viac-menej dôsledno česká hláska *ř*, zaiste pochodia od rodilého Čecha, ktorý v ďalšom živote poslovenčil sa.

Spoluhlásky *b*, *p*, *m* označovaly sa vždy latinskými literami *b*, *p*, *m*.

Vo slovách domácich a čiastočne aj v cudzích od prvých počiatkov, od XV. veku, za *f* z pravidla písavalo sa *f*, ač sa najdú riedke prípady, že hláska *f* i v domácich slovách značená je složkou *ph*. V niektorých cudzích slovách po príklade cudzích pravopisov až podnes užívajú niektorí spisovatelia latinskú složku *ph*: *ph*ilos*ph*ia m. filos*f*ia. Pre jasnosť a jednoduchosť pravopisnú i v cudzích slovách dôsledne by sa mala dávať prednosť jednoduchej litere *f*.

Za spoluhlásku *v* v pamiatkach XV. i XVI. stoletia písaly sa litery *v*, *w*.[1] Niektorí pisatelia dôsledne užívali buď jednu buď druhú literu, tak v liste Jakesdovom alebo v úpise Jiskrovom prichodí len *v*, naproti tomu v liste Zápolyovom alebo v knihe Rajca (tu až na jedon prípad: potvrdiwše) len *w*. Iní pisatelia zase bez dôslednosti označovali hlásku *v* literama obidvoma: *v*, *w*; obe nachodíme aj vo výhražnom liste. — V češtine ujalo sa pravidlo, v stoletiach XVI—XVIII. označovať hlásku *v* vždycky literou *w* a to pravidlo trvalo v Čechách aj cez celú prvú polovicu tohoto stoletia. Ešte r. 1842., z príležitosti známej opravy pravopisnej, vyslovil sbor musejný, že neuznáva ani potrebným ani užitočným, aby sa miesto litery *w* písala litera

[1] Litera *w* vývinula sa z dvoch *v v*. Nemci za starodávna hlásku *v* označovali totiž složkou *vv* a z tejto stiahnutím v písme povstalo pozdejšie *w*.

v. Hanka však v 6. vydaní svojho pravopisu (1844.) navrhuje jednoduché *v* miesto dvojitého *w* a v 7. vydaní už píše všade *v*, dvojité *w* úplne vyhostiac. Proti tej novote ozval sa r. 1846. Palacký, ale bez výsledku. Roku 1849. prijal literu *v* Zákonník říšsky a roku 1850. aj Časopis Českého Musea, začím *v* zovšeobecnelo (Gebauer Přísp. 233.). — U nás Bernolák tiež kázal písať *w*, literu *v* vyobcujúc zo slovenského písma, a jeho prívrženci dvojité *w* zachovali aj v prijatej miesto švabachu latinke. V Hollého Básňach, vydaných r. 1841. latinkou, nachodí sa *w*. Štúrovci zaviedli *v*. — Hodža v Epigene (65/66) navrhoval, aby sa *v* písalo dvojakýma literama dľa toho, jako sa vyslovuje. Kde ono znie jako *v* literou *v*: „*vo vlastnom*“ všetkým, zachovávajúcim; kde znie jako polovičaté *u*, literou *w*: čas*ow*, kmeno*w*com, pra*w*divosti *v*rsto*w*nice atď.[1] Vo Větine za *v* tlačené sú obe litery *v*, *w*, ale nedôsledne jakoby nie s vedomím uvedeného rozlišovania hlasov. — V novej dobe za *v* tlačí sa vždy litera *v*, len v cirkevnej reči evanjelikov užíva sa ešte w.

V starej dobe československého pravopisu niekedy nachádzame, že pisatelia bez všetkej vnútornej príčiny, z čírej lahostajnosti k písmu, zdvojovali písmená, píšuc na pr. mi*ll*emu, u*ff*ať, milo*tt*, gro*ff*, ra*dd*a atď. miesto: milému, ufať, milosť, gróf, rada.

O diakritických literách vo všeobecnosti poznamenať sluší, že ony veľmi pomaly opanúvaly. To je isté, že zpomedzi spoluhlások najpozdejšie ujímalo sa čiste diakritické *č* (*cž* dlho bolo v úžitku vedľa *cz*). Zistiť postup diakritického písma bola by žiadúca vec pre určovanie veku pri starších pamiatkach. Cena tohoto nástinu závisí na tom,

[1] S tým v odpore na strane 57. píše *w* tam, kde *v* znie svojovlastným hlasom: *w*ráta, *w*láda, naproti tomu *v* tam, kde ono znie jako *f*: *v*ták, *v* tom, *v*čely.

či boly verne odpísané a uverejnené osnovy, z ktorých excerpoval som príklady. Ako odpisovateľ najviac rukojemstva podáva archivár P. Kr i ž k o a ja oceňujúc uverejnené listiny so stanoviska písmového, mal som to vždy pred očima. Ostatne jednou zásluhou tejto stati je i to, že uverejňovatelia našich pamiatok jazykových uvidia d ô l e ž i t o s ť v e r n é h o o d p i s o v a n i a a u v e r e j ň o v a n i a.

Skopeniny.

Za terajšie skopeniny *al, el, il* (*yl*), *ol, ul* a *av, ev, iv* (*yv*), *ov, uv* dľa stredoslovenskej výslovnosti Štúr písal *au, eu, iu, ou*[1], *uu*. Písal teda: d*au*, se*ďeu*, rob*iu*, kop*ou*, d*uu* (alebo d*uv*) miesto terajších: d*al*, sed*el*, rob*il*, kop*ol*, d*ul*; ďalej písal: kr*áu*, o*ďeu*, *siu*ko, sto*u*ka, ob*uu* (ob*uv*) miesto terajších: kr*áv*, od*ev*, *siv*ko, sto*v*ka, ob*uv*. Ale takto písať neľúbilo sa verejnosti, ani len tým, ktorí zrodili sa v obvode stredoslovenského nárečia a ktorí teda od malička vssali do seba hláskové skopeniny *au, eu, iu* atď.[2] A preto už r. 1845. v Tatríne tuhá vznikla o tom hádka, či by lepšie nebolo písať *l* miesto *u* v takýchto a podobných prípadoch: d*al*, sed*el*, rob*il* atď. (Vět. 169.) Ale odpor proti vyslovovaným skopeninám tohoto roku nemal ešte účinku,

[1] Za vyslovované *ou* dopúšťal písať *ov* vo skloňovaní prisvojovacích prídavných na *-ov*: kr*álov*, kr*álovho*, kr*álovmu* atď. (Nauka 150.). Proti tomu ani Hodža nebol, aby *ov* u prisvojovacích prídavných (pán*ov* klobúk) odlišovalo sa od *ov* v plur. genitíve (pán*ov* nevšimli si) z ohľadov na moment etymologický, kážuc písať v prvom prípade: pánov klobúk, v druhom: pánóv nevšimli si. (Epig. 54. nota 3.)

[2] Jul. Plošic, kat. kaplán v Slov. Nár. Nov. z r. 1845. (133/134.) sdelil, že okolie breznianske cíti nechuť proti písaniu: b*ou*, sp*eu* atď. m. b*ol*, sp*ev*.

lebo Štúr nasledujúceho roku v oboch svojich spisoch („Nárečja“ a „Nauka“) bojoval a stál za ne, dôvodiac medziným i tak, že kto chce mať stredné nárečie povýšené na spisovnú reč, ten musí prijať aj všetky nárečové zjavy; „kto chcemať celok, musí chcieť i čiastky.“ Konečne vo štvrtej sednici tatránskej r. 1847. predňesený bol v tej veci určitý návrh. Dľa VI. bodu zápisnice, (uverejnenej v Pr. šk. a lit. III. 2/4.) vyslal sa zvláštny jazykozpytný výbor, ktorý mal posúdiť už vytlačený Epigenes Hodžov a dľa výsledkov malo sa i v tejto veci rozhodnúť.

Jako známo, v Epigene, Hodža presviedčavými dôvody zaujal sa o to, aby spomenuté skopeniny nepísaly sa po štúrovsky dľa stredoslovenskej výslovnosti, leť tak, ako to žiada srovnanie s príbuznými jazyky. Ostatne on sám hotový bol „vec v neutrálnosti zavŕšiť“ a navrhol, aby sa písaly skopeniny *au, eu, iu, (yu), ou, uu, (uv)*, či *al, el, (yl), ol, ul* na konci buď poľskou literou *ł*, buď starým zavreným *l*, bud konečne prevráteným „ʌ“ (Vět. 171.), pričom oné skopeniny bol by si mohol každý Slovák dľa ľubovôle vyslovovať, Prešporčan na konci s *l*, Lipták s *u*. Práve takýto neutrálny východ poistený bol pre skopeniny *au, eu, iu, (yu), ou, uu*, či *av, ev, iv, (yv), ov, uv* tým, že Hodža pre *v*, znejúce jako polovičaté *u*, navrhoval literu *w* vo svojom Epigene. Teda skopeniny *aw, ew* atď. daly by sa boly čítať tiež dvojakými spôsoby, i s *v* i s *u* (polovičatým) na konci. Nech je doloženo, že i Štúr bol náchylný skopeniny *au, eu* atď. zvláštnym spôsobom označovať, na pr. takto *aŭ, eŭ, iŭ, oŭ, uŭ* na znak toho, že sú ony zvláštnym zvukom, složením litier *au,eu* atď. správne neoznačeným. — Na prešporskej konferencii konečne ustanoveno písať konečným koncom skopeniny: *al, el* atď., a *av, ev* atď.

Vedľa skopeniny *šť* od prvých počiatkov trvala v tých samých prípadoch skopenina *šč* nielen pamiatkach československých, ale aj v uhorskočeských. Tak na pr. v liste

Jakesdovom: mijsczanom (= měščanóm; v liste Zápolyovom: miesstianuom (= měšťanóm); v liste Svidregalovom: propusszen (= propuščen) vedľa propussten (= propuštěn) atď. — Bernolák vo svojich jazykových opravách zaviedol *šč* a tejto skopeniny držali sa jeho prívrženci. Naproti tomu Štúr uviedol strednej výslovnosti viac opovedavú *št* a táto konečne sankciu obdržala pre spisovný jazyk na prešporskej konferencii. V. Pauliny užíval aj skopeninu *sč* (= *sč*asný), vidz o tom, ako aj o skopenine *šč* v mojich Príspevkoch stranu 57.

Kto len zbežne prečíta niekoľko starých písomností, ten ľahko môže namietnuť, že v prvých storočiach nášho pravopisu pisatelia písali vlastne dľa púhej nahodilosti. Ale kto srovná viac pamiatok, ten vidí i v tom starom spôsobe určitý smer, ktorý ničím nedá sa pomýliť a z ktorého postupne ustáľuje zvyk pevné pravidlá. Uvážme tú skutočnosť, že složky *gy* (= ď), *ch* (= č), *cs* (= č), *ts* (= č), *tz* (= c) a ešte niektoré iné z histórie maďarského písma cudzími ostavajú v sústave slovenského nereflektujúc na kalvínskych Slovákov. Cudzími ostávajú napriek tomu, že ony známe byť musely našim pisateľom, lebo aj u nás objavovaly sa v písaní vlastných mien. Či pravopis nebral sa tu istým pevným smerom? Spomenuté písmená (*gy, ch, cs, ts, tz* atď.) známe boly našim pisateľom a predsa ich nepoužívali, či tu môže ísť o nahodilosť, o púhu náhodu? Nemáme sa čomu diviť, že vtedajší pisatelia jednu a tú samú hlásku, povedzme hlásku *ž*, neoznačovali dôsledne jediným písmenom, ale aj viacej písmeny (*z*, *ž*), veď to bolo pred niekoľkými sty rokmi, pri počiatkoch pravopisu. Či my píšeme len dľa púhej nahodilosti? Prirovnajme našu najnovšiu dobu k tým starým o formálnu stránku slov beztak málo dbajúcim časom a i my sami s haňbou vyznať môžeme, že jedny a tie samé hlasy nemajúc ustáleného pravidla píšeme viacej spôsobmi, na pr.: e*x*ekútor — e*ks*ekútor,

exámen — eksámen; präliminár — praeliminár, präparandia — praeparandia atď. Že mnohé zvučky slovenské v starých listinách píšu sa viacej písmenami alebo niekedy zbytočnými zdvojeninami, z toho teda nenasleduje, že vtedajší pisatelia písali dľa púhej nahodilosti. Od prvých počiatkov naše písmo rozvíjalo sa pevným smerom. Postupne opustilo dobu vypožičiavania latinských litier pre spolurodé slovenské hlásky (*s* aj za *š*, *z* aj za *ž* atď.), dobu skladania písmen (*sz* za *š*, *cz* za *č* atď.) a pomaly síce, ale vždy výbojne šírila sa diakritická sústava písma až konečne zvíťazí. Mimo složku *ch*, ktorú prijal bol už Hus, ešte máta zo složkovej sústavy písma *ae* miesto *ä*.

Dľa toho, čo bolo povedano, slovenské písmo má množstvo historických litier. A tieto historické litery (*cz*, *tz*, *ts*, *ch* (=*č*), *th* atď. atď.) aj za našich čias objavujú sa ešte v niektorých vlastných menách rodinných. Náš verejný život veľkodušne žičí tú historickú oprávnenosť menám zemianskeho rodu, ale z príčin záhadných vo svojej číročistej demokratickej povahe odopiera ju Slovákom nezemianskeho pôvodu, jako by chcel dať na javo: Pri výnimkách slovenského pravopisu nech je zákonom „armáles“, ale nie dedami zachovávaná forma písaného mena. Takéto stanovisko nesrovnáva sa síce s povšechným rázom slovenského vzdelanstva, ale ono skvele charakterisuje jeho nedohľadnosť.

Na konec položíme si otázku: Koľko litier má písmo terajšieho slovenského pravopisu?

Hattala vo svojej prvej mluvnici, vydanej latinsky r. 1850. uvádza slovenských litier 40, a síce tieto: *a*, *á*, *ä*, *b*, *c*, *č*, *d*, *ď*, *dz*, *dž*, *e*, *é*, *f*, *g*, *h*, *ch*, *i*, *í*, *j*, *k*, *l*, *ľ*, *m*, *n*, *ň*, *o*, *ó*, *p*, *r*, *s*, *š*, *t*, *ť*, *u*, *ú*, *v*, *y*, *ý*, *z*, *ž*.

V mluvnici písanej po slovensky, vydanej v Pešti r.

1864., k tej abecede pridal ešte samohláskovité dlhé *ĺ*, *ŕ*, čím počet litier u neho vzrástol na 42. Pri tomto poznamenať treba, že v prvom výpočte literou *ó* značil ten samý dvojhláskový zvuk, ktorý v druhom výpočte značí literou *ô*. Teda ani v prvom ani v druhom prípade nepojal do abecedy samohláskové dlhé *ó*, v domácich slovách javiace sa len výnimkou, kdežto v cudzích z husta. Že však dlhé *ó*, trebas výnimočne, predsa javí sa i v necudzích slovách spisovného jazyka, jako v citoslovciach *óh*, *ó*, *hó*, — Mráz pojal ho vo slovenskú abecedu, čím táto dosahuje počet 43-och písmen.

Povstáva otázka, či tieto písmená stačia označiť všetky hlásky počuté vo spisovnom jazyku. Lebo vlastne na tom záleží, či je náš pravopis dokonalý či nie? Vo spisovnom jazyku (i v živom) rozoznáva sa tvrdé i mäkké *e* a pre oba tieto odtienky máme len jednu literu, z čoho nasleduje, že slovenskej abecede chybuje osobitý znak k označeniu druhého odtienku „e“. To je ovšem malý nedostatok. Mimo to niet osobitých písmen s jednej strany pre spoluhláskové a s druhej strany pre samohláskové *l*, *r*. Ale že v slovách, v ktorých tie zvučky prichodia, nikdy nemôže povstať nedorozumenie, preto nedostatok pravopisu nedá sa pocitiť. Litera *ô* ač značí dvojhlásku patrí do abecedy čo osobitý znak práve tak ako v ruskom jazyku skopenina щ (= *šč*) alebo я (= *ia*), ю (= *iu*) atď. Ale preto, že ona vlastne neoznačuje zvuk ale složenie hlások (= *uo*, práve tak ako dvojhlásky *ia*, *ie*, *iu* složené je zo dvú samohlások), v sústave slovenského písma javí sa nadbytočným; bez neho práve tak by sme sa zaobišli, jako zaobídeme sa bez osobitých znakov pre *ia*, *ie*, *iu*.[1]

[1] Hattala učí Slovákov, že *ô* znejúc jako *uo*, „je len znením dvojhláska, písmom alebo tiskom patrí k samohláskam.“ Tomu učeniu z jeho krajanov sotvaže kto porozumie. Trebas akým jednoduchým znakom označíme dvojhlásku, ona vždy

Keď sa pridáme k náhľadu Mrázovmu, konštatovať príde, že slovenská abeceda má 43 písmená či znaky, ďalej že nedostáva sa jej osobitých písmen pre tri hlásky spisovného jazyka a so stanoviska písma že má o jedno písmeno viac, než je potrebno.[1] Mimo spomenuté 43 písmená v cudzích slovách prichodí ešte: *x* za ktoré mnohí píšu aj složku *ks*, táto však nie vždy zodpovedá foneticky pôvodnému *x*, na pr. vo slovách: *egzekúcia*, *egzámen* atď., pre čo lepšie je podržať v cudzích slovách pôvodné *x*. Naproti tomu za cudzie *q* je zvykom písať dľa nemeniacej sa výslovnosti slovenskú složku *kv*: *kv*itancia.

Jestliže však prirovnáme slovenské písmo aj živému slovenskému jazyku, najdeme ešte podstatné nedostatky. V nárečí severovýchodnom, nakoľko dosiaľ mi bolo možno vyšetriť, zjavujú sa aj poľské *ś*, *ź* a v Gemerskej i v domácich slovách prichádza dlhé *ă*, vidz na pr. povesť „My trae bratae“, uverejnenú v „Slov. Pov.“ Jej podávateľ, P. Dobšinský, toto dlhé *ă* označuje složkou *ae*;[2] diakritické *ä* podržujúc pre krátke *ä*. Kto by teda podával osnovy z týchto nárečí,

len dvojhláskou zostane, lebo v písme rozoznávame len znaky, ktoré môžu síce repräsentovať i samohlásky i spoluhlásky, i dvojhlásky i jakékoľvek skopeniny jakýchkoľvek hlások, ale vždy ostávajú len púhymi náhodne volenými znakami.

[1] Ešte by sa mohlo riecť aj to, že litery *y*, *ý* tiež sú nazbyt v sústave slovenského písma, lebo „v strednom nárečí ich niet“ a len z príčin etymologických boly zavedené. Ale so stanoviska fonetiky stredoslovenskej ťažko je vystupovať proti nim, lebo v tom prípade ocítili by sme sa na stanovisku Štúrovom, ktorý vyobcoval nielen *y*, *ý*, ale aj *ľ* a *ä* preto, lebo tieto hlásky všade a na pravom mieste vôbec neprichodia vo strednej slovenčine. Je však skutkom, že kde-tu ač nie dôsledne, zjavujú sa aj *ľ*, *ä* aj *y*, *ý*.

[2] I v cudzích slovách písomného jazyka prichodí hláska *ă* v dvojakej akosti, v krátkej i dlhej. Keď prijme raz pravopis diakritické *ä* vo výlučnej platnosti, nech postará sa typografia aj o dlhé *ă*: *prăses* a naproti nemu: *ărár*.

ten musí pribrať ešte ku abecede terajšieho písomného jazyka.

Potrebno je ešte spomenúť aj poriadok písmen. Je to dôležité zo dvoch príčin. Najprv preto, lebo písmená neraz upotrebujú sa miesto čísel a po druhé preto, lebo slovníky sriadené sú podľa poradia písmen. Kedykoľvek užívame písmená za čísla, prednosť dávame výlučne poradiu latinskej abecedy a to z príčin medzinárodných. Latinská abeceda ide v takomto poradí: *a, b, c, d, e, f, g, h, ch, i, j, k, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z.* V druhom prípade, keď ide o poradie vo slovenskom slovníku a podobných prácach, máme svoje vlastné poradie, ktoré je však dosiaľ len v zásade ustálené. Hattala vo svojej mluvnici z r. 1864. podáva ho takto: a, ä, á, b, c, č, d, ď, dz, dž, e, é, f, g, h, ch, i, j, k, l, I, Í, m, n, ň, o, ô, p, r, ŕ, s š, t, ť, u, ú, v, y, ý, z, ž. Mráz prijal ho s tou odchylkou, že po *ô* položil *ó*. Toto poradie v podstate srovnáva sa s českým. Ale od neho odchýlil sa Loos jediný slovnikár „opravenej slovenčiny“ natoľko, že *y,ý,* nekládol po *v* ale z pohnútok praktických po *ch* a to zamieňavo buď pred *i* buď za ním. V III. sväzku má na pr. najprv: *byt* potom *bit,* ale aj najprv: *vit* a po ňom *vyť.*

K DEJINÁM ETYMOLOGICKÉHO PRAVOPISU.

Zakladateľ etymologického pravopisu, Hodža, takto odsúdil fonetické pravopisy svojej doby: „Ja to neprestanem opakovať, že terajší pravopis alebo radšej rôznopis, ako ho Bernolák vystavil a Štúr prijal, je (dictum sine ira) monstrum informe, cui lumen slavicum ademptum est“. Svoje vzhľady pravopisecké rozložil, ako to už spomenuto bolo, v Epigene a vo Větíne. Treba ľutovať, že nebolo mu dopriano zároveň prepracovať sústavu pravopisnú až do podrobností. On v smysle pevnej zásady bol by zahladil tie ostatne nečetné nedostatky a nedôslednosti, ktoré javia sa v pravopise od neho teoreticky i prakticky odporučenom. Potomci nech sa uspokoja jeho prievodčou myšlienkou, jeho hlavnou zásadou pravopiseckou. A čo bolo jeho prievodčou myšlienkou?

...neodlúčiť sa od pravopisu, jaký máme v staroslovančine a nezúplna i v češtine (Větín).

On priznával sa tedy k zásade, aby slovenský pravopis etymologiou opieral sa o starý cirkevný jazyk slovanský, jako to robí čeština. A týmto je dosť povedano. A keby Hodža ani nebol vyslovil to stanovisko, — pravopisec alebo grammatikár, ktorý po ňom prišiel, zavádzajúc pravopis etymologický, povinný bol zaujať ho, lebo je ono jedine oprávnené, čo každý nahliadnuť musí, vediac, že je stará

slovančina najzachovalejším jazykom slovanským a prameňom pre etymologiu slovanskú. Škoda, že prišlý grammatikár, Martin Hattala, obliekajúc spisovný jazyk slovenský do foriem etymologického pravopisu, nechoval sa prísne dľa toho, čo je výš uvedeno, ale že v nedostatku pevných zásad s prípadu na prípad menil svoje náhľady. To je skutočne škoda. Že Hattala menil svoje náhľady pravopisecké a tým prispieval k narušovaniu pravopisnej dôslednosti, o tom podám tu niekoľko príkladov. V mluvnici z roku 1850. mal celkom dľa výš uvedenej Hodžovej zásady formy: teb*a*, seb*a* (staroslov. teb*e*, seb*e*) tak mal ešte aj v Krátkej mluvnici z r. 1852., ale už v mluvnici z 1864. má formy: tebä, sebä, zodpovedavé ruským: тебя, себя. Naproti tomu zase v prvých dvú mluvniciach mal sing. gen. a akk. m*a* (proti staroslovanskému mę), kdežto v tretej: mä pri formách nestaroslovanských tebä, sebä! V prvej mluvnici písal: kädiť *vel* kadiť (str. 20.) kdežto dľa jeho mluvnice z r. 1864., §-u 36. 1., správne je len kadiť. V posúdení Hodžovho Epigena vyslovil sa proti *y* vo kmeňoch, v ktorých ho nenie treba pre rozlišenie významu, radil tedy písať protivne s Hodžom: kríť, mlín, koríto a t. p.; jeho náradu prijal bol dr Radlinský a držal sa jej v slovenských sväzkoch Pokladov; ale vo svojich mluvniciach skoro na to zaviedol Hattala *y* aj vo kmeňoch, kážuc písať: kryť, mlyn, koryto atď. O predložke *s* s gen. a akk. Hattala osvojil si bol polovičaté stanovisko Štúrovo a ešte vo svojej Srovn. ml. hovorí, že „v obojím tomto případě užíva Slovák předložky *z*“. Čože potom zmôže proti takémuto stanovisku upozornenie, obsažené v jeho ml. z r. 1864., že „nesluší *z* a *so* m. *s* a *so* písať“? Ďalej v 115. §-e posledne spomenutej mluvnice píše: „mysel patrí k ženským, složí-li sa však s predložkami, vyniká vždy tvrdým *l* a čo také je mužského rodu: s-mysel, priemysel, úmysel atď.“ Po takomto bludnom učení nie div, keď vo slovenskom pravopise opanúvajú formy: smysel, priemysel,

úmyseľ a podob. (srovn. v mojich Prísp. stranu 46.). Mnohé jeho formy sú naskrze odporné strednej slovenčine, jako na pr.: *d*aleký, pravideľný a pod. a preto slovenský pravopis ani ich prijať nemohol. Vo spomenutom už posúdení „špatnými", „nemotornými" a „nepravidelnými" provincialismy nazval formy: *vedno, dovedna*, kážuc písať *vjedno, dovjedna*... Kamže tu zabiehal etymologisovaním?! Vo slovách vedno a dovedna už dávno zabudol Slovák na etymologiu a snáď by aj vysmial toho, kto by mu tie slová písal formami: vjedno, dovjedna; zvlášte táto posledná forma je už naskrze nemožná vo slovenskom pravopise. Ale na slovenských spisovateľov zle muselo pôsobiť hlavne to, že vo svojom etymologisovaní nemal v e d o m e p o l o ž e n ý c h h r a n í c. Uvediem príklady: O slovesách *jesť* a *zjesť* vo svojej mluvnici z r. 1864. takto píše na strane 140.:

„S predložkou *s* dostáva sloveso to u Čechov vždy vsuvku *n*: sníti, sním, sněz, snědl atď. . . . Slýchať ho i u nás s *n*: sniedať čes. snídati. Miesto sníti riekame obyčajne bez *n* a so *z* m. *s*: *ziesť*. Dvojhláska *ie* m. čes. *í* je tu pravidelná dlhosť koreňovej samohlásky *e* a nie obmena syllaby *je*, slyšiteľnej v jednoduchom *jesť*. Tu by vlastne tiež malo stáť *ie*, ale dľa §. 35. nemôže (tak ako voják, v strednej slovenčine rozloží sa v voji*a*k, z čoho povstane: vojak; tam jiesť = jesť). Jednoduché *jesť* má predsuté *j* len preto, aby sa nepočínalo samohláskou. Složí-li sa však so *z* m. *s*, stane sa *j* zbytočným a koreňové *e* dĺži sa obyčajne čili v *ie* tam, kde toho obdoba žiada, menovite krom infinitivu i v činn. príč. minulom: zi*e*dol dľa plietol a v prítomnom čase ukazovacom, vyjmúc 3. os. množnú: zi*e*m, zi*e*š, zi*e*, zi*e*me, zi*e*te, ze*d*ia dľa viem. Tvary zesť a zedol sú teda nesprávné ač i skutočné. Predložka *s* konečne v celom tom slovese zmenená je v *z* najskorej preto, že by sa ináčej niektoré tvary jeho miatly s pošlými od *sedeť*, na pr. so sedia".

A na strane 43. tejže mluvnice učí zase takto:

Vo slovách pošlých od pňov na *ch, k, c, č, s* a *š* vypadajúcich príponami *ský, stvo* a *stvie*: český, katolický, -tvo, nemecký, ruský, levocký a pod. m. češský, katoličský, -stvo, nemečský, rušský, levočský . . . . náš pravopis drží sa nie etymologie, lež vyslovovania. Zvučku *š*, vznikajúcu v prípade tom z *h* a *s*, treba tiež vynechávať a písať na pr.: bozký, víťaztvo m. božský a víťažstvo abo víťazstvo, a síce nielen dľa obdoby s predošlými než a hlavne i preto, že hláska *s* spomenutých prípon dľa doterajších výsledkov srovnávacieho jazykozpytu nepatrí ku podstate ich, než je predsuvka slovančine s litevčinou a germančinou spoločná.

Takéto pravopisecké zásady musely odstrašiť ľudí od Hattalovej mluvnice. Lebo čože je terajšiemu slovenskému pravopisu do toho, či dakedy, za nepamäti slovanských pravopisov, prípona *ský* bola bez *s* a slovo *jesť* bez *j*? Skutkom je, že slovanské jazyky všetky majú od pamäti formy s *s* a s *j*: *ský* a *jesť*. Náš pravopis smie sa jedine o to opierať, čo jestvuje, čo skutkom trvá; jemu málo príde starať sa o výsledky srovnávacieho jazykozpytu, ktoré často menia sa, s pokolenia na pokolenie. Pre slovenský pravopis etymologický nemá byť staršieho prameňa nad cirkevnú slovančinu, ako to poznal už Hodža; výsledok všeobecného srovnávacieho jazykozpytu môže byť smerodajný len natoľko, nakoľko už vo starej slovančine vyskytovalo sa viac tvarov, na pr. kŕiti a kryti a nakoľko ním konštatuje sa starobylosť daktorého z tých tvarov.

V Hattalových spisoch nenachodilo sa dosť reálnych a pevných pravopisných zásad, a preto nie div, že spisovatelia slovenskí málo si všímali pravopisu, jaký on podával. Nevšímavosť zvyšovala sa tým, že Martin Hattala svojimi o ž i v o m j a z y k u s l o v e n s k o m povrchne vykladajúcimi mluvnicami u súčasných spisovateľov slovenských pozbudol

auktority čo kodifikátor spisovného jazyka slovenského.[1] Grammatikári, ktorí vystupovali, jako Viktorin, Mráz, odchyľovali sa od neho. A v nedostatku auktority dovoľoval si každý spisovateľ písať tak, ako sa mu práve páčilo. Z pravopisných zásad Hodžových žiaľbohu zachovávali len toľko, že pravopis má byť etymologický. Že o čo sa má opierať tá etymologia a v akých medziach, o to málo sa kto staral.

[1] Nespokojnosť s Hattalovou kodifikáciou javila sa hneď od počiatku. Tak Štúr vo starých Slov. Pohľadoch, II. diel, 216—217. posudzujúc prvú mluvnicu Hattalovu, takto preriekol: „Trebas by sa pri týchto formách vo vzťahu na slovenčinu jedno-druhé povedať a vari inakšie ako to p. Hattala urobil odviesť dalo, predsa i v tých formách stalo sa shodnutie... horespomenutých mužov... hlavne a predovšetkým konečne nevyhnutne potrebnú jednotu reči spisovnej pred očima majúcich. Opakujeme, že ohľadom na dôležitosť túto, všetky inšie ohľady prevyšujúcu stalo sa shodnutie zmienené a popustily zvláštnosti daktoré strednej reči slovenskej. Na tento spôsob bola by grammatika p. Hattalu až na malé od nej úchylky stredom usrozumenia a ujednostajnenia sa strany platnej od týchto čias spisovnej reči slovenskej.“ Štúr potom uvádza niektoré námitky proti posudzovanej mluvnici. To, že Hattalova mluvnica prijatá bola len z opportunity, nebolo nikomu tajnosťou a odtiaľ pochádzalo, že si jej málo všímali naši spisovatelia. Hattala sám bol si toho vedomý a preto v 1. výborovom zasadnutí Matice, držanom 5. aug. r. 1863., navrhoval, „aby sa v mluvnici slovenskej stály ohľad bral k ostatným nárečiam slovanským vôbec a k najbližším slovenčine zvlášte“. Patričný výbor „návrh“ ten „prospešným byť uznal“ a poručil pracovníkom na poli grammatickom, aby ho nasledovali. Ale toto „poručenie“ zostalo bez účinku. V druhom valnom shromaždení Matice, vydržiavanom 3. aug. r. 1864, pod 18. bodom prijato bolo totiž: „aby sa cieľom podania spisovateľom matičných kníh istých pravidiel so stanoviska rovnosti písomníckej i tam kde by ešte i vedľa vôbec prijatých mluvnických diel p. M. Hattalu rôznosť panovala, mluvnica Hattalova s ohľadom na užívanú Viktorinovu a vyšlú Mrázovu sl. predchodcom a prvým učiteľom terajšieho spisovného jazyka nášeho M. M. Hodžom prezkúmala, s tohože mienkou výboru predložila a týmto odobrená matičným spisovateľom k nasledovaniu podala“.

Jedni usilovali sa rozšíriť prípady etymologické, vyobcúvajúc od Hattalu pod vlivom pravopisu českého kodifikované takéto a podobné formy: zväťša, väťšmi, preca, dvacať, štyricať, päďesiat atď. a zavádzajúc takéto zväčša, väčšmi (píšu aj väčmi, ale od *väčší* a od prípony inštrumentálnej *-mi* je: väčšmi; starosl.: vęštьšiimi, Mikl. Gram. II. 235.). K tomu ostatne povzbudzoval ich sám Hattala, lebo pri písaní čísloviek od 11 do 19 i sám odtrhol sa od českého spôsobu, učiac písať bližšie k etymologii: dvanásť, trinásť, štrnásť naproti českým: dvanáct, třináct, čtrnáct. Pri *väťšmi* tiež sa veľmi nerozhodne zadržal, učiac písať „väťšmi abo väčmi“ (ml. 1864., 86., 154.). Čitatelia jeho mluvnice tedy zavádzajúc nekodifikované tvary, pokročili vlastne len o krok ďalej porozširiac zásadu etymologie. Pri *y* niektorí držali sa pravidla českého, vyplývajúceho z ústrojnosti českého hláskoslovia, v takýchto a podobných slovách: rychtár, rytier, kdežto poniektorí i tu opúšťali historické stanovisko jako na pr. Pauliny (vidz moje Príspevky 40—41.) píšuc: ritier, richtár.

Druhí zase čítajúc po rusky obľúbili si ruské formy a písali: výr, skryňa, korysť, dvorănín miesto staroslovanských: vír (vortex), skriňa, korisť a m. etymologicky jedine oprávneného u nás: dvoranín; tiež písali a píšu hláskoslovný falsifikát: deržava, nestarajúc sa o to, že v slovenčine vyslovujeme: držať a nie deržať, od ktorého slovesa država pochodí.

Iní zase bez potrebných odborných známostí, opovrhujúc učenými výzkumy a spoliehajúc výlučne na inštinkt odvodzovali slová dľa nabodilých nápadov a písali ich dľa toho. Niektoré prípady: žrec má sa vraj písať žrетc t. j. žertvec od žertva (Sokol 1863., 163., b.). Patričný etymolog nedbá o to, že v staroslovančine písalo sa: žьrьc = kňaz. — Treba vraj písať osobytý, lebo slovo pochodí od o sebe byť. Patričnému etymologovi ťaží sa pozrieť do dajakej

príručnej knižky filologickej a poučiť sa, že slovo osobitý pochodí od *osob-a* a tvorené je príponou *-itý*. Všeobecne ujalo sa písať: vyväzovacie úpisy za české „vyvazovací úpisy.“ Ten, kto uviedol to písanie, nevedel, že české slovo vyvazovací nenie od vyvázati, ale od vyvaditi (známé slovo aj v slovenčine: zavadiť do koho, zavadzať), a že by ten prenesený výraz písať sa mal etymologicky: vyv*adz*ovacie úpisy. Viktorin vo svojej mluvnici (Pest 1862., 18.) bez všetkého vedeckého odôvodnenia s *y* kázal písať i tieto slová: pyksla, stryga. Toto posledné chybne vradil i Mráz medzi tie kmene, v ktorých nachodí sa *y*. Väčšinou píšu p*y*tva a p*y*tvať m. správnejšieho p*i*tva, p*i*tvať.[1]

[1] O tak rečenej populárnej etymologii slovenských spisovateľov dala by sa napísať celá osobitná rozprava. Samo Chalupka celkom seriósne odvodil budzogáň od slovenského „podsekáňa“ či vlastne od *posekanca* (Spevy 195—196.). To samé slovo Hodža odvodil takto: „gán i hán = kus dreva, na rukoväti okresaný a na udretie širší k. p. na bitie kámp vo hre na loptu: odtiaľ je *budzigán* t. j. gán body opatrený“ (Prvá Čít. XII. str.). Sasinek, vo Slov. Let. II. 338., myslí, žeby sa *šarkan* odvodzovať mohol od *žiar-kôň*. O „bosorke“ a „bosoráctve“ píše Sasinek: „Čarodejníctvu podobné je i bozorstvo čili *vozorstvo*, t. j. nadprirodzená moc, mať *vozor*, *vzor* čili ohľad do tajných alebo do budúcich vecí. Tí, ktorí sa tým u Rimanov zaoberali, nazývali sa augures, atď., u Slovanov *bozoráci* (Восораци), *vozoráci*, *vozieračí*, ktoré meno prešlo i do maďarskej mluvy: boszorkány“ (tamže I., 91.). V Sokole (III. 45.) ktosi (pravdepodobne V. Pauliny-Tóth) píše: „Písať sa má svadba a nie svatba, lebo pochodí od *svodiť*, t. j. dovedna dvoch milujúcich svieť“. Alebo: *jäskotím* od jäzykotím = jazykujem (Sokol 1865., 136.) Na ukážku dosť aj toľkoto z nesčetnej zásoby našej populárnej etymologie. Ešte je šťastím pre slovenský pravopis to, že slovenskí etymologisti väčším dielom takú odchodnú „etymologickú“ formu vykunštujú (na pr.: posekáň—budzogáň; žiarkôň—šiarkan; vozorka—bosorka), že patričné slovo neodváža sa odporúčať pre pravopis v „etymologickej“ forme. Sotva možno pochybovať o tom, že P. J. Šafárik svojich rodákov mal na mysli, keď posmešne napísal: „U nás (Slovanů: Čechů a Slováků) všickni počnouc od Agamemnona až do nejprostějšího

Štvrtý spôsob, akým spisovatelia hatili etymologický rozvoj pravopisu, záležal v tom, že oni chtiac vyhnúť kolísavosti a neznajúc pôvod slova dávali prednosť fonetickému tvaru svojho kraja. Takéto postupovanie nemôže sa zatracovať, lebo patriční držali sa základnej pravopiseckej zásady: Kde nevieš pôvod, píš dľa výslovnosti. Týmto spôsobom značne rozmnožil sa na pr. počet slov, v ktorých javí sa *ä*, ovšem neetymologické, na pr.: kämeň, príkäz, kärovať, käčka, gäte, nadbä, kremä a viac iných. Maďarské *l* často u nás prejato jako mäkké: *voľa*kto, *voľa*kde (*va*laki, *va*la-hol), *fatel* (fátyol). Obvyklé sú formy: spomenúť, splašiť, splanúť, spurný, spupný, spierať sa, skričať atď. m. etymologických: *vz*pomenúť, *vz*plašiť, *vz*planúť, *vz*purný, *vz*pupný, *vz*pierať sa, *vz*kričať alebo m. poloetymologických s vypustením náslovného *v* ako vo slovách: *z*dvihnúť, *z*opiať, *z*oprieť sa, *z*máhať sa, *z*rastať atď., ktoré tvary etymologicky znejú: *vz*dvihnúť, *vz*opiať, *vz*oprieť sa, *vz*máhať sa, *vz*rastať. Foneticky zaviedly sa i ne*ch*eť m. ne*h*eť, vták m. *p*ták a mnoho iných.

Pri takýchto rozličných smeroch, akými ubierali sa jednotliví spisovatelia, pravopis ovšem nemohol sa ujednostajniť. Názor jednotlivých terajších spisovateľov alebo spisovateľských kružkov, dľa ktorého v pravopise našom jest len „niekoľko“ nepatrných nedôsledností, základne podvrátiť sa týmto spisom. Treba nám vec pojímať so stanoviska všeobecného. Dopúšťam, že niektorí spisovatelia dospeli k akej-takej dôslednosti pravopisnej, ale jakéhože máme z toho potešenia, keď ku tej dôslednosti nedospeli jedným, ale rozličnými smery, keď nie všetci spisovatelia spechajú na jednej a tej istej ceste k dôslednosti, ale po rôznych cestách. Mám na zreteli jedine popredných

vojáka hotoví, rození a kovaní etymologové. Každý má takořka svůj systém v hlavě, ku př. skythae = z *kýty* a nebo *skytati se*“. (Šaffařík, Čas. Mus. 1875., 142.).

spisovateľov. Vezmime do rukú knihy alebo časopisy, do ktorých nevkladajú sa výrobky všednej četby, ale výrobky literárne cenné a srovnajme v nich pravopisy. Čo tam najdeme? Že vo slovenskom pravopise jako v celku jest na stá zásadných nedôsledností. Jedni píšu: *z*pýtať sa, *z*kúmať, *z*kúška, *z*pozorovať, *z*jednotiť, *zo*stareť sa, *zo*dvihnúť, *zo*treť, *zo*slabiť atď.; druhí: *s*pýtať sa, *s*kúmať, *s*kúška, *s*pozorovať, *s*jednotiť, *so*stareť, *so*dvihnúť, *so*treť, *so*slabiť. Jedni: vyprávať, stavať, kríval; on vyrába, oni kúpa alebo kúpia; lúpací, vyrábací, zeman, Moravan, Riman atď.; druhí: vypráväť, staväť, kríväť, on vyrábä, oni kúpä, lúpäci, vyrábäci atď. — Jední: rychtár, rytier, stryga, pytvať, krýdlo, korysť, výr (vortex), lygot, blyskúť sa, skryňa, osobytný atď., druhí: richtár, ritier, striga, pitvať, krídlo, korisť, vír, ligot, blisknúť sa, skriňa, osobitný. — Jední: priemysel, výstrel, zápal, útulok, zápalka; volba, strelba, hanba, sudba; pištoľ, fiškál, tabla; prsten, ražen, aspon; viedenský, radvanský atď.; druhí: priemysel, výstrel, zápal, útulok, zápalka; volba, strelba, haňba, sudba; pištoľ, fiškál, tabla; prsteň, ražeň, aspoň; viedeňský, radvaňský. Jední pridržnjú sa kodifikovaných: zväčša, väčšmi, preca, dvacať, pädesiat ačpráve upreť nemožno, že tvary: zväčša, väčšmi, predsa, dvadsať, pätdesiat nielen prevladujú, ale v časopisoch vôbec opanovaly. Jední píšu: boskať, nozdry, môcť, hmla, zelezo, nehať, zamestknanie; iní: boskať, nosdry, môsť, mhla, železo, zamestnanie. Všetky pravopisné nedôslednosti rozoberú sa až na príslušných miestach tohoto spisu. Kto celý spis prečíta, presvedčí sa, že nepreháňal som udávajúc zásadných nedôslednosti na stá. — —

Prehliadneme-li etymologické pravopisy živých jazykov slovanských, najdeme, že všetky prispôsobily pravopis ústrojnosti svojho vlastného hláskoslovia. Stará slovančina

po *k g* z pravidla má *y* kysnąti, gynąti; ruština a poľština dľa svojeho hláskoslovia mäkké *i* (r. kisnutь, ginutь p. kisnąć, ginąć). Staroslovančina má genitívy sebe, tebe; ruština sebä, tebä. Ruština píše Rimlянin, stavlяt; staroslovančina: Rimlьnin, stavlьti. V ruštine: vyrь (vortex), krylo (pôsobením slovesa kryť); v starosl.: vír, krilo. Poľština má i tam ę, kde ho niet v staroslovančine, na pr. szędzivy (starosl.: sêdъ), między (za stara; staroslov.: meždu), mięsić, mięszać (starosl.: mêsiti, mêšati). Starosl. medvědь; p. miedźwiedź. V maloruštine prichodí *y* veľmi často, kde stará slovančina a s ňou i všeobecná etymologia vyžaduje *i*: pyty = piti, dvyhaty, mysa = misa atď.

Z tohoto nasleduje 1. že náš pravopis nemôže si brať za základ ktorýkoľvek etymologický pravopis slovanský, a 2. že i náš pravopis jako to robí každý iný slovanský má právo odchyľovať sa od etymologie, kde to žiadajú naše hláskoslovné zvláštnosti.

Preto, že je stará slovančina najzachovalejším jazykom slovanským a etymologickým prameňom pre všetky živúce jazyky slovanské, prichodí nám v etymologii opierať sa v prvom rade o starý cirkevný jazyk slovanský.

Jest ovšem mnoho slov, pre ktoré stará slovančina nepodá nám svetla, lebo v nej nenachodia sa. A tu už potom pristať musíme na tom, že oprieme sa o etymologiu toho jazyka, v ktorom také slovo nachodí sa, poťažne, z ktorého prejali sme ho. Tak píšme: bryndza, prostredníctvom maloruštiny (bryndźa) z rumunského brînzę presadené slovo; miškovať, miškár, lebo tak píšu Česi i Poliaci; mädliť, lebo je v poľštine: międlić; pykať („len svoje hriechy pyká osihotením svojím", Slov. Pohľ. 1884., 328.), lebo je v češtine pykati; nemohúc sa opierať o iné pravopisy dľa českého budeme písať s *y* aj takéto slová nakoľko ich užijeme: žvýkať, dmýchať-rozdmychovať, rakyta-rokyta, (slova tohoto v starosl. niet), čmýriť, hmýriť, kmýriť, chmýriť sa

podľa českých čmýrati se, chmýřeni; štvorylka; výheň; trýznit („eh, čo ti tu budem dotrýzňať“ Kukučin v Slov. Pohľ. 1887., 187. b.) dľa českého trýzniti, ktoré je rozdielné od staroslovanského trizna (Mikl. Vergl. I. 496.: trýzniti nicht mit d. aslov. trizna zusammenzustellen ist.). Hľadiac na to, že v nemeckých kmeňoch i čeština i poľština kladie *y* za strednicu nemeckých *i*, *ei*, *ie*, a že my z pravidla (s výnimkou dvú slov) tiež zachovávame toto *y*: ryža, rýzňa (= Wasserreise), rynok, ryng-rynk, Rýn (= Rhein), rým (= Reim), grysa (na grysu vysušená bútľavina, Slov. Pohľ. 1884., 55), grýska (tamže 1887., 187.), z nem. Gries atď. mohli by sme odhliadnuť od známych dvú výnimiek a vrátiť sa k písaniu: rychtár, rytier. S *y* musíme písať slová lyžica, lyhať, lebo keby sme sa ani neopierali o takéto ich písanie v iných jazykoch slovanských, v ktorých prichodia, nuž káže tak i sama etymologia: lъžica, lъgatь. Keď slovo javí sa vo viac živých jazykoch slovanských a vo viac podobách, hľaďme na postupnú príbuznosť ich k našej reči a uvážme hláskoslovné zvláštnosti svoje i tamtie. Trebárs v ruštine i poľštine píše sa i po *k*: skiba, kikimora, predsa kladieme po pravidle nášho pravopisného systému y: skyba kykymora.[1]

Niekedy je s etymologiou na dvoje už aj v samej starej slovančine a preto i pre tieto prípady nech sa vysloví zásada: Kde je s etymologiou na dvoje už v samej starej slovančine, — dopúšťajú-li to hláskoslovné a iné nižšie uvedené ohľady, — nech je pravidlom, aby dávala sa prednosť formám filologmi za starobylejšie, pôvodnejšie uznaným na základe srovnávacieho jazykozpytu.

V starej slovančine máme na pr. neistotu o pôvode nasledujúcich slov. Nachodia sa formy: pomęnąti vedľa pomênąti

[1] Vo vlastných menách pre zreteľnosť zachovávajme však pri *y* zvláštnosť ruského hláskoslovia a píšme: Kijev naproti moravskému Kyjov.

(kor. men.: мьnêti, Mikl. Gr. I. 40.), rygati (ructare) vedľa rigati (= ryhať) koreň ryg (Mikl. Etym. pod ryg), rykati (brüllen) vedľa rikati (= ryčať, ručať) Mikl. Etym. pod ryk, plušta vedľa pl*j*ušta (= plúca Mik. Etym. pod *plutje*) atď.

Vo všetkých takýchto prípadoch zachovajúc nižšie uvedené ohľady vyslovme sa za formy, ktoré Miklosich vo svojom Etymologisches Wörterbuch-u za pôvodnejšie uznal. Píšme tedy: spomenúť, ryhať, obr*ý*knuť sa.

Slovenský pravopis nenie v celku etymologický. Menovite v kmeňoch veľmi často dáva sa priechod tvarom fonetickým.

Etymologiu z pravidla šetríme pri hláskach *y*, *ä*, pri mäkkých *ď*, *ť*, *ň*, *ľ*. Pri všetkých týchto hláskach odkázaní sme na etymologiu vedeckú tým viac, lebo ony v našich nárečiach bud len sporadicky prichodia buď veľmi neústrojne.

Mimo to z pravidla šetríme pôvod v písaní jasných a temných spoluhlások.

Ale pre obľahčenie pravopisu vo všetkých prípadoch etymologiu šetríme len natoľko, 1. nakoľko ňou nenarušuje sa nepretržité (historické) písanie slov, 2. nakoľko nenaskytujú sa pri tom hláskoslovné ťažkosti a 3. nakoľko nepovstáva nesrozumiteľnosť.

1. Píšeme anjel, evanjelium, tisíc. Prečo? Jedine preto, že zvykom tak sa ustálilo. Pauliny počal bol písať foneticky an*i*el, evan*i*elický, ale nadarmo. Etymologicky mali by sme písať: angel, evangelium, čo ovšem priečilo by sa terajšej zovšeobecnelej výslovnosti. Niet pochyby, že *j* v týchto slovách je pozostatkom zo starého československého pravopisu zámenou za *g*; ešte i teraz čítame i vo svetských spisoch evan*g*elický, Slov. Pohľ. 1885., 179. V tisíc (m. tysíc, starosl. tysąšta) Česi už od vekov narušovali etymologiu a náš pravopis, rozvíjajúci sa z českého, túto odchýlku prijal. Prví učitelia nášho etymologického pravopisu vniesli aj viac historických foriem, ako *zvätša*, *vätšmi* podľa českého většmi, ktoré posledné v našich mluvniciach ešte vždy sú jedine platnými, ale v

poslednú dobu etymologické písanie v tejto veci (= zväčša, väčšmi) u spisovateľov natoľko v obľubu vošlo, že tejto odchýlke udeliť treba sankciu. Aj vo slovách chýr, hyntov, hyntať sa, pošlých z maďarčiny, zvykom ustálilo sa *y*.

2. Veľa prípadov je hlavne tých, v ktorých etymologiu narušovať načim k vôli skutočnej výslovnosti:

Etymologicky mali by sme písať: jsom, jsi, jsme, jste, jsú m. som, si, sme, ste, sú; — oddáľať m. otáľať; — sor vanec (r. sorvanecъ) m. šarvanec, sklabiť sa (starosl. sklabiti sę), m. škľabiť sa; — skaredý (starosl. skarędъ), m. škaredý; — vždy m. vždy; — drúg, drúgom (starosl. dragъ) m. drúk, drúkom; — pták (z pъt) m. *vták*; — tsklivý (z *tŭsk*) m. clivý; — čstiť m. ctiť; — nehet (starosl. nogъtь) m. nechet; — ponevadž alebo ponevaž proti príslušným tvarom českým a poľským m. poneváč; — meholi (č. meholi od mĭgla = mhla Mikl. Etym. 209.) m. mrholi; — pláťno (starosl. platьno) m. plátno; — mhúriť m. žmúriť; — „ani nesykni“ (dľa r. syknut = still sein heissen, Mikl. Etym. pod *syk*) m. „ani necekni“ (Pov. Proston. I. 65.); — hľahľa m. ľaľa (ľaľať! v Pov. Proston. I. 50.); — obvet m. obet; — obvojok m. obojok; — objed, objedovať m. obed, obedovať; — vjedno m. vedno; — dovjedna m. dovedna; — žitčiť m. žičiť, požitčať m. požičať; — svatčiť m. svačiť; — obvlek m. oblek; — obvliecť sa m. obliecť sa; — priuzenstvo m. príbuzenstvo; — kavalier m. gavalier; — kaštan m. gaštan; — vzchodí zrno m. schodí zrno; — on hore vzstal m. on hore vstal; — vzpomenúť m. spomenúť; — nemecský, češský, Russko, m. nemecký, český, Rusko atď.

3. Postupom času niektoré slová nadobudly zvláštneho určitého významu vo svojej fonetickej forme, tak že by ani možno nebolo písať ich etymologicky bez narušenia srozumiteľnosti. Na pr.: palica má *oblvlek* z hadacej kože, kríž má smútočný *obvlek*, — a človek má pekný *oblek* = odev. Slovo „ob-jedovať“ môže znamať „rozzlobiť“; „svatčiť“

mohlo by značiť aj „byť svatom“. Mnohé slová zase písané etymologicky na pr. obveť, dovjedna pôsobily by na isto nesrozumiteľne.

Konečne etymologiu niekedy narušujeme aj pre rôznenie, významu, jako na pr. vo slovách: zpráva (= bericht) a správa (= verwaltung), zpytovať (= forschen) a spytovať sa (= fragen), obecní (= gemeinde-) a obecný (= gemein).

Javia sa i také pády, že pôvod nemožno určiť na isto. Vezmime si na pr. slová obidvaja, obidve; obidvoch (chlapov), obidvoch (žien). Slovo obidva složené je z *oba* a *dva*. V poľštine obe slová skloňujú sa a tak niet pochybnosti o ich písaní, ale slovenské *obidva* je jediným slovom zakrpatelým, ktorého skloňuje sa len druhá časť. Čím je teda v tom slove tretia hláska: *i* alebo *y*? To nemožno určiť a preto v takýchto pripadoch nech sa píše slovo dľa skutočnej výslovnosti, u nás vyslovuje sa *i*, teda: obidvaja chlapi, obidve ženy; obidvoch chlapov, obidvoch žien atď. Tejto práve vyslovenej zásady hodno je pridržovať sa hlavne pri miestnych menách. Písať dľa výslovnosti: Lupča—Lupča, Luptov—Luptov alebo Liptov, Budatín, Spiš, Šariš, Likava atď. a nie dľa neistých etymologií: Lubča, Lubtov —Lyptov, Budatýn, Spyš, Šaryš, Lykava.[1] Nebudeme-li v takýchto veciach písať dľa výslovnosti, pravopis mien bude sa

[1] Nech mi je dovolené pri tejto príležitosti odbočiť pri mene „*Lykava*“. Kto ručí za to, že to meno pochodí z koreňa, vykazujúceho „*y*“? Pán Hyroš uznával („Zámok Lykava“), že je pôvod Lykavy ani jemu nie známy a predsa rozhodol sa bol písať meno Likava s *y*: Lykava. Pravopis zemepisných názvov nesmie sa meniť dľa chuti a etymologie jednotlivých spisovateľov. Kam by to zaviedlo? Chceme-li dosiahnuť dôslednosti, pridržujme sa zásady: Mená, ktorých pôvod určite neznáme, píšu sa dľa výslovnosti; ponevádž slovenská výslovnosť, majúc na pamäti celok slovenský, určite nezná „*y*“, v uvedených prípadoch píšeme *i*. Takáto zásada pomôže nám často z nedôslednosti a za ňu netreba sa nám hanbiť, lebo je ona známa a vysoko cenená od všetkých pravopisov sveta.

menit do nekonečna po vôli neukonaných etymologov slovenských.

Tu nech je spomenuté i to, že nakoľko je treba slovenskému hláskosloviu prispôsobovať tvary pod českým vlivom v živote ujaté. Slová: púda, púvod, dúvod, zúkol vúkol, brúza, vudca, trún, lúno atď., vniklé do slovenčiny pôsobením českého jazyka v dobe etymologického pravopisu poslovenčili takto: pôda, pôvod, dôvod, zôkol vôkol, hrôza, vôdca (Sok. 1865., 130. 1.), trón trôn, lôno (Vaj. Tatr. 58.). V tejto veci nemali by sme otrocky nasledovať český pravopis. Len preto písať vôdca, lôno lebo Česi píšu vůdce, lůno je nedostatočný dôvod. Slovák de facto hovorí lono, v lone, na lone a vedľa vudca: vodca. Pod vlivom českým vkradly sa do slovenského pravopisu aj mäsopôst (Česi písavali: masopůst) m. správneho mäsopust: dni, v ktoré sa mäso púšťa; ďalej: šnôra (Česi píšu: šňůra a šňora), ačpráve priznať treba, že na Západe hovoria Slováci i šnôra. Etymologicky je predsa však: šnúra z nem. schnur. Podobne chybné je: prôvodčí (Kal. pov. IV. 27.) za české průvodčí m. živého v slovenčine: prievodčí. Ani snôška (č. snůška) je nie slovenské; hovoríme: snáška, prenáška. V rozkladaní českých úzkych hlások už ďaleko pokročil náš pravopis, ale aj tu treba zadržať mieru. Odôvodnené je písať nariadiť, nariadenie (ač podľa českého počuť: narídiť, narídenie), lebo v príbuzných slovách skutočne vyskytuje sa dvojhláska *ia*: riadiť, zariadiť — ale nijako nemožno odôvodniť to, aby sa písalo: *kolieska* Slovanov za č. kolíska, jako to robí jedon popredný spisovateľ slovenský. Pre takéto rozširovanie českých úzkych hlások podal som bol hodne príkladov z Paulinyho jazyka, vidz moje Príspevky.

Pri výslovnosti skutočnej v prvom rade, jako sa rozumie samo sebou, hľadieť sa musí na sústavu stredoslovenského hláskoslovia. Dľa tohoto sme oprávnení písať nitr*ian*sky, trenčí*an*sky naproti výslovnosti tých krajov bez dvojhlásky:

nitranský, trenčanský. Pri čom treba však tiež uvážiť, či prípadným prispôsobením slova strednej výslovnosti nepovstane dvojsmysel alebo nedorozumenie, čoho treba sa vždy chrániť, lebo srozumiteľnosť nech je nado všetko, ona nech nám je vývodiacim svetlom v pravopise. Západné prám značí: práve, stredoslovenské pr*ia*m: hneď. Prispôsobením západnej formy ku stredoslovenskej ztráca sa teda rozdiel významový a povstáva dvojsmysel . . .

Majúc pred očima zásady práve vyložené, ponoríme sa na krátko do histórie terajšieho pravopisu etymologického a budeme zkúmať, že nakoľko im zodpovedá to, čo za posledné štyri desaťročia skutkom javilo sa v našom pravopise.

O písmene „y“.

Zanedbáva sa „y“ v nasledujúcich slovách:

V kmeňoch: *brindza*, (*brindzovník* Chal. dram. I. 51., br*i*ndza vedľa br*y*ndza Vět. 136.), č. brynza. (zo slovenského), malorusky br*y*ndźa z rum. brînzę; — *blískať sa*, *blišťať sa*: stslov. blъsknąti, blъstêti, blъštati; v češtine opanovalo písanie s *y*: bl*ý*skati se, bl*ý*štěti; — *diňa* (Kal. pov. I. 89.): starosl. dynja, č. p. r. dyňa Mikl. Etym.; — *kopicia* (na nohách v kopiciach, ktoré v krpcoch obuté siahaly do pol kolien, Kukučín v Slov. Pohľ. 1890. str. 29.) vedľa *kopycia* (kopycia sú nič iné ako punčochy, zhotovené z obyčajnej valaskej vlny, Slov. Pohľ. 1884., 52.): starosl. kopytьce = calceamenti genus, Mikl. Etym. — *lihať-zlihať* (Loos Slov. III.): lybať, zlybať (ak puška zl*u*há, Pov. Proston. III. 11.), koreň lŭg, starosl. lъgati, rusky: lygatь vedľa lgať; — *ližica*, ližička (Loos Slov. III.) vedľa lyžička (Paul. Bes. II. 37.): starosl. lъžica, pol.-rusky: lyžka; — *mikať*, každý sa um*i*koval (Slov. Pov. 292.), zámik zatisla (Pov. Proston. II. 41.), je v pom*i*kove (Kal. Pov. III. 80.): koreň mŭk, starosl. mъknąti, mycati, p. zam*y*kać, r. m*y*kať; — sa

zobrikoval na matku (Pov. Proston IV. 10.): Za koreň kladie Mikl. vo svojom Etym. *ryk*, starosl. rykati (vedľa rikati), česky ryčeti vedľa řičeti, v ruštine vždy s *y*: ryk, rykať, ryčať, za *y* primlúva sa u nás aj živý tvar ručať; neslobodno smiešať s koreňom *krik*; — *ostýchavosť* kor. styd (Paul. Bes. III. 221.): česky ostýchavost Mikl. Etym.; *sihlina* (Loos III.): starosl. сѣнь = sarmenta, kor. sůch; — *sichravý* (Paul. Bes. IV. 9.): česky sychravý; — *zásilka*, Loos má zásielka, česky zásilka vedľa novšieho zásylka: pol. posyłać. rus. sylatь, starosl. сълати, iter. -sylati, koreň sůl, Mikl. Etym.; je však uváženia hodné to, že je slovenské iter. sielať: posielať, zasielať a z nich: posielka, zásielka, *y* oprávnené je tedy natoľko, nakoľko užijeme českej formy: zásylka. — Slová: *svätiňa* (Paul. Bes. IV. 243), *svätina* (Vaj. Tatr. 54.) chybné sú, podobne aj slovo *burgiňa* lebo sú tvorené príponou *-yňa*; toto posledné tvorené je tak domácou príponou, jako ňou tvorené je na pr. aj *kuchyňa*. Nesprávné je učenie, aby sa písalo bohiňa (Slovesnosť II. 80.), lebo i tu je priponou *-yňa*. Slovo *stariga* (Pov. Proston. I. 65.) má sa tiež písať s *y*: staryga, lebo je ono tvorené príponou *-yga*, jako: dziadyga, toropyga, vidz príponu 139. v Mikl. Vergl. II. — — V príslovke *odmaly* často sa *y* zanedbáva: od mali (Slov. Pohľ. 1885., 81., 115.).

Nemiestne užívalo sa a lebo užíva sa „y“ v nasledujúcich slovách:

V kmeňoch: *bysahy* (výsahy, Vět. 176.): z lat. bisaccium = quersack, srb. *b*isage, slovinsky *b*esaga, bul. *b*isagi, p. *b*iesaga, mlr. *b*esahy, slovo to nemá teda nič spoločného so slov. koreňom *vys* a preto ani *y* nemá v ňom miesta; — *brydiť* (kto seba, svoj rod, svoj pôvod tak brydí, Vět. 130.): č. břídký, r. bridkoj, p. brzsydki = břídký; — *brytký* (brytký handžár, Vaj. Tatr. 100.): starosl. briti, britva: — *fúzyská* (Kal. pov. III. 45.): fúziská; — *hrobytov* (Živ. I. 124.) vedľa hrobitov (tamže 126.): hrobitov; — izbyca (Kal. pov. III. 85.): izbica; — *kyla* (dve kyly pšenice, Chal. dram. I. 12): Toto slovo píše Miklosich s *i*: kila z novogr. κιλές, naproti tomu kyľavý, kylavosť (starosl. kyla = hernia) píše sa s *y*; — *korysť*: č. kořist, staroslovansky: koristь; — krýdlo (už vo Slov. Pov., str. 305.): starosl.

skridlo, krilo, č. křídlo, koreň *skri*, v ruštine analogiou slova kryť: krylo, vidz Mikl. Etym.; — *kryk* (obkrýknuť, Slov. Pov. 335.; Pov. Proston. II. 86.): křičeti, křik rozdeľovať načim od ryčať, ryk; — *lygotať sa* (Slov. Pov. 223, Kal. pov. I. 104.): Miklosich uvodí ho pod *lig*, slovo to nejaví sa v iných slovanských jazykoch; — *lyk* (v každom *odlyku* jej zamestnania, Slov. Pohľ. 1885., 119.): koreň *lik*, vidz Mikl. Etym.; — *lysknút sa*: starosl. lьštati sę = splendere, uváž to, že v slovenčine prichodí aj lesknuť sa, lesk; — *mydlikuje* (oslou, Bútora a Čutora): pravdepodobne zakladá sa dialekticky na koreni *men*, z ktorého máme mädliť, píš: midlikuje; — *myh* (často u V. Paulinyho, ako som to uviedol vo svojich Príspevkoch na str. 41., ale aj novejšie: okamyh, Slov. Pohľ. 1884., 531.): starosl. mьgnąti, mьgnovenije, okomig, č. p. r. mihať alebo migať; — *mysa* (Slov. Pov. 287., Chal. dram. I. 30., potrimyska, Chal. dram. II. 13.): starosl. misa, č. p. r. misa; — *myškovať* (Chal. dram. I. 76.): č. míškovati, p. miszkować; — *obyda* (Slov. Pov. 344.): staroslov. obidêti = verletzen, verachten; — *osyka* (Loos Slov. III.): Česi písali osyka, písať osyka m. osika kázal J. Jungmann na poslednom liste Slovesnosti z roku 1820., vysvetľuje Fr. Bačkovský vo svojich „Nových výzkumoch" na str. 72.; Kott vo svojom Slovníku zaznamenáva, že v náreči opavskom tak ako v poľštine vyslovuje sa osika; skutkom je to, že Poliaci i Rusi vyslovujú: osika, osina a že dľa Miklosicha etymologicky písať treba: osika, pod jasika; — *osobytný*: č. p. osobitný: — *pyrť* (po pyrtiach pšenicu chcieť rozosievať, Vět. 135.): koreň pertï, rumunsky: pęrta, pirta = spur, č. prť a pírť, p. a malor. perć—perf, *y* je cele neodôvodnené; — pytvať (kurčatá vypytvať, Chal. dram. I. 33.): V novej dobe Česi užívajú pítvati; — *plychtiť* (priplychtiť sa, Paul. Bes. III. 150.): č. připlichtiti se; — *podvyky* (vyšival susedám podvyky, Slov. Pohľ. 1885., 111.): Dľa Kottovho Slovníka značí to slovo stužku na čelo, dľa Bernolákovho Slovára odievačku, je teda pravdepodobné, že ono pochodí od koreňa *vi* = viť, podviť; — *ryhotať sa* (sestry rozryhotaly sa, Pov. Proston. III. 3., čert zaryhotal sa, tamže I. 88.): Ani vo slovenských, ani v českých slovníkoch nenašiel som po tom stopy, že by slovo ryhotať sa jestvovalo. Dľa môjho vedomia ono je vymyslenínou alebo skomolenínou zo skutočného slova rehotať

sa, ostatne voľno je brániť jeho prípadnú dialektickosť. Hovoríme rehotať sa, rehot, č. řehotati, řehtati, malor. rehôt, rehotaty od kor. *reg*. Tento koreň netreba však smiešať s koreňom *ryg* = ryhať, ktorý má iný význam. Srovn.: Kone zarehotajú v Kal. pov. III. 58.; — *syný* (osyneté ruky Slov. Pohľ. 1884., 57.): starosl. sinъ = lividus, ursprünglich hell, č p. r. siný; — *sypeť* (husi sypäly, Kukuč. Bes. I. 37., zakrikla syplo, Vaj. Tatr. 55): starosl. osipnąti, osinąti, č. sipěti, p. siplawy, r. sipnutь, siplyj, koreň sip; — *skryne* (všetky skryne preduluje, Slov. Pov. 253., škryňa v Slov. Pohľ. 1884., 331.): starosl. skrinja, č. skříně, p. skrzynia = skříňa; — *stryhal* ušima (Pov. Proston. III. 19.): strihať; — *štyry* (Vaj. Tatr. 27.): starosl. četyri; — *try* (Slov. Pov. 299., Chal. dram. 95., 117. atď.): starosl. tri; — *varyto* (Vaj. Tatr. 29.): srovn. gr. βαρβιτον, lat. baritus, dávnejšie písali Česi varyto, teraz: varito, vidz Kottov Slovník; — *výr*: starosl. virъ = vortex, č. vír = wirbel, p. vir = quelle; — *žmýkať*: koreň *žem*, starosl. žьmą, žęti = drücken, v slovenskom slove sú prehodené hlásky: žmíkať m. žimkať, p. żymać = žimać, č. ždímati, r. žimatь vedľa neústrojných tvarov: žmykatь, žemychatь, vyžmychatь, vidz Mikl. Etym. — Dalo by sa ovšem o veľa viac príkladov uviesť. Tak na pr. v Paulinyho Bes. prichodia: vydličky, nevynne, tieto však už v Príspevkoch uviedol som ako možné tlačové chyby. Tu vypočítal som len také slová, v ktorých proti etymologii hrešia niektorí spisovatelia aj v naše dni, z čiastky snáď nárokom, v predpokladaní, že tak dobre píšu. Už bolo hore povedano, že s *y* písať slová: Lykava, Budatýn, Šaryš, Spyš, Lyptov, jako nachodíme ich u jednotlivých spisovateľov, protiví sa tej zásade, dľa ktorej písať načim dľa výslovnosti (v takomto prípade s *i*) slová, ktorých pôvod nenie postavený nad všetku pochybnosť. Dľa tejže zásady chybne sú písané s *y*: obydve, obydvoch, batyk (Pov. Proston. II. 42.).

Bez dôvodu píšeme s *y* po hrdelných aj také slová, ktorými napodobňuje sa prírodný zvuk, na pr.: *hý*! (Kal. pov. IV. 9.), *hýkanie* (Slov. Pohľ. 1884., 223.), *hyjo* končo! (Pov. Proston. I. 66.) atď. Sem patrí aj: kykyríkať m. kikiríkať, chychotať sa m. chichotať sa vedľa chechotať sa.

Konečne *y* nemá miesta v týchto prípadoch: za mlady, za potreby, v nútry, vary, veľmy, prichodiacich u V. Pau-

linyho, ale aj u iných. Po *dz* nikdy *y* nemôže stáť a preto chybné sú: príchodzý (Pov. Proston. II. 89.), rýdzy (Slov. Pohľ. 1884., 365.), sg. gen. žiadzy (Slov. Pov. 303.), sg. lok. núdzy (Chal. dram. I. 35.) atď. Chybné je *y* v mn. inštrumenáli po rozlišenej hrdelnici, jako v slove: hajdúsy (ubiehal spolu i s hajdúsy jako vietor, Kal. pov. I. 103.). Nakoľko takéhoto rozlišeného mn. inštrumentálu použijeme, on totiž skutočne žije v našej reči, upotrebujme mäkkého *i*, tedy: s hajdúsi, s valasi m. nebežného v živej reči s hajdúchy, s valachy; ostatne môžme riecť: s hajdúchmi, s valachmi. Naopak zase v takých dialektických lokáloch, nakoľko dialekt užívame, kde pred príponou *i* hrdelnica mala by sa rozlišiť, ale nerozliši sa, nepišme *y* lež *i*: po vidlički m. po vydličky (pre oboch vložila po tanieri a vidličky, Slov. Pohľ. 1884., 333.). Často hreší sa proti pôvodu pri skloňovaní podstatných ženského poblavia, ktoré vychodia na spoluhlásku: z jary, zvery (gen.), Rusy (gen.), všetky tri slová z Paulinyho Besiedok. Tuže skloňujú sa aj čísla zle na pr. sedem takto: siedmych m. siedmich, o rozdieli jasné učenie podávajú mluvnice.

O písmene „ä“.

Keby náš pravopis pri tom bol ostal, aby *ä* písalo sa všade tam, kde ono stojí v staroslovančine, to prípadov s *ä* značne viac by bolo než ich je teraz. Boli by sme písali *ä* aj v týchto slovách: čäsť (= čiastka), štästie, hläďeť, jaräb, jäčmeň, jädro, jäzyk, kläčať, kräžovitý, knäz, lädvie, läk, prätať, retäz, täh, täť, vitäz, bräda (hrada, maď. gerenda), klätba, prädza, zápräh, jasträb, räd-rädom, dosäh-dosähovať, täžký, träsenie, žäť, žätva, mesäčný, zajäc, käde-zkäde, predsavzätie, pläsať (staroslov. plęsati, Mikl. Vergl. I. 40.), gägotať (dľa pol. gęgać), tä, sä, zasä (od za sę) atď. Že však pravopis prijal za pravidlo, aby *ä* písalo sa len po retných *b, p, m, v*, značne umenšil sa počet slov vo spisovnom jazyku našom, v ktorých zachovávame

staroslovanské *ä* (za ę). A sotva smieme povedať, že by utratil bol pravopis na svojej cene pre Slováka umenšiac prípady s *ä*, keďže vieme, že toto *ä* už či tak či inak predsa je len cudzie najväčšej čiastke Slovákov a že u tých, u ktorých sa javí, väčším dielom javí sa neústrojne jako zvrhlosť dialektická. Hodža vo Větine bojujúc za *ä* uvádza takéto príklady oravskej výslovnosti: chlapcä, prädzä, gundžä, vuolä, tuoňä (sic!), husárä, našä, kvietä — všetky neústrojné. Takéto je vo Spevoch Bottových: zakliatä (sing. n.), vo Spevoch Sama Chalupku: božedrievä. Posledne menovaný spisovateľ horliac za *ä* čo v najširšej miere, píše: „My povedáme: käčka (schopf), kämeň, kärovať — a to je etymologicky dobre!“ Samo Chalupka v tejto veci mal tedy akýsi svojovlastný zvláštny náhľad o etymologii!

Že nakoľko je neústrojné *ä* vo slovenských podrečiach, z ktorých spisovatelia čerpali, to osvietim niekoľkými príkladmi. V Slov. Pov. nachodíme: príkäz, prikäzovať, kämeň, skämenieť, kdežto všetky slovanské reči majú tu čisté *a*: kazati, kamenь (kamy); počuť u nás *käčka*, staros. kъkъ, kykъ, kyka, č. kyka, kečka; kštice, dial. kšica z kъčьcica, Mikl. Etym. pod kŭkŭ, naše ä tedy neodôvodnené; — u nás počuť v podreči: gäte: staros. *gašti*, maď. gatya; — *zävit* (aj v besednici Nar. Nov.: zäví papuľu svoju . . . hlboká priepasť, 1886. č. 83.): staros. zijati, zêją, zêvnąti, pol. rozziewić, rozdziewić; — Hodža písal *zgärbovitosť* (Vět. 137.), *zgärba* (Slovo 11.): zo sberba, č. sběř; — zkärky-jarky (Hviezdoslav v Živ. II. 77.): ker-jarok = kríky-jarky atď. Interessantné sú prípady v cudzích slovách, ako: *kärovať* (Slov. Pohľ. 1883., 497., Vět. 127.): z nem. kehren, Mik. Etym.; — *kärmenovať* plte (Slov. Pohľ. 1885. 256.): z maď. kormány, čo zo staros. krъma, Matz. Cizí sl. 215.; — *härb* (Pov. Proston. III. 9., Paul. Bes. II. 33.): nem. erb; — *zgägnúť* (zgägla ryba, Pov. Proston. III. 36., aby nezgägol a nedo-

gágal na večné veky, tamže str. 35.): vom Schlagen gecken! — triafať (Hodž. Vět. 27.); nem. treffen — v Paul. Bes. *jarmäk, kăštieľnik* atď. Vmnohých prípadoch spisovatelia domnievajú sa, že výmena hlások *a-e*: *ja*seň-*je*seň, *ma*ch-*me*ch atď. má svoj základ v pôvodnej hláske ä, a preto v platnosť uvodia túto, ovšem myle.

A čo povedať o *ä*, ktoré javí sa v Gemerskej, na pr. v povesti „My trae bratae", podanej dialekticky? Tam nachodíme takéto slová: šäntavý (z mad. sánta = krivý), tr*ae*, brat*ae*, j*ae*, k*ae*zau, šärt, krišäu atď.

Pominúc daktoré celkom nepatrné príklady v podrečiach, *ä* po mäkkých *ď*, *ť*, *ň*, *ľ*, *j* vyslovuje sa jako čisté *a*: ťa (miesto tä), hľadeť (m. hľädeť), jazyk (miesto jäzyk), kňaz (miesto knäz) atď. Tento zjav pohol Hattalu vysloviť, že *ä* podržuje sa len po tvrdých hláskach v pravopise, ale dľa tohoto učenia ono malo by sa bolo držať aj v takýchto slovách: zápräh, prätať, hräda atď. Takto písal Hattala ešte v mluvnici z roku 1852. (v Prešporku), no vo svojej mluvnici srovnávacej z r. 1857. (v Praze) v § e 95. už tak hovorí, že v slovenčine *ä* prichodí „jen po retných", tedy nie v takých prípadoch, aké práve spomenul som. Pri tom všetkom vo svojej mluvnici z r. 1864. (v Pešti) prizvukuje ešte, že „je radno písať ho (ä) i po iných spoluhláskach (nielen po pernych), kde stbulh. ę zastupuje a kde by bez neho nebolo možno rozoznať dvoch ináč jednako vypadajúcich slov, jako na pr. u kur*a* a kur*ä*". Ako ja viem, v tom prípade netreba sa trápiť pravopisu o rozlišenie významu, lebo sám ľud, nakoľko obú spomenutých slov užíva, utvoril si rozdiel tvarový nazývajúc kur*ä* na rozdiel od kury slovom: kur*ča*. Hattalovej výnimky Mráz nepovšimol si učiac: ä nech sa píše len po pernych spoluhláskach (§. 125.).

Prijímajúc toto učenie grammatikárov o obmedzenom užívaní písmena *ä* a postaviac sa na stanovisko staroslo-

vanskej etymologie pobliadnime do dejín pravopisných a vidzme jako skutočnosť zodpovedá predloženým zásadám.

Takých slov máme len málo, v ktorých zanedbávame *ä*. Robíme tak pri *mä* (m. mňa), kde dľa starosl. mę písať by sme mali *ä* a nie čisté *a*. Mimo to často zanedbáva sa *ä* v slovách: svätý, svätosť.

Nemiestne uživalo a užíva sa písmena ä v nasledujúcich prípadoch:

sebä, tebä. Hattala tieto námestky vo svojej latinsky písanej mluvnici prijal vo formách seb*a*, teb*a*, k týmto posledným formám priznával sa aj vo svojej prešporskej ba aj vo srovnávacej mluvnici, ale už v mluvnici z r. 1864. zaviedol formy s *ä*: sebä, tebä: Preto že v starej slovančine znely: sebe, tebe, musíme písať: seb*a*, teb*a*; *a* v nich je striednicou za *e* snáď pre rôznenie významu v porovnaní s datívy a lokály: sebe, tebe (starosl. sebě, tebě) a snáď i následkom našej hláskoslovnej ústrojnosti, obľubujúcej si hrubé hlásky; — *nadbä* (nadbä je výraz obecného ľudu v Gemeri, skrátený z nádobno, Hostinský v Sok. 1863., 257., b., Dobš. Povery 72.): nado aus nadobě, Mikl. Gram. IV. 167.; — *mäd*: stslov. medъ; *spomänúť*, Hattala v ml. jaz. slov. na str. 123.: „vo spomänúť, zapomänúť a pod. *ä* vzniklo z ę a toto z ьn v stbulh. po-mę-nąti m. pomьnąti od mьn-êti“: starosl. mьnêti, poměnąti (vedľa pomęnąti), iter. minati, aus mênati, polsky: pomnieć, mienić, wspomionąć; u nás: spomínať, rozpomienka a nie, jako by malo byť od spomänúť: spomianať, rozpomianka; ovšem: pamäť (pamiatka!), pamätovať, i staroslovansky len: pamęть, pamętovati (Mikl. Etym.); — *primäť* k dačomu: imati, Mikl. Etym. pod koreňom jem; — *žmäň* (žmäň, čo na jedon raz do hrsti vezmeme, veľkým palcom a štyrmi prstmi obejmeme. Povedia i žmeň, žmienka, Pov. Proston. VI. 55., tu píše sa žmäň, vidz i stranu nasledujúcu): malorusky: žmeňa, koreň žьm, Mikl. Gram. II. 128., z toho len: žmeň; — *kremä* (jemu najlepšie páčil sa kremä stav kňazovský, Pov. Proston. I. 38., tamže mnoho ráz aj ako predložka): starosl. kromě;

— *divácina* (Obzor XX. 108., a.): utvorené obdobou jako rybácina volovácia koža (Slov. Pov. 213.) podľa žriebácí od žriebęt, touto príponou maly by sa vlastne tvoriť len prídavné od mena zvieracieho, kdežto divácina tvorené je od prídavného mena *divý*, ale treba uvážiť, že už o starej slovančine napísal Miklosich „analog kann ęt auch an adjective antreten: jun = juvenis, junę = iuvencus.“ Pri tom všetkom neodporúča sa slovo *divácina* tým, že je ono, jako sa mi zdá, umele zrobené, v živote povie sa: divina alebo divočina; — *vyrázovacie* úpisy: má byť vyvadzovacie úpisy, lebo prvé slovo pochodí od vyvadiť, ktorého význam zrejmý je z týchto príkladov: zavadil sa hrach za obruč mýtovnice, Pov. Proston. III. 69.; pustilo sa vajce kadiaľ mu bolo ľahšie, kadiaľ by nezavadilo do tuhšieho od seba, tamže 75. Ale oná z češtiny prejatá neústrojná forma sotva sa dá už vykoreniť; máme však aj druhý výraz: odbremeňovacie úpisy; *váža:* zo stslov. vêža, č. věž; — v durativnych formách slovies praviť, staviť, kropiť a podobných dľa s t a r e j s l o v a n č i n y nemá oprávnenosť ä (ruské я, starosl. ѧ) a preto za nesprávné načim pokladať takéto: *rozprávät, stavät, skrápät*; nesprávné je aj *kríväť* (Kal. pov. I. 80.), alebo odvráväť (Hodža Čít. 114.). V slovách semä, plemä je kmeňom: semen, plemen a preto chybne píšeme: semänisko = seminár, plemäno atď. Podobne chybné je *ä* v slovách tvorených príponou êjъ: *stupäj, krupäj* atď. Tvoríme-li prídavné príponou *-ený*, nesmieme túto písať *-äný*: *svadbäný* (Pov. Proston. III. 17.), *svadbäník* (tamže 40.). Z príčin už na predku tejto hlavy spomenutých chybne píšeme *ä* v slovách tvorených príponou -ênin, ako: Európän (Hodža Slovo 12.), Moravän (Chal. dram. I. 13.). So stanoviska čire dejepisného dalo by sa ešte mnoho prípadov zaznačiť, kde za nášho etymologického pravopisu slovenskí spisovatelia písali *ä*, ale prípady menej významné, jako pächorit sa, pästovať (v Sokole a v Let. Mat.), zrejmä, smätana, mäch (u Paulinyho), zápäč (v Bottových Spevoch) atď. nechcem uvádzať, keďže ony už skutočne len dejinám náležia pri vývoji terajšieho pravopisu. Ostatne vidz P a s t r n k o v e „Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn“ Wien, 1888., strany 17. a nasl., kde uvedeno veľa takýchto prípadov.

Obmäkčovanie.

Značne umenšily sa prípady, v ktorých kladieme písmená *ď, ť, ň, ľ,* pravopiseckou opravou z roku 1852. Prijal sa rozdiel medzi tvrdým a mäkkým i (medzi *y* a *i*) a tým prestala potreba označovať mäkkosť pred *i, ia, ie, iu.* Písmo oslobodilo sa od množstva čiarok. Ako známo, spomenutou pravopiseckou opravou aj *e* dostalo vlastnosť obmäkčovať predchádzajúce spoluhlásky *d, t, n, l,* čím tieto zbavily sa čiarok aj pred *e.* Pri tom všetkom ešte aj teraz je dosť prípadov, v ktorých píše sa mäkké *ď, ť, ň, ľ.* Tu uvedieme tie, v ktorých zjavujú sa nesprávnosti.

Zanedbáva sa etymologická mäkkosť v nasledujúcich prípadoch:

V kmeňoch: *aspoň*: aspoň ist a-si-ponê, Mikl. Et. pod nê; — *belmo*: starosl. bêlьmo; — *dial, dialny* (Chal. dram. I. 61., Vaj. Tatr. 48.): dial, dialny; etymologicky písať sa má aj ďalši z ďalejši; Hattala v mluvniciach zaviedol cele etymologické písanie: *d*aleký, *d*aleko, ale toto neujalo sa; v strednej slovenčine vyslovuje sa *de*ľaký a z tohoto vošla do terajšieho pravopisu forma: ďaleký; — — *kmet* (dľa českého): staroslov. kmetь; — *dosavádny* (Chal. dram. I. 6.): písať treba dosavá*ď*, posavá*ď*, posú*ď* z dosavadê, posavadê, posudê, Mikl. Etym. pod *sjŭ*, — teda aj dosavádny; — *chvíla*: dľa českého chví*ľ*a, Mikl. v Etym. uvodí ho pod chvilja; — *kúkol*: starosl. kąkolь; — *nechet*: starosl. nogъtь; — *Olga*: prejato z ruštiny Olьga; — *vatrál* (Chal. dram. I. 53.): v staroslov. niet, srbsky a malor. vatra*lj*, i v slovenčine vyslovuje sa vatrá*ľ* (Pov. Proston. I. 21., II. 79.)

Chybne sa píše chudor*ľ*avý (Slov. Pohľ. 1884., 332.), kruž*l*ovastý (Sok. 1865., 253.), lebo takéto vsuvné k slovu pôvodne nenáležité *l* je vždy mäkké, tedy: chudor*ľ*avý, kruž*ľ*ovastý práve jako: prh*ľ*ava (od prh-l-iť, stslov. prъžiti, koreň preg), deng*ľ*avý (od mad. gyenge príponou -avý), krik*ľ*úň (krik-*ľ*úň). V slovách, tvorených priponami *ňa-eň,*

izňa-izeň, ovňa-oveň, árňa-áreň, nemá sa po českom príklade zanedbávať obmäkčovanie; preto chybné sú: ustanovizna, snemovna, knihovňa, stajňa, obrazárňa atď. Často zanedbáva sa obmäkčovanie aj vo slovách, tvorených príponou *-eň*: jelen, prsten, stržen, sťažen, osten, pecen; treba písať: jeleň, prsteň, stržeň, sťažeň, osteň, peceň tak ako: remeň, hrebeň, stupeň, sršeň, koreň lebo prípona *eň* už aj v starej slovančine bola mäkká; mäkčenie treba zachovávať aj vo skloňovaní a nie písať: sťažnom (Vaj. Tatr. 103.), pecnu (Paul. Bes. III. 65.), ostnom (Vaj. Tatr. 56.) atď. Hodno by bolo dôsledne zachovávať pôvod aj v takýchto prípadoch: viedeňský, radvaňský, bańský, košieľka, postieľka, nedieľka, Annuľka, pištaľka, prsteňčok, remieňčok, hrebieňčok, hŕstka, niťka, žrďka. Slová, vychodiace na mäkké *t, ň,* pred príponou *-ný* ovšem tratia túto mäkkosť v *t, ň* a to z hláskoslovných príčin: radostný, čestný, smrtný, žalostný, denný, kamenný, remenný, korenný atď. — V 2. osobe jednotného a v 1. a 2. osobe množného počtu v rozkazovacom spôsobe tiež sa často zanedbáva mäkkosť: pripáľ si (Chal. dram. I. 46.), nemýľte ma (tamže I.85.). m. pripáľ si, nemýľte ma.

Nesprávne obmäkčuje sa v nasledujúcich dôležitejších prípadoch:

V kmeňoch: bubeň: starosl. bąbьnъ, poľ. bęben, r. bubenъ; — *bociaň*: poľ. bocian, r. bocanъ; — *doháň*: srb. duhan, mlr. duchan z tureckého duχan; — *dokoráň* (Slov. Pohľ. 1884., 366., 1885., 143.): starý český pl. gen. od kořen = kořán s tvrdým *n* na konci jako v přátel od přítel; *datel* (česky datel): starosl. dętlъ, dętelъ; — *ľadný* (Vaj. Tatr. 89., 94.): poľ. ładny r. ladnyj; — *ľahodný* (ľahodné ticho zavládlo izbou, Slov. Pohľ. 1885., 253., už aj v Paul. Bes. IV. 244.): starosl. lagoditi = convenire, lagodьnъ = conveniens, slovo toto netreba miešať s *ľahodným* ktoré značí *ľahký*, stslov. lьgъkъ; — *meďveď*: stslov. medvêdь; — *mňou*: stslov. mъnoją; — *plúca* (dľa č. plíce): dľa Mikl. v Etym. pod plutje, vo Vergl. Gr. II. 172. je *ľ* v tomto slove neústrojné, ale zvykom ustáleno: *plúce*; so stanovíska historického tejto forme môže sa tedy poskytnúť sankcia; — *popoľ* (Slov. Pohľ. 1885., 138.): stslov. popelъ popri pepelъ.

O mäkkej polosamohláske *ľ* v slovách dľho (Kal. pov. I. 33.), svobodomyslný (Slov. Pohľ. 1884., 161.) vidz na strane 39. a 40. tohoto spisu. — Už vo svojich Príspevkoch k dej. jaz. slovenského (str. 46.) upozorňoval som na to, že nesprávne obmäkčujeme v zásloví slová, tvorené od slovies príponou -ъ; nesprávne píšeme: výstreľ priemyseľ, účeľ, náväľ, počeť, súčeť, od vystreliť, premyslieť, (u)čeliť, navaliť, počítať, s-čítať; táto nesprávnosť neodvolávajúc sa ani na príbuzné jazyky vychodí na javo už aj z obdobne tvorených takýchto domácich slov: rozchoď, východ, výron, výhon a nie rozchoď, východ, výroň, výhoň od rozchodiť, vychodiť, vyroniť, vyhnať. Žeby sa obmäkčovalo v tých posledne uvedených prípadoch, tomu niet prikladov. U Kukučína (Bes. I. 27.) prichodí síce *rozsadz* (do rozsadzu), ale to i v jeho končinách bude osamelým zjavom. Samo sebou rozumie sa, že etymologickú tvrdosť záslovnej spoluhlásky chrániť načim aj pri ďalšom odvodzovaní slov. Chybne sa tedy píše: útuľok, úchyľok, zápaľka m. útuľ-ok, úchyľ-ok, zápaľ-ka atď. Mnoho ráz nesprávne mäkčíme aj starý pl. genitív *desiat* (ako č. kořán od kořen, přátel od přítel alebo naše čias od čas) v takýchto složeninách: osemdesiať, šesťdesiať atď. Tu náleží spomenúť aj starý pl. gen. *krát* (v stslov. kolь kratъ, jeli kratъ vedľa koľ kraty, Mikl. gram. II. 104.). V tomto slove zabudli sme úplne na etymologiu a píšeme nielen dvakrát, trikrát, štyrikrát, ale aj jedonkrát, päťkrát, šesťkrát atď., kdežto s jedon mali by sme kladávať jednotný nom. *krát* s dve—štyri pl. nom. *kráty-kráte*, a s číslicami vyše päť plur. genitív *krát*, práve jako pri raz: jedon raz, dva razy, päť ráz.

Konečne pri obmäkčovaní treba vyzdvihnúť niekoľko takých otázok, ktoré dosiaľ nie sú náležite vybavené. V prvom rade predkladám tu otázku o tom, ako písať slová, tvorené príponami — *ba, tba*? V tejto veci terajší pravopis nepozná žiadnej logiky, žiadnej dôslednosti. Píšeme streľba, voľba, paľba, kvíľba, (Vaj. tatr. 47.) súďba, siatba atď. a popri tom: hanba, honba, hradba, hudba, modlitba. Raz píšeme svadba, kliadba atď., druhý raz svatba, kliatba.

Ano, jedno a to samé slovo píše sa prípadne aj trojakým spôsobom; svaťba, svatba, svaďba. Čo je tu správné? Vyložme si vec zreteľne.

Miklosich vo svojej srovnávacej mluvnici (II., suffix *ba*) o starej slovančine takto učí: Das suffix ba ist primär bori: borьba, dêli: dêlьba, gąd: gądьba, gosti: gostьba, mlati-mlatьba, sądi-sądьba, svęti-svętьba atď. Na konci vypočítaných príkladov dokladá: Das dem *b* vorhergehende ь halte ich für den stellvertreter des *i* der verba der vierten classe und bin der ansicht, dass ь von diesen verben aus analog bei anderen themen eingang gefunden. Z tohoto ide na javo, že obmäkčovanie pred *ba* etymologicky odvodzuje sa rovno zo starej slovančiny. Nakoľko mi je známo i v živote obmäkčuje sa v takýchto prípadoch, menovite v tekovskej stolici v okolí oslianskom hovorí sa: mlaťba, snáď aj inde, to mi je nie vedomo; jedno je isté, že to zanedbávanie mäkkosti dostalo sa k nám z českého pravopisu, kde mäkčenie vo väčšine prípadov zmizlo. To, čo pri predpone *ba*, javí sa pri predpone *tba* („aus *tva* hat sich durch den einfluss des suffixes ba und des infinitiv auf ti das suffix *tьba* entwickelt"); v starej slovančine písalo sa: oratьba, gostitьba, sêtьba, ženitьba; dľa čoho pre slovenčinu vychádza: siaťba modliťba atď. Vec som vyložil; o konečné vybavenie otázky pre náš pravopis nezavadím na tomto mieste. Treba je rozhodnúť sa α) buď písať etymologicky nielen: voľba streľba, suďba, ale aj huďba, mlaťba, choďba, haňba, hoňba, β) buď historicky dľa češtiny nikdy neobmäkčovať, γ) buď primerane terajšiemu pravopisnému stavu ustanoviť pravidlá s ohľadom na oba hore spomenuté spôsoby. V druhej časti tohoto spisu budem mať zreteľ k tomuto posledne spomenutému spôsobu. K slovu *svatba* (teraz píše sa najviac touto formou) pripájam, že vo starej slovančine rôzne písalo sa podľa *významu*: svętьba = sanctificatio od svętiti a svatьba = nuptiae od svatъ =

affinis aus svojatъ (svatьba eigentlich wohl hochzeitsgäste, Mikl. Vergl. II. 216.). U nás užíva sa toho slova v posledne spomenutom význame a preto správne sa píše sv*a*tba a nie svätba.

O jednotlivých slovách dokladám ešte: Mocou zvyku píšeme pond*e*lok m. etymolog. pondeľok, rus. ponedeľnik; stodo*l*a m. stslov. stodolja = granarium, me*n*ší m. meňší. (Podľa staroslov. mali by sme písať šk*l*abiť sa: sklabiti sę), ale podľa českého šk*l*ebiti se píšeme šk*l*abiť sa, ostatne korene *skolb* (sklabiti sę) a skelb (šklebiti se) príbuzné sú. V starej slovančine prichodí mozoľ vedľa mozolъ = vibex (Mikl. Gram. II. 111), rusky moz*o*ľ, v Kal. pov. I. 7.: moz*o*ľ. Zachovávajme rozdiel medzi uh*o*ľ: ąglъ = winkel a uh*o*ľ = ąglь = kohle. Či zápo*l*a či zápo*l*a? Ja mám dosť prípadov vyznačených zo slovenských povestí, v ktorých je mäkké *ľ*, Kott vo svojom Slovníku z týchže prameňov podáva väčšinou formy s tvrdým *l*. Slovo to má značiť „skalnú stenu“, „previslý skalný balvan“, dľa svojho významu dá sa teda priviesť do potyku so staroslovanským *pola* = rand = kraj, okraj = skalný okraj; slovo *pola* známé je aj u nás: plachta vo dve poly = vo dva konce; srovn. malr. zapoľa; v iných slovan. jazykoch neprichodí to slovo. Čítať *blázoň* (Chal. dram. I. 60.; Kal. pov. I. 90.): poľ. błaze*n*, r. dial. blazeň, stslov. blaznъ, blaznь = error, scandalum svetla nepodáva. Dľa českého (jedle) a ruského (jelь) i dľa čiastočnej výslovy mali by sme písať jed*ľ*a, je*ľ*a, — ale stslov. je je*l*a (je*l* má byť = topol), poľ. jedľa. V takých a podobných neistých prípadoch mala by rozhodovať výslovnosť, nakoľko však rozchodí sa i táto a nestalo sa auktoritatívne usnesenie, treba za správné pokladať všetky také pravopisecké dvoj- alebo troj-tvary.

O príponách -ský, -stvo, -stvie.

Keď pripájame prípony *-ský, -stvo* ku kmeňom na spoluhlásku zakončeným, povstávajú aj také skopeniny spoluhláskové, ktoré náš jazyk nerád snáša. Nemôžeme totiž snadne vysloviť: ráztok*ský*, valach*ský*, prah*ský*, preto v týchto slovách *k, ch, h* pripodobí sa k *s*. Takto povstane z oných slov: ráztočský, valašský, pražský, ktoré slová vyslovujú sa zase takto: ráztocký, valaský, praský.

Pravopis u slov, tvorených príponami *-ský, -stvo*, drží sa síce z pravidla p ô v o d n é h o skladu, etymologie, píšeme: bab*ský*, lehot*ský*, prievid*zský* atď. napriek tomu, že vyslovujeme: bap*ský*, lehocký, prievický; predsa sú však i výnimky zpod pravidla.

Tieto výnimky, ústupky to výslovnosti, od grammatikárov rozlične sa ustanovúvaly, medzitým pravopis mocou zvyku vytvoril si ich bez ohľadu na grammatické stanovenie.

Vidzme, čomu učily v tejto veci slovenské mluvnice:

„Vyjednaná“ mluvnica slovenská, vyšlá v Prešporku r. 1852., nevyslovila nič určitého. Na strane 7. pod 2. bodom čítame:

„Preto, že sa už všeobecne podľa vyslovenia miesto *čs* píše jedine *c*: nemecký, katolický, žáctvo atď., r a d í m e pre dôslednosť alebo i miesto *žs* a *šs* písať *z* a *s*: bo*z*ký, mnísky, be*z*tvo, alebo vo všetkých troch pádoch pôvodného slovoskladu sa držať.“

Dľa tejto r a d y učeník ďaleko pokročiť nemohol, keďže sa mu rovnako odporúčalo písať f o n e t i c k y: nemecký, bo*z*ký, mnísky atď. i e t y m o l o g i c k y: nemeč*s*ký, bo*ž*ský, mní*š*sky.

Bolo by sa dalo očakávať, že nasledujúci grammatikári slovenskí upravia v tejto veci pravopis. Ale nestalo sa tak. Hattala vo svojej Mluvnici jazyka slovenského, (Pešť 1864),

v 81. §. v 2) bode takto učí: Držíme sa výslovnosti „vo slovách pošlých od pňov na *ch, k, c, č, s* a *š* vypadajúcich príponami *ský, stvo* a *stvie*: český, katolický, -tvo, nemecký, ruský, levocký a pod. m. češský, katoličský, -stvo, nemečský, rušský, levočský. *Ž*, vznikajúce v prípade tom z *h* a *z* treba též vynechávať a písať na pr.: bozký a víťaztvo m. božský a víťažstvo abo víťazstvo...“ Dľa Hattalovho pravidla mali by sme písať: kováčky, sadzacký, pytacký m. kováčsky, sadzačský, pytačský, alebo šariský, pajtástvo, rákoský m. šarišský, pajtášstvo, rákošský.

Tak len nikto nepíše? Hattala tiež káže písať: mu*z*ký, mu*z*tvo, víťa*z*tvo atď., ale ani tak nikto nepísal? On v posledných prípadoch káže tak písať hlavne preto, „že hláska *s* spomenutých prípon dľa doterajších výsledkov srovnávacieho jazykozpytu nepatrí ku podstate ich než je predsuvka slovenčine s litevčinou a germančinou spoločná.“ Takýto pravopisecký dôvod, ako už rečeno na str. 67., je veľmi smiešny. Slovenský jazyk pozná skutočne prípony *ský* a *stvo*, jasné na pr.: vo slovách: hrobár*sky*, hrobár*stvo* a nie *ký* a *tvo* a z tej príčiny slovenský pravopisec blúdi, keď čokoľvek pravopisného zakladá na niečom, čoho de facto niet ani v slovenčine ani v jazykoch jej najpríbuznejších.

Fraňo Mráz, ktorý sám v mnohom opustil učiteľa svojho Hattalu, vo svojej mluvnici, vydanej v Pešti r. 1872., káže už písať mu*š*ský, bo*ž*ský, víťa*z*stvo, ačpráve podržiava fonetické písanie u slov, zakončených kmeňovým *č, š*.

Pozoruhodné je, čo v tejto veci povedal Ľ. Štúr vo svojej Nauke reči slovenskej (str. 111.). Jeho pravopísanie bolo fonetické, i v tomto prípade hlásal fonetiku, ale doložil:

„Ostatne tu mnoho na zvyk prichodí.“

A skutočne daromné boly pravopisecké pravidlá našich grammatikárov, zvyk vytvoril a ustálil si svoje vlastné. Tie, ktoré sú uvedené v druhej časti tohoto spisu. Čo je rečeno o *-ský, -stvo*, to samé poťahuje sa aj na *-stvie*.

O predložkách s, z, vz.

Prvé dve javia sa i jako rozlučiteľné predložky i jako predpony. Posledná s nepatrnými výnimkami len ako predpona. Prehovorme o nich osobite.

Písaním prvej predložky povstalo mnoho nedôslednosti v dobe etymologického pravopisu. Dľa zásad etymologie predložka *s* pojí sa 1) s genitívom k označeniu smeru s hora na dol (alebo s površia niečoho), na pr.: vták *s*letel *so* stromu, 2) s akkusatívom k označeniu neurčitej miery (= asi), na pr.: bolo nás tam *s* (*so*) desať, 3) s inštrumentálom k označeniu súhrnnosti a spolupatričnosti, na pr.: vyprevádzali ho *s* hudbou, *s*išiel sa *so* svojím bratom. — Predložka *s* takto užívala sa v starej slovančine, tak ju užívajú v ruštine, v srbštine a v poslednú dobu takejto platnosti víťazne domáha sa aj v češtine. Nič nemohlo byť prirodzenejšieho, jako prijať menovanú predložku v pôvodnej platnosti aj do etymologického pravopisu slovenského. Predsa však nestalo sa tak z počiatku ani len v teórii. Akýmsi zlozvykom už za československého pravopisu predložku *s* s genitívom počínali miešať s predložkou *z*, ktorá tiež sa síce pojí s genitívom, ale značí iné, to čo = ex, aus a nie de, herab. Už Jozef Jungmann (1838) v Slovníku pod *s* sťažoval si, že „někteří spisovatelé, zvláště novější a nejvíce Slováci toto *s* (s genitívem pojené) míchají s literou *z*“. Štúr vo svojej „Nauke“ podal tomu zlozvyku akúsi sankciu, keď uviedol predložku *s* (*so*) výlučne s inštrumentálom (str. 211), kdežto tam, kde vyžaduje sa s genitívom a s akkusatívom uvádza ju jako *z* (strany 204., 209)[1], pri tom však predložku *s* ako predponu slovesnú písal dľa výslovnosti.[2]

[1] V praxi toto *z* zamieňal však aj zvučkou *s* dľa výslovnosti.

[2] V poznámke na poslednej strane Nauky takto opravil svoje počínanie: „Nik nezviní, kto i v tejto prípadnosti podľa pôvodného

Inej príčiny niet pre takéto postúpenie, jako že Štúr prihliadal i tu k fonetickej stránke pravopisu. Ale zastavil sa na polovičnej ceste. Je pravda, že Slováci práve tak ako Poliaci predložku *s* vyslovujú jako *z* (*zo*). Je pravda, že vyslovujeme: vták *z*letel *zo* stromu, bolo nás tam *z* (*zo*) desať. Ale túto predložku tak vyslovujeme nielen s genitívom a s akkusatívom, lež aj s inštrumentálom a preto zavádzal-li fonetické písanie v pojení s genitívom a s akkusatívom, foneticky mal ju písať aj v pojení s inštrumentálom.[1] Ako Slovák povie: *zo*hnať *zo* stráne ovce, práve tak povie: *zo*hnať do h r o m a d y ovce, ktoré sa boly rozišly. Ľutovať treba, že v tejto veci na prešporskej konferencii nestalo sa usnesenie straniva toho, aby sa písalo dôsledne už či etymologicky či foneticky. Českí pravopisci verní etymologickej zásade svojho pravopisu zdarne domáhali sa etymologického písania u predložky *s*. Možno pod týmto vlivom odhodlal sa konečne aj Martin Hattala[2] r. 1864. vo svojej mluv. jaz. slov., že uviedol predložku *s* v jej skutočnej etymologickej platnosti (§. 283.) a že vyriekol „nesluší *z* a *zo* m. *s* a *so* písať“ (§. 370.). Hodža v Prvej Čít. (1860.) písal takto: „Niekde padá potok alebo rieka dolu *s* vrchu, *so* skaly lebo *s* iných vysočin s velikým hukotom . . . to sa volá vodopád“, „len čo sa vrátil otec *s* poľa“ (str. 127.),

skladu písať bude, tým viac, že sa na tento spôsob dvojsmyselnosti aspoň v písme vyhne, nezviní teda, keď bude písať miesto tam hore vyloženého spôsobu: *sv*azok, *sl*ožiť, *sn*ášať“.

[1] Je povšimnutia bodné, že náš jazyk neštíti sa na pr. skopeniny *sv*: *sv*itať, *sv*ojský, *sv*ižný, *sv*iňa atď. a predsa vyhýbuje jej tam, kde povstala složením z prípony *s* a zo slovesa, počínajúceho sa s *v*, vyslovujeme totiž: *zv*ážať, *zv*iazať, *zv*íjať, *zv*aliť m. *sv*ážať, *sv*iazať, *sv*íjať, *sv*aliť.

[2] M. Hattala r. 1857. vo svojej srovn. mluvnici hovoriac o predložke *s* s genitívom a akkusatívom na str. 46. ešte sa takto vyslovil: „V obojím tomto případě užíva Slovák předložky *s*“. Ale či ozaj len v týchto dvoch pádoch a nie zároveň aj v inštrumentáli?

„deti nestihnúc ujsť *s* pôjda, shoreli tiež tam“ (129.). Ale foneticky písal *s* jako predponu u slovies, znamenajúcu pohyb s hora na dol.

Hattalovu opravu v mluvnici z r. 1864. prijal síce aj Mráz, ale proti zakorenelému zlozvyku v ten čas ničoho nezmohly teoretické pravidlá. Spomínaný zlozvyk nielen prijal, ale aj vo zvláštné, ovšem samovoľne zrobené neetymologické pravidlá sostavil A. Černiansky vo svojom Slov. Pravopise, jako som už narazil na to na 20. strane tohoto spisu. Že on práve najobšírnejšie rozhovoril sa o ňom a jediný „dôvodami“ ujímal sa ho, i ja pri tejto príležitosti prehovorím o ňom obšírnejšie. Černiansky píše (1869.) na str. 45. svojho Pravopisu: „Hovoria daktorí, že predložky *s* užívať sa má aj tam, kde sa má naznačiť smer z hora na dol, na pr.: spadol *so* strechy, toto pravidlo ale, ktorého sa Česi držia a má základ v staroslovančine, je u nás n e p r a k t i č n é, lebo dľa toho písať by sa mały aj složené slová, na pr. *složiť* = componere, zusammenlegen — a *složiť* = deponere, niederlegen . . . a nebolo by rozdielu. My píšeme *složiť* = componere a *složiť* = deponere“. A na str. 60. opakuje: „Nemôžeme sa držať toho n e s p r á v n e h o a z b y t o č n é h o pravidla z českého pravopisu vzatého, že sa i vtedy písať má predložka *s* keď značí smer z hora na dol, bo mnohé nesprávnosti a nesrozumenia povstały by v písme z toho, na pr.: *snosiť*, neviem či dovedna *snosiť* a či z hora na dol *znosiť* a mnoho podobných príkladov. — Pravidlo o *s*, *z* jako som ho tu uviedol, je jednoduché, isté a v slovenskom pravopise významu zodpovedajúce a dôsledné“. Etymologické písanie pri predložke *s* (nielen s inštrumentálom, ale aj s genitívom a s akkusatívom) stojac pod mocou zvyku možno snáď pomenovať „nepraktičným“ alebo „zbytočným“ jako to robí pán Černiansky, ale ho nemožno pomenovať „nesprávnym“ v e t y m o l o g i c k o m p r a v o p i s e, keďže je práve ono písaním

etymologickým. Celky falošné dôvody privádzal pán Černiansky za svoje, vlastne za ustálené zlozvykom pravidlo. On hovorí, že pre odstránenie dvojsmyselnosti musíme písať: *s*ložiť = componere a *z*ložiť = deponere, *s*nosiť dovedna a *z*nosiť z hora na dol . . . On k vôli tomu, aby odstránil dvojsmyselnosť vo *s*ložiť = *com*ponere a *z*ložiť = *de*ponere, hotový je narušiť etymologickú zásadu. Myslel snáď, že skutočne odstráni tým spôsobom dvojsmyselnosť, že zaviedol do pravopisu dačo praktického podržiavajúc zlozvyk? Ako to mohol myslieť? On chtiac pravopis pozbaviť dvojsmyselnosti s narušením etymologickej zásady pomáhal vnášať sám dvojsmyselnosti. Prvé nemôžu byť na škodu nášmu pravopisu, majú ich temer všetky slovanské pravopisy, ale dvojsmyselnosti, ktorým pomáhal on vznikať, sú rovno ku škode a k hanbe nášmu pravopisu, lebo organicky náš pravopis odtrhol sa od príbuzných pravopisov. Predložka *z* (m. *s*), značiaca smer s hora dolu, pojená s genitívom, vo svojom význame i pojení splýva teraz s predložkou, ktorá značí *ex, aus*, čím zapríčiňuje sa mnoho ráz skutočný dvojsmysel. Je zaiste iné: *s* kasne vziať dačo, čo bolo *na* nej a iné: vziať to *z* nej, čo bolo *v* nej. Človek mohol padnúť *z* trojského koňa, ktorý bol z dasák a vnútri ľuďmi naplnený, my padnúť môžeme len *s* koňa, nevieme-li sa nosiť. Kvapká-li komu *s* nosa, to môžu byť súčasti dažďa alebo pot alebo i krv, ale ak mu kvapká *z* nosa, to už musí byť krv alebo „čosi", čo z nosa kvapká. V takýchto a podobných príkladoch skutočne môže povstať dvojsmysel, lebo *z* (m. *s*) = de, pojí sa práve tak s genitívom ako *z* = *ex*, kdežto v tamtých prípadoch: ‚*s* hora', ‚*s* ním' jedna a tá istá predložka má dva rozdielné pády. Čo sa týče predložky *s* ako predpony: *s*ložiť dolu a *s*ložiť spolu, tu pravý smysel vždy nám vysvetľuje veta. A preto zlozvykom, že predložku *s* raz píšeme etymologicky a druhý raz foneticky neodstraňujeme dvojsmysly, ba skorej zavádzame také

V terajšom pravopise, žiaľbohu, na posmech etymologickosti ujalo sa pravidlo, dľa ktorého píše sa *s* len s inštrumentálom, naproti tomu s genitívom a s akkusatívom *z* sa píše zaň. Ovšem žiadúcej dôslednosti niet ani pri tomto „pravidle“. Mali by sme totiž písať: *z* koňa *z*ňal kantár, *z*tali mu hlavu, *z*krájal z jablka šupinu, *z*klonil svoju šiju, po*z*kladal z pleca nástroje, fotografický *z*nímok, *z*sutiny (tak ako *z*rúcaniny) atď., ale píše sa: *s*ňať, *s*tať, *s*krájať, *s*kloniť, poskladať, *s*nímok, *s*sutiny. Spisovatelia, ktorí majú vliv na pravopis, tomuto preukázali by dobrú službu, keby napomáhali jeho etymologický rozvoj i v tejto veci. Za to primlúva sa k nim povšechná povaha nášeho terajšieho pravopisu a iné dôležité jazykové zájmy, ktoré isteže nie sú skryté pred ich očima. Zbavme sa posledného zbytku z doby fonetickej a neštitme sa poslednej podstatnej opravy, keďže ňou, jako výš podotknuto, vyhovieme tomu, čo vyžaduje pre seba povaha nášho pravopisu a napomôžeme aj zájem spisovného jazyka. Aj v českom jazyku ujatý bol zlozvyk, ktorý u nás panuje, aj tam odhodlali sa k jeho vykoreneniu.

O predložke *z* (= izъ), pojenej s genitívom a vyznamenávajúcej to, čo lat. *ex* alebo nem. *aus*, poznamenať sluší, že ona jako predpona slovies vo slovenčine nemáva toho významu, ktorý by jej náležal dľa pôvodu. Ona všade tam, kde bolo by jej zastávať značenie lat. *ex*, nem. *aus*, nahradzuje sa príponou *vy*, na pr. vy-viesť m. pôvodného: iz-vesti.

Tomuto poznaniu odporuje Mráz v Mluv. 186., hovoriac: Predpona *z* má sa užívať tam, kde sa má vysloviť pochop vývodu či odstranenia, vybierania, vychádzania atď. a kde sa predpona táto *z* snadno dá zameniť predponou vy-, na pr.: zviesť (= vyviesť), zpýtať (= vypýtať sa), zpráva = nachricht, výprava, vypravovanie), *z*volať (evocare = vyvolať).“ Ale Mrázovo istenie nemá žiadneho reálneho základu. Vidzme príklady, ktoré uviedol. Či nezasmial by sa Slovák, keď by niekto hovoril: *z*viedol (m. vyviedol) ma von z

izby, *z*pýtal (m. vypýtal) ma od otca na prechádzku, *z*volal (m. vyvolal) ma z domu na ulicu. V slovách *z*práva a *vý*prava nachodím len nahodilú shodu; predpony pri obú tých slovesách majú len zástoj perfektívovací, tak ako vo slovesách: *z*doleť—*o*doleť, *z*viesť—*o*viesť („oviedol som kameň, ovedem aj vodu a teba devenka o tvoju slobodu“ Pís. Slov. 218.—219.). Tohoto času vôbec neviem prípadu v slovenčine, žeby *z* (= izъ) ako predpona javila sa v našom jazyku v priamom význame lat. *ex* alebo nem. *aus* a žeby sa v takomto smysle s príponou *vy-* zamieňala. Nakoľko som ja rozličné príklady prebral, našiel som, že hľadíme-li na to, čo slovo značí, predpona *z* (= izъ) vo slovenských slovesách má už len perfektívovaciu moc; ňou totiž stáva sa význam slovies z nedokonaného dokonaným. Príklady: hasiť—*z*hasiť, hubiť—*z*hubiť, robiť—*z*robiť, hotoviť—*z*hotoviť, horeť—*z*horeť, lámať—*z*lámať, ničiť—*z*ničiť, močiť—*z*močiť, vábiť—*z*vábiť, viesť—*z*viesť, mýliť—*z*mýliť, odpovedať—*z*odpovedať, držať—*z*držať, stareť sa—*zo*stareť sa, šedivieť—*zo*šedivieť, slabiť—*zo*slabiť, hriať—*zo*hriať, mútiť—*z*mútiť, sinieť—*zo*sinieť, nevážiť—*z*nevážiť atď.

V takýchto prípadoch Černiansky z pravidla kázal písať *z*: mizerneť = *z*mizerneť, diveť = *z*diveť, hotoviť = *z*hotoviť atď. Takto učí písať v podstate aj Wenzlov „Pravopisný Ukazateľ“, vydaný od Fr. Bílého a Júl. Rotha v Prahe 1886., ktorý je napísaný a prijatý pre školy v Čechách. Ale takého pravidla nepridržajú sa prísne ani v Čechách ani u nás. My máme množstvo slov, v ktorých miesto tohoto *z* alebo vedľa neho píšeme dľa výslovnosti *s*: *s*klamať sa, *s*pôsob—*s*pôsobiť, *s*preneveriť, *s*peňažiť, *s*kamenieť, *s*kryť, *s*krátiť, *s*kutiť, *s*páliť, *s*páchať, *s*kropiť, *s*krčiť, *s*kresať, *s*križovať (ruky), *s*pariť, *s*potrebovať, *s*prostiť sa, *s*prevádzať, *s*pýtať sa, *s*praviť, *s*chudnúť, *s*chodiť, *s*chladiť, *s*kysleť, *s*krušiť, *s*prevracať, *s*kopať, *s*kostnateť, *s*kriviť, *s*krotiť, *s*krútiť, *s*pustnúť, *s*pyšnieť, *s*tíchnuť, *s*tenčiť, *s*tíšiť, *s*tučnieť atď.

Napíšeme-li: vták *s*lietol *so* stromu, človek *s*padol *s* veže, *s*išiel sa *s* bratom, *so*znal sa *so* susedom atď., tu máme do činenia s prípady, v ktorých nezabudli sme na pôvod slova, v ktorých i menej šikovný pisateľ bez ťažkostí s vedomím pravého významu dovedie zachovávať etymologické písanie; ale nie je tak s tými prípady, ktoré sú hore vyššie uvedené.

Preto pre obľahčenie pravopisu mali by sme písať predponu *s* (= iz) foneticky tam, kde ona má jedine perfektivovací význam. Navrhnúť takéto pravidlo pohýna ma to, že predpona *iz-* už za starodávna pred temnými spoluhláskami nielen znela, ale aj písala sa dľa výslovnosti: *is-*, (o čom vidz Mikl. Vergl. IV., str. 210. a nasl., 530.) a že táto predpona i v naše dni píše sa foneticky aj v najzážavnejšom jazyku slovanskom, v ruskom totiž: *is*kusatь, *is*pachatь, *is*plestь, *is*cêlitь, *is*plutatь atď. Niet veru príčiny, aby sme my viac mali šetriť pôvodu slov, než to robila stará slovančina a než to robí ruština.

Predložka *vz* ako rozlučiteľná prichodí u nás len vo slovách *voz*výš, *voz*vysoky. Ako predpona slovies vyznamenáva 1. pohyb alebo činnosť s dola na hor, 2. pri slovesách, ktoré neoznačujú žiadon pohyb alebo činnosť s dola na hor: buď zodpovedá a) gréckemu ἀνά vo význame lat. *red*, *re* buď b) len perfektivuje sloveso, Mikl. Gram. IV. 199. Terajší pravopis natoľko pokročil vo fonetickom písaní, že píše foneticky aj slová, tvorené predponou *vz*, ktoré majú význam pod 1. spomenutý, tedy ľahko rozoznávateľný. Tak na pr.: *s*plála, k nebesám starec *s*pína ramenami (Vaj. Tatr. 11., 72.), *s*pupnosť (Slov. Pohľ. 1884., 162.), ľan *z*íde (tamže 64.), *so*piať (Paul. Bes. III. 49.) atď. V prípadoch pod 2. z pravidla píšeme foneticky, proti čomu ničoho nemožno namietať, lebo v týchto prípadoch beztak sme zabudli na etymologiu. Hodno by však bolo rovnako písať takéto slová: keď žitko *z*íde, tedy aj *z*chodí m. vzíde—vzchodí, keď *s*viesť (= svodca) tak aj *s*vábiť, tvorenie je jedno a to samé,

kdežto písavame: schodí vedľa *z*íde a svodca vedľa *z*vábiť. V poslednom prípade maly by sa vlastne foneticky písať oba prípady, ač sviesť ustálené je už vlivom českým. V mnohých prípadoch z predpony *vz* zachováva sa *z* (často len vedľa fonetickej formy): *z*kríknuť, *z*pomenúť, *z*pakruky, *z*niknúť, *z*kriesiť, *z*dvihnúť, *z*budiť, *z*búriť, *z*bujnieť, *z*oprieť sa, *z*iskriť sa, *z*máhať sa, *z*mužiť sa, *z*volať atď. — Za *vz* len *v* píšeme v slove: vstať m. *vz*stať.

Pri *vz-* nech nám je zásadou: Predponu *vz-* treba zachovávať v pôvodnom znení alebo aspoň v otrelej podobe *z* všade tam, kde je etymologia na prvý pohľad zrejmá, totiž kde *vz* či *z* značí smer s dola na hor; v ostatných prípadoch, kde zabudli sme na etymologiu, píšme foneticky. Ale načim prísne zachovávať rozdiely v prípadoch, kde je etymologia nie zabudnutá, jako na pr. vo slovách: *vz*rastať (do výše) a *z*rastať (spolu), *vz*tiahnuť (ruku na koho) a *s*tiahnuť (obruče na súde) atp.

Ešte dačo z etymologie slov.

Mimo tie prípady, ktoré sú už uvedené, v smysle vyložených zásad šetríme pôvod aj pri týchto slovách:

aže m. ač, pri opakovaní dajakej výpovede, na pr. „veru ja ta pojdem, aže (m. ač) pojdem“, ač užívajú vo Zvolenskej; etymologickú formu (z a-že) užívajú v Liptove nakoľko vystihol som to z reči tamojších obyvateľov; — *azda* (dľa Mikl. Gram. IV. 169.): z „*aza, za*“; dľa Hattalu, mluv. jaz. slov. 252, zo skrátenej vety „a zdá sa to, že . . .“; v obecnej mluve mimo a*z*da (Slov. Pov. 216.), ažda (Pov. Proston. III. 44.), prichodí aj ada (Pís. Slov. 29.); — *bohdajže* m. bodajže; — *bo*ž*k* m. bosk podľa slov. bozať; bo*z*kať m. bo*ž*kať, bo*š*kať a boskať; — *bez* m. brez (Pís. Slov. 364.) a prez (priezočivý, Slov. Pohľ. 1884., 213.); — *cez* a *čez* m. ces, čes podľa domácej etymologie: ce*z*eň, če*z*eň, sem patrí

aj *skrz*, *kroz* m. skrs podľa našej etymologie: skrze. Miklosich kladie tu za koreň kersŭ: stsl. črêsъ daneben črêzъ, ale prevažná väčšina slovanských jazykov má v takýchto prípadoch *z* a nie *s*; — *ctnosť* (ctený) m. cnosť zo ctiť, čo zo čstiť; keď ctiť, tedy ctný—ctnosť; — *država* m. deržava, forma so vsuvkou pozostatok z dôb pravopisného habkania: deržavný (Sl. Pohľ. 1851., Diel. II. 42.); — *hľa* m. ľa, ale v zopätovanej forme nemožno odporúčať etymologické písanie hľahľa ti ho, lebo v takomto prípade fonetická forma ľaľa ztratila by mnoho zo svojho známeho významu; — *hodváb* m. hodbáb: stslov. godovablь; — *choc* (choci, chocaj, choťa, choťas), m. *h*oc (*h*oďa, *h*oďas, *h*odza) od chcieť, Mik. Vergl. IV. 156.; formy s *ď*, *dz*, *ds* nie sú správné, nepíš tedy choďa (Pís. Slov. 19., 213.); — *jaternica* m. ja*d*ernica od jętro, č. játra, poľ. jętrznica; — *kto* m. kdo (vo výslovnosti gdo) stslov. kъto. V češtine dávnejšie tiež užívali kto, ale teraz výlučne píšu kdo, aj Hattala z počiatku písal kdo, ešte i v prešporskej vyjednanej mluvnici, ale pozdejšie prijal formu *kto*, o čom vidz vo Viktorinovej Gram. II. vyd. 258.; — *kosorec* m. sokorec (kosorce lebo sokorce sú skalisté kosmé vrchovce hôr, Sokol 1863., 86.): kor. kosŭ; — *krajina* m. krajna; — *krk* m. grg; — *laskať* m. *h*laskať (Kal. pov. III. 5., IV. 22.); — *lastovička* m. *v*lastovička, stslov. lastovica; — *mäsopust* m. mäsopôst, stslov. męsopustъ, č. masopust, p. mięsopust; — *norit* m. *m*orit (za*m*orila sa pod vodu, Pov. Proston. I. 77., za*m*orená vo vode panna, tamže IV. 67.): etymologicky zanorit, kor. ner; — *môcť* m. môcť; — *nech* a *nechať* m. neh, nehať, nah, nahať: formy s *ch* vyžadujú sa srovnaním s inými jazyky slovanskými; — *návštevenka* m. navštívenka, od návštevný (návšteva) a nie od navštívený; — *odvtedy* alebo *odtehdy* m. odtedy. Zo stslov. tъgda, togda povstalo u nás tehda, ale ponevač vymizelo časom *h* z tohoto slova, jazyk pre odlišenie tejto príslovky od spojky „tedy“ počal užívať tvaru vtedy; pridáme-li k tomuto ‚od‘, obdržíme nové slovo odvtedy; — *ozajstný* m. ozajšný, ozajsný (Hodž. Vět. 52) od o-za-iste; — *od nova* alebo *z nova* m. oznova, oznov (Paul. Bes. I. 160), čo je s dvojitými predložkami utvorené: od-z-nova; — *o sebe* m. osve (Paul. Bes. I. 135); — *pomsta* m. pomstva; — *poplamok*, *poplamúch* m. poplanúch, (Sl. Pohľ. 1885, 121), poplanok („uľútiio sa jej tuláka a vyniesla mu kúsok po-

planka, Sl. Pohľ. 1884., 53.): od plam-eň; — *postat* m. postať (tam na postadi v kolibe valaskej syra . . ., (Sl. Pohľ, 1887., 262.): z po-sta-ть; — *povesno* (Loos III.): stslov. povêsmo; — *prez* m. pres: stslov. prêzъ, pol. przez, rus. perez, malor. prez atď.; české přes uvodí Mikl. v Etym. pod osobitým kmeňom persŭ, dokladajúc ovšem: vergl. perzŭ; v slovenčine má závažie to, že hovoríme: prezeň a nie preseň, Štúr písal pres a ces a v Nauke 209 hovorí: „*ces* sa užíva obyčajne o priechode vnútornom, *pres* povrchnosťou", ja som nikdy nespozoroval takého rozdielu medzi oboma predložkama; — *preddomie* alebo *preddom* m. predomie a priedom; — *schovať* sa m. skovať sa; — *si* m. či v takýchto prípadoch: „či by nemohli sme ju odtiaľ vymôcť? — prečo nie, len *či* ja a moji bratia dáme sa na to" (v povestiach často); — *sberba* m. zberba, zgerba; — *všepleta* m. šepleta; — *učilište* m. učelište; — *väčšmi* m. vätšmi, väčmi: od väčš-í, staroslovansky vęštьšiimi, Mikl. Vergl. II. 235; — *včasnejšie* m. včaššie: od včasný a nie od včasý tak ako masnejši od masný a nie maššie, ačpráve máme príklady na podobné nepravidelné tvorenie: krásny, krásnejši, krašší; za toto pesledné vyslovuje sa krajší; — *veznem* m. veznem; — *vrh* m. vrch vo výpovedi: naprosil sa aj vo tri vrhy.; — *vzácny* m. vzáctný, jako nachodíme ho často písané, lebo slovo nepochodí od *ctit* ako si niekto myslí, ale od koreňa *jem*: vzácny ist wohl vъz-em-tjъ Mikl. Etym. — *za času* m. zavčasu, lebo včas je prislovkou, ktorú tedy nemožno skloňovať: včas, včasu, včasom atď., zavčasu je práve tak nesprávné, jako keby sme riekli: dovčasu, navčas m. do času, na čas; ovšem dobre je: *zavčas*, kde predložka *za* predložená je príslovke včas bez toho, aby menila jej smysel; — *zvlášte* m. vzlášte; — *železo* m. zelezo, Hodža v Čit. 211. povedal síce „železo či zelezo vraveť je oboje dobré", ale aby sa vyslovil jeho vlastnými slovami, „pravopis nezáleží len na pravej výslove, ale aj na pravom kladení litier" (Větin 174) a tu pravé etymologické kladenie litier vyžaduje písať jedine: železo, stslov. želêzo; — *žltnúť* m. žlknúť (Paul. Bes. III. 191.); *žrec* m. žrec.

Zle píše sa *vrásky* (Kal. pov. III. 28), lebo „asl. vraska beruht wohl auf mraska", Mikl. Etym. Z toho citátu i to nasleduje, že škoda nám pôvodnejšie slová (mraštiť) zavrhovať k vôli novejším, u ľudu menej známym. Je lepšie

písať: *umiestiť* než umiestniť, *zamestnať* než zamestknať, *ustarostený* m. ustarostnený atď., ale slovo veličenstvo písať by sme mali dľa výslovnosti a nie: veličestvo, veď nepíšeme človečestvo, ale človečenstvo, to vsuté *n* patrí už ku slovenskej forme slova.

Už na strane 66. bolo rečeno, že Hattala kázal písať ziem, zieš, zie, zieme, ziete, zedia dľa viem, v protive s týmto v Sokole (1863., 167.) nachodí sa učenie pravdepodobne od V. Paulinyho, že „sloveso *jest* časovať sa má in präsenti tak, ako sa vyslovuje: jiem, jieš, jie, jieme, jiete, jedia.“ Vyznám, že neviem o podreči v strednej slovenčine, — ba ani vo východnej ani v západnej nie, — v ktorom vyslovovala by sa dvojhláska *ie* po *j*.[1] A v teraj šom pravopise predsa prevahy nadobúda takéto posledne spomenuté písanie. Formy jiesť, jiedlo atď. sú bez odporu napodobením českých jísti, jídlo. Ničím nevyžaduje sa tá dvojhláska, ona je mimo to nevyslovitelná vo strednej slovenčine a preto niet príčiny, aby sme ju v pravopise zachovávali. Píšme: jedlo, jesť, jem, ješ, jeme, jete, jedia a podrobujúc sa zvyku: zjem, zješ, zje, zjeme, zjete, zjedia, zjedol, ač v týchto dvoch posledných prípadoch bolo by príhodnejšie písať foneticky: zedia, zedol lebo beztak máme aj iné cele fonetické formy: obed m. ob-jed. Dvojhlásku ponechajme výnimkou pre 3. osobu jedn. počtu *jie* na rozlíšenie významu od *je* (= est, ist). Takéto pravidlo ospravedlňuje sa v našom pravopise i svojou jednoduchosťou a hláskoslovnou primeranosťou i tým, že sú dvojsmysly naskrze znemožnené, keďže 3. osoba jedn. počtu ‚jesť‘ ukončená je tvrdým *t* proti infinitívu ‚jesť‘.

V smysle vyložených zásad dľa výslovnosti píšme tieto slová:

bárs vedľa *bár*, čo pochodí z mad. bár; — *bezgat* z bŭzykъ v Etym. Miklosichovom; — *clivý* z tsklivý, čo z tesklivý; — *cofať* či *cúfať* m. cúvať; — *debnár* m. bednár a *zadebnit* m. zabedniť z nem. büttner; dľa Mikl. Slováci

[1] O tom, že vo strednej slovenčine po *j* čo sa robí s nasledujúcou dlhou samohláskou (á = ia, é = ie), vidz aj Príspevky 54—55.

hovoria *bodnár*: tak hovoria len v blízkosti Maďarov, po maďarsky bodnár; — *eržat* vedľa *hržať* a *rehtať* (kôň erží Pov. Proston. III. 83., zaeržal, tamže 84., zahrž koníčku, Pís. Slov. 217., kone zarehotajú, Kal. pov. III. 58.). Staroslovansky: rъzati, v prvých dvú formách za *ž* neklaďme *dž*, ako je na pr. v Sl. Pohľ. 1887., 252.: (kone) neraz hrdžiavaly za ním, lebo je ono neústrojné; — *fúzy* m. vúsy, č. vous, p. wąs, r. usъ, starosl. ąsъ. Pre nás hodí sa rozhodne lepšie forma fonetická, lebo forma etymologická je príliš odchodná, pri čom miestné *b*úzy (traja sú belo*b*úzi, Pov. Proston. II. 41.) mohli by sme obchodiť; — *hmla* m. etymol. mhla, Česi tiež píšu dľa výslovnosti, ovšem dľa svojej: mlha, lebo aj Čechom ťažko je vysloviť formu neetymologickú, srovn. Gebauerovo Uved. do ml. č. 26.; — *iba* m. chyba, ostatne i táto posledná forma zjavuje sa v živej reči, ale pri tom neužívajme zbytočných krajomluvov imä (Pov. Proston. II. 47.), ibák (= iba ak? v Orle Tatr. 689.); — *lala*, *lalať* pri zadivení m. etym. hľahľať; — *nechet* m. etym. ne*h*eť, stslov. nogъtъ; — *nozdry* píšme preto neetymologicky, lebo tak píšu to slovo *všetky* príbuzné pravopisy, stslov. nozdri z nos-t-rь; — *oblek*, *obliecť sa* m. obvlek, obvliecť sa, týchto fonetických kmeňov držme sa však pevne trebas pri ďalšom tvorení zachovávame etymologiu predpôn a prípon. Píšme tedy *s*obliecť sa (N. N. 1886., č. 169., str. 3., stlp 1.). Ale jestliže nenapíšeme preobliekať sa, napíšme pre*s*vliekať sa a nie jako na pr. v Sl. Pohľ. 1881., 160.: pre*z*liekať sa; — *ponevádž* naproti č. peněvadž a p. ponieważ (v iných slov. jazykoch neprichodí); — *riečica* naproti tvaru riedčica, ktorý aj Mikl. v Etym. privodí pod rêd; *skviet sa*, *skvelý*, *skvostný* nielen preto píšme dľa výslovnosti, že dosť je ťažko vysloviť formy stkviet sa, stkvelý, stkvostný, ale aj preto, že je ich pôvod nie na čisto vyložený. Mikl. v Etym. píše: „man denkt an cvisti, cvьtu (= kvitnúť): die bedeutung und die laute sind jedoch dagegen"; — Dľa môjho vedomia české tvary třeba a třebas nie sú známé v živej reči slovenskej (myslím ovšem bez ř českého) a pokladám, prichodiace v osnovách národného jazyka za českosti, tak na pr. trebas vo Slov. Pov. 302., naproti tomu v češtine neznajú našich tvarov: *trebár*, *trebárs*. Píšme svoje tvary dľa výslovnosti, lebo určite nevedeť, z čoho pochodia. Hattala vo svojej mluv. jaz. slov. na str.

263. vysvetľuje ich síce, ale to vysvetlenie nemožno prijať! Hovorí tam: „*treba, trebas, trebárs* najskorej dľa jest-li z treba-li je toho, treba-li je asi toho — aby. Jest-li to pravda, vzniklo *r* v *trebars*, znejúcom ináč i *trebar* a bez *tre* i *bárs* a *bár*, z *l* tázavej spojky li. Srovn. Partrnek Beitr. 145. Tu však sotva môže byť o tom pochyby, že *bár* a *bárs* je z mad. *bár* a že u nás české třeba, třebas slúčily sa jakýmsi zvrhlým zvykom so spojkami prvej menovanými,[1] podobnú maďarsko-slovenskú slúčeninu máme aj vo *vola*-kto, *vola*-kde, mad. *vala*-ki, *vala*-hol, ktorú uznal aj Mikl. za takú; — *vták* m. etym. *pták*; — *vziať* m. etym. vz-jať, ktoré odporúča sa ešte aj v prešporskej mluvnici (str. 2.); už v starej slovančine písalo sa: vzętъ; — *žmúrit* m. etym. *mh*úriť, koreň mig, bolo už v stslov. мьzati, prešmyknutím slovenský tvar: žmúriť, žmúrať, ale nepíšme za *ž* neústrojné *dž*, ako v týchto prípadoch: ani oko nezadžmúril, Slov. Pov. 197., zadžmúriť oko, Pov. Proston. II. 65., alebo práve *zamr*úžiť oči, Paul. Bes. IV. 111.

Dľa môjho náhľadu správne postupovali tí, ktorí slovo *sloboda* písali dľa výslovnosti, menovite M. M. Hodža, S. Chalupka, V. Pauliny- Tóth aj iní, lebo slovenský národ úplne z a b u d o l na to, že sloboda pochodí od koreňa, ktorý je v námestke *svoj* a v takomto prípade každý pravopis snaží sa písať dľa výslovnosti. Slovenská forma prebíjala sa na površie od samých prvých počiatkov. Už v mestskej knihe Rajca z r. 1485., tedy pri počiatkoch československého pravopisu prichodí: „tu rolu oraczu *s*lobodne kúpil . . .“ Že v starej slovančine (vedľa svob*o*ta!), v ruštine, v češtine píšu *svoboda*, to je odtiaľ, že v týchto jazykoch to slovo t a k s a v y s l o v u j e v o s k u t o č n o s t i, poťažne tak sa vyslovovalo. Ale pozrime si na iné národy. Poliaci vyslovujú

[1] Je podivu hodné, že maďarská spojka *bár* nenachodí sa v historickom slovníku jaz. mad., ktorý vydáva sa pod názvom „M a g y a r N y e l v t ö r t é n e t i s z ó t á r“ pod redakciou G. Szarvasa a Ž. Simonyiho. (Budapest 1890).

i svoboda i sloboda a preto vo spisovnom jazyku obe formy majú právo. Horvati vyslovujú sloboda a preto, ačpráve ich pravopis nenie fonetický, píšu sloboda . . . Prečo práve my máme pred národom zatemňovať význam slobody? Lebo že ho v tomto prípade zatemňujeme, o tom nemôže byť v pochybnosti, kto uváži, že *l*, ktoré v tomto prípade zjavuje sa vo skutočnosti miesto *v*, nazjavuje sa obdobne. Slová: mal, dal, vzal atď. môžeme smele písať etymologicky m. mau, dau, vzau, lebo táto obmena hlások je riadna; kto pozná niekoľko podobných prípadov, pri ostatných sám si zrobí etymologickú formu, ale pri sloboda m. svoboda práve tak ťažko je domyslieť sa abstrahovanej etymologie, jako na pr. pri východoslovenskom slove *bárs, nebárs*, vždycky foneticky písanom, oproti etymologickému bárz, pol. barzo, bardzo = veľmi, zo stslov. брѣзъ. Formy svoboda-svobodiť prichodiace v osnovách národného jazyka (Pov. Proston. I. 36., 77.), zdá sa mi, s právom pokladám za podstrčené. — Citoslovku *hja* nepísať s dvojhláskou: h*ia* (Chal. dram. I. 24.)

V prípone *-ený* často zdvojujú spisovatelia *n* v *nn*, na pr. v drevenný (od drev-o), srstenný (od srsť) atď. Mnoho príkladov jest pre toto chybné zdvojovanie u Paulinyho (Besiedky), ktoré pouvádzal som v Príspevkoch na str. 43. a 44. privlastňujúc takéto zdvojené *nn* ruskému vlivu. Treba mi tu doložiť, že so zjavom práve spomenutým stretáme sa už aj pred Paulinym. Už Hodža má vo Větine: medenný (5.), ba, čo je veľmi divné, prichodia aj vo Slov. Povestiach takéto prípady: medenný (344.), sklenný (tamže), ktorý zjav ma však nepomýli v presvedčení, že je zdvojovanie spoluhlások proti duchu slovenčiny, a že tedy takéto slová písať treba s jedným *n* i vtedy, keby sme nehľadeli na zásadu etymologie.[1] Chyby zdvojovaním *n* v prípone *-ený*

[1] Ostatne hodno spomenúť, že Indovú osnovu, v ktorej prichodia slová so zdvojeným *nn*, písal P. Dobšinský, ktorý medzi inými russismy

robia sa aj za našich čias: koženný (Vaj. Tatr. 82.), izbenný (Kukuč. Bes. I. 71.) atď. Chybne sa písava aj slovo panenka s dvojím *nn*: pannenka (Slov. Pohľ. 1885., 82.), pannenský (Vaj. Tatr. 71.).

Ako šetrí sa etymologia v cudzích slovách.

Už za fonetickej doby slovenského pravopisu badať snahu, aby cudzie slová v jazyku slovenskom písaly sa pokiaľ je možno etymologicky. So zavedením pravopisu etymologického otužela snaha, aby aj cudzie slová písaly sa etymologicky, ale pri tom všetkom vedľa etymologických foriem nachodíme z husta formy fonetické, mnohokrát u jedného a toho samého spisovateľa, v jednej a v tej samej knižke, na jednom a tom samom liste. Hneď čítaš: talentósny, Múza, próza, hneď talentózny, Múza, próza; tam: sympathia, bibliothéka, inde: sympatia, bibliotéka; raz philosophia, druhý raz filosofia atď. atď. Na veci nemení, či sa daktoré slovo napíše tak alebo inak, ale pri tom všetkom vyžaduje to sriadenosť pravopisu, aby jedno a to isté slovo nepísalo sa dľa nahodilosti, ale aby oku javilo sa vždy nakoľko možno v jednej a tej samej podobe. Násilne ovšem nedá sa nikomu natisnúť taký alebo onaký spôsob písania. V českej alebo maďarskej literatúre dosť sa pohovorilo za etymologické písanie cudzích slov a proti nemu. Vyslovily

aj vo svojich „Obyčajoch“ má podobne zdvojované tvary: plstenný (9.), slamenný (9.), atď. Dľa môjho vedomia národná mluva, v podrečiach, zdvojuje spoluhlásky len vtedy, keď prvá zdvojenej skopeniny assimiláciou povstala ako v Proston. Pov. V., v povesti písanej bošáckym hovorom: uhánnete m. uhádnete, neuhálli m. neuhádli jelli m. jedli, žánný m. žiadný.

svoje dobrozdania učené sbory, a pri tom všetkom písanie cudzích slov ani v tých jazykoch nenie ustálené a píše každý spisovateľ, ako za dobré uzná. Jedno však treba mať povždy na mysli: zásadu. Píšeš-li foneticky, zásadu fonetiky preveď svedomite v medziach všeobecne ustálených odchýlok. Píš potom: gimnásium, a nie gymnásium, alebo gimnásium atď. proti etymologickému gymnásium. Daktorí spisovatelia označujú dĺžku cudzích slov, — pri fonetickom písaní je to nevyhnutne potrebné, — iní to nerobia. V Čechách nachodia sa i takí ľudia, — a to vážni, ktorí označujúc kvantitu cudzích slov, odporúčajú i kvantitu pôvodnú. Dá sa ufať, že sa u nás nevyskytnú podobné premrštené žiadosti. Požadovať, aby terajší Slovák daktoré latinské alebo grécke slovo vyslovil a písal tak, ako ho vyslovovali starovekí Rimania a Gréci, je žiadosť neskromná. —

Pri písaní cudzích slov pozorovať vo slovenčine istý prúd, ktorý nekloní sa výlučne ani etymologii ani fonetike cudzieho slova, kloniac sa obom, pokiaľ srovnáva sa to so zvukoslovím jazyka slovenského. Ten prúd vykoreňuje všetky tie písmená cudzie, ktoré jazyku slovenskému nie sú známé, nahraďujúc ich odpovedavými slovenskými, potiaľ dopúšťa sa teda písanie fonetické, — naproti tomu ponecháva všetky pôvodné písmená také, ktoré i v slovenčine spisovnej v tej samej platnosti miesto majú, a tu podržiava sa zásada etymologie.

V II. časti spisu tohoto stanoviac pravidlá o tom, ako načim písať cudzie slová, postupoval som dľa zásad práve spomenutých. Nech mi je dovoleno doplniť ich ešte nasledujúcimi vecmi.

Pri písaní cudzích slov najväčšie kolísanie pozorovať u „s“, ktoré medzi dvoma samohláskama vyslovuje sa

u nás ako „*z*“. Spisovatelia nedôslední sú bez výnimky. Ani v češtine niet ustálenosti. Ale keď človek zo spisov lepších spisovateľov soberie náležité príklady, presvedčí sa o tom, že etymologická zásada predsa má prevahu. Viac ráz potkávame sa s tvary: A*s*ia, apprehen*s*ia, konver*s*ia, pró*s*a, oppo*s*ícia, jako s tvary zvukoslovnými: A*z*ia, apprehen*z*ia, konver*z*ia, pró*z*a, oppo*z*ícia. To samé spozoroval som v prospech etymologie u *s*, ktoré v násloví prichodí: *s*ystém, *s*esóna, podobne u toho *s*, ktoré prichodí v prípone: *-ism*, *-ismus -ósny*, *-ósnosť*: human*ism* alebo human*ismus*, barbar*ism* alebo barbar*ismus*, ner*vósny*, ner*vósnosť*.

Z tejto príčiny spravujme sa pravidlom: Cudzie *s*, trebárs ono znie jako *z*, medzi dvoma samo hláskama píše sa etymologicky. Podobne etymologicky píše sa na počiatku slova a v prípone *-ism*, *-ismus*.[1]

Litera *x*, ktorá v slovenčine znieť môže jako *ks* i *gz* (pra*x*is = pra*ks*is ; e*x*ámen = e*gz*ámen) nenie vyobcovaná

[1] Skopenina *st*, v násloví (často i v medzisloví) vyslovuje sa jako *št*. — To deje sa po istú mieru aj v českej výslovnosti, ale tu pravopis v takých prípadoch drží sa etymologie objavujúc tvary: *st*át, *st*udent, kon*st*ituce, *st*udie. V slovenskom pravopise vládne zmätok. V martinských spisoch, aspoň v podaktorých slovách má prevahu etymologia, ale etymologia v tomto prípade nesvedčí slovenčine, aspoň nie dľa mojeho náhľadu. Medzi zvukom *s* a *z* je o veľa menší rozdiel čo do vyslovenia,než medzi *s* a *š* a preto tam jazyk snesie ľahko etymologické písanie, ale medzi *s* a *š* je rozdiel veliký; dľa môjho náhľadu v tejto veci má sa postúpiť miesto fonetike. Každý Slovák vyslovuje tie slová s *š* takto: *št*át, *št*udent, kon*št*itúcia, *št*údium. Slovák vyslovuje: *št*átua, re*št*aurácia, *št*atúra a etymologickú výslovnosť: *st*átua, re*st*aurácia, *st*atúra z ťažka prijme za svoju, Šetrime pôvod slova, ale nebuďme macošskí naproti tomu, čo stalo sa naším telom. — Skopeniny *sp* a *sk* v cudzích slovách niekedy vyslovujú sa tiež ako *šp* a *šk*, na pr.: re*šp*ekt, in*šp*ektor, re*šp*icient, re*šk*ript, *šk*andál. Zo zásad výš rozložených plynie, aby dľa výslovnosti písaly sa i také a podobné slová.

zo slovenského pravopisu. Z tej príčiny, že *x* dovoľuje dvojakú výslovnosť vo slovenčine, a že nenie hodno držiac sa prísne fonetiky písať jednu a tú samú literu dvojakými sprežkami (*ks*, *gz*), odporúčam, aby *x* dôsledne zachovávalo sa tým viac, lebo z mnohých príčin nevyhynie nikdy z nášho pravopisu. Píšme teda: pra*x*is, e*x*ámen, e*x*ekútor, e*x*cellencia, e*x*periment, e*x*tra atď. a nie takto so sprežkou *ks* (sprežky *gz* vo spisoch tlačených nikdy sa neužíva): pra*ks*is, e*ks*ámen, e*ks*ekútor, e*ks*cellencia, e*ks*periment, e*ks*tra.

Nemecké vlastné slová, vychodiace na *-burg*, *-berg*, tvoria-li sa z nich prídavné mená príponou *-ský*, pred touto neutrácajú zvučku *g*. Treba teda písať: magdebur*g*ský, luxembur*g*ský, habsbur*g*ský, württenber*g*ský, gleichenber*g*ský, atď. a nie: magdeburský, luxemburský, habsburský, württenberský, gleichenberský. Týmto posledným spôsobom píšu — Česi, nenávidiaci zvučku *g*, u nás obľúbenú. Ďalej neslobodno zamieňať nemeckú zvučku *g*, zvučkou *k*, jako stáva sa často za príkladom českým. Neslobodno teda písať: v hófbur*k*u, v Luxembur*k*u, v Gleichenber*k*u atď. Kto v takýchto prípadoch nešetrí pôvodnosť hlásky *g*, ten hreší proti svojmu jazyku, lebo umele natíska mu takú hlásku, jakú nerád trpí v cudzích slovách. Slovenčina natoľko ľúbi zvučku *g*, že skutkom vyslovuje ju aj tam, kde vyžadovalo by sa *k*, na pr. vo slovách: trun*g*u m. trun*k*u, *g*rajciar m. *k*rajciar, *g*aštan m. *k*aštan, *g*rieda m. *k*rieda atď.

Napriek tomu, že cudzie dvojslabičné *ïa*, ktoré píše sa prosto *ia*, dá sa čítať vo slovenčine i jednoslabične jako dvojhláska, pravopis neruší hiát medzi oboma samohláskama a nakladá písať takto: Mári*a*, bibli*a*, di*u*rnum a nie: Mári*j*a, bibli*j*a, di*j*urnum. Niet príčiny, aby zpod tohoto pravidla vynímalo sa slovo: l a l i a, ktoré posledne mnohí písali výlučným spôsobom takto: lali*j*a; i sám Štúr, zástupca fonetického pravopisu, písal lalia (Nauka 143).

V cudzích, menovite v nemeckých slovách prichodiace

„*l*“ slovenský pravopis striedave bere tu za tvrdé tu za mäkké. Nebudem zkúmať príčiny tohoto zjavu, len konštatujem, že mäkčenie nemeckého *l* v našom pravopise zakladá sa na čiastočnej výslovnosti slovenskej. Je však žiadúce, aby sme v tejto veci poznali, či nemecké *l* vo všetkých prípadoch vyslovuje sa u nás mäkko a či len v podaktorých. Sosbierav náležitý počet slov, spozoroval som, že v istých určitých prípadoch mäkčenie zjavuje sa dôsledne, v niektorých iných určitých menej dôsledne. Všade tam, kde Nemci príslušné *l* vyslovujú jako nevlastnú samohlásku, s vynechaním predchádzajúceho alebo nasledujúceho *e*, Slováci zamieňajú ho mäkkým „*ľ*“. Príklady sú: šab*ľa*, núd*ľa*, pantof*ľa*, piks*ľa*, rašp*ľa*, škatu*ľa*, štíb*ľa*, štrúd*ľa*, táf*ľa*, žem*ľa*, fak*ľa* atď. z nem.: säb*el*, nud*el*, pantoff*el*, büchs*el*, rasp*el*, schacht*el*, stief*el*, strud*el*, taf*el*, semm*el*, fack*el*. Ďalšie príklady: šind*eľ*, šnic*eľ*, štop*eľ*, vechs*eľ*, bajt*eľ*, gáp*eľ*, hand*eľ* atď. z nem: schind*el*, schnitz*el*, stopp*el*, vechs*el*, beut*el*, göp*el*, hand*el*. Príklady v slovesách: pig*ľ*ovať, mal*ľ*ovať, šmajchl*ľ*ovať atď. z nem.: bügeln, malen, schmeicheln.

Na základe shody, ktorá v týchto prípadoch javí sa medzi výslovnosťou (tej čiastky slovenskej, ktorá mäkké „*ľ*“ zná) a medzi pravopisom, dovoľujem si vysloviť pravidlo:

V cudzích, z nemeckého do našeho jazyka vniklých slovách, mäkčíme to „*ľ*“, ktoré Nemci vyslovujú čo nevlastnú samohlásku.

Tam, kde Nemci vyslovujú *l* jako spoluhlásku, Slováci skutkom píšu buď tvrdé buď mäkké *l*. Na príklad tvrdé v slovách: fa*l*ošný, f*l*anell, še*l*ma; mäkké v slovách: šľak (ho trafil), fľak, fľaša. Hľadiac na to, že v tejto druhej kategorii v jednotlivých slovách vyslovujeme výlučne tvrdé *l* (jako v fa*l*ošný, f*l*anell, še*l*ma), kdežto v slovách „šľak,“ „fľak,“ „fľaša“ mäkké „*ľ*“ zamieňa sa s tvrdým (= šl*a*k, fl*a*k, fl*a*ša), pre dôslednosť navrhujem toto pravidlo:

V cudzích slovách, pošlých z nemčiny,

píšeme tvrdé „*l*“ tam, kde ho Nemci jako spoluhlásku vyslovujú. Píšme tedy nielen fa*l*ošný, f*l*anell, še*l*ma, ale aj: š*l*ak, f*l*ak, f*l*aša atď.

Niektorí spisovatelia používajú mäkkého *ľ* i v slovách z latinčiny pošlých. To deje sa menovite u slov ženského pohlavia, vychádzajúcich na *-a*: tabu*ľ*a, fabu*ľ*a, regu*ľ*a, baku*ľ*a, atď. V tomto prípade čeština príslušné *l* za mäkké pokladá, lebo po ňom prehlasuje *a* v *e* takto: tabu*le*, fabu*le*, regu*le*, baku*le*. Ale tu nemôže byť smerodajnou čeština. Je neodškriepna vec, že spomenuté slová prichodia aj s tvrdým *l* v podobe: tabu*l*a, fabu*l*a, regu*l*a, baku*l*a a tvrdosť tohoto *l* v slovenčine ukazujú aj príbuzné slová, na pr. regu*l*árny. Tu *l* nikdy nenie mäkké, trebárs sa v príbuznom „regu*ľ*a“ kde-tu aj mäkko vyslovuje. Opierajúc sa o toto a hlavne o to, že vo všetkých ostatných, inak tvorených a do slovenčiny vniklých latinských slovách vyslovuje sa tvrdé *l*, vyslovujem pravidlo, aby sa *l* v latinských slovách nikdy nemäkčilo. Aby sa teda písalo nielen: artiku*l*, škrupu*l*, titu*l*, jú*l*, generá*l*, chorá*l*, ideá*l*, regá*l*, principá*l* atď., ale aj: tabu*ľ*a, fabu*ľ*a, regu*ľ*a, baku*ľ*a, áno tomuto pravidlu podriadiť treba aj slovo: fiškál, ktoré v poslednú dobu tak radi píšu s mäkkým *ľ* na konci.[1]

Martin Hattala vo svojej mluvnici jaz. slovenského píše:

[1] Rozdiel medzi tvrdým a mäkkým „*l*“ mali by sme robiť vo slovách z tých jazykov, ktoré rozoznávajú spomenuté dvojaké „*l*“, menovite vo slovách, pošlých z jazyka maďarského. Etymologicky mali by sme písať: gu*ľ*áš, vá*ľ*'ov, vo*ľ*a-kto, fáte*ľ*, tem*ľ*ov atď., ale naproti tomu veľmi často stretáme sa s formami: gu*ľ*áš, vá*ľ*ov, vo*ľ*'akto a zas: fáte*ľ*', (Slov. Pohľ. 1881., 355.) tem*ľ*'ov (Pov. Proston. IV. 83.). Etymologie v takýchto slovách mali by sme sa držať tým viac, lebo výslovnosť sotva je možno postaviť za smerodajnú. Na východe mäkčia každé *l*: f*elyely*ovac (Sokol 1867., 56. b.), vo stredisku stvrdia ho až na „*u*“: po*u*gár (Pov. Proston. II. 80.) a na západe nerobia vôbec rozdielu medzi tvrdým a mäkkým „*l*“.

instrumentaľ, lokaľ. Vzal to z ruštiny. Akoby veru ruské „l“ v cudzích slovách svojou výslovnosťou a povahou rovnalo sa cudziemu „l“ v slovenčine. Je v tých slovách „l“ neprirodzene obmäkčené. Či by sa nevysmiali tomu, kto by dľa obdoby počal hovoriť a písať po slovensky takto: generaľ, principaľ, juľ, ideaľ?... Každý Slovák vyslovuje: inštrumentál, lokál, generál, princípál, júl, ideál atď. Preto slová tieto i písať treba takto.

Zdvojené spoluhlásky z pravidla vypisujme v medzisloví tak ako v zásloví. Píšme: su*mm*a, kontro*ll*ór, ko*mm*issár, du*ell*, paškvi*ll*, protoko*ll*, nu*ll*a, pávi*ll*on, se*ss*ia, ko*mm*entár, para*ll*elný, parce*ll*a, flane*ll*, atď., atď.[1]

Tie cudzie slová, ktoré vnikly do jazyka ľudového a tam zovšeobecnely, zdomácnely, nech sa ovšem píšu foneticky, nakoľko to už zvyk zaviedol do pravopisu. Takéto sú na pr. krstné mená: Jo*s*ef, Zu*s*a, Ró*s*a, slová: mu*s*ika, mi*s*erák atď. Vždy foneticky nech sa píšu slová hláskoslovne poslovenčené, také, ktoré dostaly slovenskú príponu: penzl*ík*, kimel*ica*, m. pensl, kümmel. Konečne foneticky nech sa píšu takéto a podobné nemecké slová: kamarát, pant, rapant, grunt, atď., lebo *t*, ktorým končia sa m. pôvodného *d*, podržujú v skloňovaní.

Zloženiny *au*, *eu* nám nesluší zamieňať zloženinami *av*, *ev*. To robia tie slovanské jazyky, ktorým tamtie cudzie zloženiny k duhu nejdú, pre nás sú ony jako stvorené, my vo svojich vlastných slovách tak radi vidíme tupé *u*, že nielen *v*, ale aj tvrdé *l* ním zameňujeme (zába*u*ka, nech*au*, šie*u*, mysle*u* atď.) Preto píšme: *au*tonomia, *au*tentický, *au*tor, *Eu*ropa atď. a nikdy nie: *av*tonomia, *av*tentický, *av*tor, *Ev*ropa.

[1] Takémuto pravidlu vymykajú sa jednoslabičné poslovenčené: bál, cól m. ball, coll.

O dlhých a krátkych slabikách.

Pri dlhých a krátkych slabikách pravopis nemôže sa opierať o starú slovančinu. Kto interessuje sa o slovanskú kvantitu, nech si prečíta rozpravu Miklosichovu, ktorá pod názvom „Über die langen Vocale in den slavischen Sprachen“ vyšla v Denkschriften der k. Akademie der Wissenschaften in Wien 1879., 75—140. Náš pravopis v tejto veci spravovať sa mal stredoslovenskou výslovou. Lenže pravopis pre nedostatok spoľahlivých a vyčerpavých prác o stredoslovenskom nárečí čo do dlhých a krátkych slabík hneď pri svojich počiatkoch nemohol stanoviť pevných pravidiel. Náš spisovný jazyk vytvoruje si teprv teraz pravidlá o kvantite slabík, podliehajúc pri tom vplyvu spisovného jazyka českého a vplyvu nárečia západoslovenského.

Podávam nasledovný rozbor hlavnejších prípadov z nauky o dlhých a krátkych slabikách vo spisovnom jazyku slovenskom.

a—á—ä—ia.

1. Hláska *a* dĺži sa v *á* a *ia*, hláska *ä* len v *ia*. Dlhé *á* neprichodí po *č, š, ž, dz, dž* — ale rozkladá sa vo dvojhlásku *ia*: čiara, košiar, kožiam, bryndziar, gundžiach. Pre zachovanie stredoslovenského rázu a pre dôslednosť pravopiseckú mali by sme sa prísne držať toho pravidla. V terajšom pravopise po *č, š, ž, dz, dž* zamieňa sa dlhé *á* s dvojhláskou *ia*. Čiastočne preto, lebo zámena javí sa aj v nárečí a čiastočne hádam aj z tej príčiny, že naše gramatiky nepodávaly v tej veci určitého pravidla. Že v strednom nárečí prevláda *ia* m. *á* po *č, š, ž*, to zistil aj Pastrnek z prameňov národného jazyka (Beiträge 73 a nasl.). Dlhé *á* rozkladá sa v *ia* aj po mäkkých *c, s, z*,

ale len v príponách[1] ohýbacích alebo slovotvorných: myšac*ia*, hus*ia*, koz*ia* koža; vajc*iam*, hus*iam*, reťaz*iam*, krajc*iar*, hus*iar*, reťaz*iar*; — po tvrdých ostáva *á*: kosám, kassám, kozám, kobzám, kolesár, vozárik. Po pravde mali by sme rozkladať *á* v *ia* po všetkých mäkkých spoluhláskach, teda aj po *ď*, *ť*, *ň*, *ľ*, *m*. V nárečí hovorí sa totiž hod*ia*, trat*ia*, hon*ia*, vol*ia*, kŕm*ia*, had*ia* koža, tret*ia* časť, raň*ia* hodina, sobol*ia* koža, medved*iar*, nit*iarsky* obchod, t*iahnuť*, sn*iakať*, pn*iak*, Pol*iak*, zem*iak*, med*iam*, smet*iam*, kost*iach*, dlan*iam*, dan*iach*, pištol*iam*, pol*iach*, zem*iach* atď., ale vo spisovnom jazyku vyvinuly sa odchýlky. V skloňovacích príponách *ám*, *ách* po *ň* podržuje sa dlhé á: dlaň*ám*, stajň*ám*, dlaň*ách*, stajň*ách*, (pan*iam*, pan*iach* stiahnuto z pan*ijam*, pan*ijach*), podobne po *ď*, *ť*: meď*ám*, meď*ách*, kosť*ám*, kosť*ách*. Po *ď*, *ť* v príponách týchto ujalo sa v poslednej dobe písať krátké *a*: meď*ach*, loď*am*, kosť*ach*, štvrť*am*. Toto krátenie vkradlo sa do spisovného jazyka zaiste českými formami kost*em*, kost*ech*. Po mäkkom *ľ* nikdy nemôže stáť dlhé *á*, ale vždy *ia*: pol*iam*, rol*iam*, pištol*iam*, píšteľ*iam*, kúdeľ*iam* atď. a nie poľám, roľám, pištoľám, píšteľám, kúdeľám. — Dlhé *á* po *j* nikdy neprichodí vo strednej slovenčine a preto vyhybovať mu treba vo spisovnom jazyku, čo spisovatelia nerobia dôsledne. Ono po *j* rozloží sa totiž v *ia* a prvá časť tejto dvojhlásky zanikne následkom súrodnosti s predchodiacim *j*: stoj*á* = stoj*ia* = stoj*ja* = stoj'*a*. Hattala nechcel vedieť o tomto zjave stredného nárečia, prečo robil mu už Štúr výčitky vo Slov. Pohľ. z r. 1851., 219. Skutkom je, že v západnej slovenčine dlhé *á* môže stáť po *j* a z tejto príčiny

[1] Tomuto neprotiví sa výrok Pastrnkov, dľa ktorého „Nach *c*, *s*, *z*, wird dagegen stetz *á* geschrieben: cápať, cápovitý, cár, cárať, cán; sánka, sápať; die zahlreichen Composita mit *za-*: zákon." (Beiträge 79.) V predponách a v kmeňoch dlhé *á* skutočne nemení sa po *c*, *s*, *z*, ale v príponách áno.

mnohí spisovatelia žičili mu miesta aj vo spisovnom jazyku, tak na pr. Pauliny, jako som to uviedol v Príspevkoch na str. 54., v slovách: *járok*, stoj*á*, stroj*á* nerozdvoj*á*, voj*á*k atď., alebo Kalinčák: voj*á*k (pov. IV. 53), zabij*á*k (IV. 34.), oba to šuhaj*ia* mladí (III. 23.), v Bottových Spevoch (101.) *jásot* proti *j*asotne vo Vaj. Tatr. 85 atď.

Niet príčiny aby sme tu narušovali hláskoslovné zákony strednej slovenčiny a preto píšme nielen: *j*arok, stoj*a*, stroj*a*, hoj*a*, *j*asot, voj*a*k zabij*a*k, ale aj pl. nom. oj*a*, pl. gen. j*a*m (v obecnej mluve dľa chlap = jamov, alebo dľa duša = jam*í*), pl. lok. staj*a*ch atď.

Dlhé *á* mení sa niekedy vo dvojhlásku *ia* aj po tvrdých spoluhláskach: dr*ia*pať, kav*ia*reň; v niektorých slovách strieda sa oboje dĺženie: *rás*ť — ri*a*sť, zahr*á*knuť — zahr*ia*knuť. Vo spisovnom jazyku prichodiace por*á*d — por*ia*d je poslovenčené z č. pořád; v strednej slovenčine povie sa buď napor*a*d buď ustavične, neprestajne. V slove vol*ia*ky oprávnená je dvojhláska stiahnutím z vol*aja*ký Pov. Proston. VI. 34., inde písano vol*j*akosi I. 72.

2. Zanedbáva sa dĺženie v nasledujúcich dôležitejších prípadoch:

V príponách množného datívu a lokálu *ám, ách*. Vedľa dlhých prípon *ám, ách* v terajšom spisovnom jazyku často vídavame krátké *am, ach* v jedných a tých samých prípadoch. Kolísavosť v pravopise samy mluvnice spôsobily. Štúr v tejto veci nemal pevného názoru. Pri vzore *ryba* („ruka“) učil, že má množný datív z pravidla dlhú príponu a lokál tiež dlhú; pri vzore *ulica* na opak, že datív a lokál majú prípony krátké. Pri vzore *cirkev*: „Datív a lokál majú krátké prívesky, bo za starodávna koncová hláska mäkká bývala.“ Pri vzore *noc* kladie krátké a dlhé prípony, tieto posledné v závorke v podobe dvojhlásky (= ja) a poznamenáva: „Po daktorých spoluhláskach, ktoré sa ešte ako mäkké vyslovujú, stáva v datíve a v lokáli

ia (= *ja*) miesto dlhého *á*, na pr. radost*iam* — radost*iach*, jablon*iam* — jablon*iach*, obruč*iam* — obruč*iach* atď. Ostatne býva v týchto pádoch koncovka až do cela krátka na pr. noc*am* — noc*ach*, radost*am* — radost*ach*, koľaj*am* — koľaj*ach* atď. a toto je lepšie slovensky“ ... Štúr nepodal nám v tejto veci žiadnych dôvodov pre svoje istenia. Skutkom je, že rečené prípony v strednej slovenčine prichodia i jako krátké i jako dlhé. Práve tak počuť hovoriť o rybach, prsach, dverach, čelach atď. ako o rybách, prsách, dverách, čelách; práve tak o vecach, očach, Mošovcach atď. ako o vecách, očách, Mošovcách; práve tak o cirkvach, stajňach, dlaňach atď. ako o cirkvách, stajňách atď. atď. A čo je tu uvedeno o lokáli, to všetko hodí sa aj pre datív. Pri vzoroch pre stredné mená Štúr z pravidla podával dlhé prípony *ám*, *ách*, kdežto aj v týchto prípadoch v strednom nárečí panuje zámena. Jedno je isté, že v živej mluve prevahu majú prípony dlhé[1] a preto postaviac sa na stanovisko stredného nárečia nemôžeme riecť, že to je lepšie po slovensky, kde sú prípony krátké. Tento výrok nedá sa odôvodniť ani etymologiou, lebo veď tu so stanoviska etymologického vôbec nič kladneho povedať nemožno, najviac možno by bolo opierať sa o domnenky jednotlivých srovnávacích jazykozpytcov, vidz uvedenú Miklosichovu rozpravu v Denkschriften, XXIX., 113. Hattala Štúrovo učenie natoľko zmenil, nakoľko spomínané prípony jako dlhé uviedol až na vzory cirkev-kosť („diaň-kosť“), v ktorých podával krátké prípony. Mráz konečne vyslovil sa za dôslednosť a hovejúc živému jazyku

[1] Z prameňov národného jazyka toto samé zistil Pastrnek hovoriac: „Was die Quantität betrifft, so ist *om*, *och* stetz kurz; *am*, *ach* dagegen, bis auf die i- Stämme, — lang; daher ... rybám, dušiam; delám, znamenіam, poliam; semenám, kuratám aber kostam. Genau die gleichen Quantitätsverhältnisse gelten im plur. loc.“ (Beitr. 82.)

z pravidla podával ich ako dlhé vo všetkých prípadoch. Vo spisovnom jazyku ustáľuje sa také pravidlo, dľa ktorého prípony *ám, ách* dlhé sú z pravidla, pričom dopúšťajú sa výnimky pri slovách, vychodiacich na *ť* a *ď*, ktoré vo spisovnom jazyku terajšom po priklade českých foriem kostem, kostech rady prijímajú krátké prípony *am, ach*. Samo sebou sa rozumie, že táto výnimka je výnimkou terajšieho spisovného jazyka, pridržujúceho sa i v tejto veci češtiny; v živom jazyku takéto slová zamieňavo s krátkymi prijímajú aj dlhé prípony: kost*iach* (Pov. Proston. I. 51.), štvrt*iach* (Slov. Pov. 223), pečadi*am* (tamže 247) atď. I dľa nových mluvníc i dľa toho čo prevahou javí sa vo strednom nárečí, chybno je tedy písať: po ulic*ach*, na čel*ach*, v Mošovc*ach* a tomu podobne.

V slovách, tvorených príponou *janъ*, pravidelne dĺži sa táto prípona, jestliže od nich tvoríme ďalšie slová príponami -ka, -ský, -stvo. Chybno je tedy písať: Kláštorč*a*nka (Paul. Bes. IV. 102), brezň*a*nský (Chal. dram. I. 54), obč*a*nstvo atď. m. Kláštorč*ia*nka, brezn*ia*nsky, obč*ia*nstvo. Dľa nitr*ia*nsky mali by sme písať aj tatr*ia*nsky (slovo neužívané od ľudu) a Kalinčák skutočne zachoval pravidlo dĺženia, keď napísal: „vetry tatránske“ (pov. III. 122).

Zanedbáva sa dĺžka v prirovnaní k výslovnosti vo slovách *car-carič* (Vaj. Tatr.: carí 16, cáril 41). V novej dobe celkom neodôvodnene píše sa voskrz car, carský, carstvo; to deje sa z naívnej príčiny, lebo veď vraj slovo to je ruské a Rusi nedĺža v ňom kmeňové *a*. Pravdaže ho nedĺža, keď dĺžky nemajú vo svojom jazyku. Česi píšu dľa svojej výslovnosti cář; prečo by sme si mali robiť násilie my? — Často píšu prekľatý m. prekľaty od prekľat; píš prekľaty jako zohraty od zohriať. Nie je správna výpoveď v Sokole (1865, 77): „vziaty m. vzatý je chybné.“ — Nesprávné je pokanie (Vaj. Tatr. 14, 62) napriek tomu, že prichodí aj v Pov. Proston. I. 58: „zaveriu sa, že sa

dá na pokania“ (= Sv. Ján v Liptove, teda blízko ku hranici východoslovenského nárečia, v ktorom niet dĺžky): pokanie stiahnuté z pokajanie. Nesprávné je aj napadať dakoho („napadá Pankráca, Kal. pov. III. 85): napadnúť — napádať ako obkradnúť obkrádať.

Niet žiadnej príčiny zanedbávať záslovnú dĺžku v príslovkách: dneská, dnúká, semká, vonká, nikdá, onehdá. Neviem, či možno zo strednej slovenčiny odvodzovať formu n i k d a, prichodiacu často v Slov. Pov. 231, 299 atď.

3. Nesprávne dĺži sa v týchto dôležitejších prípadoch:

V prípone množného inštrumentálu — *ami*. Už Štúr napísal bol v Nauke 142 pri vzore *ryba*, že inštrumentál mn. počtu v koncovke má obe slabiky n a j v i a c k r á t k é, on vyslovil sa síce iným spôsobem, nie dosť zrejmým, ale z kontextu nemôže vzniknúť pochybnosť, že myslel tak, ako som uviedol. Vedľa pravidla („najviac krátké“) dapúšťal síce aj výnimky, hovoriac že u daktorých „Slovenov“ je predostatná slabika mn. inštrumentálu dlhá na pr. ruk*ámi*, moty*kámi*, kdežto u „iných je dlhá ostatná na pr. ruk*ami*, motyk*ami*“. Skutkom je, že v strednej slovenčine počuť inštrumentálovú príponu *ami* i v podobe práve napísanej, i v podobe *ámi* i konečne v podobe *amí* (túto poslednú zvlášte v Liptove). Príklady pre *ámi* z Pov. Proston.: povest*iami* (I. 3), pol*iami* (I. 11), viselnic*iami* (I. 34) alebo zo Slov. Pov.: myš*iami* (267), slz*ámi* (298) atď. Pre príponu: *amí* podáva príkladov viac než treba sám Štúr a jeho posebníci, ktorí vlastne túto príponu uvádzali v písomnom jazyku. Opierajúc sa o to, čo o prípone *ami* povedal Štúr, znateľ strednej slovenčiny, ďalej o to, čo zavádzali slovenskí grammatikári pravidlom a konečne o to, čo predpisuje nám historický rozvoj jazyka, musíme písať túto príponu tvarom — *ami* a nie tvarom — *ámi*, ktorý často vidieť vo spisoch.

Nesprávne dĺži sa posledná slabika v slove zajtr*a*,

lebo v tomto slove záslovné *a* je genitívnou príponou, ktorá je vždy krátka; slovo pochodí totiž zo: za jutr*a*. Ostatné formy zajtr*a* prichodia i v prameňoch národného jazyka na pr. v Slov. Pov.: 254, 299. Podobne chybne dĺžime predposlednú slabiku v slove neskonále adv. (Vaj. Tatr. 66). Máme písať neskonale, neskonalý, dokonale, dokonalý z čin. príčastia minulého: neskonal, dokonal. — Chybne dĺžime ďalej vo slovách: pomáli m. pomaly (Slov. Pohľ. 1885, 370) vedľa pomali (tamže 376), lebo po-maly je inštrumentál od malý s predložkou po jako v po-slovensky; — od málička z maličký a nie od máličko; — slečná (Paul. Bes. IV. 96), dobre slečna; chvála Bohu (Chal. dram. I. 15) prieči sa živej výslovnosti, Slovák hovorí chvalabohu, srovn. srb. хвала = vďaka; — *stáť* veľmi často píše sa m. *stať*, príčina tohoto zjavu je v samom živom jazyku, ktorý prestáva robiť rozdiel medzi slovesami *stať* — *stanem* (stslov. stati — staną) a *stáť* — *stojím* (stslov. stojati — stoją). Čítame v Slov. Pov.: ostáť (209, 275) vedľa ostať (339), ostal (Pov. Proston. I. 72), čítame v Slov. Pov.: nedostál (307), predstál (333), pristál (262), vstál (268) atď. m. nedostal, predstal, pristal, vstal. Zapamätajme si toto: Infinitív krátko znie v slovese, ktoré má v 1. osobe prítomného času—*nem*: ostanem — ostať, nedostanem — nedostať, predstanem — predstať, pristanem — pristať, vstanem — vstať; naproti tomu infinitív dĺžime, keď má 1. osoba prít. času—*jím*: stojím — stáť, postojím — postáť, odstojím — odstáť, dľa tohoto je chybné: „hneď ako sobáš odstal“ (Pov. Proston. I. 66) m. odstál. S mojím vedomím v strednom nárečí v tomto smysle ani neprichodí od odstojím: odstať, ale vždy odstáť. V mojom rodisku ľud správne šetrí rozdielu medzi *stáť* a *stať*; v prvom, ako je vedomo povstala dĺžka stiahnutím: stáť zo stojati ako pás z pojas. — Zdá sa mi, že mládnuť, slábnuť, chládnuť cudzie sú strednej slovenčine, napriek tomu, že ony

kde-tu prichodia v prameňoch národného jazyka, na pr. v Pov. Proston. III. 22: sl*á*bli, v Slov. Pov. 310: sl*á*bnul. Podobne neslovenskými sa mi zdajú *hládkať* (Kal. pov. III. 35) ač i toto prichodí m. stredoslovenského hl*a*dkať v prameňoch národného jazyka, na pr. v Pov. Proston. III. 25, v Slov. Pov. 256. — Lepší spisovatelia radi píšu: tov*á*r m. tov*á*r, zd*á*ť sa zd*á*lo sa m. zd*á*ť sa zd*á*lo sa.

4. V niektorých slovách vo spisovnom tak ako v živom jazyku prichodia jedny a tie samé slabiky raz dlhé raz krátke: r*á*no-r*a*no, sl*á*vnosť-sl*a*vnosť, mr*ia*vkať-mr*a*vkať, š*ia*rkan-š*a*rkan, fašiangy-fašangy. V takýchto prípadoch zámenu dlhých a krátkych slabík nemožno pokladať za nedostatočnosť alebo nedôslednosť pravopisnú dotiaľ, pokiaľ vo spisovnom jazyku neustálila sa jedna lebo druhá forma.

e—é—ie.

1. V strednom hovore slovenskom hláska *e* dĺži sa vo dvojhlásku *ie*. Dlhé *é* v živom jazyku stredoslovenskom vôbec nikdy neprichodí v domácich slovách, len v cudzích: šéf, céruzka, planéta, kométa, komédia atď. a vo vniklých z češtiny: dcéra (m. dievka) a péča (m. starosť). Vo spisovnom jazyku ujalo sa však písať dlhé *é* vo skloňovaní prídavných mien: dobré dieťa, dobrého dieťaťa, dobrému dieťaťu. Ale poznamenať sluší, že aj toto dlhé *é* po m ä k k ý c h s p o l u h l á s k a c h pravidelne rozpúšťa sa vo dvojhlásku: cudz*ie* dieťa, cudz*ie*ho dieťaťa, cudz*ie*mu dieťaťu. Dľa tohoto nesprávné je: cudzému chleba dopriať (Chal. dram. I. 18) a ešte nesprávnejšie stojaceho (Kal. pov. IV. 3). Po spoluhláske *j* nikdy nepočuť dvojhlásku *ie* (j*ie*dlo = jedlo), táto zanikne totiž tak ako *ia* po *j*, vidz na str. 117. A preto dvojhlásku *ie* po *j* netreba ani v písme označovať. Paulinyho pravopis je zastaralý, on písal v Bes.: j*ie*dlo

(II. 43), zajiedený (I. 23), ujiežďať (I. 202), prejiežďať (I. 195) atď. Prípad v Pov. Proston. III. 16 „nech mu trebars uši objiedia“ pokladám za taký, ktorý nezakladá sa na výslove. Slovo príkrajie v Loosovom Slov. III. 447 je prestrojené z českého přikrají, v slovenčine takého slova niet. V slove anjel stredná výslovnosť rozoznáva dvojhlásku *ie*, čo je zrejmé z toho, že v odvodenom anjelsky nedĺži sa prípona -ský; jako by bolo aniel-sky. Podobný prípad je v pranier z pranger. Dvojhláska *ie* často zamieňa sa s *eje*, z ktorého stiahnutím povstala; šereje sa — šerie sa, vyvetreje — vyvetrie atď. V pravopise rovnako sú dobré obe formy. Obdoba s inými jazyky slovanskými žiada, aby sme západoslovenskú formu *není* písali formou *nenie*, nakoľko vôbec tohoto slova užijeme. Miesto foriem s dvojhlaskou *io*, bežných v strednom hovore, ujaly sa vo spisovnom jazyku formy s *ie*: dievča, polievka; výslovne jako lepšie odporúčané sú v Sokole z 1865. 116/a.

2. Zanedbáva sa dĺženie v týchto dôležitejších prípadoch:

V predpone *pre* v podstatných slovách tvorených od slovies, ako: prehľad, prevrat, prehra, prepasť m. priehľad, prievrat, priehra, priepasť. V niektorých slovách zanedbávanie dĺžky pod vlivom českých tvarov tak sa upevnilo, jako na pr. vo slovách: prehľad, preklad, že už ani pomyslieť nemožno na znovuzavedenie dĺžky. Tu prichodí len na toto upozorniť: Od preložiť, prebrať, prevrátiť, prepadnúť, prehliadnuť, prehrať, premyslieť, presadiť atď. v živej reči počujeme takéto podstatné mená: prieloh, prieber, prievrat, priepadisko—priepasť, priehľad, priehra, priemysel, priesada. Je tedy v zájme slovenskosti nášho jazyka nerozmnožovať prípady, v ktorých zanedbáva sa dĺžka.— Dĺženie často zanedbáva sa v slove *hvezda* naproti stredoslovenskej výslovnosti a naproti zvijezda.

3. Nesprávne dĺži sa v týchto dôležitejších prípadoch:

V slovách, tvorených zdrobňovacou príponou—*ec*. V strednom nárečí táto prípona v niektorých slovách zamieňa sa s príponou *-iec*: konec — koniec, venec — veniec, hrnec — hrniec, otec — otiec (v okolí oslianskom). I v jednom a tom samom podrečí zamieňajú sa tvary spomenutej prípony, jako na pr. v Pov. Proston. II. 88: „a tá krava mala zvon*ec*, už je tej rozprávke kon*iec*.“ Vo väčšine slov prichodí len krátka prípona: chlapec, klepec, vranec, štenec, honec atď, a z tejto príčiny pre dôslednosť píšme s krátkou príponou i tie, ktoré v živej i v spisovnej mluve javia sa dvojakými tvarmi. Dľa tejto zásady nesprávne sa dĺží v slovách: koniec, Turiec, veniec, otiec atď.

4. Vo spisovnom jazyku striedajú sa tvary *nekto* — *niekto*, *nektorý* — *niektorý*. Vo strednej slovenčine počuť len tvary s *nie-* až na slovo *nejaký*, ktoré, (Hodža vo Věť. 127, 133, písal *nieaký*), ztratilo dĺžku v prvej slabike pre snadnejšiu výslovu; niejaký alebo nieaký obecný ľud často sťahuje v *niaky*. V poľštine píše sa *niektóry*, *niekędy*, v ruštine: нѣкоторый a nie некоторый. — Forma pero zamieňa sa s tvarom p*ie*ro, kvetník s formou kv*ie*tnik, prvšie je pôvodnejšie. — Hláska *e*, ktorú užívame pri tvorení prítomného času: mr*e*m, v jedných a tých samých slovách prichodí i krátka i dlhá vo dvojhlásku *ie* rozložená, na pr.: načrem — načriem, zoderem — zoder*ie*m, zomrem — zomr*ie*m, vystrem — vystr*ie*m, zovrem — zovr*ie*m atď. — Grammatikári, menovite Hattala, pri časovaní slovies na príslušných miestach podávajú síce pravidlá, ale tie nie sú dosť jasné a jednoduché a na spisovný jazyk nemaly vlivu. Ja som sa nepresvedčil o tom, čo napísal P a s t r n e k, že „Hattala fixirte den Gebrauch von *e* und *ie* und seiner Lehre folgen die slovakischen schriftsteller seither ziemlich genau“ (Beiträge 12). Spisovný jazyk v tejto veci dôsledný je naproti sebe len natoľko, nakoľko živý jazyk nesvádza k nedôslednosti. O tomto presvedčil som sa z príkladov nasbieraných zo živej i zo spisovnej mluvy.

i—í—y—ý.

1. Hláska *i* dĺži sa v *í*, *y* v *ý*.

2. Zanedbává sa dĺženie v týchto dôležitejších prípadoch:

V miešanej deklinácii, dľa ktorej idú prídavné a niektoré námestky. V týchto prípadoch zanedbávanie deje sa dľa čiastočnej, ovšem nie smerodajnej výslovnosti. Vo spisovnom jazyku neslobodno teda skloňovať takto: gen. jednych (m. jedných, Slov. Pov. 241), ide jednymi horami (Slov. Pov. 253), prednyma (inštr. duál., Pov. Proston. III. 21), dotym, kym (Paul. Bes. III. 58, 101). Veľmi často zanedbáva sa dĺženie v množnom inštr.: *tými*; je nesprávné písať tymi. — V slove popoludni (Paul. Bes. III. 141, IV. 24 atď.), lebo je to lokál od poludnie. — V príúčka (Vaj. Tatr. 41), ktoré prichodí síce v tejto podobe aj v Pov. Proston. III. 63 vedľa správneho príučka (Pov. Proston. I. 31, III. 62), ale „der vocal des Präfixes wird gedehnt, wen aus dem präfixierten werbum ein Nomen wird“ (Mikl. Dekschriften 114.) ako v prípoviedka (Slov. Pov. 206). — V slovách otvorim, otvoriš, otvorí m. otvorím, otvoríš, otvorí dĺžka zanedbáva sa v daktorých krajoch stredoslovenských preto, lebo predposledná slabika *tvo* bere sa za dlhú (vo = ô). — Niet žiadnej príčiny zanedbávať dĺžku v horkýže.

3. Nesprávne dlži sa v nasledujúcich dôležitejších prípadoch:

V predpone *pri*, v slovách tvorených od trp. príčastia minulého, na pr. prívrženec (Kal. pov. III. 32); od privržený musi byť privržene ako od pribehnúť, pristahovať sa: pribehlec, pristahovalec (z čin. príč. min.) Slúži-li *pri* za zdôraznenie prísloviek ako: priveľmi, pridobre, prituho atď., tam je ono vždy krátké, ale v slovách príhodne (od príhodný), príležite (od príležitý) je ovšem dlhé, lebo

je také už v samom prídavnom mene: príhodný, príležitý. Je zrejmý rozdiel medzi príhodne a prihodne.

V prípone *-in*, ktorou tvoríme privlastňovacie prídavné mená, ač v pospolitej reči v takýchto prípadoch aj dlhé „*í*“ prichodí (Srovn. moje Príspevky 51.). Nepíšme teda Marinkín (m. Marinkin, Paul. Bes. III., 13), vdovín (m. vdovin, tamže IV. 193) atď. Od tejto prípony rozoznávať treba príponu *-ín* vo včelín, zverín, kurín a podobných.

Dľa súhlasného učenia našich grammatikárov, srovnávajúceho sa s tým, čo javí sa vo spisovnom jazyku českom, nesprávne dĺžime v množnom čísle pri skloňovaní námestiek náš, váš, môj, tvoj, svoj; — máme totiž písať v nom. naši, vaši, moji, tvoji rodičia a nie naší, vašť, mojí tvojí, v gen. a lok.: našich, vašich, mojich, tvojich, v dat.: našim, vášim, mojim, tvojim, svojim, v inštr. našimi, vašimi, mojimi, tvojimi, svojimi. Len v jednotnom inštrumentáli je prípona dlhá: naším, vaším, mojím, tvojím, svojím. Toto samé poťahuje sa na skloňovanie námestky on, ona ono; i tu máme písať v jednotnom inštr. ím (ním), — ale v množnom počte všade: ich, im, imi (nimi).

Nesprávné je dĺžiť inštrumentálovú príponu *ami*, *mi*, *ými* takto *amí*, *mí*, *ymí*. Chybné sú tedy: rybamí, ľuďmí, dobrymí („s vylúpenymí očamí, s odťatymí rukamí“, udajne vo Zvolenskej, Pov. Proston. III. 49). Dľa smerodajných mluvníc chybne dĺži sa aj inštrumentalová prípona *y* (*i*) pri mužských, trebárs javí sa dlhou v náreči: synýˊ (Slov. Pov. 291), tichými večerýˊ (Slov. Pov. 318); zpomedzi spisovateľov dĺžil ju Samo Chalupka, vidz Almanach ml. slov. I. 166. — Miesto vlaní (Slov. Pohľ. 1884, 58) píš vlani, lebo tu máme lokálovú príponu *i*.

4. Niektoré slová prichodia vo spisovnom jazyku i s dlhými i s krátkymi slabikami, jako: dým — dym, výšina — vyšina, nížina — nižina, mlýn — mlyn, ísť — isť.

o—ó—ô.

1. Hláska *o* dĺži sa vo strednej slovenčine v *ô*. Vo spisovnej reči, opierajúcej sa o stredoslovenskú výslovu, v domácich slovách (až na citoslovce ó, óh) nemôže prichodiť *ó*; toto prichodí len vo slovách cudzích aké sú: trón, gróf, nóta atď. V strednej slovenčine kde-tu i v takýchto počuť vyslovovať *ô*: trôn, grôf (z mad. *gróf*) nôta, ale niet príčiny, aby sme vo spisovnom jazyku v *ô* menili cudzie ó. — V domácich slovách *ô*, je-li v slabike prízvučnej, znie jako *vo*: k*vo*ň, n*vo*ž, čvo atď. Následkom toho vo Zvolenskej často pokladajú za dvojhlásku aj skopeninu hlások *v-o*, tak robia na pr. v slovách ot*vo*ri, ot*vo*riš, ot*vo*rim: kráťac poslednú slabiku pre domnele dlhú predposlednú (str. 126). Dvojhláska *ô* vo svojom plnom znení môže nasledovať aj po *v*, tak vo slovách: vôňa, vôľa, vôkol, vôjsť, vôz (Slov. Pov. 311), vôjsk. Dľa toho možno písať aj pl. g.: novôt, mrtvôl. Ačpráve vo Slov. Pov. 326. nachodí sa aj svôj, dvojhláska v tomto slove zdá sa mi byť predsa napodobením českého tvaru svůj. Niektorí domnievajú sa, že *ô* jako dvojhláska nemôže stáť na počiatku slova. Tak už v Orle Tatr. 540, b. čítať v u o k o l vo smysle nem. rolle, čo je z planej češtiny úkol. Pri ô s m y i noví spisovatelia vyhybajú náslovnému *ô* tým, že píšu o s m ý; slovo toto v obecnej mluve znie jako *vôsmy*. Pauliny v Bes. (II. 17, 86) písal ôsmy, toto samé slovo má aj Loos III., a Hodža vo Větíne 106 tiež napísal pl. g.: *uos* od *osa*. Z tohoto ide na javo, že *ô* skutočne trvá aj v n á s l o v í a preto treba mu i tu poskytnúť právo vo spisovnom jazyku.

Dvojhláska *ô* môže stáť aj po mäkkych: pl. g. macôch (Chal. dram. II. 11), côl, č. coul, nem. zoll a preto zbytočno je zanedbávať dĺžku vo slovách aké je gu*ľo*čka (Nár. Nov. 1886., 83, str. 2. c) m. guľôčka. — Vajanský v Tatr. má milôn (13) vedľa million (34); tvar s *ô* v básni tým viac ujde, lebo on žije aj v nárečí.

2. Zanedbáva sa dĺžka vo slovách, tvorených zdrobňovacími príponami ькъ, ька, ько: stato*č*ok (Paul. Bes. I. 161) prsto*č*ky (tamže 206), prsto*č*kom (Vaj. Tatr. 54) atď. m. statô*č*ok, prstô*č*ky — prstô*č*kom primerane k týmto a podobným: ostrô*ž*kami (Kal. pov. III. 43), nezabudô*č*ka (Vaj. Tatr. 103), šatô*č*ky (Slov. Pov. 334). V podstatných menách, tvorených od slovies počínajúcich sa predponou *po*, jaké sú požitok (Paul. Bes. 112), po*ž*ička (Vaj. Tatr. 106) atď., lebo der Vocal des Präfixes wird gedehnt, wenn aus dem präfixierten Verbum ein Nomen wird.

3. Nesprávne sa dĺži dľa terajšieho zvyku: živôt (Kal. pov. III. 124), ačpráve toto slovo v tejto podobe prichodí v Slov. Pov. 216, 273.; podobne tvarôh. Teraz píše sa: živ*o*t, tvar*o*h. Slovo l ô n o (Paul. Bes. IV. 247) je z č. lůno, slovensky povie sa l*o*no.

4. Dľa živého jazyka dlhé i krátké slabiky majú v terajšom pravopise: vôz — voz, Bôh — Boh, môhol — mohol, pôjdem — pojdem, dôjdem — dojdem, pôlnoc — polnoc.

Na konec podávam k uváženiu toto. Čítame v Slov. Pov. 267.: zožat*o*, poviazan*o*, posvážan*o* a vymláten*o* alebo na str. 300: obtiahnut*o*, alebo v Pov. Proston. II. 91: všetko bolo vymláten*o*, pomeran*o*.

Zdá sa mi, že je tu zanedbaná vyslovovaná dĺžka a že m. *o* stáť má *ô*, v duchu terajšieho spisovného jazyka *é*?

u—ú—iu.

1. Hláska *u* dĺži sa v *ú* a *iu*. V dvojhlásku *iu* dĺži sa v skloňovaní prídavných pri vzore b o ž í po mäkkých *c, s, z, č, š, ž, dz, ď, ť, ň, ľ*: husac*iu*, ps*iu*, koz*iu*, človeč*iu* kožu; krajš*iu*; bož*iu* vôľu; cudz*iu*, had*iu*, labut*iu*, baran*iu*, sobol*iu* kožu atď. Vo všetkých týchto prípadoch dvoj-

hláska *iu* vyslovuje sa čiste, bez splynutia s predchádzajúcou spoluhláskou. Neznám v strednej slovenčine podrečia, v ktorom ona čiste vyslovovala by sa aj v týchto slovách, nachodiacich sa v Slov. Pov.: sing. akkusatívy: n*iu* (m. ňu, 192, 198), hun*iu* (m. huňu, 228), košeľ*iu* (m. košeľu, 197). Ovšem akk. pan*iu*, stiahnuté z pan*iju*. Vo Zvolenskej po *j* nevyslovuje sa dlhé *ú* v 3. os. mn. v prít. čase; tam hovoria milu*ju*, bohu*ju*, kraľu*ju* atď. m. milu*jú*, bohu*jú*, kraľu*jú*. Vo spisovnej reči správne treba však i tu označovať dĺžku; zvolenská krátkosť slabiky vysvetľuje sa hláskoslovným zákonom spomenutým na str. 117.

2. Zanedbáva sa dĺženie často v slovách: s*u*sed, horu*č*osť m. s*ú*sed, horú*č*osť. Niekedy v infinitívoch II. triedy: ponukn*u*ť, šuchn*u*ť, zabudn*u*ť atď. m. ponuknúť, šuchnúť, zabudnúť.

3. Nesprávne dĺži sa v časovaní slovies II. triedy, menovite v prechodníku min. a v čin. i v trp. príčastí minulom. Tieto slovesá z pravidla dĺža známku svojej triedy, slabiku *nú* (mi-nú*ť*), ale ináče temer v celom časovaní krátkou je táto slabika. Píš tedy: minú*ť*, ale minuv, minul, minutý. Toto je platné pre spisovný jazyk. Čo sa týče živého jazyka, tu panuje kolísanie. Nachodíme tu síce i správné tvary: hrnuly sa (Slov. Pov. 269), stanul medzi nich (Pov. Proston. IV. 40), kvitnul (Slov. Pís. 25) atď., ale je viac nesprávneho dĺženia: zvädnúl (Slov. Pov. 215), chmatnúl (tamže 240), kopnúl (tamže 242), sa hrnúlo (tamže 262) atď.

4. Slov, v ktorých dlhé zamieňajú sa s krátkymi slabikami, jest veľa; tu spomeniem len daktoré: krúpy — krupy (ľadovec), úfať — ufať, púštovník — pustovník, slúha — slúžka — slúžobník a sluha — služka — služobník, trúchlivý a truchlivý, zmúdreť a zmudreť atď.

r—ŕ—l—ĺ.

1. Hlásky *r l* dĺžia sa v *ŕ ĺ*.

2. Zanedbáva sa dĺženie v plur. gen.: v*l*n, s*l*z, p*r*s (všetky vo Vaj. Tatr. 74, 91, 44). Zanedbávanie dĺžky v pl. g. môže se dovoliť v básni z príčiny ľubozvučnosti, ale v próse nech sa to nikdy nedeje. Ďalej v slovách: h*r*ba, v*r*ba, k*r*deľ, t*r*ň (všetky v Chal. dram. I. 39, 21, 55, II. 37).

3. Nesprávne sa dĺži dľa terajšieho zvyku dĺho (Kal. pov. IV. 38), ačpráve uznať treba, že takéto dĺženie prichodí aj v prameňoch ľudového jazyka, na pr. v Slov. Pov. 301: dĺho; 302, 331: dĺhý atď.

4. Dlhé slabiky vymieňajú sa s krátkymi v podaktorých slovách ako: zap*ŕ*liť sa a zap*r*liť sa, zav*ŕ*šiť a zav*r*šiť, utŕžiť a utržiť, mĺčky a m*l*čky, kŕmiť a k*r*miť.

Prehovorím ešte o dlhých a krátkych slabikách vo všeobecnosti. Naši grammatikári neprestávajú učiť, že slovenčina nesnesie v jednom slove po sebe idúce dve dlhé slabiky. Hattala hovorí: Slovenčina dvoch dlhých sylláb jednu vedľa druhej pravidelne netrpí, krátac vždy druhú z nich. Je pravda, že v strednej slovenčine na takom zákone spočíva dĺžka a krátkosť slabík, to deje sa však v jazyku ľudu, obmedzenom na malú zásobu slov a na obkaličenú kostru slovenskej grammatiky. Rečený zákon treba považovať za prežité stanovisko v terajšom spisovnom jazyku, ktorý túžiac po dokonalosti, musí prijať podmienky svojho rozvitia i na úkor stredoslovenskému hláskosloviu. Náš spisovný jazyk prijav ústrojný pl. g. básní, piesní musí snášať dve dlhé slabiky v jednom slove po sebe a je tak lepšie, než aby mal skloňovať s obecnou výslovou: básňov, piesňov. Tenže jazyk prijav prechodník v celej platnosti, musí schvaľovať

slová: poľúb*iac*, vstúp*iac* a podobné, jakým jazyk ľudu vyhybuje. Už som vo svojich Príspevkoch na str. 50. poukázal na to, že vo spisovnej slovenčine po sebe nasledovať môžu nielen dve, ale aj tri dlhé slabiky a uviedol som príklady. Je vždy lepšie, keď máme pravidlo trebas výnimkami obťažené, jako keď ho máme síce čisté, ale len v predpise, kdežto v praxi prehrešujeme sa proti nemu. Majúc toto na očiach za potrebné pokladám pri známom základnom pravidle o dlhých a krátkych slabikách vo spisovnom jazyku slovenskom určite vysloviť jednotlivé výnimky.

V jednom slove po sebe viac dlhých slabík môže nasledovať v týchto prípadoch:

1. V podstatných, tvorených príponou *ie* (-ije), keď je predchádzajúca slabika dlhá: okr*ianie* (Slov. Pohľ. 1884, 228), súhv*iezdie* (tamže 1886, 40. a), prút*ie* (Paul. Bes. I. 48) alebo s*iatie*, v*iatie*, hr*iatie*, l*iatie* atď. Obecná mluva v takýchto prípadoch zbavuje sa po sebe idúcich dvoch dlhých slabík tým, že skracuje príponu *ie* vlastne *ia* v príslušnú krátku samohlásku. Príklady: sing. nominatívy: prút*a*, s*iat*a, v*iat*a, hr*iat*a, l*iat*a atď. z prút*ia*, s*iat*ia, v*iat*ia, hr*iat*ia, l*iat*ia m. prút*ie* s*iat*ie, v*iat*ie hr*iat*ie, l*iat*ie. Z príčin jasnosti a srozumiteľnosti spisovný jazyk nemôže napodobovať obecnú mluvu kráťac príponu a preto radšej snáša dve po sebe idúce dlhé slabiky. Kráťac príponu po príklade obecnej mluvy spisovný jazyk musel by zaviesť takéto formy: s*iat*e, v*iat*e, hr*iat*e, l*iat*e atď. z s*iat*ie, v*iat*ie, hr*iat*ie, l*iat*ie, čím zaviedol by sa zmätok, lebo oné formy úplne shodujú sa s niekoľkými pády trpného príčastia min. od príslušných slovies. V slovách líst*a*, skál*a* od list, skala obecná mluva patrne prešmykla dĺžku s poslednej na predposlednú slabiku, vyslovujúc formy list*ia*, skal*ia*, — miesty ešte vždy slyšateľné, — jako líst*a*, skál*a*. V takýchto prípadoch spisovateľ ovšem prednosť dá formám prvotným: l*istie*, sk*alie*. Ba snáď by obišly aj tvary *raždie* od *rázga*, *trnie* od *tŕň*; len

dvojhlásky nestrpia skrátenia v žiadnom prípade. Poneváč vedľa hv*ie*zda v živom jazyku prichodí aj hvezda, možno písať súhvezdie, a slová okr*ia*nie, kv*ie*tie nachradzovať treba domácimi: občerstvenie, kvety; prianie, okrianie, kvietie nie sú slová slovenské. — Samo sebou rozumie sa, že nominatívnu dĺžku zachovávať netreba v celom skloňovaní. Poviem-li *sia*tie, nemusím riecť aj siatím; poviem-li však sk*a*lie, musím riecť sk*a*lím, — sk*á*lim (Vaj. Tatr. 43) je od nemluvnického skáľ*a*.

2. V prechodníku prítomnom, trebas je predposledná slabika dlhá, nekráti sa prípona *iac*, na príklad vo slovách: vábiac, lúpiac, kŕmiac, dáviac brúsiac, hrdúsiac, vláčiac strážiac, drážiac atď. Predchodí-li prípone *iac* zubnica, prvý živel môže splynúť s ňou obmäkčiv ju, čím predpona stane sa krátkou, ale to sa nemusí stať. Príklady: súdiac i súďac, blúdiac i blúďac, smútiac i smúťac, mlátiac i mláťac atď.

3 Napíšem-li „mimoriadne valné shromaždenie", neviem či je to mimoriadne príslovkou či prívlastkom, či shromaždenie bolo mimoriadne valné a či to valné shromaždenie bolomimoriadné. Vo výslovnosti máme síce rozdiel medzi takými formami, lebo v príslovke obmäkčuje *e* predpostavenú spoluhlásku, kdežto v prívlastku nie, — ale podobné formy ľahkým spôsobom dajú sa rozlíšiť aj v písme. Nekráťme skloňovaciu príponu prídavného mena v takých prípadoch, kde by dostalo formu príslovkovitú.

Pre určitosť vo spisovnom jazyku, jako narazil som už na to v Prísp. na str. 50., píšme krásné (pl. nom. v ženskom a strednom rode) a krásne (príslovka), hriaté (čo prídavné a podstatné meno) a hriate (príslovka).

4. V časopisoch videl som aj slová: článkár, stávkár; je-li tu možno skrátiť jednu slabiku bez toho, aby slovo nezdalo sa byť cudzím v našom spisovnom jazyku?

Máme niekoľko prídavných mien vo spisovnom jazyku v ktorých slabiky zamieňajú si dĺžku. Takéto sú: čiry — čirý, ľúby — ľubý, ľúty — ľutý, mŕtvy — mrtvý, púhy — puhý, rýdzi — rydzí, rýchly — rychlý, sýty — sytý, slávny — slavný, širý — širý, štíhlý — štihly, švárny — švarný, trápny trapný. Dľa toho aj: slávnosť — slavnosť, rýchlosť — rychlosť, rýdzosť — rydzosť atď. V prameňoch národného jazyka, nakoľko tieto slová prichodia tam, dĺžka len výnimočne javy sa na prípone, dľa čoho v duchu živého jazyka mali by sme dávať prednosť slovám s dĺžkou na prvej slabike. Slabiky zamieňajú si dĺžku aj v týchto slovách: mohútny — mohutný, slovútny — slovutný, pošmúrny — pošmurný. Miesto monotonný (Paul. Bes. IV. 166), nebotyčný (tamže II. 33) je lepšie: monotónny, nebotýčny. Rovnako dobré sú suchopárny (Vaj. Tatr. 20) od suchopár a suchoparný (tamže 104) od suchopar, vidz Kottov Slov. Významom líšia sa: stály = beständig a stalý = geschehen.

Z tohoto historického nástinu dostatočne ide na javo, že náš emytologický pravopis vo svojom rozvoji ku zdokonaleniu málo čo postúpil za posledných štyridsať rokov. Máme v ňom, ako na predku preukázano, na stá zásadných protiv, nedôsledností, nesrovnalostí. Jedine ten ich nevidí, kto nesrovnal jazyka ani vo svojich vlastných spisoch.

Sú ovšem i také prípady, v ktorých je zbytočno, ba nerozumno úzkostlive domáhať sa dôslednosti. Keď viac tvarov obsahuje živý jazyk, menovite stredné nárečie, všetky môžeme šetriť v medziach prijatých zásad. Za rovnako dobré načim pokladať: zas-zase, krem-okrem-kreme-okreme, hra-ihra, dnes-dneská, rásť-riasť, ukázať-ukiazať, jedon-jeden, aj i, ako-jako a veľa podobných. Rozmanitosť tvarov využiť možno takým spôsobom, aby napomohla sa ľubozvučnosť

jazyka, o čom prehovorím v III. časti tohoto spisu. Všetky živé formy sú tedy oprávnené nakoľko v pravopise neodporujú zovšeobecnelým požiadavkám logiky a krásocitu. Cele opačné stanovisko zaujímam však straniva rozmanitosti pri formách mrtvých, trvajúcich jedine v pravopise. Pri formách neživých, od pravopisca viac-menej ľubovoľne tvoriteľných, menovite pri slúčenom písaní viac samostatných slov, pri skratkoch alebo pri kladení veľkých litier, prihliadať máme prísne k tomu, aby sme boli dôslední. Píšeme-li: dodnes, podnes atď., nemáme písať do včera, do teraz atď., lebo i v jednom i v druhom prípade rovnakým spôsobom pojí sa predložka s príslovkou. Píšeme-li z pravidla, z jari, za rana atď., písať máme aj na raz, na poludnie pod večer atď., lebo v oboch prípadnostiach rovnakým spôsobom pojí sa predložka s podstatným menom. Píšeme-li nedôsledne, i jedny a tie samé slová raz tak raz inak, vzbudíme v čitateľovi domnienku, že sme vo svojom pravopísaní nedospeli k logickej, vedomej dôslednosti, že s prípadu na prípad kníšeme a kolíšeme sa. A pozná-li takúto slabosť u spisovateľa menej vzdelaný čitateľ, on pre seba, nespisovateľa, falošne odvodí z toho právo neučiť sa vôbec pravopisu. Pri písaní veľkých litier, pri slučovaní slov písmom a pri skratkoch potrebno je stanoviť pravidlá príhodné, ktoré v stave sú vyhovieť nielen vecnej zreteľnosti, ale aj logickým a ästetickým požiadavkám vzdelaného človeka.

Pri skratkoch dovoľujem si upozorniť na niektoré nedostatky, ktoré javia sa v terajšom pravopise. Skratok „kr.“ znamená = krajciar, ale nejedon tomu skratku privlastňuje aj význam „kráľovský,“ a najnovšie aj význam „krajinský.“ Zreteľnosť káže nám krátiť: kr. = krajciar, kraj. = krajinský, kráľ. = kráľovský. Skratkom „b. r.“ často označujú: „*b*ežiaceho *r*oku,“ ale nedostatočne, lebo ten skratok môže mať aj význam: „*b*udúceho *r*oku.“ Miesto b. r. (bežiaceho roku) vždy píš t. r. (= tohoto roku). Konečne

zmienim sa aj o skratku *dr* (= doctor). Vlivom cudzích jazykov ešte vždycky krátime starosvetským spôsobom: „*dr.*“. Na čo je bodka po tom skratku? A na čo je ona zvlášte tam, kde ho skloňujeme: *dra, dru?* Či tu nahradzuje dačo tá bodka? Či je skloňovacia prípona nie c e l á? Je to archaismus, ktorého zbavujú sa všetky nové pravopisy, menovite nášmu príbuzné, skloňujúce ten skratok. Mali by sme písať: *dr, dra, dru, drom.* Bodkou opatríme skratok, kde by ešte litery maly nasledovať, ale v *dr* nemáme ten prípad. Tu chybujú litery z prostriedku slova a preto, ak by sme už chceli nahradzovať, museli by sme chybované litery naznačiť vprostred slove: d-r.

Pri slučovaní slov písmom kláti sa nielen náš, ale aj český pravopis, hlavne u prísloviek. Klátenie zamedziť možno len pevnými, dôsledne prevedenými zásadami. Držíme-li sa toho, že dvojčlenné príslovky, složené z predložky a z podstatného mena, píšu sa v ž d y rozlúčeno, naproti tomu dvojčlenné príslovky, ktorých posledný člen je už sám sebou príslovkou, v ž d y spolu, vzdelaný pisateľ nikdy nemôže chybiť v takých prípadoch. Novovekí pravopisci veľkých národov z pravidla spolu kážu písať všetky členy prísloviek, ale rozvoj slovenského pravopisu protiví sa tomu. Možno síce napísať: zrazu, naraz, vskutku, ale divno sa vyjíma: napoludnie, vlete, najar, ač je tvorenie to samé. Možno napísať: zprava, zľava, zhruba, zväčša, ale dívno sa vyníma: zamala, začerstva, zastara, načisto atď. ač je tvorenie to samé. Tu treba vystihnúť prúd, akým berie sa terajší pravopis a tak stanoviť pravidlá.

Kolísanie javí sa aj pri písaní veľkých litier. Vlivom pravopisu maďarského prijato u nás malou literou počínať prídavné od miestnych názvov, na pr. *m*yjavský, *b*reznianský. V češtine i v ruštine počínajú v takých prípadoch veľkými literami.

II.

SÚSTAVNÉ
PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU.

V etymologickom pravopise jednotlivé slová z pravidla označujeme takými hláskami, jaké vyžadujú sa etymologiou čiže pôvodom slova a etymologia veľa ráz vyžaduje, aby sme písali slovo takými hláskami, jakými ho nevyslovujeme. Hlavné prípady etymologie a odchýlok od nej uvedú sa pod nasledujúcimi záhlaviami:

Spoluhlásky, ktoré sa inak vyslovujú a inak píšu.
Kde sa píše „y“.
Kde sa píše „ä“.
Kde sa píšu mäkké „ď“, „ť“, „ň“, „ľ“.
O príponách „ský“, „stvo“.
O predložkách „s“, „z“, „vz“.
Poznámky o daktorých kmeňoch.
Ako písať cudzie slová.

Mimo prípady, o ktorých bude reč vo spomenutých ôsmich záhlaviach, máme ešte také, v ktorých buď len slabo opierame sa o etymologiu, jako pri označovaní dlhých a krátkych slabík, buď vôbec neopierame sa o ňu. Toto posledné deje sa pri písaní veľkých litier, pri slučovaní slov písmom a konečne pri delidlách a skratkoch. Pri posledne uvedených prípadoch pravopis jedine o to dbá, aby napísané javilo sa oku na prvý pohľad jasným, zreteľným a úhľadným.

Po uvedených ôsmich budú teda ešte nasledovať štyri záhlavia:

O dlhých a krátkych slabikách.
Kde písať veľké litery.
O slučovaní slov.
Delidlá, rozdeľovanie slabík. Skratky.

Prijmeme li zásady, vyložené a odôvodené v I. časti tohoto spisu, prijde nám písať tak, ako to stanovia nasledujúce pravidlá pravopisné.

Spoluhlásky, ktoré sa inak vyslovujú a inak píšu.

I. *Na konci slov a pred temnými jasné spoluhlásky* b, d, ď, dz, dž, g, h, v, z ž *tak znejú jako zodpovedavé temné* p, t, ť, c, č, k, ch, f, s, š.

Príklady: holub ako holup, had ako hat, mokraď ako mokrať, vidz ako vic, batoh ako batoch, refaz ako refas, krádež ako krádeš atď. alebo obchod ako opchot, odchod ako otchot, mokriaďka ako mokriaťka, retiazka ako retiaska, kožka ako koška atď.

Etymologickú či pôvodnú hlásku, potrebnú pre správné písanie, vzdelaný pisateľ najde ľahko, keď patričné slovo ohýba alebo na pôvodné čiastky rozloží. Príklady: Budem písať: holub, had, mokraď, vidz (m. viď), batoh, refaz, krádež, lebo z ohýbania slov vidieť, že je tu napísať treba takúto hlásku; ohýba sa totiž: holu*b*a, ha*d*a, mokra*d*e a nie holupa, hata, mokrate; povie sa ďalej vi*d*ím, vi*d*el, vi*ď*-vi*dz* a nie vitím, vitel, vic; povie sa konečne: bato*h*a, refa*z*e, krádeže a nie batocha, refase, krádeše. Pri slovách obchod, odchod, mokriaďka, retiazka, kožka a podobných vzdelaný pisateľ vzpomenie si na složenie slova: ob-chodiť

a obísť (nie opísť), odchodiť od odísť, mokriaď-ka od mokraď-mokra*de*, retiazka od reťaz-reťa*ze*, kož-ka od koža atď.

Treba dať pozor pri písaní predložiek a predpôn *ob, od, nad, pod, pred, bez, roz, cez, skrz*, ktoré pred temnými spoluhláskami vyslovujú sa jako ot, nat, pot, pret, bes, ros, ces, skrs, ktoré neslobodno však nikdy takto písať. Píš tedy: odtrhnúť, odťať, nadpriasť, nadpis (nadpísať) podkladať, podkopať, predplatiť, predpovedať, bezsenný, bezpečný, rozpovedať cez cestu, bez seba atď. a nie dľa výslovnosti: ottrhnúť, otťať, natpriasť, natpis, potkladať, potkopať, pretplatiť, pretpovedať, bessenný, bespečný, rospovedať ces cestu, bes seba.

II. *Na konci slabík spoluhláska* v *tak znie v strednej slovenčine jako polovičaté* u, na pr. stáu*k*a, sliu*k*a, premáu*k*a, stou*k*a, postau, chlapou, atď., ale vždy píš: stávka, slivka, premávka, stovka, postav, chlapov atď.

Poznámka. V jedn. inštrumentáli ženské mená podstatné i prídavné dostávajú za príponu dvojhlásku ou: s dobrou, kravou, so starou, ženou, s planou hruškou atď., za túto dvojhlásku na Západe vyslovuje sa dlhé *ú* takto: s dobrú, kravú, so starú ženú, s planú hruškú atď. V takýchto prípadoch vždy treba písať *ou* a nikdy nie ani *ov* ani *ú*. Píš tedy s dobrou kravou a nie s dobrov kravov ani nie s dobrú kravú.

III. *Temné spoluhlásky pred jasnými tiež utrácajú svoj pôvodný zvuk znejúc ako zodpovedavé jasné.* Pisateľ tedy i tu si musí vyhľadávať pôvodnú hlásku spôsobom výš uvedeným. Neslobodno písať svadba, mladba, kozba, prozba atď., ale svatba, mlatba (od mlátiť), kosba (od kosiť), prosba (od prosiť).[1]

[1] Niektoré kmene, pri ktorých zabudli sme na etymologiu, píšeme dľa výslovnosti, jako tchor, zdejší, vždy atď., ale o takýchto výnimkách nepotrebno vedeť tomu, kto učí sa pravopisu, lebo jeho etymologické známosti beztak nesahajú tak daleko, aby došiel do

IV. *Temná hláska* k *čo predložka nielen pred jasnými vyslovuje sa jako zodpovedavá jasná hláska* g, *ale aj pred* l, m, n, r, *ba aj pred samohláskami,* ale ani v takýchto prípadoch nesmie sa písať dľa výslovnosti, lež dľa pôvodu, t. j. vždy *k*. Nepíš tedy: g ľudu, g mestu, g nebu, g ruži, g išpánovi, g ovciam, g úvozu atď., ale vždy: k ľudu, k mestu, k nebu, k ruži, k išpánovi, k ovciam, k úvozu.

V. *Tvrdé l v činnom príčastí minulého času vo strednej slovenčine napospol tak znie jako polovičaté u,* na pr. hádza*u*, bo*u*, sede*u*, kúpi*u*, atď. Chybne bolo by v takýchto prípadoch písať *u* alebo *v*; vždy treba písať tvrdé *l*, teda: hádza*l*, bo*l*, sede*l*, kúpi*l* atď.

Kde sa píše „y“.

Hláska „y“ píše sa po tvrdých spoluhláskach: *b, d, f, g, h, ch, k, l, m, n, p, r, s, t, v, z;* naproti tomu po mäkkých spoluhláskach: *c, č, ď, dz, dž, j, ľ, ň, š, ť, ž* nikdy nepíše sa v domácich slovách. Že kedy je treba napísať „y“ po tvrdých spoluhláskach, o tom podávajú sa nasledujúce pravidlá:

I. *Po k, g, h, ch z pravidla píše sa „y“* na pr. kyjak, kytka, burgyňa, hyd, hýbať, chytrý, chyža atď. — Od slov *kylavý, kylavosť* rozoznávaj cudzie slovo *kila* (= istá miera, predtým v užitku).

Výnimky: V onomatopoetických slovách píše sa *i*: chichotať sa, kikiríkať, hi, hijo, zhíknuť. Ďalej píše sa *i* po k, g, h, ch v príponách *in, ina, ino,* ktorými tvoríme prí-

protivy s pravidlami pod I. a III. V prípadoch, kde pisateľ nevie si poradiť tým, čo je tu rečeno, nech pozrie do Pravopisného ukazovateľa, v IV. časti tohoto spisu. Tam slovo uvedené je tak, ako ho písať treba.

davné mená privlastňovacie, jako: matkin chlieb, strigin domec, Zuzkina šatka, mladuchina sestra atď. Konečne *i* píše sa po k, g, h, ch v nominatíve množného čísla prídavných mien: vrtkí chlapci, úbohí ľudia, tichí starci atď. — Samo sebou rozumie sa, že prvý člen dvojhlások *ia, ie,* ani pred *k, g, h, ch* nezmení sa, píšeme totiž: uk*ia*zať, ok*ie*n, g*ia*t a nie ukyazať, okyen gyat.

II. *Po ostatných tvrdých spoluhláskach píše sa y len v podaktorých určitých prípadnosťach, a síce:*

1. V nasledujúcich častejších domácich a udomácnených koreňoch a od nich odvedených kmeňoch:

Po *b*:

by, bych, aby
býk,
bylina,
bystrý,
byvol,
odbydnúť,
kobyla,
byť (sein, lenni; a odvedené: bývať, bydlo, obývať, obyvateľ, príbytok, zbývať, na zbyt, ubývať, dobývať, dobytok, prvobytný, starobylý atď.),
obyčaj.

Po *d*:

dych (dýchať, dychtiť),
dým,
dýmať (nadýmať, rozdýmať iter. od dmúť sa),
dyňa,
v príslovkách: kedy, vtedy, oňahdy, všahdy, vo spojke: tedy.

Po *l*:

lyhať (zlyhala puška),
lyko,
lysý (lysina),
lýtko,
lyžica,
blýskať sa, blyšťať sa,
mlyn,
plytký,
polynka,
slycha (slych, slýchať),
vplyv (vplývať).

Po *m*:

my (nem. wir, maď. mi),
mykať (zámyk, pomykov),
mýliť sa (mýlka, omyl),
myseľ (myšlienka, myseľ, smysel, úmysel, priemysel),
myš,
myť (mydlo, pomyje),
mýto (mýtovnica),
čmýriť — hmýriť sa,
hmyz,
šmýkať sa (šmyknúť sa).

Po *p*:

pýcha (pyšný),
pýr (zapýriť sa),
pysk (pyskatý),
pýtať (spýtať sa, prepytovať),
pyteľ,
kopyto,
kopytce (kopyce, kopycia).

Po *r*:

ryba,
rýdzi,
rýchly,
rychtár,
ryk (ryčať, obrykovať sa na koho),
rým (vo verši),
rynok (ryng),
rýpať (rypák),
rysý (ryšavý, Rysuľa),
ryť (rylo),
rytier,
ryža,
bryndza,
brýzgať (bryzgnúť),
hrýzť,
kryť(ukryť,prikrývka,skrýša),
prýštiť sa,
trýzniť,
koryto,
strýc (stryná),
staryga,
tovaryš.

Po *s*:

sychravý,
sýkať (syčať),
sýkorka
syn,
syr (syrovátka = srvátka),
sypať (nasypať, násyp, sýpka, osýpky, sypanice, sypký),
syseľ,
sýty (nasýtiť, do sýta).

Po *t*:

ty, (tykať),
týkať sa (týčka, styk, potyk),
tylo,
tyť (= tučnieť),
týždeň,
motýľ,
motyka,
styd (stydieť sa, stydnúť),
štyri,
svätyňa,
ostýchať sa.

Po *v*:

vy (vykať),
vy-, jako predpona slovies píše sa vždy s *y*, znamenajúc to, čo nem. aus, heraus, mad. ki-, na pr.: vydať, vyhnať atď.
výheň,
vysoký (vyšší, vyšina, povýšiť),
výskať,
vyť (zavýjať, pes zavýja, povyk),
zvyk.

Po *z*:

na-zývať, (po-zývať, vy-zývať, pre-zývať).
jazyk,

Daktoré korene (kmene) vo výslovnosti celkom alebo aspoň veľmi sa podobajú jedno-druhým a len pravopisom nadobúdajú určitého významu. Také sú:

s *y*:	s *i*:
byť (sein, lenni)	biť (schlagen, verni)
nábytok (Möbel, bútor)	nábitok (Ladung des Gewehres; töltény)
bydlo (Wohnung, lakás)	bidlo (Stange, rúd)
lyhať (= luhať, lügen, hazudni)	líhať (sich niederlegen, lefeküdni)
my (wir, mi)	mi (mir, nekem)
obecní (gemeinde-, községi)	obecný (gemein, köz, közönséges)

pysk (= ústa Lippe, ajk)	pisk (Pfiff, fütty)
spytovať sa, (fragen, kérdezni)	pitvať (seziren, boncolni)
zpytovať (forschen, kutatni)	
obrýknuť (od ryk, ryčať)	obkríknuť (od krik, kričať)
ryť (graben, ásni)	riť (Arsch, seg)
rým (vo verši)	Rím (mesto)
skrýša (od skryť, Versteck, rejthely),	skriňa (Kasten, szekrény)
trýznič (peinigen, gyötörni)	trizna (Begräbnisfest, halotti tor)
syn (Sohn, fiu)	siný (schwarzblau, sötét kék)
sypať (schütten, tölteni)	sipeť (zischen, sziszegni)
syr (Käs, sajt)	sirý, osirelý (verwaiset, elárvult)
sýty (satt, jóllakott)	sito (Sieb, szita)
ty (Du, te)	ti (Dir, neked)
výr (meno istých sôv)	vír (Wirbel, örvény)
vysoký (hoch, magas)	viseť (hangen, függni)
vyť, zavýjať (heulen, vonítani)	viť (flechten, fonni)
(na)zývať (nennen, nevezni)	zívať (gähnen, ásítani)
(pre)zývať (Spitznamen geben, gúnyneveket adni)	

V smysle toho, čo je rečeno na str. 80. a nasl., nemá sa písať „y“ v týchto kmeňoch:

kor*i*sť,	obída (obídeť),
l*i*gotať sa,	os*i*ka,
l*i*snúť sa,	skr*i*ňa,
p*i*rť,	str*i*ga,
p*i*tvať,	osob*i*tý (osob*i*tný),
s*i*peť,	podv*i*ky
br*i*diť sa,	št*y*ri
kr*i*dlo,	var*i*to.

2. Hláska „y“ píše sa ešte aj v iných, hlavne cudzích kmeňoch, ktoré v obecnej mluve z riedka prichodia. Takéto kmene obsažené sú v Pravopisnom ukazovateli.

3. V skloňovaní podstatných píše sa „y“:

a) Na otázku „*s ktorými alebo ktorými?*“ odpovedáme množným inštrumentálom. Podstatné mená mužského a stredného rodu, jako chlap, dub, slovo, semä (semen-), kurča (kurčat) atď. dostávajú v takomto prípade príponu -y, na pr. s tými chlap*y*, s tými dub*y*, tými slov*y*, s tými semen*y*, s tými kurčat*y* atď. (Samo sebou rozumie sa, že možno užiť aj mn. inštrumentálov bez -*y*, teda takýchto: s tými chlap*mi*, s tými dub*mi*, tými slov*mi*, s tými semen*mi*, s tými kurčat*mi* atď.)

b) Na otázku „*ktoré tam boly alebo ktoré ste videli?*“ odpovedáme množným nominatívom a akkusatívom. Neosobné mená mužského a všetky ženského rodu jako dub, strom dom, zvon, žena, stodola, straka, fajka atď., dostávajú v takomto prípade príponu *y*, na pr.: Boly tam tie duby, stromy, domy, zvony, ženy, stodoly, straky, fajky atď. alebo: Videli sme tam tie duby, stromy, domy, zvony, ženy, stodoly, straky, fajky, atď.

Takéto slová -y dostávajú aj vo vokatíve, t. j. pri oslovení, na pr.: Počujte vy žen*y*, straky atď. Alebo v bájkach, básňach a povestiach, v ktorých aj k neživotným veciam prihovárame sa: Počujte vy strom*y*, dub*y*, dom*y*, zvon*y*, stodol*y*, fajk*y*, atď.

c) Na otázku „*Od koho, od čoho?*“ odpovedáme jednotným genitívom. Ženského rodu mená (ovšem tvrdého kmeňa, dľa *ryba)*, jako žena, straka, stodola, fajka, atď., dostávajú v takom prípade príponu -y. Príklady: Od žen*y*, od strak*y*, od stodol*y*, od fajk*y*, atď.

Poznámka 1. V kmeňoch ženského rodu, jaké sú: cirkev, krv, obrv, obuv, krm, tvár, jar, mater, hus, Rus (= država), reťaz

pôvodne mäkké boly koncové spoluhlásky a preto v celom skloňovaní svojom nedostávajú prípon ypsilonových. Píš tedy uvedené slová vždy bez „y“ v akomkoľvek páde by stály, sing. datívy: cirkvi, krvi, obrvi, obuvi, krmi, tvári, jari, materi, husi, Rusi, reťazi alebo sing. genitívy: reťazi, Rusi, husi, materi, jari, atď.

Poznámka 2. Nemá sa písať „y“ v nasledujúcich slovách: za mladi, vari, veľmi, vnútri.

4. V skloňovaní prídavných, námestiek a číslovieк píše sa „y“:

Prídavné mená, ovšem tvrdého kmeňa, z pravidla zachovávajú svoje nominatívné „y“ v celom skloňovaní. Píšeme totiž: to je dobrý, hodný človek, vypil za dobrý, hodný pohár, šiel dobrým, hodným krokom, je ta dobrých, hodných päť hodín, daj tým dobrým, hodným chlapcom chleba, chodil v dobrých, hodných čižmách, bavil sa s dobrými, hodnými ľuďmi. Práve tak skloňujú sa prídavné mená privlastňovacie, daktoré číslovky a námestka *ten (tá) to*.

Pre obľahčenie vyslovujem tedy takéto súhrnné pravidlo:

Z pravidla „y“ majú v celom skloňovaní:

prídavné mená tvrdého kmeňa jako: dobrý, hodný, krásny, pekný, hlavný, národný, pozdný, zvláštny, spodný[1] atď. atď.;

prídavné mená užívané za podstatné jako: služný, hájny, hostinský, zlatý atď.;

[1] Príponou *-ný* zakončujem z pravidla všetky prídavné mená nehľadiac na to, či pochodia od podstatných mien a či od prísloviek. Píšem tedy nielen: národný, hlavný, ročný atď., ale aj pozdný, zvláštny, spodný atď. Ako mi je známo, tohoto pravidla po prvé počal sa pridržovať A. Pietor a niet podstatnej príčiny vrátiť sa ku pravidlám grammatikárov. V názve „Národnie Noviny“, nakoľko mi známo, trpí sa *ie* m. *é* z príčin nie pravopisných, ale zo zvláštnych ohľadov. Ináče i vo spomenutom časopise z pravidla užíva sa národný a nie národní.

prídavné mená, užívané za priezviská alebo prímená: Jesenský, Vajanský, Lehotský, Nosický atď.;

prídavné mená privlastňovacie jako: otcov, synov, matkin, dcérin atď.;

príčastia trpné min. času jako: robený, strovený, hodený, podaný, odťatý, natiahnutý atďatď.

poriadkové čísla: prvý, druhý, štvrtý, piaty, desiaty, sedemdesiaty, stý atď. atď.;

číslovka *jedon* (-a), *jedno* a konečne:

ten, (tá), *to*.

Výnimkou zpod tohoto pravidla je množný nom. a vok. pri osobách. V týchto pádoch píšeme totiž *i*: tí dobrí otcovi a matkini priatelia; jedni prišli, druhí odišli; desiati poddaní hodení boli do rieky atď. atď.

Poznámka. Dla prídavných mien skloňujú sa len poriadkové čísla: prvý, druhý, štvrtý, desiaty atď.; naproti tomu základné čísla od päť hore skloňujú sa bez *y* takto: päť-šesť, piatich-šiestich, piatim-šiestim, piatimi-šiestimi atď. Poriadkové čísla sú prídavnými menami svojou formou i svojou akosťou, čím ľahko sa dajú rozoznať od základných, ktoré sú i formou i akosťou podstatnými menami. Príklady pre čísla poriadkové: „žijeme v deväťdesiatych rokoch" = v rokoch 1890., 91, 92, 93. atď. až 99., jedným slovom žijeme v desaťročí 1890—1899. Príklad pre čísla základné: „nebojí sa štiridsiatich ľudí" = 40 ľudí; „došiel s deväťdesiatimi chlapmi" = s 90-imi chlapmi. Ešte príklad: zomrel v päťdesiatych rokoch (v dobe od 50—59 počítaného letopočtu) a zomrel v päťdesiatich rokoch (keď mal 50 rokov); človek silný je v tridsiatych rokoch (v dobe od 30.—39. roku) a silný je v tridsiatich rokoch (keď má 30 rokov). Základné čísla päť, šesť, sedem, desať atď. (v skloňovaní ktorých nepíše sa „y") aj tým sa rozoznávajú, že zväčša obstoja v obecnej mluve aj nesklonené, môžem povedať na pr. aj: zabil piatich, šiestich, desiatich ľudí aj: zabil päť, šesť, desať ľudí.

5. V časovaní slovies píše sa „y":

V množnom počte činného príčastia minulého prípona „*i*" náleží osobám mužského rodu: chlapi boli prišli, jedli,

pili, rúbali, kosili atď., naproti tomu prípona „y“ osobám ženského a stredného rodu jako aj mužským menám neživotným: ženy alebo deti boly prišly, jedly, pily, praly, hovorily atď.; stromy rástly, pučily, kvitly atď.

Kde sa píše „ä“.

Písmeno *ä* píšeme jedine po spoluhláskach *b, m, p, v*; po iných nikdy. Po spomenutých spoluhláskach píšeme *ä* v nasledujúcich prípadoch:

1. V týchto koreňoch alebo od nich odvodených kmeňoch:

Po *m*:

mädlit, mäkký, mäso, smäd, zmätok, (pomätený, mätežník), pamäť (pamätať, pamätlivý), najmä.

Po *p*:

päť (pätero), päta (opätok), päst (zápästky), opäť (vzpäť, nazpäť), pripäť (zapäť, zapätý).

Po *v*:

väčší (väčšmi), vädnúť (zvädlý), väzy (položiť na väzy), väzba (záväz, väzenie, uväznit, odväzovať atď.), deväť, hovädo (hovädzí), svätý (svätosť, posvätný, svätiť atď.), rukoväť.

2. V slovotvornej prípone ęt (=ät): žriebäťa, žriebäťu, žriebäťom, žriebäcí, v nom. žriebä. Touto príponou nepravidelne odvedené sú aj: rybäcí, voloväcí.

3. V slovotvornej prípone mę (= mä): semä, plemä, vemä, ramä, bremä, písmä, temä, znamä. Takéto slová vo svojich rozšírených kmeňoch utrácajú hlásku *ä*. Piš tedy: semeňa, semeňu (semeno-semena-semenu), plemeňa, plemeňu (plemeno-plemena-plemenu) atď. — Chybne písalo by sa tedy: semänisko m. semenisko; plemäno, vemäno, ramäno m. plemeno, vemeno, rameno atď.

4. V 3. osobe prítomného času ukazovacieho daktorí príponu *ia* skracujú v *ä* píšuc m. lúp*ia*, vstúp*ia*, kúp*ia* atď. lúp*ä*, vstúp*ä*, kúp*ä*, čo je síce správné, ale odporúča sa radšej podržovať dvojhlásku *ia*; v tých prípadoch piš tedy: oni lúp*ia*, vstúp*ia*, kúp*ia* a podobne.

5. V prípone prítomného prechodníka dvojhlásku *ia (iac)* tiež sa skracúva následkom predchádzajúcej dlhéj slabiky v *äc* (ę = nt), na pr. lúpäc, kúpäc, vstúpäc, trápäc atď. Ale kladme radšej i v takomto prípade *ia* a píšme: lúp*iac*, kúp*iac*, vstúp*iac*, trápiac; podobne: lúp*iaci*, kúp*iaci* atď. Srovn. str. 133.

Poznámka. Nemá sa písať „ä" v nasledujúcich slovách: med*ve*ža, teb*a*, seb*a*, prim*at*, krom*e*, spomenúť; v rozprávať, stavať, skrápať, krívať a pod.; v stupaj, kropaj a pod.; v Riman, zeman, Detvan, Šalkovan a pod.

Kde sa píšu mäkké ď, ť, ň, ľ.

Pred *e*, *i*, *ia*, *ie*, *iu* mäkké ď, ť, ň, ľ neoznačujeme mäkčeňom. Píšeme tedy: telo, tehla, divý, dívať sa, diabol, požehnania, dieťa, niesol, pohodliu, noseniu atď. a čítame: ťelo, ťehla, ďivý, ďivať sa, ďiabol, požehnaňia, ďieťa, ňiesol, pohodľiu, noseňiu. Inokedy mäkké ď, ť, ň, ľ vždy označuj obmäkčovacím znakom. Poneváč v obecnej výslovnosti nie vždy počuť uvedené mäkké spoluhlásky tam, kde vyžaduje ich etymologia, písatelia opierajúci sa o výslovu ne-

vedia klásť rečené spoluhlásky na pravom mieste. Z tej príčiny tu podávajú sa pre nich najpotrebnejšie pravidlá v smysle zásad v I. časti rozložených:

Mäkké ď, ť, ň, ľ píšeme v nasledujúcich hlavnejších prípadoch:

1. V nasledujúcich častejšie prichodiacich slovách:

ďaleký	aspoň
dosaváď	Viedeň
kmeť	

ľad	kľuka
ľadník	kľuvať sa
ľadvie	mľaskať
ľahký (zľahčiť)	pľasknúť
ľahnúť	pľúca
ľakať	pľuhavý
ľan	pľušť
ľavý	pľuť
ľúbiť (ľúbezný)	pľuzgier
ľud (ľudský, vľúdny)	sľub
ľúty (ľutovať)	škľabiť sa
blabotať	tľapkať
blačať	tľaskať
blady	žľab
čľapotať	žľaza
čľupnúť	beľmo
ďľa (vedľa)	poľovať (poľovník)
hľa (hľadeť)	toľký
hľuza	cintľavý
kľačať	dengľavý
kľavý	chudorľavý
kľúč	kriklún (kriklavý)
kľud (kľudiť)	križľovatý

prhľava	kašeľ
pichľavý	košeľa
smradľavý	kúdeľ
žihľava	maštaľ
mrmľať	myseľ
bôľ	motýľ
cieľ	nedeľa
diaľ (diaľka)	roľa
kráľ	píšťaľ (píšťaľa)
soľ	syseľ
žiaľ	veľa (veľký)
guľa	vyvrheľ
chvíľa	vôľa (voľný, nevoľa)
jedľa	vatráľ.

Viac kmeňov uvedie sa v Ukazovateli. (O mäkkom *ľ* vidz aj na str. 113—115).

Nemá sa obmäkčovať v nasledujúcich prípadoch: med*veď*, bubo*n*, bocia*n*, blázo*n*, do korá*n* (č.), dohá*n*, popo*l*, žive*l*, zápo*l*a.

Náležite treba rozoznávať tieto slova:

s mäkkým *ľ*:	s tvrdým *l*:
*ľ*ad (Eis, jég)	*l*ad (Harmonie, összhang)
*ľ*ahodny (gering, kicsinyes)	*l*ahodný (angenehm, kellemes)
*ľ*ak (Schrecken, ijedség)	*l*ak (Lack, fénymáz)
*ľ*an (Flachs, len)	*l*aň (Hirschkuh, szarvastehén)
*ľ*avica (linke Hand, Seite, bal kéz, oldal)	*l*avica (Bank, pad)
*ľ*úbiť (lieben, szeretni)	*l*ubiť (wölben, boltozni)
p*ľ*uť (spucken, köpni)	p*l*uť (schwimmen, úszni)
ro*ľ*a (Acker, szántóföld)	ro*ll*a (Rolle, szerep)
uho*ľ* (Kohle, szén)	uho*l* (Winkel, szeglet)
hru*ď* (Brust, mell)	hru*d*a (Scholle, rög).

Podobne rozoznávať treba slová tvorené od podstatného mena *myseľ*: dobromyseľný, zlomyseľný, ľahkomyseľný atď. a tvorené od slovesa *myslieť*: priemysel, úmysel, zámysel, smysel, úmyselný, dvojsmyselný (Vidz str. 90.), atď. od premyslieť, umyslieť, zamyslieť, smyslieť, umyslieť, dvojí a smysel.

2. V prípone *teľ* vždy je *ľ* mäkké: uči-teľ, vodi-teľ, muči-teľ, hosti-teľ atď.

3. V priponách *-ňa* (-eň), *-ovňa* (-oveň), *-árňa* (-áreň), *-izňa* (-izeň), ktorými tvoria sa mená ženského rodu, písať treba mäkké *ň*: stajňa (stajeň), knihovňa (knihoveň), snemovňa (snemoveň), pekárňa (pekáreň), drevárňa (dreváreň), ustanovizňa (ustanovizeň), bielizňa (bielizeň), dedovizňa (dedovizeň) atď.

4. V prípone *-eň*, ktorou tvoríme podstatné mená mužského rodu, správné je mäkké *ň*: sťažeň, osteň, prsteň atď. V takýchto posledne uvedených a podobných slovách *ň* nepozbudne mäkkosti ani v skloňovaní, píš tedy: sťažňa, sťažňu, sťažňom, ostňa, ostňu, ostňom, prsteňa, prsteňu, prsteňom, atď.

5. Pri ďalšom tvorení slova kmeňové *ď*, *ť*, *ň*, *ľ* podržuje svoju mäkkosť pred príponami. Píš tedy: žťďka, lôďka, hŕsťka, jablôňka, remieňka, prstieňčok, košieľka, postieľka, nedieľka, viedeňský, radvaňský, baňský, loďník, dážďnik, nedeľný, diaľny atď. atď. Mäkkosť utráca *ť* a *ň* pred príponou -ný: radostný, žalostný, povestný, denný, kamenný, jasenný atď. z radosť, žalosť, povesť, deň, kameň, jaseň.

6. Pri tvorení nedokonaných slovies od dokonaných kneňové *ľ*, *ň* obmäkčuje sa:

strelíť — strieľať
delíť — udieľať

ďalej:

rozmyslieť — rozmyšľovať
povoliť — povoľovať

podpáliť — podpaľovať
honiť — uháňať
skloniť — ukláňať
roniť — ráňať.

V tom prípade *ď*, *ť* prechodia v *dz*, *c*:

nahradiť — nahrádzať
odpúdiť — odpúdzať
hodiť — hádzať
utratiť — utrácať
podplatiť — podplácať
ukrátiť — ukrácať.

7. V rozkazovacom spôsobe vždy mäkčíme: nemýľ, nemýľte, nemýľme, zapáľ, zapáľte, zapáľme, naval, navaľte, navaľme, vyroň, vyroňte, vyroňme, nakloň, nakloňte, nakloňme, nahraď, nahraďte, nahraďme, vyhoď, vyhoďte, vyhoďme, odveď, odveďte, odveďme, podplať, podplaťte, podplaťme, ukráť, ukráťte, ukráťme atď.

V takýchto prípadoch v niektorých slovách *ď* a *ť* prestrojuje sa aj v *dz* a *c*: vidz, vidzte, vidzme, jedz, jedzte, jedzme, rapoc, rapocte, rapocme atď. Pravopisne dobre je aj takto písať.

Pri obmäkčovaní treba je ešte vedieť to, čo nasleduje:

V slovách, tvorených príponou *-ba*, neobmäkčujeme pred touto príponou *d*, *t*, *n*, *l*. Píš tedy hudba, súdba, modlitba, siatba, hanba, honba, ženba, volba, strelba [1] atď.

[1] Na str. 91. tohoto spisu sľúbil som síce, že budem mať v tejto veci zreteľ k tomu, čo javí sa skutkom v terajšom pravopise. Predsa však odstrašený súc výnimkami, bez ktorých nebolo by bývalo možno pravidla postaviť, odhodlal som sa za jednotné pravidlo a to za pravidlo, ktoré nehovie etymologii, ale prúdu pravopisnému, jaký prišlo mi zistiť z posberaných príkladov.

V slovách: hu*d*ec, mla*ť*ec, hos*ť*ec, hosti*n*ec, bara*n*ec, stre*l*ec a iných podobne tvorených, vyslovuje sa kursívou tlačené *d*, *t*, *n*, *l* mäkko ale táto mäkkosť prestane vo skloňovaní, keď po nich vypadne *e*. Vyslovuj a piš tedy: hu*d*ca, mla*ť*ca, hos*ť*ca, hosti*n*ca, bara*n*ca, stre*l*ca, hu*d*covi, mla*ť*covi, stre*l*covi atď.

Nesprávne obmäkčujú sa na konci podstatné mená, tvorené od slovies, ako: úde*l*, výstre*l*, rozdie*l*, priemyse*l*, úče*l*, úče*ť*, poče*ť* atď., čo jasne vysvitá zo slov analogicky tvorených, majúcich na konci *d* a *n*: rozcho*d*, vých*o**d*, výho*n*, výro*n*. Samo sebou rozumie sa, že príslušná hláska mäkkou nestane sa ani pri ďalšom tvorení. Piš tedy: zápa*l*ka, úde*l*ok, útu*l*ok, útu*ľ*ňa, úchy*l*ka od zápal, údel, útul, úchyl ako: odho*d*ok úhr*n*ok atď. z odhod, úhrn.

V slove desať a v složeninách dvadsať, tridsať, štyridsať, je posledná hláska mäkká; naproti tomu tvrdá je v složeninách: päťdesia*t*, šesťdesia*t*, sedemdesia*t*, osemdesia*t* a deväťdesia*t*.

O príponách -ský, -stvo.

Keď tvoríme slová príponami -ský, -stvo, (-stvie), z pravidla nezmenené vypíšeme hlásky kmeňa i prípony. Na pr. pastie*r*-sky, hor*á**r*-stvo, ze*m*-ský, otči*m*-stvo.

Pôvodné hlásky kmeňa i prípony v písme zachovávame aj vtedy, keď by sa ony buď o sebe buď splynuté inakšie vyslovovaly. Píšeme tedy: ba*b*ský, ba*b*stvo, ra*b*ský, ra*b*stvo ačpráve vyslovujeme ba*p*ský, ba*p*stvo, ra*p*ský, ra*p*stvo, (Vidz o jasných a temných spoluhláskach na str. 140); píšeme: leho*ť*-ský, hroch*o**ť*'-ský, prievi*dz*-sky, priecho*d*-ský, hortobá*ď*'-sky atď., ačpráve vyslovujeme: lehocký, hrochocký, prievický, priechocký, hortobácky.

Sú však aj daktoré odchýlky od pravidla. Aby sme ich náležite poznali, prehovoríme vôbec o sykavkových skopeninách *čs*, *cs*, *šs*, *ss*, *žs*, *zs*.

I. Slová, ktorých kmeň vychodí pôvodne na *č*, píšu sa etymologicky: hasičský, haličský, levočský, pytačstvo, nosičstvo. Naproti tomu tie, v ktorých kmeňové *č* vzniklo z *c* alebo z *k* vždy píšeme podľa výslovnosti: bystrický, chlapectvo, nemectvo atď. m. bystričský, chlapečstvo, nemečstvo z kmeňov Bystric-a, chlapec, Nemec a z náležitej prípony; ďalšie príklady: turecký, ráztocký, zbojníctvo atď. m. turečský, ráztočský, zbojníčstvo z kmeňov: Turek, Ráztoka, zbojník.

II. Slová, ktorých kmeň vychodí pôvodne na *š*, píšu sa etymologicky, na pr.: rákošský, pajtášstvo, almášsky atď. z kmeňov: Rákoš, pajtáš, Almáš. Naproti tomu slová, v ktorých kmeňové *š* vzniklo zo *s* alebo z *ch* z pravidla píšu sa síce tiež etymologicky, jako: sasský, elsasský, mamľasstvo, tisský, mníšsky, macošský atď. z kmeňov: Sas, Elsas, mamľas, Tisa, mních, macocha, ale s výnimkou nasledujúcich slov: ruský, valaský, hajdúsky. Tieto posledné tri slová výnimočne píšu sa dľa výslovnosti m. russký, valašský, hajdúšsky.

III. Slová, ktorých kmeň vychádza pôvodne na *ž*, píšu sa etymologicky: mužský, mužstvo, cudzoložstvo atď. z kmeňov: muž, cudzoložie. Podobne vypíše sa pred príponami nielen *ž*, povstalé z *h*, ale aj kmeňové *s*. Píš tedy etymologicky: mátožský, pražský, motožstvo atď. od mátoha, Praha, motoh. Konečne píš: kňazský, kňazstvo, peňazstvo, francúzsky, vítazstvo. Takéto pravidlo zvykom vyvinulo sa v pravopise.

Poznámka. Tvoríme-li slová príponou *ský* z nemeckých kmeňov, vychodiacich na *berg*, *burg*, vypísať treba toto záslovné *g*. Píš tedy: habsburgský, württembergský, oderbergský atď. a nie: habsburský, württemberský, oderberský. V cudzích vlastných menách kmeňové *k*, *g*, *h*, *ch* vôbec nech sa nerozlišuje pred príponou *-ský*. Píš: bruck-ský, münich-ský, beregský, sümegský, atď. V takýchto prípadoch dobre je použiť spojovník aspoň keď sa v texte prvý raz uvedie to slovo.

O predložkách s, z, vz.

A) s, z, vz ako predložky.

I. Predložka *s* pojí sa s tromi pády: genitívom, akkusatívom a inštrumentálom, v každom páde meniac svoj význam.

1. Predložka *s* pojená *s genitívom* označuje: s m e r s h o r a n a d o l a v ô b e c p o h y b s p o v r š i a, nem. *herab, herunter* maď. *ról, ről.* V takomto prípade je predložka *s* protivou toho, čo značí predložka *na*. Dľa toho píš: vták sletel *so* stromu, keď sedel *na* strome; tesár spadol *so* strechy keď bol *na* streche; sišiel *s* vrchu dolu, kto bol *na* vrchu; vzal som nôž *so* stola, ktorý bol *na* stole; vzal balík *s* kasne, keď bol *na* kasni; kvapká *so* suda vlaha, ktorá usadila sa bola *naň*; sňať prsteň *s* prsta, ktorý bol *na* prste; vstal *so* zeme ten, kto stál *na* zemi; ženci idú *s* poľa, keď boli *na* poli; seno sváža sa *s* lúk, keď bolo *na* lúkach; slúžka ide *s* trávy, *s* trhu, *s* hostinky *s* modlitieb, keď bola *na* tráve, *na* trhu, *na* hostinke, *na* modlitbách; človek prišiel *s* mlatby, *s* kosby, *so* slávnosti, *s* rýb, *s* poľovačky, keď bol *na* mlatbe, *na* kosbe, *na* slávnosti, *na* rybách, *na* poľovačke.

Ďalej: Kto bol *na* Breznianskom Mýte, ide *s* Brezn. Mýta; kto bol *na* Zámčoku, ide *so* Zámčoku. Čo stalo sa *na* Balkáne, to padávame vo zpráve *s* Balkánu. Vôbec kladie sa tam predložka *s*, kde opakom zodpovedá predložke *na*. Príklady: *na* jakom stanovisku stojím, *s* takého posudzujem vec; vec posudzuj *s* tej strany, *na* ktorej je váha; oka *s* nej nespustil, ktoré *na* ňu upieral; iď mi *s* očú, poviem tomu, kto mi bol *na* očiach; ide *s* nohy *na* nohu; *so* dňa *na* deň; v noci *s* piatku *na* sobotu; *s* 15. *na* 16. mája atď.

Poznámka. Dľa tohoto pravidla a dľa etymologie mali by sme písať aj tam predložku *s* m. *z*, kde ona znamená *počiatok istej doby*, jako v týchto príkladoch: *s* počiatku, *s* poludnia, *s* rana, *s* polnoci,

s jasene, *s* jari, *s* razu atď. (Srovn.: *na* počiatku, *na* poludnie, *na* rano, *na* polnoc, *na* jaseň, *na* jar, *na* raz.) Ale zo *zvláštnych* príčin v takýchto príslovkách nateraz zachovávaj *z* a píš: *z* počiatku, *z* poludnia, *z* rana, *z* polnoci, *z* jasene, *z* jari, *z* razu atď.

2. Predložka *s* (*so*), s *akkusatívom* znamená *asi* (nem. *ungefähr*, mad. *mintegy*, *körülbelül*). Píš: Bolo nás tam *s* desať, vypil *s* liter vína, ostal dlžen *s* osem zlatých atď. Sem prináleží: kto *s* koho, ten *s* toho, *s* toľko že neprišiel.

3. Predložka *s* (*so*) s *inštrumentálom* označuje pochop slúčenosti, hromadnosti spojitosti, súhrnu, nem. *mit* mad. *-val*, *-vel*. Príklady: otec *so* synom, matka *so* slúžkou prišli, víno *s* vodou dávali, zemiaky *so* soľou jedli, suché *s* mokrým zhorí, jedno *s* druhým predá sa to, utekal aj *so* svojimi vecmi, spokojný je *so* svojím synom atď. Tomuto *s* (*so*) opakom významu často zodpovedá predložka *bez*, na pr.: otec *so* synom, matka *so* slúžkou, zemiaky *so* soľou atď. nie *bez* syna, *bez* slúžky, *bez* soli.

II. Predložka *z* pojí sa s genitívom a vyznamenáva:

1. Pochop východu vybierania, vymáhania, vývodu, nem. *aus*, mad. *-ból*, *-ből*. V takomto prípade znamená opak predložky *v*. Príklady: ide *z* domu, kto bol *v* dome; *zo* školy, kto bol *v* škole; *zo* zeme vyviera voda, ktorá nalezala sa *v* zemi; *z* rieky vytiahli hada, ktorý bol *v* rieke; vzal knihu *z* kasne, ktorá bola *v* kasni; kvapká *zo* suda, čo je *v* sude atď. Alebo: prepustili ho *zo* služby, *z* úradu, vypovedali ho *z* krajiny, vyhodili ho *zo* spoločnosti atď.

2. vydelenie z celku, z počtu: on je *zo* všetkých najhodnejší, *zo* dvoch jedon, *z* nás ani jedon, dal mi *zo* svojho majetku atď.

3. pôvod veci alebo osoby: tanier *z* hliny, pohár *zo* skla, retiazka *zo* striebra, človek *z* vysokého rodu, pochodí *z* Košíc, jeho deti pochodia *z* Čiech atď.

4. spôsob, akým sa čo deje alebo pohnútku, z ktorej

sa čo deje: *z* radosti, *zo* závisti, *z* milosti, *z* husta, *z* cela, *z* hlboka, *z* polovice, *z* púhej dobroty, *z* dobrej vôle, *zo* žartu, *zo* srdca mu je ľúto, *z* rozkazu kráľovho, *z* vyššej moci, *z* naloženia stoličného atď.

5. Sú aj daktoré slovesá, ktoré vyžadujú genitív s predložkou *z*. Takéto sú na pr. tešiť, radovať, smiať sa *z* dačoho; viniť *z* dačoho. Také sú menovite, ktoré majú význam pozbavovací, jako: olúpiť, očistiť, opleť, odrať (*z* kože; ale *sv*liecť kožu *s* človeka!), obrať, liečiť, spovedať sa a iné.

Rozdiel medzi predložkou *s* a *z* je patrný aj z týchto príkladov: prikrývka *s* vlny (prikrývka, ktorou bola vlna prikrytá) a prikrývka *z* vlny (z vlny robená); žena šla *s* trávy, keď bola *na* tráve a šla *z* trávy, keď bola *v* nej.

III. Predložka *vz* ako rozlučiteľná z pravidla neprichodí.

B) s, z, vz ako slovesné predpony.

I. Predložka *s* (*so*) ako predpona slovies mení význam slovesa vo dvojakom smere dľa toho svojho dvojakého významu, ktorý má jako rozlučiteľná predložka s genitívom a s inštrumentálom.

Máme tedy slovesá s príponou *s* (*so*) dvojakého významu:

1. Slovesá s predponou *s* (*so*), ktoré znamenajú smer s hora na dol alebo vôbec s površi a, nem. *herab*, *herunter-*, mad. *le-*. Príklady: *so*stúpil *so* schodov, kto bol na schodoch, vták *s*letel *so* stromu, *s*padnúť, *s*valiť sa *so* strechy, *s*vážať *s* poľa, *s*ráňal všetky jablká *so* stromu, veža *s*rútila sa dolu, bol *s*ronený (*s*kleslý), *so*skočiť *s* voza atď.

2. Slovesá s predponou *s* (*so*), ktoré značia pochop sbromažďovania, slučovania, spojovania, súhrnu, nem. *zu-*

sammen-, mad. *össze-*, k nim zväčša možno priložiť „spolu“. Príklady: *so*brať, *s*ložiť, *s*volať, *so*hnať, *s*miesiť, *s*niesť, *s*klásť, *s*hádzať (s polu); usniesť, usrieci, ushovoriť, *s*mluviť, *s*hodnúť sa (spolu); *s*hovárať, *s*nášať, *s*vadiť, *s*rozumeť sa s dakým atď.

Poznámka. Samo sebou rozumie sa, že slová, ktoré pošly od týchto slovies, píšu sa tiež s etymologickým *s* (*so*) m. prichodiaceho v obecnej mluve *z* (*zo*): *s*väzanie (*s* poľa), *s*ráňanie (jabĺk *so* stromu), *s*rúcanie (múrov); ďalej: *s*mluva, *s*hovor, *s*loh, *s*vada, *s*hoda atď.

II. Predložka *z* (*zo*) ako predpona slovies má perfektivovaciu moc; ňou totiž stáva sa dej slovies z nedokonaného dokonaným. Predponu túto vždy píš dľa výslovnosti, kde znie jako *z*, *zo*: piš *z*, *zo*, kde znie jako *s*, *so*: piš *s*, *so*. Príklady:

Slovesa dej nedokonaný:	Slovesa dej dokonaný:
hasiť	zhasiť
hubiť	zhubiť
robiť	zrobiť
hotoviť	zhotoviť
dokonaliť	zdokonaliť
otročiť	zotročiť
orať	zorať
utekať	zutekať
siliť	zosiliť
slabiť	zoslabiť
úžiť	zúžiť
hrbiť sa	zhrbiť sa
hrýzť	zhrýzť
lomiť	zlomiť
močiť	zmočiť
mýliť	zmýliť
odpovedať	zodpovedať

obecnet	zobecnet
opakovat	zopakovat
organisovat	zorganisovat
hriat	zohriat
vriet	zovriet
mriet	zomriet
horet	zhoret
hnit	zhnit
sinet	zosinat
bľadnúť	zbľadnúť
silnet	zosilnet
šedivet	zošedivet
modret	zmodret
staret sa	zostaret sa
belet	zbelet
dražet	zdražet atď. atď.

Poneváč predpona *z zo* pred temnými spoluhláskami tak znie jako *s so* m. prvých píšme posledne spomenuté tvary. Píšme tedy:

černiet	*sč*erniet
čliapkat	*sč*liapkat
čarit	*sč*arit
šedivet	*šš*edivet
sinet	*ss*inet
pôsobit	*sp*ôsobit (spôsob)
peňažit	*sp*eňažit
kryt	*sk*ryt
krátit	*sk*rátit
krčit	*sk*rčit
plnit	*spl*nit
párit	*sp*árit
kropit	*sk*ropit
krivit	*sk*rivit

krotiť	skrotiť
pustnúť	spustnúť
tíšiť	stíšiť
pyšnieť	spyšnieť
chrúmať	schrúmať
praviť	spraviť
tučnieť	stučnieť
kamenieť	skamenieť atď. atď.

Samo sebou rozumie sa, že i vtedy dľa výslovnosti píšeme, keď daktoré dokonané sloveso, zachovajúc predložku, význam svoj opäť zmenilo v nedokonaný. Píšme tedy od skrátiť, skropiť, splniť atď.: skrácať, skrápať, spĺňať a podobne.

III. Predložka *vz* ako predpona slovies naznačuje pohyb alebo činnosť s dola na hor; inokedy má len perfektívovaciu moc ako predpona *s* (*zo*). V prvom prípade z pravidla píše sa etymologicky, v druhom dľa výslovnosti práve tak ako predpona *s* (*zo*).

1. Z pravidla etymologicky píšeme predponu *vz* všade tam, kde ona *jasne naznačuje pohyb alebo činnosť s dola na hor.* Dľa terajšieho rozvoju pravopisného predponu *vz* píšeme v týchto častejšie prichodiacich slovesách:

vzbudiť	vzkázať
vzbujnieť	vzkypieť
vzbúriť	vzkriesiť
vzdať sa	vzletieť (vzlet)
vzdelať sa	vzmáhať sa
vzdychnúť	vzmužiť sa
vzdialiť sa	vzňať sa
vzduť	vznášať sa
vzhliadnuť (na dakoho)	vznietiť
vzchytiť sa	vzniknuť
vzchopiť sa	vzplanúť
vziať	vzpriamiť sa

vzpružiť sa	vztiahnuť ruku (na dakoho; vzťah na dačo).
vzrásť (vzrast)	
vztýčiť	

Predpona *vz* dľa výslovnosti píše sa teraz asi v nasledujúcich slovesách:

zdráhať sa	m. *vz*dráhať sa
zdvihnúť	m. *vz*dvihnúť
zjačať	m. *vz*jačať
ziskriť sa	m. *vz*iskriť sa
zmieniť sa	m. *vz*mieniť sa
zopiať sa	m. *vz*opiať sa
zoprieť sa	m. *vz*oprieť sa
vstať	m. *vz*stať
skričať	m. *vz*kričať
spamätať sa	m. *vz*pamätať
splašiť	m. *vz*plašiť
spierať sa	m. *vz*pierať sa
spomínať	m. *vz*pomínať
spoliehať sa	m. *vz*poliehať sa
spracovať	m. *vz*pracovať a v iných.

2. Dľa výslovnosti píšeme predponu *vz* vždycky, keď jasno nenaznačuje pohyb alebo činnosť s dola na hor.

Spoločné poznámky o predponách s, z, vz.

Pre jasnosť a priehľadnosť zopätúvajú a doplňujú sa pravidlá o predponách s, z, vz nasledujúcim spôsobom:

Etymologicky píšeme:

1. Predponu *s* vždy bez ohľadu na to, či sa ona vyslovuje jako *s* či jako *z*. Ona pri slovese naznačuje:

a) smer s hora na dol alebo vôbec s površia, nem. herab-, herunter, mať. le-;

b) pochop shromažďovania, slučovania, spojovania, súhrnu, nem. zusammen-, mad. össze-.

2. Predponu *vz*, keď ona značí pohyb alebo činnosť s dola na hor, až na niektoré výnimky, píšeme etymologicky, bez ohľadu na to, či sa ona vyslovuje jako púhé *z* alebo jako púhé *s*.

Foneticky píšeme:

Predponu *s*, ktorá perfiktivuje slovesá, a predponu *vz*, keď nenaznačuje pohyb alebo činnosť s dola na hor, z pravidla piš dľa výslovnosti. Piš: *s*prevracať, *s*preneveriť, *s*potrebovať, *s*pievať *s*prevádzať, *z*nenávidieť, *z*nectiť, *z*nečistiť atď. atď.

Výnimky: V protive s výslovou rozvoj pravopisný káže písať:

*z*kaziť (m. *s*kaziť; zkaza),
*z*tratiť (m. *s*tratiť; ztrata),
*z*kúšať (m. *s*kúšať, prüfen, vizsgálni);

ďalej:

*s*blížiť sa (m. *z*blížiť sa),
*s*oznať niečo (m. *z*oznať niečo),
*s*hovieť (m. *z*hovieť; shovievavý),
*s*ľutovať sa,
*s*merať (m. *z*merať; smer, smerovať),
*s*mysleť (m. *z*mysleť; smysel, smýšľať),
*s*veriť komu čo,
*s*vodiť (m. *z*vodiť; svodca, svádzať),
*s*riadiť (m. *z*riadiť).

Prijavše zásadu fonetického písania u predpony *z* a čiastočne u *vz*, dľa výslovnosti máme písať tieto predpony aj vtedy, keby sa v jednom a tom samom slove, hlásko-

slovne zmenenom, dvojako vyslovovaly, nakoľko tým nepovstáva dvojmysel. Píš tedy: *z*osinet, *z*ošedivet, *z*ošalet, *z*opierať sa, *z*otmiť sa a zároveň aj: *s*sinet, *s*šedivet, *s*šalet, *s*pierať sa, *s*tmiť sa atď.

Niektoré rovnako vyslovované slová jedine pravopisom rozlišujú svoj význam. Takéto sú:

*z*beh (Flüchtling, szökevény)	*s*beh (Zusammenlauf, összefutás),
*z*bíjať (rauben, rabolni)	*s*bíjať (zusammenschlagen, összetörni),
*z*nášať (krivdy, útržky)	*s*nášať (sa s dakým; dačo do hromady alebo *s* hora na dol),
*z*rezať (sečku, dej dokonaný)	*s*rezať (prútik so stromu, otlak *s* nohy),
*z*riecť sa (dačoho)	*s*riecť sa (*s* dakým o dačo),
*z*pytovať (forschen, kutatni)	*s*pytovať sa (fragen, kérdezni),
*z*práva (Nachricht, jelentés)	*s*práva (Verwaltung, igazgatás),
*z*úžiť (verengen, megszűkíteni)	*s*úžiť (plagen, gyötörni),
*vz*rastať (žito *vz*rastá, človek *vz*rastá)	*s*rastať (rana *s*rastá, stromky spolu *s*rástly),
*vz*tiahnuť (ruku na koho)	*s*tiahnuť (opasok),
*vz*pínať sa (kôň sa *vz*pína)	*s*pínať sa (spina sa, aby bola tenká).

Poznámka. Významom líšia sa aj slovesá: *vz*chodiť-*vz*ísť (slnko, žito vzchodí, vzíde) a *s*chodiť-*s*ísť sa (spolu) a toto nemali by sme s očú spúšťať aspoň v knihách literárne cenných. Dla terajšieho zvyku píše sa v prvom prípade dla výslovnosti: *s*chodiť, *z*ísť žito *s*chodí, *z*íde.

Poznámky o daktorých kmeňoch.

Jest dakoľko slov, o ktorých nedalo sa prehovoriť v doterajších hlavách. Všetky tieto zahrnieme v jedinú osobitnú hlavu. O daktorých kmeňoch (a slovách vôbec) poznamenáva sa ešte:

I. Etymologicky píšu sa tieto slová:

azda (m. ažda)
bez (m. brez)
bozk, bozkať (nie: bosk, boskať, a ni nie: boškať!)
ctnosť (m. cnosť)
krk (m. grg)
kto (m. gdo a kdo)
lastovička (m. vlastovička)
mäsopust (m. mäsopôst)
mestský (m. meský)
moditba (m. modlidba)
návštevenka (m. navštívenka)
odvtedy (m. odtedy)
pomsta (m. pomstva)
pošta (m. počta)
predsa (m. preca, predca)
preddom preddomie (m. predom, predomie)
prez (m. pres)
schovať = popratať (m. skovať)
svatba (m. svadba)
týždeň, týždňa, týždňom atď. (nie: týdeň, týdňa, týdňom atď.)
učilište (m. učelište)
väčšmi (m. vätšmi, väčmi)
vezmem, vezmeš atď. (m. veznem, vezneš)
vzácny (m. vzáctny)
za času (m. za včasu)
zväčša (m. zvätša)
zvlášte (m. vzlášte, zlášte)
železo (m. zelezo)
žltnúť (m. žlknúť)
žmúriť (m. džmúriť).

Piš: jedonás*ť*, dvanás*ť*, trinás*ť* atď. a nie: jedonác*ť*, dvanác*ť*, trinác*ť*. Píš ďalej: dva*ds*at, tri*ds*at, štyri*ds*at a nie: dva*c*at, tri*c*at, štyri*c*at ani nie: dva*dc*at, tri*dc*at, štyri*dc*at. Piš konečne: päťdesiat, šesťdesiat, deväťdesiat a nie: pädesiat, šesdesiat, devädesiat!

II. Dľa výslovnosti piš tieto slová: *hmla* (m. mlha, mhla); — *skviet* sa, *skvelý* (m. stkvieť sa, stkvelý); *skvostný* (m. stkvostný); *ponevác* (m. ponevádž).

III. Dvojité *nn* je len vtedy správné, keď povstalo pripojením prípony *-ný* ku kmeňu vychodiacemu na *n*. Správné je na pr. v slovách: kame*nn*ý, plame*nn*ý, vápe*nn*ý od kameň, plameň, vápno; ale nesmie sa písať dvojité *nn* v týchto slovách: drevený, izbený, kožený, medený, olovený, plstený, sklený, slamený, srstený, lebo kmeň nevychodí na *n*: drevo, izba, koža atď. — V slove: zá*kon*ný píše sa zdvojené *nn*, ale v slove: zá*kon*itý len jedno *n*. Píš pl. gen. panien a nie: pa*nn*ien, píš: pa*n*enský a nie: pa*nn*enský.

IV. Nepíš skopeninu *sč* alebe *šč* za *št*, nepíš tedy: *sč*astie, e*šč*e, *šč*ekať, *šč*ebotať, *šč*edrý atď. m. pravých: *šť*astie, e*šte*, *št*ekať, *št*ebotať, *št*edrý. — Nepíš české formy: odpuštenie, krštenie, zkúšenosť, zkušený, ztracený, zarmúcený, osvícený, unešený a pod., ale našské: odpustenie, krstenie, zkúsenosť zkúsený, ztra*t*ený, zarmú*t*ený, osvie*t*ený, une*s*ený.

V. Upotrebuj príponu *-teľný* m. *-tedlný* a *-tedelný*. Píš tedy: viditeľný, premožiteľný, zreteľný atď. m. viditedlný, premožitedlný, zretedlný, viditedelný, zretedelný, premožitedelný.

VI. Píš: zamestnať a nie zamest*k*nať, píš: umiestiť, speňažiť a nie: umiest*n*iť, speňaž*n*iť.

VII. Daktoré slová možno písať aj s úzkymi aj so širokými samohláskami, na pr.: bledy-blädý, bolesť-bolasť, sneh-sňah, stehovať sa a sťahovať sa, báječný-bájočný, retovať-ratovať, úškleb-uškľab, Peter-Petor, Pavel-Pavol atďatď. Kto by chcel byť dôsledným, nech sa odhodlá buď za úzké buď za široké samohlásky. Stredná slovenčina obľubuje hrubšie samohlásky. Slová *ďaleký* a *šťastie* vždy píš takto a nikdy nie dialekticky: deľaký, štestia.

VIII. Významom líšia sa: *viesť* (führen, vezetni) od vodiť a *viezť* (fahren, kocsizni) od voziť.

Poznámka. Vyslovujeme: vyší, niší, dážnik, svečiť, rošíriť atďatď. a píšeme: vyšší, nižší, dážďnik, svedčiť, rozšíriť; etymologické písanie takýchto a iných v pravopisných pravidlách neudaných slov najde čitateľ v Pravopisnom ukazovateli.

Ako písať cudzie slová.

Majúc ohľad na to, čo javí sa v terajšom pravopise a zároveň na to, čo je potrebou srozumiteľného slovenského pravopisu, cudzie slová písať budeme dľa nasledujúcich pravidiel:

I. Kde by pôvodné litery cudzie slovenského čitateľa sviesť mohli k nemiestnemu čítaniu, tam ony dľa slovenskej výslovnosti zamenia sa náležitými literami slovenskými, menovite budeme písať:

1. Miesto *ph*, znejúceho jako *f*, túto posledne menovanú literu: *f*ilosofia, *f*antásia, *f*ilolog atď. miesto *ph*ilosophia, *ph*antásia, *ph*ilolog;

2. Miesto *th*, znejúceho jako slovenské *t*, túto posledne menovanú literu: ka*t*edra, ka*t*olík, apa*t*ia, sympa*t*ia atď. m. ka*th*edra, ka*th*olik, apa*th*ia, sympa*th*ia.

3. Miesto *t*, kde znie jako *c*, píše sa toto posledné: organisácia, kondícia, inštancia, kvitancia, promócia atď. m. organisá*t*ia, kondí*t*ia, inštan*t*ia, kvitan*t*ia, promó*t*ia;

4. Miesto *c*, kde znie jako *k*, píše sa *k*: *k*onto, *k*ontra*k*t, *k*onvent, *k*onštitúcia atď. m. *c*onto, *c*ontract, *c*onvent, *c*onštitúcia;

5. Miesto francúzskeho *g*, kde znie jako *ž*, piš *ž*: *ž*eniálny, *ž*irovať, *ž*enantný, *ž*enerósny atď. m. *g*eniálny, *g*irovať, *g*enantný, *g*enerósny. — Niektorí píšu: *g*eniálny, v ktorom prípade oné slovo nepokladá sa za požičané z francúzštiny;

6. Miesto francúzskeho *ch*, znejúceho jako *š*, a *j*, znejúceho jako *ž*, piš *š*, poťažne *ž*: *š*ampaňské, *š*iffrovať, *š*armantný, *š*arlatán, *š*arža atď. m. *ch*ampaňské, *ch*iffrovať, *ch*armantný, *ch*arlatán *ch*arge; *ž*argon, *ž*aket, *ž*urnál, *ž*alusie atď. z týchto: *j*argon, *j*aquet, *j*ournal, *j*alousie;

7. Miesto francúzskeho *ç*, piš *s*: fasáda, garsón atď.;

8. Miesto *gn*, znejúceho jako *ň*, lepšie je písať túto poslednú literu, z dôvodu výšuvedeného; teda: si*ň*orina, vi*ň*eta, šampa*ň*ské atď. m. si*gn*orina, vi*gn*etta, (champa*gne*);

9. Složka *sch*, píše sa dľa výslovnosti: *š*, na pr.: *š*ematismus m. *sch*ematismus, *š*isma m. *sch*isma atď;

10. Cudzia sprežka *qu* v slovenčine z pravidla zamieňa sa sprežkou *kv*: *kv*itancia, *kv*antum, *kv*artál, se*kv*ester, *kv*adrát atď. m. *qu*itancia, *qu*antum, *qu*artál, se*qu*ester, *qu*adrát;

11. Miesto *y*, zastupujúceho naše *j*, píš toto: lo*j*álny, ro*j*alista atď. m. lo*y*álny, ro*y*alista;

12. Miesto francúzskych *oi*, *ai*, *ou*, keď znejú jako *oa*, *é*, *u*, píš tieto posledné litery, aby sa vyhlo nemiestnej výslovnosti: to*a*letta, remont*oá*rky (hodinky), memo*á*re, aff*é*ra, žurnál, t*ú*ra atď. m. to*i*letta, remonto*i*rky, memo*i*re, aff*ai*re, jo*u*rnal, to*u*ra.

Poznámka. V predchádzajúcich 12-ich bodoch uvedené ústupky zásade fonetickej nepoťahujú sa na písanie vlastných mien (osobných mien a rozličných zemepisných názvov). Pri písaní vlastných mien šetríme etymologiu natoľko, nakoľko postačuje k tomu sústava latinských písmen. V cudzích vlastných menách zachovávame teda nielen výš uvedené, ale aj takéto a podobné litery: *cz*, *cs*, *gy*, *ö*, *ő*, *ü*, *ű*, *w* atď. — Náleží podržovať vo vlastných menách aj ruské *-ov*, *-skij*, poľské *-ski*, *-icz*, horvatské *-ić* miesto pripodobených ku slovenčine: *-ský*, *-ič*, poťažne m. *-off*. Diať sa to má aspoň vo spisoch literárne cenných. — Etymologicky mali by sme písať aj tie obecné mená, ktoré povstaly z vlastných mien na príklad: *chauvinismus* od *Chauvin-a*, *wertheimka od Wertheim-a*, *lutherán* od *Luthera*, *calvín* od *Calvína*, *draisina* od *Draise-a*, ale zovšeobecnel-li výraz taký v živote, dopúšťa sa i fonetické písanie: šovinismus, verth*aj*mka, luterán, kalvín, dresína. Tu hlavnou vecou je však, aby patričný spisovateľ alebo redaktor neplietol spolu oba spôsoby pravopisecké, ale dôsledne zostával pri jednom.

II. Pôvod šetrime pri tých písmenách, ktoré vo svojom jazyku v tej samej platnosti užívame. Tu vyzdvihnúť nám treba písmeno „y“, „ä“ a složky „au“, „eu“. Všimnime si ich výš uvedeným poriadkom.

1. „y“ píšeme všade, kde v cudzom slove prichodí, teda i po takých spoluhláskach, v akých ho slovenčina vo svojich vlastných slovách nesnesie, na pr. po *c*: c*y*linder, c*y*mbal, c*y*klus, c*y*nismus, c*y*prus atď. Prijímajúc toto pravidlo o dôslednom zachovávaní pôvodného „y“ v cudzích slovách, nebudeme písať s Čechmi: pranos*t*yka, *t*ytul, gramma*t*yka atď. Česi v poslednú dobu obľubujúc si takéto písanie, po spôsobe Poliakov, sbližujú sa v tejto veci zvukoslovnému pravopisu. My nemôžeme však odvolávať sa na výslovnosť jako oni, lebo národ *d*, *t*, *n* pred „i“ vyslovuje mäkko aj v cudzích slovách. — Ani za nemecké *ü* nekladie sa *y*; písať treba: v*i*nšovať, k*i*mlica, K*i*ncelová atď. a nie vynšovať (mnohokrát u J. Chalupku), k*y*mlica, K*y*ncelová, ktoré pošly z nem. w*ü*nschen, k*ü*mmel, G*ü*nzelsdorf.

Poznámka. Slovenský pravopis prejal od Čechov „*y*“ v týchto vlastných menách: T*y*rolsko, Štýrsko, Londýn. Naproti tomu píšeme etymologicky: Kïjev (mesto v Rusku), Kyjov, (mesto na Morave), Krym. V zemepisných názvoch, spotvorených z maďarského, m. *ö*, *ő* často píše sa po hrdelniciach *y* takto: K*y*sek, K*y*reš m. K*ő*szeg, K*ő*rös. Je toto pozostatok z doby československej. Je však primerano maďarské mestá a dediny písať pravopisom pôvodným. — Vlastné mená *Šariš*, *Spiš*, *Liptov* a všetky ostatné, o ktorých nevie sa s istotou, z čoho pochodia, nech sa píšu foneticky, bez „y“.

2. Písmeno *ä* píšme všade, kde to žiada pôvod slova, na pr.: präl*á*t, präliminár, präparandia, präses, jubil*ä*um (vedľa poslovenčeného: *jubilej*, *jubilejný*), präparát atď. Ale musíme užívať vždy nášho znaku „ä“ a nie cudzieho *ae*, ktorý by sviedol Slováka nesprávne čítať. Nepíš tedy: pr*ae*liminár, pr*ae*parandia atď., lež präliminár, präparandia.

3. Písmeno *s* zachovávame v starých i novotvorených lat. a gr. slovách trebas ho vyslovujeme jako *z*. Píšme tedy: Á*s*ia, apprehen*s*ia, konver*s*ia, pró*s*a, opposi*c*ia, *s*ystém, sesóna, humanismus, barbarismus, nervózny, talentózny atď.

O dlhých a krátkych slabikách.

A) Všeobecné pravidlá o dlhých a krátkych slabikách.

Slabiky sú rovnako dlhé či je v nich daktorá dlhá samohláska *á, é, ó, ú* alebo týmto zodpovedavá dvojhláska *ia, ie, ô, iu.* Rovnako dlhými hláskami sú v slabike aj *í* a *ý.*

Tu podáva sa len málo pravidiel o takých prípadoch dĺženia a krátenia, v ktorých pisateľ snadne by mohol chybiť následkom nedôslednosti v jazyku živom a následkom neslovenského učenia podaktorej mluvnice.

I. *Dlhé slabiky píšeme v nasledujúcich prípadoch:*

1. V slovách, tvorených príponou *-janъ*, dlhou je táto prípona ak od nich ďalšie slová tvorime priponami *-ka, -ský, -stvo,* na pr.: Kláštorč*ia*nka, Brezn*ia*nka, turč*ia*nsky, obč*ia*nsky, nitr*ia*nsky, pešt*ia*nsky, zem*ia*nsky, obč*ia*nstvo, zem*ia*nstvo atď. Dľa toho je chybné písať: Kláštorčanka, Brezňanka, turčanský, občanský, pešťanský atď.

2. V podstatných menách, tvorených od slovies, ktoré sa počinajú predponou *pre-*, toto *pre* vždy sa predĺži v *prie-*, na pr.: pr*ie*loh, pr*ie*ber, pr*ie*mer, pr*ie*nos, pr*ie*pasť, pr*ie*mysel atď. Historicky ujalo sa písať výnimočne: preklad, prehľad ač toto posledné v živej mluve aj teraz ešte prichodí formou: pr*ie*hľad, (tiež prechodník v mluvnici).

3. Tvrde zakončené stredné mená v množnom nom. akk. a vok. dostanú z pravidla dlhú príponu *á.* Píš tedy: del*á*, semen*á*, kurat*á* atď. a nie dľa chybného učenia istej mluvnice: dela, semena, kurata atď.

4. Keď utvoríme množný genitív od tvrdo zakončených ženských a stredných mien, posledná slabika je z pravidla *dlhá.* Píš tedy nielen: r*ý*b, d*ie*l (od delo), kur*ia*t,

sem*ie*n atď., ale aj stod*ô*l, mrtv*ô*l, v*ô*jsk, strn*í*sk, kap*ú*st atďatď.

5. Prípony množného datívu a lokálu *-ám, -ách* zpravidla sú dlhé: rybám, dušiam, nohám, robotám, uliciam, rybách, dušiach, nohách, robotách, uliciach atď. (Obšírny výklad o tom na str. 118—120). — Dľa toho je chybné písať: rybam-rybach, dušam-dušach, noham-nohach robotam-robotach, ulicam-ulicach atď.

6. Hláska *„ý“*, ktorá prichodí v príponách sklonených prídavných mien, námestiek a čísloviek, vždy je *dlhá*. Píš tedy v množ. počte nielen dobrých, dobrým, dobrými, pekných, pekným, peknými, predných, predným, prednými, ale aj: jedn*ý*ch, jedn*ý*m, jedn*ý*mi, tých, tým, t*ý*mi!

7. Slabika *nú* z pravidla je dlhá v infinitívoch i v prít. prechodníkoch slovies II. triedy: minúť, ponuknúť, zabudnúť, šuchnúť, padnúť, minúc, ponuknúc, zabudnúc, šuchnúc, padnúc atď — Naproti tomu slabika *nu* bez výnimky krátka je v min. prechodníku, jako aj v činnom i trpnom príčastí minulom. Trebárs tedy píšeme v infinitíve: min*ú*ť, ponukn*ú*ť, zabudn*ú*ť atď., v min. prechodníku a vo spomenutých príčastiach minulých predsa píšeme: krátké *nu*.

Priehľadné príklady:

infinitív:	prít. prech.:	min. prech.:	č. príč. min.:	trp. príč. min.:
min*ú*ť	min*ú*c	min*u*v	min*u*l	min*u*tý
zhyn*ú*ť	zhyn*ú*c	zhyn*u*v	zhyn*u*l	zhyn*u*tý
padn*ú*ť	min*ú*c	padn*u*v	padn*u*l	padn*u*tý

8. Osoba 3. mn. počtu v prítomnom čase ukazovacom pri slovesách VI. triedy dostáva dlhú príponu *-ú*: kupuj*ú*, miluj*ú*, kraľuj*ú*. Je chybou zanedbávať túto dĺžku.

Poznámka. Dľa zákona stredoslovenského nárečia nemôžu po sebe nasledovať dve dlhé slabiky v jednom slove. Kde by sa mal tvorením (ohýbaním) slov taký prípad vyskytnúť, živá mluva vypomáha si krátením jednej slabiky a síce v ž d y p r í p o n y. Tento hláskoslovný zákon rovnako poťahuje sa na prípony kmeňo-

tvorné i ohýbacie. Príklady: Prípona *-ský* je dlhá (= dunajský, pohronský, matersky, slovenský), ale hneď stratí dĺžku, pridá-li sa ku kmeňu dlhou samohláskou zakončenému: stolársky, krajčírsky, horársky atď. Prípona množ. dat. a lokálu *-ám*, *-ách* je tiež dlhá (rybám, rybách), ale razom stratí svoju dĺžku, pridá-li sa ku kmeňu dlhou slabikou zakončenému: váham, váhach, vieram, vierach atď. (Ako rečeno, prípona podrobuje svoju dĺžku kmeňovej dĺžke; je tedy chybné: katolícky m. katolícky.) — Výš uvedeného zákona stredoslovenského spisovný jazyk spúšťa sa veľa ráz snášajúc i viac dlhých slabík po sebe v jednom a tom samom slove. V protive so základným pravidlom vo spisovnom jazyku slovenskom i viac dlhých slabík môže nasledovať po sebe v nasledujúcich prípadoch: *a*) v podstatných tvorených príponou *ie* (=*ije*), keď sú predchodiace slabiky kmeňa dlhé, na pr.: prútie, siatie, hriatie, liatie atď. (Srovn. na str. 132. pod 1.); — *b*) v množ. gen. (prípona *-í*) ženských i stredných mien mäkko zakončených, keď sú predchodiace slabiky kmeňa dlhé: básní, piesní, siatí, liatí atď.; — *c*) v 3. osobe mn. prítomného času ukazovacieho: oni lúpia, vstúpia, kúpia atď.; — *d*) v prítomnom prechodníku: lúpiac, kúpiac, vstúpiac atď.; — *e*) v skloňovaní prídavných všade tam, kde by prídavné meno skrátením skloňovacej prípony dostalo formu príslovkovitú (v sing. i pl. nom. akk. vok.). Píš tedy: krásné, zvláštné dieťa (deti) m. krásne, zvláštne dieťa (deti), aby vyhlo sa vo vete možnému dvojsmyslu. (Vidz str. 133.)

II. *Krátké slabiky píšeme v nasledujúcich prípadoch*:

1. Prípona *-in* je krátka v takýchto a podobných slovách: strig*i*n, vdov*i*n, macoch*i*n dom, a krátkou zostane i v skloňovaní: strig*i*nho, strig*i*nmu atď.

2. V prípone množ. inštrumentálu *-ami* krátké sú obe slabiky. Píš tedy: ryb*ami*, motyk*ami*, slov*ami*, roľ*ami*, dušami atď. Nikdy nedĺž túto príponu a nepiš ju formami: *-á*mi, *-a*mí.

3. Dľa mluvníc a dľa ujatého zvyku, v protive s obecnou výslovou, krátka je prípona množ. inštrumentálu „y“ („i“), píš tedy: s tými šiatr*y*, tými meč*i*, tichými večer*y* atď. Samo sebou rozumie sa, že dľa ľúbosti užiť možno aj iných inštrumentálov s príponami *-mi*, *-ami*; možno písať

aj: s tými šiatr*ami*, tichými večer*mi*, tými mečm*i* atď. — Takéto a podobne tvorené príslovky: (po) slovevsk*y*, (po) latinsk*y*, (po) chlapsk*y* atď. tiež sa píšu s krátkym *y* na konci preto, lebo je to „y“ tou samou inštrumentálovou príponou, ktorú sme vyššie uviedli jako krátku.

4. O skloňovaní námestiek treba vedeť: Námestky *môj, tvoj, svoj, náš, váš* v celom množ. počte majú prípony krátké, píš tedy:

nom. (vok): moj*i*, tvoj*i*, svoj*i*, naš*i*, vaš*i*
gen. (akk.): a lok. moj*ich*, tvoj*ich*, svoj*ich*, naš*ich*, vaš*ich*
dat.: moj*im*, tvoj*im*, svoj*im*, naš*im*, vaš*im*
inštr.: moj*imi*, tvoj*imi*, svoj*imi*, naš*imi*, vaš*imi*.

Naproti tomu v jednotnom inštrumentále všetky spomenuté námestky majú prípon*u* dlhú, na pr.: (s) moj*ím*, tvoj*ím*, svoj*ím*, naš*ím*, vaš*ím* vedomím. Medzi jednotným a množným počtom práve taký rozdiel je aj pri námestke *on, (ona), ono.* V množnom čísle krátké sú slabiky: *ich, im, imi* (n*imi*) a v jednotnom dlhé: *ím* (s n*ím*).

5. V nasledujúcich slovách slabiky kursívou naznačené píšu sa krátko: tov*ar*, tvar*oh*, živ*ot*, l*ono*, zajtr*a*, slečn*a* (gen. slečn*y*, nie slečn*ej*!). — V slovách živého jazyka slovenského, na pr. v týchto: voj*ak*, stoj*ak*, zabij*ak*, j*arok*, stoj*a*, stroj*a* atď. majúc ohľad na stredoslovenskú výslovu nemá sa dĺžiť kursívou tlačené etymologicky dlhé *á*; naproti tomu smie sa dĺžiť v slovách umelého (spisovného) jazyka na pr. v týchto a podobných: vej*ár*, strojár (-*áreň*), lej*áreň* atď. — Všímaj si rozdielu medzi infinitivy *stáť* a *stať*. Infinitiv krátko znie v slovese, ktoré má v 1. osobe prítomného času ukazovacieho *stanem*: ostanem-ost*ať*, predstanem-predst*ať*, pristanem-prist*ať* atď.; naproti tomu dlho znie infinitiv, keď má 1. osoba prít. času ukazovacieho *stojím*: stojím-st*áť*, postojím-post*áť*, odstojím-odst*áť* atď. (vidz na str. 122).

III. *Dlhé i krátké slabiky zároveň objavujú sa v mnohých slovách.* I jedny i druhé formy pokladať načim za správné. Dlhé slabiky s krátkymi zamieňajú sa na pr. v týchto slovách: *ráno*-*rano*, *šiarkan*-*šarkan*, *dým*-*dym*, *mlýn*-*mlyn*, *ísť*-*iść*, *nížina*-*nižina*, *ponížený*-*ponižený*, *odchýlka*-*odchylka*, *Bôh*-*Boh*, *pôlnoc*-*polnoc*, *vôz*-*voz*, *slúžka*-*služka*, *úfať*-*ufať*, *zmúdreť*-*zmudreť*, *zavŕšiť*-*završiť*, *kŕmiť*-*krmiť*, *mlčky*-*mlčky*, *mrieť*-*mreť*, *driet*-*dreť*, *vrieť*-*vreť*, *trieť* *treť* atďatď. Podobných dvojtvarov je veľa vo slovenčine, i v spisovnej; ich voľným užívaním dá sa napomáhať ľubozvučnosť jazyka.

B) Zvláštné pravidlá o dvojhláskach.

I. Za dlhé samohlásky *á*, *é*, *ú* po mäkkých spoluhláskach z pravidla píšu sa dvojhlásky *ia*, *ie*, *iu*, ale len natoľko, nakoľko tieto dvojhlásky i počuť vo výslove. Nepíš tedy: *liubiť*, *niadra* a tomu podobne, lebo v takých prípadoch vyslovuje sa len: *ľúbiť*, *ňádra*. Častejšie kmene, v ktorých javia sa tieto dvojhlásky miesto náležitých dlhých samohlások, uvedú sa v Pravopisnom ukazovateli. Tu postačuje nateraz povedať toľkoto:

a) V skloňovaní prídavných mien mäkko zakončených po mäkkých spoluhláskach dlhé *á*, *é*, *ú* z pravidla rozkladá sa v zodpovedavú dvojhlásku *ia*, *ie*, *iu*. Píš tedy: *ovčia*-*ovčieho*-*ovčiemu* m. *ovčá*-*ovčého*-*ovčému*, *nižšia*-*nižšieho*-*nižšiemu* m. *nižšá* *nižšého*-*nižšému*, *hovädzia*-*hovädzieho*-*hovädziemu* m. *hovädzá*-*hovädzého*-*hovädzému*, *cudzia*-*cudzieho*-*cudziemu* m. *cudzá*-*cudzého*-*cudzému*, *labuťia*-*labuťieho*-*labuťiemu* m. *labuťá*-*labuťého*-*labuťému* atďatď. — Podobne nakladáme s tvorenými od prítomných prechodníkov a sice: *stojacia*-*stojacie*-*stojacieho*-*stojaciemu* (od *stojací*) atď.

b) Dlhé *á* po *č*, *š*, *ž*, *dz*, *dž* rozkladá sa vo dvojhlásku *ia* v prípone množ. dativu a lokálu *-ám*, *-ách*. Píš

tedy: o*čiam*, rozkoš*iam*, kož*iam*, hrdz*iam*, gundž*iam*, o*čiach*, rozkoš*iach*, kož*iach*, hrdz*iach*, gundž*iach* atď.

c) Píšeme: d*ie*vča, d*ie*vka, pol*ie*vka, šiel m. d*io*vča, d*io*vka, pol*io*vka, šiol; píšme: nen*ie* m. nen*í*, n*ie*len m. nelen; n*ie*kto, n*ie*ktorý, n*ie*kde m. nekto, nektorý, nekde (slovo nejaký výnimočne píše sa bez dvojhlásky *ie*).

Poznámka. Dvojhlásky *ia, ie, iu* neslobodno smiešať so skopeninami *ja, je, ju*. Pre rozoznanie prvých od druhých treba je vedeť toto: Dvojhlásky *ia, ie, iu* nikdy neprichodia na počiatku slabiky (nauku o rozdeľovaní slabík vidz nižšie na str. 194) alebo slova a samy o sebe nemôžu byť samostatnou slabikou: *pria*-teľ, *pria*-zeň, *ria*-diť, za-*priah*-nuť, *via*-zať, u-*mie*-ra-*nie*, vl-*čia* tma, du-*šiam*, u-*šiam*, niž-*šiu*, pa-*niu*, po-ko-le-*niu* atďatď. — Naproti tomu skopeniny *ja, je, ju* z pravidla stoja na počiatku slabiky alebo slova a bývajú osobitými slabikami aj samy o sebe, na pr.: *ja*-viť, *jed*-lo, *ja*-bl-ko, *ja*-ze-ro, mi-lu-*jem*, ho-tu-*jem*, ža-lu-*jem*, bi-*jú*, mi-lu-*jú*, vo-la-*jú* atď. Jedine vtedy nestoja skopeniny *ja, je, ju* na počiatku slabiky alebo slova, keď je dajaká jednoslabičná predpona predložená slovám, nimi sa počínajúcim. Príklady: *zja*-viť sa (od *ja*-viť sa), *zja*-čať (od *ja*-čať), *zjar*-čiť (od *ja*-rok), *vja*-chať (od *ja*-chať), *sjed*-no-tiť (od *je*-don), *zja*-lo-veť (od *ja*-lo-veť), *zja*-ra-bieť (od *ja*rabieť) atď.

II. Dvojhláska *ô* (vyslovuje sa jako: *uo* jedným dúškom) je predĺžením samohlásky *ó*. Nemá sa písať v slovách: svoj, tvaroh a život. — V jednoslabičných slovách znie *ô* jako *vo*, na pr.: n*vo*ž, st*vo*l atď. m. n*ôž*, st*ôl*. Ak by niekto nevedel v takýchto prípadoch, či má písať *ô* a či *vo*, nech ohýba patričné slovo; zo sklonených: noža, stola videť jasne, že tu písať treba dlhé *ó*, tedy dľa stredoslovenskej výslovnosti *ô*.

III. Dvojhláska *uo* prichodí len v inštrumentále ženského skloňovania na otázku „ktorou, s ktorou?“, na pr.: s t*ou* žen*ou*, dobr*ou* dušo*u*. V skloňovaní mužských, v mn. gen. (akk.), na otázku „od ktorých alebo ktorých“ kladie sa *-ov*, na pr.: od tých chlap*ov*, od tých mužo*v*, od tých strom*ov* atď.

Kde písať veľké litery.

V staršej dobe písali a tlačili celé riadky, áno celé strany veľkými písmenami, hlavne preto, aby vyzdvihli obsah písanej či tlačenej osnovy. Pri písaní alebo tlačení mien a titulov užívalo sa veľkých písmen na znak úcty. V novej dobe pozorovať prúd, vyhľadávajúci jednoduchosť. Veľké písmená celými riadkami nepíšu sa nikdy, nanajvýš v hádkach a v tlači na titulnej strane.

Snaha po zjednodušení pravopisu zavláda veškerými pravopisy. Medzi Nemci našli sa už aj takí spisovatelia, ktorí veľkých písmen neužívajú iba pri započatí odseku (Grimm, Miklosich).

Slovenský pravopis poznenáhle obmedzoval kladenie veľkých písmen. V minulom století z pravidla začínal veľkou literou každé podstatné meno. V Bernolákovej mluvnici (v nemeckom vydaní z roku 1817. str. 291.) nachodí sa ešte tiež také pravidlo, že každé obecné podstatné meno písať načim veľkým počiatočným písmenom, na pr.: *D*om, *Z*em! Ba aj v štyridsiatych rokoch takéto slová: *S*lovenčina, *N*emčina atď., písaly sa veľkým začiatočným písmenom; teraz to už nejde. Uprostujúci prúd obmedzoval kladenie veľkých písmen pokiaľ len netrpela tým všeobecná srozumiteľnosť a jasnosť významová.

V našej dobe veľké litery kladú sa v prípadoch nasledujúcich:

I. Na počiatku každého odseku v próse.

Poznámka. Predošle veľkým písmenom počínali aj každý riadok v básni, ale vkus premenil sa. Teraz veľké písmená i v básňach kladieme len tam, kde to vyžadujú pravidlá prósy.

II. Na počiatku každej samostatnej vety. Ďalej po otázniku, výkrikníku a po dvojbode, keď po nich samostatná veta nasleduje. Na pr.: Pýtaš sa, že kedy prijdem?

Prijdem zajtra. — Bratku! Ďakujem za list, ktorý si mi poslal. — Porekadlo hovorí: Babka k babce, budú kapce!

Poznámka. Samo sebou rozumie sa, že nie písať veľké písmeno, ak podriadená veta nasleduje po otázniku, výkrikníku alebo po dvojbode. Na pr.: „Či mám ísť k susedovi?" pýtal sa Verný. — Kričal „horí!" a utekal na miesto nešťastia. — Chvalitebná vec je: neprekračovať pravidlá miernosti.

III. Meno *Boh*, keď myslíme na bytosť najvyššiu. Veľkým písmenom píšeme zároveň všetky prídavné a podstatné mená, podobne zámená, ktoré zastupujú meno Boha, bytosti najvyššej, teda: *P*án, *H*ospodin, *S*tvoriteľ, *P*ánov, *H*ospodinov, *S*tvoriteľov, *V*šemohúci, *V*šadeprítomný, *V*ševedúci, *N*ajvyšší, *O*n, ktorý je na nebi, *J*eho *S*pravodlivého boj sa atď. atď.

Podobne veľkým písmenom počínajú sa prídavné a podstatné mená jako aj zámená, poťahujúce sa na *Krista* a *Pannu Máriu*: *P*án, *V*ykupiteľ, *S*pasiteľ, *B*oh-*Č*lovek, *B*oh-*S*yn, *P*án *K*ristus, *O*n, ktorý nás vykúpil, *J*eho *U*križovaného; *M*atka *B*ožia, *R*odička *B*ožia atď. atď.

Poznámka 1. Keď je reč o bohu pohanskom, akých je viac, slová *b*oh, *b*ohovia píšu sa malými počiatočnými písmenami. Bude-li teda potrebno, budeme písať o *b*ohu Perúnovi, Svätovítovi atď. a nie o *B*ohu Perúnovi, Svätovítovi.

Poznámka 2. Malou začiatočnou literou píšeme slová *b*oh, *b*oží, keď vyslovujúc ich nemyslíme na najvyššiu bytosť Boha. To stáva sa na príklad vo slovách a výrazoch, a) vyznamenávajúcich niečo zemského, na pr.: *b*oží dar = chlieb; *p*án*b*ožťokova kravička = istá muška; b) *b*oh vie kedy, pán *b*oh vie kedy, pán *b*oh nebeský vie kedy, každý *b*oží deň, každý *b*ohovitý deň, každý od *b*oha deň; c) vo slovách slúčených a vo vetách skrátených: chvala*b*ohu, *b*ohumilý, *b*ohaprázdny, nezna*b*oh, nazdar*b*oh, *b*ohdaj. Je ovšem pravda, že i tieto a takéto slová a výrazy pošly pôvodne z viet a výrazov, v ktorých myslelo sa na najvyššiu bytosť Boha, ale obecným užívaním a so slovníckym alebo mluvníckym zakrpatením meno *B*oh ztratilo svoj vznešený vzťah. Teraz už rozhodne rozlišujeme pravopisom takéto slová a výrazy: boží dar (chlieb) — Boží dar (čokoľvek od

Boha dané); boh vie kedy sa to stalo — Boh vie, kedy sa to stalo; bohumilý človek — Bohu milý človek; bohdaj by prišiel — Boh daj, by prišiel atď. Kedykoľvek myslíme však na najvyššiu bytosť Božskú, počíname slovo *B*oh veľkým písmenom. Teda i v takýchto: prezreteľnosť *B*ožia, riadenie *B*ožie, v mene *B*ožom, služby *B*ožie, z milosti *B*ožej, ostaň s *B*ohom. Medzislovce „*b*ože-pre*b*ože“ zaiste každý napíše spôsobom uvedeným, lebo z nich máme už aj sloveso „božekať“, ale nemôžeme klásť malú literu v medzislovciach: „pre *B*oha!“ „pre *P*ána *B*oha!“ „pre živého *P*ána *B*oha!“ Zakazujú nám to analogicky tvorené tieto medzislovcia: pre *K*ristove rany, pre *K*ristove umučenie, pre *K*rista *P*ána. Srovnaj i „pre Pána Jána!“ Týmto činom povstane síce dvojsmysel vo vetách· „pýtal pre *B*oha o pár krajciarov“, „pre *B*oha žiadal o nocľach“, — ale ten dvojsmysel je len domnelý, lebo i „pre *B*oha“ i „pre *b*oha“ značí jedno a to samé: „pre milosť Božiu.“

Poznámka 3. Zjavujú sa i slúčeniny: *P*ánboh, *B*ohčlovek, *K*ristus-pán, u ktorých v tomto prípade píšeme len začiatočné písmeno veľké, ale v týchto pri skloňovaní ožijú opäť súčiastky jako samostatné slová a píšu sa o sebe veľkými počiatočnými literami: Pána Boha, Boha-Človeka, Krista-Pána.

IV. Mená sviatkov počínajú sa veľkou literou: Vianoce, Turíce, na Ducha, Božieho Tela, Všechsvätých, Nový rok, Veľká noc, Starý rok atď. Všimni si rozdielu medzi týmito: *N*ový rok — *n*ový rok, *S*tarý rok — *s*tarý rok, *V*eľká noc — *v*eľká noc. Slovo *nedeľa* píše sa len malým písmenom ako meno dňa. Mená dní totiž píšu sa len malou literou: *u*torok, *š*tvrtok, *n*edeľa atď.

V. V titulatúrach ba aj v osnovách listov alebo prosbopisov veľkým písmenom začíname m e n á (podstatné, prídavné, zámená), poťahujúce sa na osoby, ktorým píšeme, na pr.: Veľactený a Vysokoučený Pane! — Drahý a Milý Priateľu! — Vaše Cis. a Kráľ. Veličenstvo! — Zostávam priateľom *V*ašim... dovoľujem si obrátiť sa k *V*ám... ako som *Ť*a už upovedomil... atď. atď. Veľkým písmenom začína sa v titule či v osnove listu alebo prosbopisu aj slovo „Vašnosť“, taktiež všetky iné podobné výrazy, poťa-

hujúce sa na osobu, ktorej píšeme: na pr.: *V*aša *L*askavosť, *D*obrotivosť, *U*rodzenosť, *V*eľkomožnosť, *O*svietenosť atď.

Poznámka. Slová „*J*eho *V*eličenstvo“ píšu sa bez výnimky veľkým začiatočným písmenom; tak treba ich teda písať aj mimo listy a prosbopisy, už či v osnove kníh či v osnove časopisov.

VI. Veľkou literou počíname v l a s t n é m e n á, menovite:

1. V l a s t n é m e n á o s ô b (krstné mená, priezviská a prímená), na pr. Jano, Jozef, Ďuro; Bernolák, Šafárik, Hattala; Lojko-Tisovský, Kellner-Hostinský, Hurban-Vajanský atď. — U panujúcich rodín často je obyčajou užívať len krstného mena, ale neraz je potrebno užiť aj mena rodinného pre istejšie určenie. V takomto prípade vlastné mená rodinné poslovenčuje náš jazyk príponou *-ský* a takéto vlastné meno počínať načim veľkou literou: princ Ferdinand *H*ohenzollernský, princ Alexander *B*attenbergský, princ Ferdinand *K*oburgský.

Poznámka 1. Historické prímená vynikajúcich ľudí píšu sa tiež veľkým písmenom: Kráľ Ľudvík *V*eľký, Koloman *K*nižník, Ivan *H*rozný atď. Podobne veľkým písmenom treba písať tie prímená, ktoré dostávajú obyvatelia v dedinách a mestečkách buď po odkúpenom dome buď iným spôsobom pre rozoznávanie od obyvateľov rovnakého priezviska, na pr.: Ďuro Kostrba *O*ndríkeje (Ondríkovie), Ján Slimák od Matisov (Matiseje) atď. Rozoznávacie prímená „starší“ „mladší“, skráteno „star.“ „ml.“, podľa bežného zvyku píšeme malým začiatočným písmenom. Toto kladie sa vždy na koniec celého mena. Na pr.: Ján Slimák *s*tarší, Ďuro Kostrba *m*ladší. — Prímeno s v ä t ý dľa bežného zvyku píše sa malým začiatočným písmenom: *s*v. Cyrill, *s*v. Augustin, atď.

Poznámka 2. Daktoré vlastné mená bezo zmeny tvarovej stávajú sa m e n a m i o b e c n ý m i a jako takéto píšu sa malým začiatočným písmenom. Na pr.: Vlastné mená: *M*äcen, *K*alvín; obecné mená: *m*äcén, *k*alvín. Podobne malým písmenom počínajú sa všetky o b e c n é m e n á, odvodené od vlastných príponou podstatných alebo prídavných mien. Príklady: *ch*auvinista, *b*ernolákista, *b*ernoláčina, *h*urbanista, *š*túrovčina, *h*usita, *j*esuita, *m*ahomedán, *franti-*

škán, atď. od vlastných mien: Chauvin, Bernolák, Hurban, Štúr, Hus, Jesus, Mahomed, František. — Príponou *-ský -ovský* od vlastných mien často odvádzame prídavné mená, majúce význam obecných mien. Takéto obecné mená počínajú sa malou písmenou. Na pr.: *platónska* láska, *cicerónska* výrečnosť, *bismarckovská* politika, *bachovská* vláda, *sisyfovská* práca atď. t. j. láska jakú znal Plato, výrečnosť akú mal Cicero, politika jakú sprevádzal Bismarck, vláda jakou bola Bachova, práca jakou bola Sisyfosova. Ale prídavné mená, utvorené spôsobom výš uvedeným, ktoré svojím významom i naďalej ostávajú mená vlastnými, píšu sa veľkým začiatočným písmenom, na pr.: Rešetkovská knihovňa (= ktorá náleží alebo náležala Rešetkovi), Čaplovičovská knihovňa (ktorá náleží alebo náležala Čaplovičovi), Popperovská píla (ktorá náleží alebo náležala Popperovi), Révayovský dom, statok (ktorý náleží Révaymu) atď. V takých prípadoch, keď veľkým písmenom treba začínať prídavné, tvorené od vlastných mien príponou *-ský -ovský*, tieto prídavné z pravidla dajú sa použiť aj v podobe privlastňujúcich prídavných: Rešetk*ova* knihovňa, Čaplovičo*va* knihovňa, Popper*ova* píla, Révay*ho* dom, statok.

2. Vlastné mená bytostí bájoslovných: Jupiter, Zeus, Svätovít, Perún, Venuša atď.

3. Vlastné mená hviezd a súhvezdí: Rak, Blíženci, Býk, Medveď, Mliečna cesta.

4. Vlastné mená zvierat; koní: Fako, Vraník, Kešo, — kráv: Rohaňa, Strakuľa, Rysuľa, — oviec: Kornuta, Bakeša, Muška, — psov: Dunčo, Lapaj, Pozor atď. atď.

VII. Veľkou literou počíname vlastné mená národov (politických alebo národopisných): Uhor, Francúz, Maďar, Nemec, Slovák, Slovan, Poliak atď.

Poznámka 1. *Žid* a *Cigáň* píše sa obyčajne malým počiatočným písmenom, ale písať treba i tieto vlastné mená veľkým písmenom, kedykoľvek spomínajú sa národopisne. Starý národ Židov zajiste každý píše veľkou literou. Terajší názov *žid* považuje sa za vierovyznanský: *k*resťan, *k*atolík, *e*vanjelik.

Poznámka 2. Keď sa vlastné meno spojí v jediné slovo s predchádzajúcim určitejším označením, veľkou literou píše sa len prvá litera slúčeniny, na pr.: *M*ladočech, *S*taročech, *S*taroslovák, *Ľ*i*n*emec, *N*emaďar, *N*euhor, atď.

Poznámka 3. Keď sa utvorí prídavné meno od mena národného, píšeme ho vždy malou počiatočnou literou: národ *u*horský, *m*aďarský, *s*lovenský, *n*emecký, *f*rancúzsky.

VIII. Veľkým písmenom počíname názvy (firmy) spolkov, jednôt, klubov, kasín, besied, ústavov, obchodov, podnikov. Jestli takéto názvy (firmy) zavierajú v sebe slová dve, tri alebo viac, píše sa len prvé slovo veľkou literou, na pr.: Uh. kraj. slov. vzdelávací spolok, Svätovojtešský spolok, Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok atď. Slovo „spolok“ v takýchto prípadoch pokladá sa len za doplňok názvu a netreba ho písať veľkou literou ani vtedy, keďby predchodilo v osnove samému názvu. Píš teda: *s*polok *U*h. kraj. slov. vzdelávací, *s*polok *S*vätovojtešský, *s*polok *K*níhtlačiarsko-účastinársky. Podobne: *s*polok Červeného kríža. Vo firmách: „pod Korunou, pod Korunu“, „k Hviezde, pod Hviezdu, pod Hviezdou“, „u Zlatého jeleňa, ku Zlatému jeleňu, pod Zlatým jeleňom“, predložky nenačim pokladať za súčasti firiem, jako to robia niektorí českí pravopisci (na pr. Frant. Bačkovský, vidz: Nové výzkumy a návrhy ve příčině č. mluvnice, str. 27., 28.), ale len za doplňky. Že sú nie súčasťami firiem podobné predložky, vidieť i z toho, že sa neprestajne menia: *u* Jeleňa, *k* Jeleňu, *v* Jeleni atď.

Poznámka 1. Jestliže sú v mnohočlennom názve i mená vlastné, ktoré samy pre seba musia byť počaté veľkou literou, v názve treba veľkú literu položiť nielen u prvého slova, ale u každého, ktoré ju samo pre seba vyžaduje, na pr.: Slovenský spolok v *B*udapešti.

Poznámka 2. Uvádzame-li názvy (firmy) vo vedeckom spise, je najsprávnejšie, nemajúc ohľadu na bežné pravidlá, uviesť ich v tej podobe, v akej značia sa pôvodne.

IX. Zosobnené pojmy, na pr. v básni „Sôvety v rodine Dušanovej“ od Ondreja Sládkoviča: Blud, Poésia, Fantásia, Miséria, Smrť, Ctnota. V bájkach zosobnené zvieratá alebo veci alebo úkazy prírodné píšu sa tiež veľkým začiatočným písmenom.

X. Uvodiac názvy časopisov a kníh takto postupujeme. Názvy o jednom slove píšeme veľkou začiatočnou literou: Sokol, Orol, Lipa, Nevädze. V názvoch, obsahujúcich dve slová, počíname obe slová veľkým písmenom: Katolícke Noviny, Cirkevné Listy, Slovenský Letopis. Ak sú dve slová názvu spojené spojkou, táto píše sa malým písmenom: Vlasť a Svet, Dom a Škola. Má-li spis vo svojom záhlaví viacej slov, píšeme len prvé veľkou literou: *D*ejiny slovenskej literatúry, *N*auka reči slovenskej, *D*ejiny kráľovstva uhorského atď.

Poznámka. Uvodiac názov časopisu alebo iného tiskopisu v diele učenom je najsprávnejšie uviesť ho tak, ako javí sa v pôvodine, trebárs by sa to protivilo bežným pravidlám o písaní veľkých písmen.

XI. Názvy zemepisné počínajú sa veľkou literou, menovite:

1. mená, ktorými označujeme v o d s t v á a h o r s t v á (morá, rieky, potoky, plesá, vrchy, vrcholce, hory, doly, lesy, hole) a v nich rozoznávané o s t r o v y, j a s k y n e, na pr.: *Č*ierné more, *T*ichý oceán, *Č*ervené more, Dunaj, Hron, Váh, Biely potok, Morské oko, Štrbské pleso, Tatry, Magura, Lomnický štít, Kolbašská dolina, Kráľova hoľa, Madagaskar, Island, Baradlanská jaskyňa, Demanovská jaskyňa atď. Pri vlastných menách, ktoré prichodia nerozlučne s náležitým o b e c n ý m m e n o m, toto posledné môžeme klásť dľa potreby aj pred určujúcu čiastku vlastného mena. Môžeme totiž písať: more Čierné, v oceáne Tichom, na polostrove Balkánskom, s hole Kráľovej, z doliny Kolbašskej atď.

Poznámka. Prídavné od uvedených mien píšu sa malým písmenom: černomorský obchod, *d*unajská voda, *h*ronské pltiarstvo, *b*alkánske národy, *t*atrianske plesá atď. Samo sebou rozumie sa, že stanú-li sa tieto prídavné mená prvou časťou firmového názvu, píšu sa na tomto základe veľkou literou, na pr.: *Č*ernomorská paroplavebná spoločnosť, *D*unajská paroplavebná spoločnosť.

2. mená, ktorými označujeme o s a d y a v n i c h r o z o z n á v a n é č a s t i (mestá, dediny, zámky, samoty, ná-

mestia, ulice), na pr.: Budapešť, Nitra, Trenčín, Krpeľany, Lúžna, Príboj a Zlámanec (samoty), Maginhrad, Muráň, Budínsky zámok, v hlavnom meste: Vacovská ulica, Hatvanská ulica, Kerepešská cesta, na Hrbčoku (v B. Bystrici), na Huštáku (v B. Bystrici, v L. Sv. Mikuláši aj inde), on býva v *H*ornom, v *D*olnom konci (dediny lebo mestečka; „konec“ znamená tu toľko jako „ulica“ alebo „čiastka“).

Poznámka. Prídavné od uvedených mien píšu sa malou počiatočnou literou. P. J. Šafařík svojho času vystúpil bol proti tomu, aby sa malým písmenom počínaly prídavné od miest (dedín), lebo vraj „povstáva z toho přečasto dvojsmysl velmi nemilý a zmatečný, jestliže taková adjektiva rovněž od jiného jak od vlastního jména odvoditi a vykládati se dají jakož: lidský (Lida město v Litvě, řecký Řeka = Fiume), horský (Hora, Kutnáhora), mostský (Most, Brüx), novoměstský (Nověměsto) a nemálo tomu podobných.“ (Rozpravy z oboru vied slovanských. V Praze 1865., 323.) Z tej príčiny odporúčal, aby sa všetky adjektíva, pošlé od vlastných mien, vyjmúc mená národov na pr.: český, nemecký atď., písaly veľkou písmenou. Ba toto odporúčal aj pri takých prídavných od mien národov, ktoré v sebe obsahujú nejaký titul či název a ktoré kladú sa „miesto latinského genitívu“, jako: král Český = rex Bohemiae! Mnohí českí pravopisci a spisovatelia pridržujú sa prísne Šafaříkovho návrhu. V slovenčine málokto si ho všíma. Dvojsmyslom, ktoré Safařík uviedol, vyhýbame sa tým, že spisovateľ prípadne nepoužije tvaru prídavného lež podstatného mena, povediac miesto: obyvateľ novomestský = obyvateľ z Nového Mesta, v Novom Meste. Ale pri tom všetkom neškodilo by niekedy písať prídavné od miestnych mien veľkou literou, vyhlo by sa tým dvojsmyselnosti. Podám tu niektoré prípady, v ktorých povstať môže dvojsmyselnosť. Také sú: „v politickom okrese *z*volenskom, vo volebnom okrese *n*itrianskom“ môže sa rozumeť tak, že v k t o r o m k o ľ v e k „politickom okrese zvolenskej stolice“ a v ktoromkoľvek „volebnom okrese nitrianskej stolice“; naproti tomu môže sa rozumeť aj takto: „v politickom okrese mesta *Z*volena a vo volebnom okrese mesta *N*itry.“ V tomto poslednom prípade mohlo by sa teda písavať v politickom okrese *Z*volenskom, vo volebnom okrese *N*itrianskom. Podobne rozlišiť sa dajú na pr.: cirkev *z*volenská (ktorákoľvek), cirkev *n*itrianska (ktorákoľvek) — a cirkev *Z*volenská, cirkev *N*itrianska (cirkev v meste Zvolene, v meste Nitre) atď. Pri tom všetkom pre určitosť je lepšie

použiť vlastné meno vo forme podstatného než vo forme prídavného mena, aspoň po prvý raz v osnove. Totiž po prvý raz píš: „volebný okres mesta Nitry, kat. cirkev v meste Nitre;“ potom už dostatočuje aj „volebný okres nitriansky, kat. cirkev nitrianska“ a súdny čitateľ bude vedieť, že o ktorý volebný okres a o ktorú kat. cirkev ide v nitrianskej stolici. Je škoda množiť prípady, v ktorých význam slova rozlišuje sa len pravopisom, lebo tým daromne obťažuje sa pamäť, daromne usložňuje sa nauka pravopisná.

3. Veľkou literou počíname názvy zemepisného podelenia zeme, menovite mená čiastok sveta, krajín (cisárství, kráľovství, republik, kniežatství atď.), stolíc, na pr.: Europa, Afrika, Uhorsko, Rakúsko, Nemecko, Francúzsko, Bulharsko, Gemer, Spiš, Trenčianska atď.

Poznámka 1. Prídavné mená od uvedených mien počínajú sa malou literou: európsky, africký, uhorský, rakúsky, nemecký, francúzsky, bulharský, gemerský, spišský, trenčiansky atď.

Poznámka 2. Mená čiastok sveta, krajín, stolíc, označujeme často názvom rozloženým, ktorého druhá časť je obecné meno; v takomto prípade veľkým písmenom nepočína sa ani určujúca časť príslušného názvu. Píš teda nielen *e*uropejská, ázijská čiastka sveta, ale aj *u*horská krajina, *r*akúska ríša, *n*emecké cisárstvo, *z*volenská stolica, *s*pišská stolica, *t*renčianska stolica atď.

Pri zemepisných názvoch ešte si povšimnime tohoto: Mnoho ráz jednými a tými istými menami označujeme viac rôznych zemepisných predmetov. Aby sme ich určitejšie označili používame rozličné prívlastky k menám, ktoré stávajúc sa nerozlučiteľnými časťami názvu píšeme všetky veľkým písmenom takto: *B*aňská Bystrica, *P*ovažská Bystrica, *H*orná Lehota, *D*olná Lehota, *T*určiansky *S*vätý Martin, *L*iptovský *S*vätý Mikuláš, *D*olné Rakúsko, *H*orné Rakúsko, *S*everná Amerika, *J*užná Amerika, *S*everné Ľadové more, *M*alá Asia. To stáva sa však len vtedy, keď prívlastok skutkom stal sa menom vlastným. Preto chybne by boly písané veľké písmená začiatočné v takýchto prípadoch: *S*everná Europa, *J*užné Uhorsko, *S*everné Nemecko, *J*užné Rakúsko atď. Tu prívlastky nie sú časťami vlastných mien,

lebo len tieto vlastné mená poznáme: Europa, Uhorsko, Nemecko, Rakúsko, ktoré ovšem majú rozličné strany: severné, východné, západné, južné, severovýchodné atď.

XII. Konečne veľkými začiatočnými písmenami píšeme mená obyvateľov, utvorené od jednotlivých čiastok sveta a krajín (cisárství, kráľovství, kniežatství atď.), na pr. Afričan, Američan, Uhor, Rakúšan, Španielčan atď., podobne mená obyvateľov, utvorené od stolíc, miest, dedín ako aj od všetkých tých zemepisných názvov, ktoré počínajú sa v smysle týchto pravidiel veľkou literou, na pr.: Zvolenčan, Spišiak, Šarišan, Košičan, Brezňan, Mošovčan, Turanec, Hájničan, Slatinčan; Islanďan, Černomorec atď.

Poznámka. Keď takémuto menu obyvateľa predchodí bližšie určenie a toto s tým úplne splýva v jedno slovo, píše sa len prvá litera veľká, takto: Severoameričan, Maloasijčan, Malohoťan, Hornolehoťan, Veľkorevúčan, Dolnokubínčan. Pre oblahčenie písania dovolujú sa takéto skratky: B.-bystričan, Sv.-mikulášan, Sv.-martinčan, D.-lehoťan, R.-soboťan. Ale je lepšie napísať: obyvateľ z B. Bystrice, v B. Bystrici, zo Sv. Mikuláša, vo Sv. Mikuláši atď. a keď čitateľ vie už o ktorom Bystričanovi alebo Mikulášanovi je reč, užiť možno smele jednoduchého: Bystričan, Mikulášan. Skratky beztak nie sú možné vo všetkých prípadoch.

XIII. Názvy, jako Pohronie, Považie, Horniaky, Dolniaky, podobne mená obyvateľov, tvorené od týchto a podobných názvov: Považan, Hronec (obyvateľ u Hrona), Horniak, Dolniak, — dľa zvyku píšu sa veľkým počiatočným písmenom. Je-li takýto názov rozložený a druhou časťou názvu je obecné meno, počína sa malou literou určujúca časť takého názvu, na pr.: *p*ohronský, *p*ovažský, *h*orniacky, *d*olniacky kraj atď. V názve „*D*olná zem“, ač nesprávne, je veľká počiatočná litera jako v názve Čierné more.

XIV. Názvy roľníckeho podelenia zeme, menovite názvy honov, grúňov, píšu sa tiež veľkým počiatočným písmenom: na Kope, na Zábreží, pod Skalou, v Kúte atď.

XV. Mimo uvedené prípady súdny spisovateľ smie klásť veľké písmená všade, kde pre väčšiu určitosť alebo zo zvláštnej úcty vyzdvihnúť chce slovo nad jeho obecný význam.

K pravidlám, ktoré sú výš uvedené, ešte poznamenať treba nasledujúce veci:

Skratky: *Gr.* (= Gróf), *B.* (= Barón), *Kn.* (= Knieža), *P.* (= Pán), *Dr* (= Doctor) veľkou literou počínajú sa len na počiatku vety. Vo vete písať ich načim malým začiatočným písmenom, na pr.: „*P*ánu Skalickému písal som list", a „Písal som list *p*ánu Skalickému". Čo je rečeno o *dr* to má platnosť aj o týchto: *p*hil. dr, *t*heol. dr, *j*ur. dr, *m*ed. dr, t. j. veľkou literou počínajú sa len na počiatku vety; inokedy nie.

Skratky, označujúce mieru a váhu, uprostred vety nech sa tiež píšu malým začiatočným písmenom, na pr.: železnica je dlhá 100 *k*metrov, kúpil obilia asi 200 *h*litrov, zjedol klbásy s 2 *d*grammy, kávy kúpil jedon *k*gramm.

Mená mesiacov: *j*anuár, *f*ebruár, *m*arec atď. píšu sa malým počiatočným písmenom.

Nakonec nech je spomenuté, že názvy politicko-a cirkevno-správneho podelenia (názvy dištriktov, okresov, okolí, ochodzí, obvodov, diecés, seniorátov) počiname literou malou, na pr.: dištrikt *p*reddunajský, *z*adunajský, politický okres *b*rezniansky, *k*ežmarský, volebný okres *s*liačsky, diecésa *o*strihomská, *s*eniorát turčiansky atď. Srovnaj to, čo je rečeno v poznámke k 2. bodu v odseku XI. tejto hlavy.

O slučovaní slov.

O slučovaní slov podávajú sa nasledujúce pravidlá:

I. *Neohebné čiastky reči: predložky, spojky, príslovky a citoslovky z pravidla dovedna píšeme.* Prehovoríme o nich osobite:

1. Často spoja sa dve aj tri *predložky* tým cieľom, aby určitejšie naznačovaly pomer hlavnej predložky k menu. Takéto predložky majú svoj vlastný určitý význam a píšu sa jedným slovom. Piš tedy: poza, zpoza, pomedzi, zpomedzi, ponad, zponad, popod, zpod, zpopod, popri, zpopri, napred, vopred, zpopred, zpred, prostred, zprostred, uprostred, naprostred, podľa, povedľa, pokonča, nakraj, pokraj, navrch, zavrch, namiesto, poniže, zponiže, zníže, povyše, navyše, naproti, popriek, napriek, navzdor, počas, včas atď. atď. — Výnimkou o sebe sa píšu: *k vôli, v oči.*

2. Dvojčlenné *spojky* píšeme jedným slovom: nakoľko, natoľko, jestli, akmile, aknáhle, zčiastky, nato, zato, preto, prečo, potom, zatým atď. — Ale jakonáhle prestanú byť spojkami ich členy, píšu sa osobite. Príklady: *na koľko* čiastok delí sa svet, — *na toľko*; *jest-li* v tom krčahu vody? — *na to* myslel, čo mal na srdci, *na to* sa pýtal, čo ho zajímalo; *pre to* prišiel, čo mu sľúbili; *po tom*, ako zomrel; *za tým* vzdychal, za čím túžil atď. atď. Píšeme: *z väčšej čiastky* pravdu hovorí (dvojčlenne: *zčiastky* privolil, *zčiastky* nie); — *„by“* sa píše spolu so spojkami *aby, akby, keby, keďby, jestliby*; ináče sa píše o sebe.

Poznámka. Spojky *pretože* a *takže* nemáme slúčeno písať práve tak ako na pr. nepíšeme slúčeno: lebože; pred poslednou častou (pred *že*) mali by sme vôbec čiarku klásť, ale keď ju už v v istých prípadoch pred prvú časť kladieme, aspoň píšme rozlúčeno obe spojky takto: *preto že, tak že*; „takže“ toľko je čo „tiež“.

3 Príslovky slučujeme a rozlučujeme dľa toho, či je ich posledná časť už sama sebou príslovka alebo skloniteľné meno.

a) Príslovky, ktorých posledná časť je už sama sebou príslovka, bez výnimky píšu sú dovedna s predložkami, jako: odteraz, doteraz, nateraz, podnes, dodnes, odvtedy, dovtedy, odvčera, dovčera, tuvon, tavon, tamvon, ztamvon, ztade, zkade, odkade, onedlho, zanedlho, pozvoľna, poznova, poznovu, pozajtra, pohotove, napohotove, pochytre, napochytre atď. — Predložka *po* odlúčeno sa píše od prísloviek, vychodiacich na koncovku *sky*, *cky*, na pr.: po slovensky, po chlapsky, po pansky, po nemecky, po turecky atď., ale slučuje sa s príslovkami týmito: podobrotky, potichúčky, pomaly, potichy, pokradomky, poštvornožky.

b) Dvojčlenné príslovky, ktorých posledná časť je sklonené podstatné meno (prvá predložka), z pravidla o sebe píšeme: z počiatku, z večera, z jasene, z jari, za dňa, za noci, za tmy, za rana, za mraku, za svitu, v uteky, vo výcvaly, v jaseň, v lete, v zime, na jar, na večer, na poludnie, na podzim, na mraku, na rano, na svite, po pravde, po chvíli, po kuse, pod večer, pod jaseň, o samote, o palici, o polnoci, o hlade atď.

Poznámka 1. Spolu sa píšu: *predvčerom*, *zavčerom*, *dozaista*, *dovedna*, *vovedne*, *nazpamäť*, *pozajtrí*, *vozvýš*, (*voz*-výš ako v č. *vz*-hůru), lebo tu máme prípady zabudnutej etymologie.

Poznámka 2. Akže predložka so skloneným podstatným menom mocou zvyku takého zvláštneho určitého významu príslovkovitého nadobudla, ktorý bárs len jemne liší sa od významu prvotného, neprísloykovitého, — píšeme ju spolu so skloneným podstatným menom. Takéto prípady slúčeného písania máme na pr. v príslovkách: zrazu, naraz, odrazu, zaraz, včas, naskutku, vskutku, naporad, navrchu, nahlas, naveky, potme, nakonec, napokon, naostatok, pozadku, nazadku, napredku, popredku, predodňom, ponečase, dokonca a viac iných, ktoré súdny pisateľ rozozná ľahko. Nech je tu položeno niekoľko prípadov na objasnenie rozdielu medzi príslovkovitým a neprislovkovitým významom: *zrazu* vhodili sieť do vody, ale *z razu* nemali nič a vhodili ju po druhé; — *naraz* vyvolal pán meno sluhu, ale ten *na raz* sa neohlásil a pán vyvolal ho po druhé; — vstal *včas*, aby *v čas* došiel na stanicu; — počujúc šramot v bočnej izbe,

naskutku bežal som ta, a zlodeja prichytil som *na skutku*; — on *vskutku* odpustil mi, — *v skutku* jeho zračí sa veľkodušnosť; — *naporad* vysmieval iných pri zkúške, ale keď on prišiel *na porad*, z neho sa smiali; — X. a Y. sa bili, X. dostal sa *navrch*, X. ostal *navrchu*, X. vyšiel *na vrch* Choč, sedel *na vrchu* Choči; — *nahlas* odvolával sa *na hlas* počutý; — ludia *naveky* sa budú rozpomínať *na veky* minulé, Božská moc bude trvať *na veky*; — *potme* vošiel do izby, zažal sviecu a bolo *po tme*; — za nimi vliekol sa *pozadku*, za nimi vliekol sa *po zadku* atď.

c) Dvojčlenné príslovky, ktorých posledná časť je sklonené prídavné meno (prvá predložka), v písme z pravidla rozlučujeme až na jedinú predložku *z*, ktorá spolu sa píše so skloneným prídavným menom. Píš tedy: od dávna, od malička, od stara, od nova, za dávna, za starodávna, za tepla, za horúca, za živa, do cela, do hola, do naha, do ista, vo slep, v náhle, v blízku, v pravo, v ľavo, na blízku, na ďaleku, na ďaleko, na modro, na bielo atď. atď. — Naproti tomu slučuj predložku *s*: zväčša, zťažka, znova, ztuha, zrovna, zrezka, zhruba, zkriva, zhola, čerstva atď. Vloží-li sa ešte slovo medzi predložku a prídavné meno, vypíšu sa o sebe všetky časti: z čista-jasna, z veľmi tuha, z veľmi ďaleka atď.

4. Citoslovky z pravidla, spolu sa píšu: hahaha, ejha, horsa, hopsa atď., ačpráve možno ich písať aj oddelené spojovníkom alebo bodkami na označenie ich pretrhovanej alebo pozvoľnej výslovy.

II. *Ak literami vypisujeme čísla, pridržujme sa týchto pravidiel:*

a) Spolu píšeme číslice od 21—99, na pr. dvadsaťjedon, tridsaťdva, štyridsaťosem, osemdesiatdeväť atď.

b) Spolu píšeme všetky čísla, ktoré sú zatvorené číslovkou *sto* alebo *tisíc* alebo *million*, na pr.: jedonsto, dvesto, tristo atď., alebo jedontisíc, dvetisíc, tritisíc, dvadsaťtisíc, stotisíc, jedonmillion, dvamilliony, dvadsaťmillionov, tisícmillionov.

c) Desiatkové čísla podriaďujú sa stotinovým, na pr.: desaťsto, dvadsaťsto, štyridsaťosemsto; stotinové tisícovým: stotisíc, stopäťdesiattisíc, dvestoosemdesiatdeväťtisíc; tisícové miliónovým: tisícmiliónov, päťtisícmiliónov, stodvadsaťpäťtisícmiliónov atď. Dľa tohoto summa 125.635,423 píše sa v právnych listinách (zvlášte v zákonoch) takto: stodvadsaťpäťmiliónov šesťstotridsaťpäťtisíc štyristo dvadsaťtri; alebo: tisíceho osmistého deväťdesiatehoprvého roku.

Ešte poznamenať treba toto. Píšeme spolu: päťnásobný, šesťnásobný, päťročný, šesťročný, päťčlenný, šesťčlenný alebo: 5ročný, 6ročný, 5násobný, 6násobný, 5členný, 6členný atď. — Skloňujeme: 5-ich, 5-im, 5-imi atď.

Od číslic oddeľuj *raz* (*ráz*, *razy*), tedy: jedon raz, dva, tri, štyri razy, päť, šesť desať ráz atď. alebo viac ráz, niekoľko ráz, veľa ráz, prvý raz, druhý raz, po prvý raz, po šiesty raz, do piateho razu, na tri razy atď. — Naproti tomu *-krát* (*-krát'*) ako slovo nesklonitelné v tomto prípade píše sa vždy spolu s predchádzajúcou určitou a lebo neurčitou číslovkou: jedonkrát, dvakrát, trikrát, päťkrát, stokrát, po dvakrát, po päťkrát, po stokrát, na dva-, tripäť-, stokrát atď. Konečne oddeľuj predložku *po* v príslovkách po prvé, po druhé, po tretie atď.

III. *Složené slová a tak rečené shluky z pravidla píšu sa dovedna.*

1. Pri složených slovách všimni si tohoto: Spojí-li sa, viac prídavných mien, treba ich oddeliť spojovníkom, na pr. červeno-bielo-zelený, nemecko-anglicko-belgická smluva atď. Je však hodno spojovníkom oddeľovať aj dvojčlenné složeniny, zvlášte sú-li členy dlhé, — tým forma nadobúda úhľadnosti, na pr. slovensko-vzdelávací, uhorsko-kráľovský, rimsko-katolícky, rakúsko-uhorský atď. Toto posledné pre jasnosť a zreteľnosť nech sa píše bez spojovníka v takomto a podobnom prípade: „trojčlenný spolok nemecko-italsko-

rakúskouhorský“. Takýmto spôsobom správne naznačí sa pomer, v akom je rakúskouhorská ríša k tomuto spolku.

2. Niektoré shluky (nevlastné zloženiny slov) píšu sa od dávnej doby spolu jako: okamženie, všemohúci, všadeprítomnosť atď., niektoré možno však písať dvojako, i slúčeno i neslúčeno. Takéto sú: pokojamilovný, mierumilovný, pravdymilovný, tajuplný, horespomenutý, výšspomenutý, takrečený, takzvaný. Shluky, ktoré uzavierajú celú vetu alebo celé vety v jediný pochop, nech sa oddelia spojovníkom medzi hlavnými časťami: to je len taký „zkaderuka-zkadenoha.“

IV. *Zakrnelé vety, ktoré mocou zvyku nadobudly zvláštneho určitého od prvotného jemne rozdielneho významu, píšu sa jediným slovom, na pr*: nazdarboh, chvalabohu (= ďaka Bohu), nemilobohu, bohužiaľ, žiaľbohu, poručenobohu atď., alebo príslovky: naveľa (= na veľa prosenia), zakaždým (= za každým razom) atď.

V. *O slučovaní slov treba nám ešte vedieť nasledujúce veci:*

1. Príklonné *-že*, spolu sa píše s príslušným slovom: ktože, akože, kdeže, pravdaže, horkýže, pracujmeže, poďmeže, bolaže to za radosť! atď. atď. Toto príklonné *-že*, ktorým nemení, len zdôrazňuje sa smysel slova, dobre načim rozoznávať od spojky *že*, ktorá ovšem píše sa vždy o sebe. Iné je, keď poviem: „aleže príjď k nám“ a iné: „ale že prišiel, to je div!“

2. K námestkám (trebárs skloňovaným) a príslovkám pridávané *-si* a *-koľvek* nikdy sa neoddeľuje: ktosi, ktokoľvek, čokoľvek, kohosi, čohosi, čohokoľvek, kdesi, kdekoľvek, kadesi-kadekoľvek atď. Podobne píš: koľkosi, koľkokoľvek.

3. K námestkám (trebárs skloňovaným) a príslovkám pridávané *-to* nikdy sa neoddeľuje: tento, tohoto, tomuto,

takýto, takéhoto, takémuto; tuto, tadeto, tadiaľto, takto, potiaľto, tamto atď.

4. Zdôrazňujúce *pri-* spolu sa píše s prídavnými alebo príslovkami: priveľký, primalý, primúdry, priveľmi, pričasto, prihodne atď.

5. Spojovníkom slučuj také slová, ktoré doplňujú sa, aby význam hlavného alebo oboch zdôraznel: naraz-narazučky, teraz-terazučky, zle-nedobre, dobre-predobre, múdre-premúdre, rad-porad, voľ-nevoľ, voľky-nevoľky, beda-prebeda, bože-prebože, bože-nebože, z čista-jasna, novučičký-nový, tak-netak, len-len, už-už, skedy-neskedy, hore-dolu, chodí kade-kde, dochodí konca-kraja, konečným-koncom sa pohnevali, keď už ničoho-nič nemáte atď.

Delidlá, rozdeľovanie slabík. Skratky.

I. O *delidlách* učí každá mluvnica. Tu vyzdvihujem len tieto veci:

1. Tázacie *-li* pripájaj ku slovu spojovníkom; píš: povieš-li, pôjdeš-li, pravda-li je to, má-li, máš-li atď.

2. Vo vete nikdy neoddeľujú sa čiarkami: „vraj", „reku", „veru", „zaiste"; nepíš tedy: „. . . ako sme poznamenali niet, reku, reči, ktorá by v toľkom priestranstve sa . . . ozývala" (Vět. 65).

3. Vkladáme-li cudzie vety do citovanej osnovy, treba je citovanie zavrieť pred nimi a obnoviť po nich. Píš tedy: „Je pravda", hovoril X., „že bola zima".

II. Osobitú slabiku tvorí každá samohláska, dvojhláska a polosamohláska (*l, r,*) na pr. mak, vek, bič, žiak, liek, vôl, vlk, krm atď. Chtiac *deliť na konci riadkov viacslabičné slová dľa slabík,* pridržujeme sa týchto pravidiel:

1. Keď je len *jedna spoluhláska* medzi samohláskami, dvojhláskami alebo polosamohláskami, ona *sa prirazí ku*

slabike nasledujúcej, jestliže sa tomu zrejmo neprotiví pôvodný sklad slova. Rozdeľujeme tedy: vo-da-vý, že-na-tý, ko-lí-sať, sto-do-la, ve-li-ký, po-ma-ly atď.; rozdeľujeme: o-be-te, o-be-do-vať, o-be-siť, o-bo-jok atď., lebo v takýchto prípadoch zabudli sme už na pôvodný sklad nepíšuc etymologické tvary: ob-ve-te, ob-je-do-vať, ob-ve-siť, ob-vo-jok. — Jestli je však pôvod slova *zrejmý* delíme dľa toho, jako on vyžaduje, na pr. nad-u-žiť (ale na-du-riť!), pod-u-jať (ale po-lo-žiť), roz-um atp.

2. Keď je *viac spoluhlások* medzi samohláskami, dvojhláskami alebo polosamohláskami, tieto *sa všetky prirazia ku slabike nasledujúcej, jestliže sa tomu zrejmo neprotiví pôvodný sklad slova.* Tak delíme: se-stra, lá-ska, o-kno, hnie-zdo, hli-sta, vrá-ska atď.; tak delíme aj slová: o-blie-kať, o-bra-cať, ne-me-cký, tu-re-cký, chla-pe-cký, va-la-ský, če-ský, ru-ský atď., lebo v takýchto prípadoch zabudli sme už na pôvodný sklad slova, nepíšuc etymologické tvary: ob-vlie-kať, ob-vra-cať, ne-meč-ský, tu-reč-ský, va-laš-ský atď. — Ale jestli je pôvod slova *zrejmý*, delíme dľa toho, jako on vyžaduje, na pr.: po-znať, roz-po-znať, roz-mie-siť, roz-niesť, nad-ho-diť, nad-žu-pan-ský, od-ho-diť, od-vrát-me, traš-me, poď-me, trias-li, nies-li, priad-li, od-hoď-te, za-maž-te, viaz-nuť, krad-núť, hrab-le, sed-lo, sed-lár-sky, vo-jen-ský, naj-väč-ší, naj-mil-ší, krot-ší, in-ší, hor-ký, slad-ký, veľ-ký (od veľí) ža-lost-ný, vlasť-mi, ra-dosť-mi, chlap-mi, hríb-mi.

Poznámka. Slová *predsa, dvadsať* a podobné rozdeľujeme takto: pre-dsa, dva-dsať. — Jestli sa počína spoluhlásková skopenina spoluhláskou *j*, *n*, prirážame posledne spomenutú spoluhlásku ku predchodiacej slabike v slovách cudzích alebo takých domácich, v ktorých etymologické tvary nevypisujeme, na pr.: vaj-da, haj-dúch, (ale: za-jmi, za-jmul!), pon-de-lok, uň-ho, preň-ho, doň-ho atď. m. po-ne-de-lok, u-ne-ho, pre-ne-ho, do-ne-ho. Také rozlúčenie spoluhláskových skopenín ku dvom slabikám, napomôže-li sa tým výslova slabiky, dopúšťa sa aj v prípadoch iných tým viac, lebo v novej dobe pre obľahčenie pravidiel ujíma sa v tej veci náhľad

slobodomyseľný, dľa ktorého vôbec dvojako môžeme deliť slová, ktorých pôvod je nie zrejmý: buď prirazením celej skopeniny k nasledujúcej slabike buď rozlúčením jej ku dvom susedným slabikám.[1]

III. *O skracovaní slov* treba nám hľadeť na veci na sledujúce:

1. Skrátime-li prvú časť alebo prvé časti složeniny, zavierajúcej v sebe dve alebo tri prídavné mená, — po skrátených častiach mimo bodku položíme aj spojovník, na pr.: b.-bystrický, r.-katolícky, turč.-sv.-martinský atď.

2. Vo vlastných alebo nevlastných složeninách, ak je posledná časť jedna a tá istá, krátime pomocou spojovníka takto: tu- i cudzo-zemské časopisy (m. tuzemské a cudzozemské č.), horno- i dolno-lehotský chotár (m. dolnolehotský a hornolehotský chotár) atď. — Ale takýmto spôsobom neslobodno skracovať složeniny, ktorých prvá časť je predložka, nikdy nepíš tedy takto: „kto neverí, nech o- vypre- po- dopáči“ (Vět. 94), ani takto: „nám je hlavne treba seba samých v povinnosti slovenskej neod- a nezaznávať“ (tamže 125). V takýchto prípadoch spolu vypísať treba druhú časť složeniny pri každej predložke: neodznávať, nezaznávať atď. — Skracovať neslobodno ani tie složeniny, ktoré sa končia na *-pis*, nepíš tedy: zeme- a deje-pis, ale zemepis a dejepis.

3. V neurčitých výpoveďach „päť *alebo* šesť, päť *až* osem ľudí tam bolo“ vypúšťame slová *alebo až*, ale vždy nahradzujeme ich vodorovnou čiarou („—“), na pr.: „päť—šesť, päť—osem ľudí tam bolo“; „piatich—šiestich, piatich—

[1] Takéto slobodomyseľné stanovisko prvý vyriekol dr Ján Gebauer vo svojej „Mluvnici České“ (v Praze a ve Vídni 1890, 45—46) kážuc deliť buď: lá-ska, vla-sti, afri-ký, če-ský buď: lás-ka, vlas-ti, afric-ký, čes-ký. Jeho slovo má tým väčšiu váhu, lebo svojho času veľmi obšírne a dôkladne rozobral pravidlá o delení slabík (Hláskosloví 40—43); ku svojmu terajšiemu náhľadu musel tedy dríjsť dôkladným poznaním a uvážením veci samej.

ôsmich ľudí zabilo“; dva—tri razy, päť—desať ráz, dvaja—štyria, v troch—štyroch vodách sa umývať atď.

4. Za poriadkovými číslami kladieme bodku a nepridávame k nim skloňovacích prípon, píš tedy: „to stalo sa 30. júla, 24. marca“ m. „to stalo sa 30-ho, 24-ho marca“; „roku 1890.“ m. „roku 1890-eho“: „na 1. maja“ m. „na 1-ho mája“ atď. Napíšem-li: 1., 2., 3. a 4., to už znamená: prvý, druhý, tretí a štvrtý, nepíš tedy: 1-vý, 2-hý, 3-tí, 4-tý atď.; napíšem-li: 1, 2, 3 a 4, to znamená: jedon, dva, tri a štyri.

5. Keď skracujeme dátum (deň a mesiac), mesiac označujme rimským a deň našským (arabským) číslom, lebo inak povstať by mohol dvojsmysel, píšme teda: 5./II. (= 5. februára), 12./X. (= 12. októbra) a nie: 5./2. alebo 12./10. —

6. Slovenčina živá neskracúva *si* (2. osobu od *som*) v *s* ako čeština. Nakoľko v piesňach či básňach predsa prichodí skrátené *s'*, pripojené k predchodiacemu slovu, kladme po ňom znak odsutia: bols', videis', robils', tys', ty bys' atď m. bol *si*, videl *si*, robil *si*, ty *si*, ty by *si*. — Ačpráve je iného pôvodu, z tejže príčiny práve tak naložíme so skratenym *si*, pridávaným k námestkám, príslovkám alebo neurčitým číslovkám (vidz na str. 193. bod. 2. pod V.), píšuc zaň *s* s odsuvníkom: ktos', kohos', komus', kdes', koľkos', atď. m. ktos*i*, kohos*i*, komus*i*, kdes*i*, koľkos*i*. — Celkom nesprávné je písať po príklade ruskom skrátené *s* za vzťažné *sa*, jako často sa deje u Paulinyho, nepíš tedy: dokonalas (Bes. 35.) m. dokonala sa atď.

7. Slová, ktoré často prichodia, skracujeme tým spôsobom, že

a) vypíšeme len počiatočnú hlásku slova alebo slov a skrátenie označíme bodkou buď po každej napísanej hláske o sebe buď, — sú-li stiahnuté, — len po ostatnej. Príklady: p. = pán, m. = miesto, m. r. = minulého

roku, t. r. = tohoto roku, t. j. = to jest, atď. = a tak ďalej, atp. = a tomu podobne atď.;

b) ak je na počiatku slova viac spoluhlások, tieto sa všetky vypíšu a skrátenie označí sa po nich bodkou, na pr.: sv. = svätý, *kr.* = krajciar, gr. = gróf, t. zv. = tak zvaný, ku pr. = ku príkladu, na pr. = na príklad atď.;

c) akby sa nedal skratok označiť zreteľne a presne uvedením hlások z prvej slabiky, dľa potreby priberú sa hlásky zo slabík nasledujúcich, tak na pr. mená mesiacov krátime: jan., febr., mar., apr., aug., sept., okt., nov., dec.; iné príklady: uh. = uhorský, kraj. = krajinský, kráľ. = kráľovský, kat. = katolícky, ev. = evanjelický, srov. = srovnaj, nar. = narodený atď. V skratku *dr* máme prvú a poslednú literu. Tento skratok liší sa od iných (gr., kr.) tým, že sa dá skloňovať: dr, dra, drovi, drom.

Poznámka. Ponevráč užívame slovo „iný“ a nie „jiný“, musíme krátiť: „a i.“, „a i. v.“ miesto: „a j.“, „a j. v.“ (a iní, a iných viac). Za skratok *kráľ.* môže sa napísať aj *kr.*, jestli mu predchádza skratok (*uh.*, tedy: uh. kr.) = uhorsko-kráľovský; ale inak *kr.* znamená: krajciar.

III.

ZVLÁŠTNÉ POKYNY PRAVOPISECKÉ.

Ako napomáhať ľubozvuk pravopisom.

Ľubozvuk napomôžeme na pr., keď bez potreby nekladieme po sebe viac samohlások, keď nehromadíme spoluhlásky, keď po sebe nekladieme slabiky s rovnakými alebo príbuznými hláskami atď. Nemožno tajiť, že veľa ráz len na pisateľovi záleží, aby ľubo a mile znelo to, čo napíše. Tu poukázať chcem na daktoré dôležitejšie prípady, v ktorých ľubozvuk napomáhať môžeme pravopisom.

1. Máme vo slovenčine slová, ktoré majú viac oprávnených foriem. Rovnako dobre je hovoriť: kolo-okolo, proti-oproti, snáď-asnáď, hra-ihra, hneď-ihneď, zvlášť-zvlášte, ináč-ináče, krom-krome, teprv teprve, zas-zase, jest je, výš-výše, nač-načo, kdes-kdesi, ktos-ktosi, ležiac-ležiaci, bežiac-bežiaci, prosiac-prosiaci, kľačiac kľačiaci naň-naňho, doň-doňho, celkom-celky, var-vari, kaviareň-kaviarňa, knihoveň-knihovňa, i-aj alebo: išiel-šiel, ako-jako, obzvlášte-zvlášte, opýtať sa a spýtať sa atďatď. Slová takéto, zamieňavo užívané v živom jazyku, zamieňajú sa aj vo spisovnom. A tu bedlivý pisateľ rozmanitosť tvarov mohol by využiť k vyhladeniu onej prietrhliny hlasu, ktorá povstane vyslovením po sebe dvú samohlások. (Vyslovíme-li po sebe viac samohlások, musí hlas na krátko zastať po každej a len po malej zastávke pohne sa k druhej.) Iné jazyky rozmanitosť tvarov tiež vykorisťúvajú k napomôženiu ľubozvučnosti tak, že užívajú slov spoluhláskami počatých po slo-

vách samohláskami zakončených. To jest, dľa toho, či sa nasledujúce slovo počína spoluhláskou a či samohláskou, užijú formy vychodiacej buď na samohlásku (dvojhlásku) buď na spoluhlásku. V češtine už r. 1571. učil Blahoslav, aby sa nepísalo: „nebo on nebo já“, lež „neb on nebo já“ atp., a v novej češtine z pravidla píše sa pl. gen. na *-ův* pred slovami samohláskou, a pl. gen. na *ů* pred slovami spoluhláskou započatými. Podobne píše sa v češtine: *dosti* daleko a *dost* učený, *který* přišel a *kterýž* ode šel atď. V maďarčine: én *se* mentem a én *sem* éreztem, *az* ember a *a* fiu atď.

Dľa toho, čo je hore povedano, mali by sme teda písať: *šla* kolo mňa a *šiel* okolo mňa, *ide* proti nemu a *idem* oproti nemu, *zvlášte* sa mi páči a páča sa mi *zvlášť* oči tie pekné, *ináče* preč idem a *iná*č idem preč, *zase* prí dem a zas odídem, *krome* mňa nebolo tam nikoho a *krom* učiteľa nikoho tam nebolo bolasť umierniť m. bolasť *zm*ierniť atď. atď. Formy *jistý*, *ješte*, *jich*, *jim*, *jimi* nie sú oprávnené vedľa foriem *istý*, *ešte*, *ich*, *im*, *imi* a preto nenačim ich užívať ani po slovách samohlaskou zakončených. Z tejto príčiny nehľadiac na výš uvedené pravidlo píšeme: neistý, poistiť, zaistiť, uistiť, zaiste, do ista atp. a nie: ne*j*istý, po*j*istiť, za*j*istiť, u*j*istiť, za*j*iste, do *j*ista. Naproti tomu oprávnené sú, lebo v živej mluve zamieňajú sa, formy *aký-jaký* a preto obe tieto slová klásť budeme dľa pravidiel hore spomenutých i v složeninách slovných: da*j*aký, všeli*j*aký, vola*j*aký, ne*j*aký, ni*j*aký atď. m. daaký, všeliaký, volaaký, neaký, niaký. Spojky *ni-ani*, *by-aby* nezamieňajú sa v živej mluve, prvé formy zamieňavo prichodia len z riedka v podreči, a preto sa nepokladajú za oprávnené dvojtvary. Spojky *alebo* a *lebo* majú rozdielny význam (alebo = entweder, vagy; lebo = weil, mert) a preto nie sú dvojtvarami jednoho slova (jako v češtine *aneb-neb*) lež osobitýma slovama. V slovese *isť* (*ísť*) s predložkami otvo-

renými rušíme hiát: prejsť, najsť, prijsť (alebo prísť) atď., nepíš tedy: preisť, naisť, priisť (ani nie: príjsť!). Dvojtvary *aj-i* (= auch, is) sú oprávnené a pre dosaženie ľubozvuku mohly by sa užívať tak, aby *i* z pravidla kládlo sa medzi spoluhlásky, na pr.: zaraz *i* vstal, hneď *i* prišiel, kdežto *aj* z pravidla medzi samohlásky a pred samohlásku, na pr.: on to *aj* urobil, už sa *aj* obrátil, snáď *aj* oplakali, veď som *aj* utekal, hneď *aj* odišiel, čas už *aj* uchodí, zaraz *aj* odpálil, atď. Keby sme písali: on *to i u*robí, už s*a i* obratil atp., po sebe museli by sme vysloviť po tri samohlásky; v iných prípadoch po dve: snaď *i* oplakali, veď som *i* utekal atď. Dvojtvary na počiatku vety užívajú sa dľa ľubovôle: Snáď-Asnáď, Okrem-Krem, Ako-Jako atď., ale *Aj* lepšie znie na počiatku vety než *I*: Aj uňho boli, Aj pri ňom boli, Aj v zahrade bol atď.

2. Stredná slovenčina, na ktorej zakladá sa jazyk spisovný, rada má slabiky s polosamohláskami *l, r* a preto niet príčiny k tomu, aby sme vokalisovali také slabiky, píšme nielen hlboký, tlstý, dlhý, jablčko atď., ale aj krv, krvnatý, država. Spisovnej slovenčine je ľubozvučnejšou slabika so samohláskovým *l, r*, lebo je ona p r i r o d z e n á. Slová, utvorené príponou *-stvo*, v množ. genitíve skloňuj takto: kráľov*ství*, kniežat*ství* a nie dľa učenia podaktorých grammatikov: kráľov*stv*, kniežat*stv* alebo kráľov*stiev*, kniežat*stiev*!

3. Bedliť načim, aby nakoľko možno nenasledovaly po sebe slabiky znejúce buď rovnako buď podobne. Lebo neokrašľujú mluvu poetickú takéto alebo podobné výrazy: „a veliká *je sieť jej ciest*“ (Slov. Pohľ. 1884, 166), „*pripríliš prišiels* naposled“ (Živ. II. 72) atď. Bedlivý pisateľ zmenou slovosledu, niekedy použitím iného slova, snadne sa vyhne neľubozvuku. Poviem: „iste počuli ste už“ m. „*iste ste* už počuli“, „šiel pozdejšie“ m. „pozdej*šie šiel*“, „ale je lepšie“ m. „*ale lep*šie *je*“, „to je vlk, ak nie dačo horšieho“ m.

„to je vlk ak *nie niečo* horšieho“, „hrom ju zadržuje v izbe“ m. hrom zadržu*je ju* v izbe“ atď. Hlavne máme na to hľadeť, aby nejavilo sa po sebe viac sykavých spoluhlások. Píšme: „stáva sa často“ m. „často *sa stáva*“, „vláda splnomocňuje sa“ m. „vláda *sa splnomocňuje*“, „bude sa o to starať“ m. „bude *sa starať* o to“, „to skutkom stalo sa“ m. „to stalo *sa skutkom*“, „radšej by sa bavil s ňou“ m. „radšej by *sa s* ňou bavil“, „stalo sa tak“ m. „tak sa stalo“, „tu sa podržiava zásada etymologie“ m. tu podržiava *sa zásada* etymologie“, „snáď sa teraz dozviem“ m. „teraz *sa snáď* dozviem“, „nech sa pošle“ m. „nech *sa pošle*“ atď. atď. V tejto veci ovšem nemožno podať pevných pravidiel, tu pomáha len vycvičený sluch pisateľov. Vyšné príklady chcú teda byť púhymi pokynami. Mne zdá sa, že ľubozvuk neporušuje tak ani hiát ani zhŕknutie dvú sykavých spoluhlások ako to, keď po sebe nasledujú dve rovnako alebo aspoň podobne znejúce slabiky. Z tejto príčiny zdá sa mi byť ľubozvučnejším: „*ja ako* človek“ než *ja jako* človek“, prišiel 1. m*ája ako* sľúbil“, než „prišiel 1. m*ája jako* sľúbil, „*zas sa* derú“ než „*zase sa* derú“ atď. Po *j* nerado stojí *i*, preto je krajšie: „aby jej šli poradiť“ než „aby jej *iši* poradiť“. V slovách: uspokojujúci, zahajujúci, opojujúci atď. snadne napomôžeme ľubozvuk, keď ich užívame formou zmenenou: uspokojovací, zahajovací, opojovací (aj: opájací!) atď. K vôli ľubozvuku nikdy nesmieme však porušiť prirodzenosť slohu alebo foriem. Nesmieme preto skracovať slová „vychovávať“ a „vychovávateľ“ vo „vychovať“ a „vychovateľ“, lebo tvary takéto majú dvojaký, v jazyku presne rozoznávaný smysel. Slovo „vychovávať“ a z neho tvorené „vychovávateľ“ značí dej nedokonaný, kdežto „vychovať“ a z neho utvorené „vychovateľ“ značí dej dokonaný. Práve tak ako je iné utlačovateľ a utlačiteľ, ukazovateľ a ukazateľ, vyučovateľ a vyučiteľ, iné je vychovávateľ a vychovateľ. Preto, lebo na-

rušila by sa pôvodná forma, nesmieme písať: čary vedomky*ne* (Slov. Pov. 316) m. vedomky*nine*. Ani nesmieme písať v datíve: Lomonos*ovi*, Gončar*ovi* miesto Lomonosov-ovi, Gončarov-ovi. V takomto prípade veci, aj oku, dobrú službu preukazuje spojovník.

O mluvnickej shode slov.

1. Vokatívu „*pane*“ len vtedy užívajme, keď jedine ním oslovujeme osobu. Keď ju oslovujeme aj iným slovom (určitejšie), i toto slovo načim položiť do vokatívu. Píš tedy buď „Pán Kresák!“ buď „Pane Kresáku“, buď „Pán Priateľ!“ buď „Pane Priateľu!“ buď „Pán Rychtár!“ buď „Pane Rychtáru!“ atď. Nepíš tedy: „Pane Kresák!“, „pane farár!“, „pane pravotár!“ atď.

Inštrumentálová prípona *ama, ima* patrí dvojnému, naproti tomu prípona *ami, mi* množnému počtu. K inštrumentálom dvojným: ruk*ama*, noh*ama*, oč*ima*, uš*ima* dávaj prívlastky v dvojnom počte takto: pekn*ýma* ruk*ama*, slabý*ma* noh*ama*, čierny*ma* oč*ima*, dlhý*ma* uš*ima* atď.; naproti tomu k inštrumentálom množným: stol*ami*, žen*ami*, chlap*mi*, vec*mi* atď. dávaj prívlastky v množnom počte: za vysok*ými* stol*ami*, s dobr*ými* žen*ami*, so silný*mi* chlap*mi*, pekný*mi* vec*mi*. Nikdy nemiešaj tedy prípony dvojného počtu s príponami množnými a nepíš: s plan*ýma* žen*ami*, pekn*ýma* slov*ami* atď.

Priezvisko alebo prímeno javiť sa má v tom samom páde, v ktorom stojí krstné meno. Nepíš tedy: syn Jána Kresák, tlačiareň Jozefa Hubka, písal som Jurajovi Lanský atď., lež takto: syn Jána Kresáka, tlačiareň Jozefa Hubku, písal som list Jurajovi Lanskému. Takéto sklonené priezvisko alebo prímeno za jediné, nerozlučné slovo treba

pokladať: v písme a v tlači. Z tej príčiny, chceme-li ho vyzdvihnúť už či v písme či v tlači, vyzdvihnúť musíme všetky litery sklonenéhо mena: *Blaškovi* (nie: *Blaško*-vi!), *Dohnánymu* (nie: *Dohnány*-mu!) atď. Takto vyzdvihujeme hlavne pre úhľadnosť.

Skratok *dr* skloňuj spolu s menom: dra Žiaka, drovi Žiakovi, s drom Žiakom atď.

Shodovať sa má svojím pádom aj slovo, vložené do závorky ku vysvetleniu predchádzajúceho slova. Píš tedy: „nazývajú sa písmen*ami* (liter*ami*)“ a nie jako v ml. Mrázovej (3): „nazývajú sa písmen*ami* (liter*a*).“

2. Hovoríme: *ten* psisko a *to* psisko, *ten* chlapisko a *to* chlapisko, *ten* šelma a *tá* šelma („ty šelma stonohá“) (Pov. Proston. II. 86), *to* dievča i *tá* dievča („uvilo dievča venečok, z tej krutej maty srdiečok, *zavalila* ho pod stoly, svojmu otcovi pod nohy“ Zpiew. I., 137) atď. Z tohoto vidieť, že niektoré slová užívať možno vo dvoch rodoch a to v rode mluvnickom: *to* psisk*o* a v rode logickom: *ten* psisko (= pes). Čoho sa tu má držať spisovný jazyk? Či rodu mluvnického či logického? V tejto veci nemožno prijať výklad Štúrov o tom, ako povstal dvojaký rod pri slovách vychodiacich na *sko* (Nauka 42/43); naproti tomu zasluhuje povšimnutia táto poznámka Krátkej mluvnice (10): „Zväčšené a potupné na *-ina*: chlapina, dubina a na *-isko*: chlapisko, dievčisko, psisko a *knieža* je najsprávnejšie v pohlaví zakončením určenom v ženskom a nijakom“. — Je bez odporu najprirodzenejšie užívať také slová v mluvnickom rode.

3. Daktoré podstatné prijímajú v pl. nom. i prípony životných i prípony neživotných; prísudok shodovať sa musí s nimi. Píš: ps*i* brechal*i* alebo ps*y* brechal*y*, vtáci švitoril*i* alebo vták*y* švitoril*y* atp.

4. Keď je reč o osobách rozličného rodu, majúcich jediný prísudok, tento stojí v rode najprednejšom, mužskom.

Píš tedy: brat a sestra boli doma, otec a mať shovárali sa, on a ona jako deti vždy spolu boli atď.

4. Spisovný jazyk prejal dvojenie či vykanie v tom spôsobe, jako ono javí sa u Čechov. Písalo sa: kde ste bol alebo kde ste bola, či ste robil alebo či ste robila atď. Ale proti tomuto určite vystupovali už na počiatku šesťdesiatych rokov, tak na pr. v besednici Peštb. Vedomostí z r. 1862, v č. 87. Tu verejne napadol istý nemenovaný I. vydanie mluvnice Viktorínovej pre český spôsob vykania. Ale Viktorín v druhom vydaní svojej mluvnice (r. 1862) už zavrhol onú pozostalú z češtiny neslovenskosť, čo takto ohlásil v slove záverečnom:

„V oslovení osôb jednotlivých, kde Slovania zo zdvorilosti sloveso množného počtu druhej osoby upotrebujú, odstúpil som od toho pravidla českého, dľa nehož v tomto páde účastie činné minulého času do jednotného počtu kladené býva; a prijal som i u nás i u Rusov i u Juhoslovanov bežný spôsob hovorenia s účastím činným v počte množnom.“ Dľa II. vydania Viktorínovej mluvnice prijato tedy písať: vy ste boli, robili, nosili atď. m. vy ste bol, robil, nosil.

Hattala v ml. z r. 1864. pokročil ďalej. On totiž, rieknuc: „mimo príčastia všetky ostatné sklonné čiastky reči zostavajú . . . v čísle jednotnom“ (184), dovoľoval písať nielen: vy ste boli, robili, nosili atď., ale aj: vy ste zavrhnutí, poranení, zachorení atď. (lebo aj tieto posledné sú príčastia!) Veru keď už tak ďaleko pokročil, mohol ísť aj ďalej. Prečo položil výnimku pre „ostatné čiastky reči“? Prečo by sme nemali písať aj: vy ste laskaví, dobrí, hodní, vy sami a nikto iný atď? Rusi takto hovoria a píšu: Будьте добры, хороши, свободны, вы слабы, несчастны atď.; tu je prídavné meno všade v množnom nominative. A práve takto hovoria po dedinách slovenských, kde je reč zachovalá. Odporúčajúc

nižšie položený náhľad neujímam sa russismu na úkor historického spôsobu českého, ale ujímam sa toho, čo skutkom trvá v živom jazyku slovenskom.

Zachovávajúc mluvnickú shodu slov a to, čo sa javí v živom jazyku slovenskom,[1] mali by sme sa držať tohoto:

Keď dvojíme, nielen príčastia ale všetky ostatné sklonné čiastky reči užívajú sa v množnom počte, tedy: „Pane, vy ste boli sami pristihnutí pri krádeži a preto vy sami ste nestatoční, zlodejskí“ atď. Pri tom príčastia a ostatné skloniteľné čiastky reči vždy kladieme do prednejšieho rodu, tedy do mužského, píšuc: „Pani moja, vy ste boli sami pristihnutí pri skutku a preto buďte tak laskaví a dobrí, neskladajte vinu na druhého atď.

[1] Hattalom uvedený jediný vážny doklad „čo vy, mamko, na to dbáte, keď vy s a m a muža máte“ vzatý je z p o č e š t e l ý c h Zpiewanôk Kollárových; doklad „vy ste starý zkúsený“, vzatý zo Slov. Pov., tiež ničoho neznamená, lebo vieme, že „Slov. Povesti“ naskrze nie sú prameňom pre ypsilon vo slovách slovenských.

IV.

PRAVOPISNÝ UKAZOVATEĽ.

= Na prvom mieste tlačené sú tak slová, jako ich písať treba v smysle zásad a pravidiel v tomto spise vyložených.

= V závorkách položené sú tak slová, jako ich chcú písať niektorí pravopisne vlivní spisovatelia. (Vidz aj str. X.)

= Pre jasnosť ku niektorým krstným menám priložená je forma nemecká a za ňou maďarská tohože krstného mena slovenského.

= Litera „y“ vždy nasleduje po „i“.

= Číslice, pripojené ku niektorým slovám, označujú stranu, na ktorej napísano je čosi pravopisne dôležitého o týchže slovách.

= Skratky g., d. označujú genitív a datív.

= Hviezdičkou * značená forma je síce obvyklá, ale menej správna.

= Každé slovo píš tými istými literami, ktorými je ono vytlačené v tomto Pravopisnom ukazovateli. Kde sú litery čiarkované *ď, ň, ľ, á, é, ó* atď., píš čiarkované, kde nie sú čiarkované, ani ty nepíš také. Kde je čiarka dlhá: *í, ý*, i ty píš dlhú, kde je krátka: *i*, píš krátku. Kde sú dvojhlásky: *ia, ie, iu, ô*, i ty píš dvojhlásky.

A Ä Á

a i. = a iné
a i. v. = a iných viac
apr. = apríl
atď. = a tak ďalej
a t. p. = a tomu podobne
aug. = august
aby
abonnent
abonnovať
absolutismus
absolútny
za ačak píš avšak, však
ačkoľvek
za ada píš azda
addícia
administrácia
admirál
adressa
adressovať
affektovať
afféra
africký
Afričan
Afrika
aggressívny
agitátor
aj alebo i, 203
ak i jak
akby i jakby
akcia
akcionár
akciový
akiste
aký i jaký, 202
akkord
ako i jako

aktívny
akuratessa
akvárium
äkvátor
alebo aj abo
Alexander
alchymia
allegoria
alliancia
almanach
Alojs
alumneum
Alžírsko
amalgam
Amália
americký
Američan
Amerika
ammoniak
amortisácia
analysovať
analogia
anarchia
anatom
anatomický
za andel píš anjel
za andelský píš anjelský
anekdota
anglický
Anglicko
Angličan
angličtina
za anis píš onajs
anjel
anjelský
anketa
Anna; ale Anička, Anka, Anuľka!
annexia
annonca
áno
anomalia
anonymný
anticipovať
antikvár
antikvariát
antipatia (antipathia)
antipatický (antipathický)
antišambrírovať
antologia (anthologia)
Anton
antropologia (anthropologia)
apatieka
apokalypsa
apokryfický
apoštol
apparát
appellácia
appetít
appetitórium
applaudovať
applaus
applicírovať
approbácia
approximatívny
apríl
ärár
árenda
za archandel píš archanjel
archäolog, -ia
archív
archivár
aritmetika (arithmetika)
arranžovať
arrešt
arreštant
arreštovať
arrogancia
arsenál
arsenik
artikul
artilleria
Asia
a sice
asijský
asyl
asnáď i snáď
aspoň
assekurácia
assessor
assignácia
assistencia
assonancia
ästetický (ästhetický)
ästetika (ästhetika)
astma (asthma)
astronom
ateismus (atheismus)
Athény
atmosfära
attentát
audiencia
auktor aj autor
auktorita aj autorita
Austrália
autentický (authentický)
avisovať
azda, nie ašda
Azovské more

B

b. = barón
b.r., tohoto skratku neužívaj, lebo je dvojsmyselný, znamená aj bežiaceho aj budúceho roku; to samé platí o skratku b. m. = *m*esiaca
Babylon
za bablna píš bavlna
babský
bagaria
bagážia
bagún
bájka
bájočný
bajúz, bajúzy
bakula, (bakuľa)
bál
baldachýn
balkón
ballada
ballet
balón
balsam
balsamovať
bampeľ
baňa
Banát
banátsky
bandérium
baňský (banský)
baraní, -ia, -ie
bár by
Bardijov
baryton
barla
barón
barrikáda
báseň
basilika
batallion
batoh
batteria
bavlna
Bavorsko
beh
Belehrad Stolný aj Srbský
beľmo, nie belmo
Berlín
Bessarábia
beťah
Bethlehem
bez i bezo; nie beze, na pr. bezo mňa a nie beze mňa
bezcenný
bezcestý
bezcitnosť
bezgať
bezočivý, nie prezočivý!
bezpečiť
bezpečnosť
bezplatný
bezplodný
bez pochyby
bezpochybne
bezprostredný
bezúhonný
bezzákonný
biblia
bibliotéka (bibliothéka)
bibliotekár(bibliothekár)
bič
bičiak
bidlo = Stange, rud
bieda, biediť
biely, bieliť
bielok
bigottný
biharská stolica
bíreš
birinćek
birka
birokracia
biskup
biť = schlagen, verni
bitka, bitva
by, 189
bydleť
bydlisko
bydlo = Wohnstätte, lakhely
býk
byľ
byľka, byľina
Bystrica
bystrý
byt = Wohnung, lakás
byť = sein, lenni
Bytča
bytovať
bývalý
bývanie
byvol
byzantismus
blabotať, blabtať

bľačať
bľadý i bledý; zle: blädý!
blahý
blahobyt
blahočinný, -osť
blahodarný
blahosklonný
bľak, bľakot
blánka
blankyt
blázinec
bláznosť
bláznivť
blázon
blbec
blbý
blbotať
bledý i bľadý; zle: blädý!
blízky
bližný
bližší
bližšie
blýskať sa
blýskavica
blýskavý
blyšťať sa
blud
bludný
bo i lebo
bôb
bobkový list
bobuľa, bobuľka
bobuľatý
bocian
bôček
bod
bodka
bodľač
bodľavý
bodnúť
Boh i Bôh, 179
bohatier
bohatstvo
bohyňa
bohužiaľ
boj
bojazlivý
bojisko
bojsa
bôľ
boľačka
boľasť i bolesť
boľastný i bolestný
boľavý
bolesť i boľasť
bolieť; nie: boľať!
bôľny
borg, -ovať
borievka
boršodská stolica
bosý
bosky
bôta
bozať
bozk
bozkať
boženík
Boži, -ia, -ie, 179
bôžik
Božieho Tela
Božský, 179
braček
branný
brat
bratanec i bratranec
bratský
bratstvo
brav
bravčí
bravčiar
bravčový
bravúra
brbľať
brbľavý
bremä, g. bremeňa, d. bremeňu atď.
bremeno, g. bremena, d. bremenu
za brez píš bez
za brezočivý píš bezočivý
brezniansky
Brezno
brezuľa, brezuľka
briadka
bričko, istý vozík
bridiť sa
bridký = hnusný
brieždiť sa
brigáda
brillinat
britký = ostrý
Britania
britva
bryndza (brindza)
brloh
bronz, bronzový
broskyňa i broskva
Brussel
brutto
bubon i buben
bubenník
bubennícky
buď — buď
Budapešť
Budatín
Budín
budínsky

buditeľ
budovateľ
buchnúť
bujak
bulla
burgyňa
buričský
buričstvo
bursa = Börse tőzsde
bursovný
za buť píš byť
buzogáň
bzdeť
bzdocha
bzučať

C

c. a kr., jasnejšie: cis. a kr. = cisársky a kráľovský v Uhrách; c. k. = cisársko-kráľovský len v Austrii
cm. = centimeter
cár, cársky; nie car, carský
cáriť
cárovič; rusky: carevič
cárovna, -á
cäsúra
cedula (ceduľa)
celibát
celičký, celučký
celý
celky
cella
cement
cendžať
ceng
cengať
cenník
cenný
cennosť
censor
censúra
centigramm
centrálny
za céra píš dcéra
certifikát
ceruza
za cesnak píš česnak
cestovateľ
cez nie ces; pred spoluhláskovými skopeninami cezo, nie ceze: cezo mňa a nie ceze mňa; ovšem: cezeň
cibuľa, cibuľka
cibuľovatý
cicerónsky
cicľať
cieľ
cieva, cievka
cigáň, cigáňča
cigáňka
cigáňsky, cigáństvo
cigória
címer
cink, cinkový
cintľavý
cinz, g. -u
cirkeľ
cirkev
cirkulár
cirkus
cisár
Cislajtánia (Cislajthánia)
citadella
citara
citeľný
citrón
citrónovitý
citrónový
civilisácia
civillista
cyklus
cylinder
cymbal
cynismus
cyprus
Cyrill
clo
clonif, nie slonif
cmúľať, cmuľok
colný
cteny
ctihodný
ctiť
ctiteľ
ctižiadosť
ctný

ctnosť (cnosť)
ctnostný (cnostný)
cucľať
cudzí, -ia, -ie
cudzinec
cukrárňa
cukrovka, repa
cumeľ
cumľať
cval
cvalom
cvičba
cvičiť
cvik
cvikla

Č

čaj
čajový
za čak píš však
čakan
čakateľ,
čakateľka
čákov
čalún
čalúnnik
čanádska stolica
čarodejnica
čarodejný
časť
častý
Čech, Česi
Čechy, g. Čiech
čeľaď, čeľadník
čeliadka
čeľusť
čerešňa
čerstvý
červ, červík
červenejší, nie červenší
český
česnak
česť, g. cti
čestný
čez, nie čes vidz cez
čiahať
čiapka
čiara
čiastka
Čierna hora, čiernohorský, Černohorec
čierny, ale černejší
za čil píš včil
činný, -osť
čiry
číslo
čistý
čitateľ
čľapkať
čľapnúť
človečí
človečina
čľup, čľupkať
čmýriť sa
čo; nie: čô, čvo
čosi-kamsi
čongrádska stol.
črevo
črieda i čerieda
črievice
za čul píš včuľ

D Ď

dec. = december
dr = doktor; dra, drovi, drom
ďaka
ďakovať
ďalej
ďaleký, nie: deľaký)
Dalmácia
Dalmatínec
dalmatínsky
ďalší, VII
démon
daň
Dániel
daňový
dánsky
Dardanelly
Ďarmoty
darobný i daromný
darobník i daromník
darovateľ
ďas

ďasná, nie jasná
ďatel
ďatelina
ďatľa
dátum
Dávid
dávka
dávno
dážď
dážďnik
dbať
dcéra, nie céra
dcérin, nie cérin
dcérsky, nie cérsky
debatta
decentralisácia
decigramm
decko, ale detský
ded
definitívny
dejiny
dejinný
deklamácia
deklarácia
deklinácia
dekorácia
dekrét
delba (deľba)
delikatessa
delikvent
deliteľný
delník
delo
delostrelba (delostreľba)
Demanovská jaskyňa
demokracia
demonštrácia
deň
dengľavý
dennica
denník
denný
deputát
deravý
desať
desiaty
desiatka
desiatník
designovať
desinfekcia
despotismus
dessert
destillovať
defací
detektív
detinný
detinský
deväť
deväťdesiat
deväťnásť
deviaty
diabol
diadém
diaľ, diaľka
dialekt
diaľny
diamant
diať sa
diecésa
diel
dielňa
diera
dieťa
dievča, nie d*i*ovča
dievka, nie d*i*ovka
differencia
differenciálny
diktátor
dilemma
dilettant
dimensia
Dindeš
diplom
direktíva
disciplína
disharmónia
diškrécia
diškurs
dišponibilita
dišposícia
dišputa
dištancia
dištrikt
dištriktuálny
diurnista
diurnum
div
divísia
divný
dych
dýchať
dychtiť
dýka
dym i dým
dymiť
dyňa
dynamit
dynastia
dľa
dlaba i dlapa
dlabať
dlaň
dlažba
dláždiť
dlh, nie dluh
dlhý, nie dlubý
dlho, nie dluho
dlžoba, nie dlužoba
dnes, dneská
dobiť = ausprügeln, megverni

dobyť = erwerben, szerezni
dobytčí
dobytok
dobývať
dobývateľ
dobrý
dobrobyt
dobročinný, -osť
dobrodruh
dobrodružský
dobromyseľný
Dobronivá
dobronivský
dobrosrdečnosť
dobrovoľník
dobrovoľný
Dobšiná
dobšinský
do cela
dočiahnuť i dosiahnuť
do čista
dodávka
dohán
doháňať
dohľad
dohliadač
dohliadať
dohliadka
Dohviezdny večer
dochytiť
dôchod, dôchodok
do ista
dojem
dojemný
dojesť
dojsť, dôjsť; došiel
dôkaz
dokiaľ
dokým
dôkladný
do kola
dokonale
dokonaleť
dokonalý i *dokonály
do korán
dôležitý
doliehať
dolievať
doliezť
Dolná zem
Dolniaky
dolný
dômysel
domýšľať sa
domýšľavosť
dômok
domorodý
domov
doniesť
dopiecť
dopis, dopisovateľ
dopýtať sa
dopytovať sa
doplnok
do pola, do poly
do poludnia
dopoludnie
dopomáhať
dopriať
dopustenie
dôraz, dôrazný
dorozumenie
dosah
dosavádň
dosiahnuť
dosiať
dosypať, dosýpka
do sýta
doska i daska
dôsledný
dôslednosť
dôsledok
doslov
dosmrtný
dospelý
dospievať
dosť, dostačiteľný
dostaviť
dostih
dôstoj, dôstojný
dôstojník
dôstojnosť
dostrelenie
dostriezť = dostriehnuť
dosúď
dosvedčiť
dotade
dotaz, dotázka
dotčený
dotiahnuť
dotiaľ
dotieravý
dotýčny
dotýkať sa
dotknúť sa
dotknuteľný
dotrýzňať
dovedna
dôvera, dôverný
dôverovať
za dovica píš vdovica
doviesť = bis hin führen, oda vezet
doviezť = bis hin führen zu Wagen, oda vinni kocsin
dovliecť
dôvod, dôvodiť

dovodzovať
dovoz, dovozca
dovrávať
dôvtip
dozaista
drahý
drahný
drahocenný
drahocennosť
drahší
dresína
drevárňa, -eň
drevený
drevorez
drevorytina
drgľavý
driapať
driek, driečny
driemať
drieň, drieňky
drieňovica
drichmať, nie drichnať
drob, drobky
drobisk, drobizg
drobizeň
drobný
drót drótový
drozd
droždie
drsný
druh
druhý
drúzgať
drzý
država (dŕžava)
dub
dúčela
dudy
dúfať
dúha
duch
Ducha, na Ducha
dukát
za dúkaz píš dôkaz
za dôležitý píš dôležitý
ďumbier
dumný
duplovaný
za dúraz píš dôraz
durný
Ďuro
za dúvera píš dôvera
za dúvod píš dôvod
za dúvtip píš dôvtip
dvadsať, dvadsiaty
dvadsiatka
dvanásť, dvanásty
dvanástka
dvierka
dvojejctihodný
dvojiť
dvojitý
dvojsmysel
dvojsmyselný
dvoranín
dvorný

E

ev. = evanjelický
ev. a. v. = evanjelicko-augsburgského vyznania
edikt
Eduard
effekt, effektívny
Egypt, VI
egoismus
ekonom
ekonomický
ekstása
ekvipáža
elaborát
elastický
elektrický
elektrika
elektrisovať
elementárny
elita, -itný
ellipsa
elsasský
Elsassko
emancipácia
emigrácia
eminencia
encyklika
encyklopädia
za englický píš anglický
za Englicko píš Anglicko
za Engličan píš Angličan
enunciácia

epilepsia
epizoda
epiteton (epitheton)
eskomptný
eskorta
essencia
ešte, nie ješte
etický (ethický)
etika (ethika)
etiketta
etymologia
etnografia (ethnografia)
evanjelický, nie evangelický
evanjelium, nie evangelium
eventuálny
evidencia
Europa
Europan
európsky
excellencia
excentrický
exekucia
exekučný
exekútor
exekvovať
exemplár
existencia
exklusívny
exkommunikácia
exkursia
exotický
expansívny
expedícia
experiment
explikácia
explodovať
exposícia
extrakt
extrém, -ny
exulant

F

febr. = február
fabrický
fabrika
fabrikant
fabrikantský
fabrikát
faeton (faethon)
fakľa
fakt
faktický
faktor
faktum
falošný
falsifikácia
famózny
fanatismus
fantázia
fantastický
farba
farbiar
farbiť
fascikul
fása
fašangy aj fašiangy
fatalista
fatél
fazuľa
federalismus
feudalismus
fiala, fialka
fideikommiss
figeľ
figliar
figúra
za fijalka píš fialka
Fiľakovo
filantrop (filanthrop)
Filip
filolog, -ia
filosof, -ia
fiškál
fiškus
fysharmonika
fysický
fysika
fysiognomia
fysiologia
flak, -ovitý
flaša
flauta
flinta
flór
fonograf
formálny
formát
formula
fortiel
fortifikácia
fórum
fosfor
fotografia

frajer
frakcia
fraktúra
Francúz
francúzsky
Francúzsko
francúzština
františkán
frappantný
frása
fraseológia
fregatta
Fridrich
frisér
frivólnosť
funebrál
funkcia
fúra
futrál
fúz, fúzy; nie búz, búzy
fuzatý
fúziská

G

gr. = gróf
Gábriel
gáfor, nie káfor
gajdy
gajdoš
gallimatias (gallimathias)
galvanizmus
garancia
garbiar
garnizóna
garnitúra
garsón
garsónny
Gašpar
gaštan
gate, g. giat
gavalier
gáz
gáža
gemerská stolica
generál
geografia
germanizácia
germanizmus
za girant píš žirant
za giro píš žiro
gymnaziálny
gymnázium
gymnastika
gyps
gladiátor
glycerín
glóbus
golier
za grajciar píš krajciar
grammatika
granatier
grandiózny
grécky
Grécko, VI
Gregor
za grieda píš krieda
za grg píš krk
grobian
grobiansky
gróf
grunt
gruntovný
gubernátor
guľa, guľka
guľáš
gumma
gummový
guvernantka

H

habať, habkať
had
hádka
hádzať
hachľovať
hajdúch
halena
Halič
haličský
halier
haluška, -y
haluz
halúzka
hämorrhoidy
hanba, VII

hanbiť sa, VII
handra
handrár
hanobný
hárem
haring
harmónia
hasič
hasičský, hasičstvo
haf
háveď
baviar
hegľavý
Hernád
heslo
hí
hiart
hierarchia
hieroglyf
híkať
hippodrom
história
historický
historiograf
hyacint
hyb
hybaj
hýbať
hybký
hybkosť
hybný
hyd, -ina
hydra
hýl
hymna
hyntať sa
hyntov
hynúť
hypochondria
hypotéka (hypothéka)
hypotésa (hypothésa)
hysterický
hyzdiť
hja, nie hia
hľa, hľadeť, 103
hľad, hľadný, hľadovitý, hľadovosť
hladiť
hladký, hladkosť
hlásateľ
za hláskať píš láskať
hlávka
hlavný
hĺbať, hĺbka
hlboký, nie hlúboký
hlbší
hliadka
hloh, hlohyňa
hlomoz
hľuza
hmýriť sa
hmyz
hmla
hneď aj ihneď
hnev, hnevný
hniezdo
hnuteľný, -osť
hoc i hoci, VI
hodváb
hoľa
holba
holič, holičský
holofúz
holub
homoľa, homôľka
homoľovitý
honba
hontianska stolica
horeznak
horizont
horkýže, horkáže
Horniaky
horný, -á, -é
horúčosť
Horvat
horvatský
Horvatsko
hostiteľ
hotoviteľ
hotovizeň
hovädo, hovädeť
hovädzí, -ia, -ie
hráč, hráčsky
hrad
hradská cesta
hraničiar
hŕba
hrdina
hrdinný, -osť
hrdlo
hrdomyseľný
hrdopyšný
hrdza, nie zrdza
hrdzavý
hrebeň
hriadka
hrianka
hriať
hriaté pálené = hriaté
hríb
hriech
hriešny, hriešnik
hriva
hrýzť
hrnčiar
hrnec
hrobitov
hrobka

hromádka
hromobitie
hromosvod
Hron, hronský
hrozný
hrsť
hrúbka
hruď=Brust, mell
hrvoľ, -atý
hržať aj eržať
za hu píš ju: videl, prosil, ľúbil som
ju; nie *hu*
huba, hubka
hudba, hudobník
hudobný
humenný
humoristický
husí, -ia, -ie
husiar, -ka
husita
husle, husliar
husľový
húžovať
húžovitý
húžva
hviezda
za hviezdár píš hvezdár
hviezdnatý
hviezdny
hvizd, hvízdať
hvižďať

Ch

chalúpka
chamäleon
charakter
chcieť; nie kcieť, scieť
chichot
chichotať sa
chimára
chyba
chýbať i chybieť
chybiť
chybný
chýliť sa
chýr
chystať
chytiť, chytľavý
chytrák, chytrý
chyža
chlápä, chlapček
chlieb
chliev
chlípať, chlipný
chlp, chlpatý
chlúba, chlúbiť sa
chmeľ
chmuľo
choď, nie choj
chodba, chodník
chôdza
cholera
chopiteľný
chorý, chorľavý
za Chorvat píš Horvat
za Chorvatsko píš Horvatsko
chov, chovať
chudorľavý
chuť, chúťka
chutný
chvalabohu
chvalitobný
chvíľa, chvíľka, chvíľočka
chvost, chvostík

I Í

iba, nie ima
idea
ideál, -ny
idiotikon
idiotismus
idylla, idylický
ihneď aj hneď
ihra aj hra
ich, im, imi; nie jich, jim, jimi
illegálny
illuminácia
illúsia
illustrácia
Illýria

illýrsky
imitácia
immatrikulácia
immunita
Imrich = Emerich, Imre
imperatív
impertinencia
imposantný
improvisátor
inač aj ináče
inak aj inakšie
inakade
index
Indián, indický
indifferentný
indich
indirektný
indiškrétny
indorsát
infámny
infekcia
infinitív
influenca
iniciatíva
iný aj inší
inkognito
inkvisícia
inserát
insurrekcia
inšpektor
inštallácia
inštancia
inštinkt
inštitúcia
inštitút
inštruktor
inštrumentál
intabulácia
intellektuálny
intelligencia
interessantný
intermezzo
internacionálny
interpellácia
interregnum
intrigy
intrigovať
investícia
inžinier
ísť aj íst; nepíš: ícť, íť, icič; on ide, nie on idie!
iteratív
izbený
izbica
izbietka

J

jan. = január
ja, nie já
jablko
jabloň
jablôňka
jačmeň
jačmenný
jadierko
jadrný
jahôdka
jak aj ak, 202
jaký aj aký, 202
jakýkoľvek aj akýkoľvek
jakýsi aj akýsi
jakmile aj akmile
jako aj ako, 202
jakokoľvek aj akokoľvek
jakosi aj akosi
Jakub = Jacob, Jakab
jalovka, ovca
jalša i jelša
Ján = Johann, János
janičiar, -sky
jarab
jarmok
jarný
jarok
jas, jasot
jasať
jaseň i jeseň
jaseňový
jaskyňa
jasmín
jasný
jastrab
jastrabí, -ia, -ie
jaternica
jazda, jazdec
jazero i jezero
jazyčiť, jazyk
jazykozpyt
jeď
jedáleň
jeden i jedon
jediniatko
jediný
jedľa, jedľový

jedlo
jednateľ
jednomyseľný
jednostranný
jednotvarný
jedon i jeden
jedonásť
jedonásty
jeleň
jelení, -ia, -ie
jelša i jalša
jesť; jem,ješ, je;
jeme, jete, jedia
jestliby
jestliže
jež
ježatý
Ježibabín
Ježiš
jho
za jich, jim, jimi
píš ich, im, imi
Jozef = Josef, József
joviálny
jubilárny i jubilejný
jubileum i jubilej
jub
juchta
júl, nie július
jún, nie június
Juraj = Georg, György
jurisdikcia
jurista

K

kat. = katolícky
kg. = kilogramm
km. = kilometer
kn. = knieža
kr. = krajciar
kraj. = krajinský
kráľ. = kráľovský
ku pr. = ku prikladu
k i ku; k menu, ku menu a nie g menu, gu menu!
kabinet
kaďa
kade
kadečo
kadejaký
kadekde
kadenáhle
kadere
kadét
kadidlo
kadiť sa
za káfor píš gáfor
kachľ
kajuta
kakao
kalamár
kaľavný
kaleráb
Kalifornia
kalligrafia
kaluž
kalvária
kalvín
kamarát
kamarátsky
kamarilla
kameň
kamenný
kameňolom
kamsi
kanafas
kanál
kanárik
kancel
kancellár
kancellária
kancellista
kancionál
kandidát
kandisový cukor
kánon = pravidlo, predpis
kanón = delo
kapitál
kapitáň
kapitola
kapitula
kapitulácia
kaplán
káplnka
kaprál
kapucín
kapún
kapusta
kapustnica
kapustník
kapustný
karabín
karafiát
karanténa

karavána
karbunkul
kardinál
karfiol
karika
karikatúra
karmelitán
karmín
Karol = Karl, Károly
karovať, nie károvať
kartún
kartusián
kasárňa, -eň
kassa, kassier
kassíno
kašeľ, kašľať
za kaštan píš gaštan
kaštieľ
katedra, (kathedra)
katechéta
katechismus
katolicky, (katolícky)
katolictvo, (katolíctvo)
katolík, (katholík)
kavalleria
kaviarňa, -eň
kavka
kazateľ
kazateľňa
kázeň
každý
každodenný
za kceť píš chceť
kde, nie gde
kdekoľvek
kdesi
keby
kečka (käčka)
keď, keďby
kedy
kedysi
kepeň
Kežmarok
kežmarský
kiahne
Kijev, v Rusku
kikiríkať
kila, istá miera
kilogramm
kitľa
kydať
kýchať
kyjak
Kyjov, na Morave
Kykymora, 74
kylavý
kým
kynožiť
kynúť
kypeť
kypiaci
kyprý
kyptavý
kysnúť
kyslina
kyslý, nie kyselý
kysť
kýška
kytka
kývať
kyvot
kľačať
klada
kladivo
kladka
klam
klassa
klassický
klásť
kláštor
klát
klať
klátiť
klausula
klaviatúra
klavier
kĺb
klbása i klobása
klbčiť sa
klbko
klebeta
kliať
kliatba
kliatie
kliešte
klietka
klík
klin, -ec
klystier
klobása i klbása
klobúčnik
klobúk
kľúč
kľud, -ný
kľuka, kľučka
klus, klusať
kľúvať sa
kĺzať sa
klzký
klzkosť
kmeň, VII
kmenný
kmeňový
kmitať sa
kmotrovský
kmotrovstvo

kňahyňa
kňaz
kňazský
kňazstvo
knédľa
knieža, -ací
kniežatstvo
kníhkupec
kníhkupectvo
knihovňa, -eň
knihtlačiarňa, -eň
knižka
kobyla, kobylka
kodifikácia
koketta
kôl
koľaj
kolár
koliba
koliesko
kolísať
koľký
koľkoraký
kolkovať
kolkový
kollega
kollegiálny
kollégium
kollektívny
kollízia
kolmý
kôlňa
kolo aj okolo
kolofónia
kolok
kolomaž
kolónia
koloniálny
kolonisácia
kolonna
kolonnáda
kolossálny
kombinácia
komédia
kommandovať
kommentár
kommissár
kommissia
kommunismus
kompaktný
kompetencia
kompilátor
komplex
komplikovaný
komposícia
kompromiss
kompromittovať
koňak, nie cognac
konflikt
konfrontovať
konfúzia
kongregácia
kongress
konkrétny
konkurrencia
konkurs
konsekvencia
konservatívny
konsignácia
koňský (konský)
konsul
konštitúcia
konštrukcia
kontinent
kontingent
kontrakt
kontrast
kontrola
kontrolór
kontroversia
konvent
konversácia
konvikt
kooperátor
koordinácia
kopa, kôpka
kopaničiar
kopyto
kopytce
kôpor
kopov
kôra, nie kvora
koráb
kordován
korec
koreň
korheľ
korisť (korysť)
korytnačka
Korytnica
koryto
kôrka, nie kvorka
kormidlo
kosba
korrekcia
korrektný
korrektúra
korrepetítor
korrešpondencia
korridor
korrupcia
korunný
kosmopolita
kosorec, nie sokorec 103
kosť
kostený
kôstka
kostolník
kôš
košatý
košeľa, košieľka
košiar

koštiaľ
kotál i kotol
kov
kováčsky
kozub
koželuh
koželužstvo
kožený
kožka
kožovka
krádež
krahnúť, nie krähnúť
krajciar, nie grajciar
krajina, nie krajna
krajinský
Krakov
kráľ
kráľov
Kráľova hoľa
kráľovský
krápať
krapeň
-krát i -krát
krava, kravský
krb
kŕč
kŕdeľ
krehký, krehkosť
krem i okrem
kremeň
kremenný
Kremnica
za krev píš krv
krhla
krídlo (krýdlo)
krieda nie grieda
kriesiť
krík
krik
krikľavý
krikľún, i *krikľúň
kríkať
krivda
krivdiť
krivý
krivoprisažník
krivoprisažný
krivuľa
kríž
križiak
križľatý
krížny
Krym
krypta
kryť
krytý
krk, nie grg
kŕmiť i krmiť
krom i krome
kropaj
krotiteľ
krov, -ina
krst
krstenie
krstiteľ
krstný
kruh, okruh
krúh
kružina
kruch chleba
krumpľa
krupaj
krupy aj krúpy
krupobitie
kružľovatý
krv, nie krev
kto; nie gdo, chto
ktorý
ktorýkoľvek
ktorýsi
ktorýže
ku aj k; ku rodine, k rodine a nie gu rodine, g rodine!
kúdeľa
kúdol
kuchyňa
kúkoľ
kuľhať
kuľhavý
kunšt
kúpať sa
kupé
kúpeľ
kupón
kura i kurča
kuracina
kurátor
kuráž
kuriatko
kurín, -ec
kuriosita
kuriózny
kuroptva
kušnier
kuteľ, kutle
kvačať
kvadrát
kvalifikácia
kvalita
kvardián
kvartál
kvartetto
kvetník
kvitancia
kvočka, nie kôčka
k vôli

L Ľ

l. = liter
labyrint
laboratórium
labuď i *labuť'
labudí, -ia, -ie
lacný, nie laciný
lacnosť, nie lacinosť
lad = Harmonie, összhang
ľad = Eis, jég
Lada = Venuša
ladiť = štimmovať
ľadník
ladom ležať
ľadovec
ľadvie, ľadvina
ľahčiť
ľahký
ľahkomyseľný
ľahkosť
ľahnúť
lahodiť komu
lahodný = angenehm, kellemes
ľahodný=gering, csekély
lahôdka
ľahostajný
ľahtikár
laik
lak = Lack, fénymáz
ľak = Schrecken, ijedség
ľakať
lákať = locken, csalogať
lakeť i loket
lakomý
lakota
ľaľa, ľaľať; 106, 103
lalia
lámať
ľan = Flachs, len
laň = Hirschkuh, szarvastehén
laňajší, -ia, -ie
laňštiak
lasica
láska
láskať koho
láskavý
za laský orech píš *vlašský*
laskotiť, nie jaskotiť
lastovička, nie vlastovička
latinismus
ľavý
ľavica = ľavá ruka
lavica = na sedenie
ľavný
laz, lazy
lebka
lebo i bo = weil, mert
lecičo
lecijak, lecijaký
ledačo
ledakto
ledva i ledvy; nie ledv*ou*
legalisácia
légia
legionár
legitimácia
lektúra
len-len
lenivý
leňoch
lep, lepiť
lepší, -ia, -ie
let, letieť
letný
letopočet
lev, levský
lexikografia
lež
ležať, ležiačky
liadkový
liadok
liahnuť
liatina
líce i líco
líčiť
líčny
liečiť
lieb, liehomer
liek
lieska
lietať
lievik
liezť, leziem
liferant
ligot, ligotať sa
líhať
lichý
lichva
Likava
likér
liknaveť

likvidácia
limec
limonáda
línia
lipa
lipeť, lipnúť
Lipták
Liptov
liptovská stolica
lis = Presse, sajtó
lisknúť sa
Lissabon
list, lístok
listie, nie lísťa
lišaj
lišiť sa
líška
lišťať sa
litánie
literát
literatúra
lízať
lyceum
lyhať, luhať i lhať
lyko
lýra
lyrik
lysina
lysý
lýtko
lyžica
loď
lodyha
loďstvo
lojálny
lokál
lomiť
lomoz
Londýn
lono
lopata, lopatka
lopta i lobda
lós
lov, lovči
lož
lstivý
lub
ľúbezný, ľúbeznosť
ľúby
Ľubietová
ľubiť = wölben, boltozni
ľúbiť
ľúbosť, ľúbostný
ľubovoľný
lúč
lučba
Lučenec
lučenský
lúčiť
ľud
lúdiť, ľudigroš
Ľudmila
ľudnatý
ľudojed
ľudomil
ľudožrút
ľudský
lúh
luhať, lyhať i lhať
ľuľok
lúpež, lúpežiť
lupič, lupičský
za Luptov píš Liptov
luterán (lutherán)
luteránsky (lutheránsky)
ľúty
ľútostný
ľutovať
luxus
luza
Lvov
lživý

M

m. = meter; miesto
mar. = marec
mm. = millimeter
m. m. = minulého mesiaca
m. r. = minulého roku
m. ct. = metrický cent
mäcén
macochin
mačkať
Maďar, maďarský
mädliť
madonna
magazín
magnét
mahomedán
mach i moch

machulatúra
majór
makateľný
mäkčeť
mäkčiť
mäkký
mäknúť
maliar
málocenný
malomyseľný, -osť
maľovať
maľovka
mamľas
mammona
mandľa
manévry
mangeľ
mangľovať
manier,
manifestácia
manipulácia
manna
manšetta
mantilla
manufaktúra
manufaktúrny
manuškript
manžel
mappa
marec, nie marc
mariáš
Marka
Markin
márny
márnomyseľný
Marokko
marotta
maršall
Martin
mäsiar
mäsitý
maslo
mäso
mäsopust — fašangy
massa
massakrovať
massívny
masť
mastný, mastnota
mašľa
mať
Matej = Mathias, Mátyás
materia dúška, nie materidúška
materiál, -alismus
mätež, mäteźník
Matilda (Mathida)
matka, matkin
Matúš = Mathäus, Máté
maz, mazať
mečať i mekotať
med, medokyš
meď, medený
medallion
medicína
medveď
medza
medzi
medzitým
medzník
mechanický
mechanismus
Mekka
meľhuba
melón
memoáre
meno, nie méno
menoslov
menší
mentieka
merič, meričský
messiáš
za meský píš mestský
mesto = Stadt, város
mestečko = malé mesto
mestský, nie meský
mešťan
meštiansky
meštianstvo
méta
metafysika
metamorfósa
meteorolog
metoda (methoda)
Mexiko
za mhla píš hmla
midlikovať
miechať i miešať
mieniť
mienka
miera
mieriť
mierny
mierumilovný
miesiť
miesť, metiem
miestečko i miestočko = malé miesto
miesto = Raum, hely
miestodržiteľ, -ský
mih, mihať
mihaľnica
mihíkať
mihotať sa

Michal = Michael, Mihály
míjať = pomíjať
Mikuláš = Nikolaus, Miklós
míľa, míľnik
milý, milenka
milliarda
milligramm
million, nie milôn
millyová svieca
milosrdný
milosť
milostný
milovník, -ica
mimo, nie *n*imo
mimochodom
mimoriadny
mimovoľný
minca
minerálny
ministerstvo
minulý, -osť
minúta, nie minút'
m*i*sa, m*i*ska
miškár
miškovať
Miškovec
miškovský
mizerný
mizeť, miznúť
mydlo, nie mylo
Myjava
myk, mykať
mýliť
mýlka
mýlny aj mylný
myriada
myrrha, -ový
myrta
mys
myseľ
mysleť
mysliteľ
mysteriózny
mystérium
mysticismus
mystický
mystifikácia
mystika
mytický (mythický)
mytologia(mythologia)
myš, mýška
myšiť sa
myšlienka
myť, mytie
mýtnik
mýtny
mýto
mlaď, za mladi
mláďa, mláďatko
mládenec
mládež
mladík
mladistvý
mladý
mládka
m*l*adnúť
mládza
mľaskať
mľaťačka
mlatba
mlatec
mlčať
mĺčky aj mlčky
mledzivo
mleť
za mlha piš hmla
mliazga
mliečny
mlieko
mlyn i mlýn
mlynár
mlynský
mĺkvy
mlsať
m*l*uviť
mluvnica
mních
mníšsky
mníšstvo
mnohostranný
mnohotv*a*rný
mnohovážny
m*n*ou, so m*n*ou; nie: mňou, so mňou
množiteľ
mocný
môcť, VI; môžem, môžeš, môže atď'; mohol i * môhol
móda, módny
modistka
modlitba
modrý
mohyla
moh*u*tný
môj, -a, -e; nie môj, -á, -é
mokraď
mokrý
moľ, moľa
momentánny
monogramm
monol*o*g
monop*o*l
monotónny
monastier
Moravan
Mor*a*vce

moravský
móres, -ný
mosadz
mosaika
moskovský
most, mostné
motiv
motyka
motýľ
motto
motúz
mozoľ, -ovatý
možný
mrav
mravy
mravčatá i mriavčatá
mravný
mravopočestný
mráz
mreža, mriežka
mrľa
mrmľať i mumľať
mŕtvit i mrtvit
mŕtvy i mrtvý
mrzeť
mrzký, mrzko
mrzkosť
mučiteľ
mudrc, mudrcký
múdry
mudrlant
multiplikácia
mumia
mumľať i mrmľať
mundúr
munícia
municipiálny
municipium
murin
muzeálny
muset, nie moset
museum
mušľa, mušľový
mušt, nie mošt
muzika
muž
mužský
mužstvo

N

na pr. = na príklad
nar. = narodený
nov. = november
nábeh
nabídnuť
nabiť = palicou; flintu
nábitok = Ladung, töltés
nabyť, nabývať = nadobudnúť, nadobúdať
nábytok = Möbel, bútor
nábožný
nábrežie
načať
náčelie
načierať
načim
náčinie
nad i nado; nie nade, na pr: nadohnať, nádo mnou, nadodvermi atď a nie nadehnať, nade mnou, nadedvermi atď. Výnimka: nadeň
naďalej
nadarmo
nadbe
nadbytok
nádej, -a
nadejať sa, nadejem sa
nádejeplný
nádejný
nádenník, -íčka
za nádcha píš nátcha
nadchádzať
nadchnúť
nadieť, -ievať
nadísť
nadýmať
nadnes
na dnešok
nadpis
ňádra
nádražie
nádržka
nadsadiť
nadskočiť
nadsmyselný
nadstaviť
nadšenie
nadškrknúť

nahý
náhľad
nahlas
nahliadnuť
náhly
nahrýzť
nach = Purpur, bibor
nachádzať
nachýliť
náchylný
nachyľovať
nachystať
nachytať
na chvat
najbližšie
najesť sa
najímať
najmä
nájom
najprv
najskôr
nájsť; nie naisť, najdúť
najtiaž
najviac, najviacej
najvýš, najvyššie
za nak píš nech
nákyp
nakysnúť
náklad
nákladný
náklonný
nakoľko
nakrívif
nakuknúť
nálada
naladiť
nálev, nálevky
nálevňa
nález
nálezca
nálezné
náležitý
naliať
naliehať
nalievať
naliezť
namaľovať
námestie
námestník
námestný
namiesiť
namiesto
namietať
námietka i *námitka
namietnuť
Nanebevstúpenie
Nanebevzatie
naniesť
na nivoč obrátiť
naozaj
naozajstný
nápad
napádať dakoho
napäť i napiať
nápev
napliesť, napletiem
napohotove
napochytre
napomenúť
napomínať
naporad
naporúdzi
naposledy
napospol
napred
napriek
naprostý
naproti
náradie
narásť i nariasť
naraz
náraz
nárečie
nariadenie; nie: narídenie, naridzenie
nariadiť, nie narídiť
nárys
náročky
národ, národný
narodzenie i narodenie
narodzený i narodený
násadka
nasbierať
naschvál
nasiať
násilie
násilný
násyp, nasypať
nasýtiť
za naský píš naššký
naskytnúť sa
naskrz i naskrze
náslov
nasmiať sa
nástenný
nástin
nastydnúť
za ňať píš vňať, nie vňaď
nátcha, nie nadcha
natiahnuť
natiecť
natierať

za nátka píš nátcha
nátlak
natriasť
náuka i nauka
nával
naváľať
naveky
náveštie
náveštný
naviať
naviazať
navidomoči
naviesť = bereden, rábeszélni
naviezť — auf führen auf Wagen, kocsin felhordani
návyk
navykať, -núť
navyklý
navymýšľať
naviť
navislý
navliecť
návod
návoz
návrh
navrch
navrchu
návršie
návšteva
návštevenka, nie navštívenka
navštíviť
navzdor
nazad
nazajtra
nazývať
názov
nazpamäť
nazpäť, nazpiatok
názvisko
nažltlý
nebárs = neveľmi
nebe i nebo
nebeštan
nebezpečenstvo
nebezpečný
nebožiatko
nebožký, -á
nebožtík
neboh
nebotýčny
nečas
nečinný
neďaleko
nedeľa, nedeľný
nedobizeň
nedôvera
neduh
negatívny
negližé
za neh píš nech
nehnuteľnosť
nech; nie neh, nach, nak
nechať, nie nehať
nechet, VI
nechtiac, nechtiačky
neistý
nejaký, nie njaky
nejedon i nejeden
nemý
nemierny
nemiestny
nemilobohu
Nemkyňa
nenazdajky
nenie = nie je
neriad
nerast
nerastopis
nerv
neshoda
neskonalý
nesmysel
nesmyselný
nesnádza
nespoľahlivý
nešťastie
nešťastný
netopier
neutrálny
nevďak
nevedomky
nevinný
nevoľa
nevoľnica
nevoľníctvo
nevšímať
nezbašný
nezbedný
nezbytný
nezdolný
neznaboh
neznabožský
než
nič, nie ništ
ničomný
nie
niekde
niekam
niekto
niektorý
niesť
nihilismus
nimbus
nijak, nijaký, nijako
nikade

nikde, nie nigde
nikdy, nie nigdy
nikto, nie nigdo
niť, na šitie
Nitra
nitrianska stol.
nivellačný
nivellisovať
nivoč, nivočiť
Nizza
nízky
nízkosť
nížina i nižina
nymfa
nyť = túžiť
nocľah
nomenklatúra
nominálny
nominatív
norif sa
normálka
normálny
nóta
novella
Nový rok
nozdry
nôž
nožiar
nôžka
núdľa
núdza
ňuch
nulla
numismatika
nuncius
nuž

O

okt. = október
oása
ob aj obo; nie obe, na pr.: obohnať, obohrať atď. a nie obehnať, obehrať atď.
obálka, obalný
obcovať
občan
občianka
občiansky
občianstvo
občerstviť
občiahnuť aj obsiahnuť
obdukcia
obecní = gemeinde-, községi, čo sa obce týče
obecný = gemein, köz, közönséges, všeobecný, prostý
obed
obeh
obelisk
obchádzať
obchod
obchodný
obyčaj
obyčajný
obydlie
obída, obidovať
obidva, obidvaja, obidve
obilie
obilný
obísť, nie obiť
obyvateľ
objať
objaviť
objedať
objednať
objektívny
objem
objímať, nie obímať
obklad
obkladať, obklásť
obklopiť
obkľúčiť
obkradnúť
obkríknuť
obkročiť
obľadlý, nie obládlý
oblek
oblôček
obočie
obojživelný
obrad
obraňovať
obraz
obrázkár
obrázkový
obrez
obrys
obrnený
obrv, obrva
obsadiť
obsah

obsedeť
obsekať
obsiahnuť aj občiahnuť,
obsypať
obskočiť
obslúžiť
obstarať
obstarný
obstať, obstanem
obstáť, obstojím
obstojný
obšírny
obšiť, obšívka
obšivkár
obtiahnuť
obťažiť
obťažný, nie obtížny
obťažnosť, nie obtížnosť
obtiahnuť
obuv
obväz, -ok
obväzovať
obvyklý
obviniť
obvod
obzízať
obzvlášte
obzvláštny
oceán
oceľ
ocieľka
octnúť sa = ocítiť sa, najsť sa
od aj odo; nie ode, na pr. odobrať, odohnať, odo mňa atď. a nie odobrať, odehnať, ode mňa atď.
od akživa
odbeh
odbydnúť = odbudnúť
odbyť
odbyť = odbudnúť
odcudziť
oddanica
oddaný
oddať
oddávky
oddeliť
oddialiť
oddiel
oddych, oddýchnuť
odev
odhad
odchylka aj odchýlka
odchod
odchodiť
odísť; nie odiť, odejdúť
odiv
odjazd
odjednať
odjímať
odkade
odkapať
odkašľať si
odkaz
odkázať
odkiaľ
odkiaľkoľvek
odklad
odkladať
odkliať
odkopnúť
odkryť
odkrojiť
odkup, odkúpiť
odkvitnúť
odľahnúť
odmäk
od mala
od malička
odmeňovať
odmykať
od mladi (od mlady)
odnikade
odnikiaľ
od nova; nie od znova, oznov
odovzdať
odpad, odpadok
odpadnúť
odpariť
odpečatiť
odpis
odpísať
odplata
odpľuť
odpočívať
odpoludnie
odpor, -ný
odpoveď
odpraviť
odpredaj
odprisahať
odpustenie, nie odpuštenie
odpustiť
odpustky
odpúšťať
odrážka
odrezky
odriecť, odriekať

odsedeť
odsek, odseknúť
odsypať
odskočiť
odspievať
odsťahovať i odstehovať sa
odstaviť
odstrániť aj odstraniť
odstrašiť
odstrčiť
odstúpiť
odstupky
odsúdiť
odštiepiť
odtade
odťahovať
odtajiť
odťať
odtekať
odtiahnuť
odtiaľ, nie otiaľ
odtiecť
odtok
odtrhnúť
odviazať
odvislý
odvod
odvoz
odvrávať
odvtedy abo odtehdy
offensíva
offerta
officiál, officiálny
officier
officiósny
ohyb
ohýbať
ohyda
ohyzda, -ný
ohľad
ohrabky
ohrev
ohryzok
ohrýzť
ochladnúť
ochranný
okamih
okýptiť
okkupácia
okolkovať
okolný
okolo i kolo
okov
okruh = kolo
okruch chleba
oktrojovať
Oľga
oligarchia
olovený
omáľať
omeletta
ominósny
omykať
omyl
Ondrej = Andreas, András
onehdy
opad
opäť
opätný
opätok
opätovať
opátsky, -stvo
operatér
opýtať sa
oplevadlo
opoveď
opponent
opportunita
opportúnny
opposicia
opposičný
optimista
opravca
opravdivý aj opravdový
oproti
Oravan
oravská stolica
organ = Orgel, orgona
orgán = Organ, közeg, szerv
organismus
orientálny
originálny
ornamentika
oršester
ortodoxný (orthodoxný)
o sebe (osve)
osemdesiať
osemdesiaty
osemnásť
osemnásty
osiať
osídlo
osievať
osika
osinelý
osirelý, osiretť
osýpka
osla, oslička
oslyšať
ôsmy
osobitý, osobitný
osobivý, osoblivý
osoh
ostatný
ospovedať sa

osteň
ostentatívny
ostydnúť
ostýchať sa
ostýchavý
Ostrihom
ostrov
ostrovan
ostrôžka
osud
osvedčiť
osvietiť
osvietený, nie osvi-
cený
oštiepok
otaz, otázka
otcov, -a, -o
otcovský
otčenáš
otčim
otčina
otčizna
otec, nie otiec
ottomanský
otvoriť, ím, -íš, í
atď., 126
oválny
ovca, ovčí
ovčiar
ovocie, nie obocie
ovos, ovsený
ovšem
ozaj, ozajstne
ozajstný
oziabať, oziabnuť
ožeh

P

p a P. = pán a
Pán, 188
p. p. a P. P. =
tento skratok kla-
die sa, keď je reč
o viac pánoch;
vidz 188
pacifikácia
pád
za pädesiať píš
päťdesiať
padlý
pädogogický
padúch
paholok, pahol-
ský
pahraba, nie pa-
hreba
pahrb, -ok
pach
pachoľa, -iatko
pajeď
pakostník
pal
paläograf
palatín
palba (paľba)
páleník, -ícky
pálenka
Palestína, VI
palier
palissád
palivo
palládium
palloš
paluba
pamäť
pamätlivý
pamätník
pamätný
pamätovať
pamfletista
pamiatka
pampúch
pamuk
pancier
pandrav
pandúr, nie bandúr
panenka
panenský
panenstvo
pani
panna, g. panien
panoráma
panslavismus
pant
pantofľa
pápež
pápežský
pápežstvo
papier
papierňa i pa-
piereň
paplon
papľuh
papršlek
papuľa
paragraf
paralysovať
parallela
parallelný
parasit

parcella
pardon
parez
paripa
Paríž
parížsky
parmasánsky syr
paroh
parochňa
paroloď
paromlyn
paroplavba
parovoz
pár ráz
partitúra
pasienok
paskuda
passívny
passus
päsť
pastier
pästný
pastorkyňa
pašie
pašiovka
paškrta, paškrtiť; nie paškrda, paškrdiť
päť
päta
päťdesiať
päťdesiatka
päťdesiatnik
Pätikostoly
pätina
pätka i piatka
pätnásť, pätnásty
pätoro, -násobný
patriarchálny
patriota
patrola
patrón, patronát
pausa
paušál
páv, páva
pavián
pavillon
Pavol i Pavel
paznecht
pažítka
peceň
pecivaľ
pečať nie pečaď
pečatiť nie pečadiť
pečatný
pečiarka
pečienka
pedál
pechoriť sa
pelargónia
pelikán
peň
peňazokaz
peniaz
pensia
pensijný
Pensylvánia
pentľa
penzlík
pepsin
perfídny
pergament
perie
perioda
perla
perleť
perron
persifláža
personálny
personifikácia
Perún
pessimista
pestún
pešiak
Pešť
peštiansky
Petor i Peter
petróleum i petrolej
petržlen
pevkyňa
pevný
piaď
piať i pnúť
piaty
piatka i pätka
pidlikovať i midlikovať
piecka
piecť
pierce, pierko
pieseň
piesok
piest
piglajzeň
pigľovať
pichať, pichnúť
pichľavý
pijak
pika
piksľa
píla, pílif
pilier
pílka
pilný
pilulka
pípeť
pipíška
piroh
písať, pisár
pisk = Pfiff, fütty
pískať
piskľavý

piskor
piskot
písmeno
písobný i písomný
piškótňa
pišťať
píšteľ, píšteľa; aj píšťaľ, píšťaľa
pištoľ
piť
pitomý
pitvať
pitvor
pivnica
pivo
pýcha
pykať
pyramida
pysk = Lippe, ajk
pyskatý
pýšiť sa
pyšný
pyštek
pýtať
pyteľ
plac
plakát
plameň
plamenný
planéta
plápol, plápolať
pľasknúť
plášť
plátennícky
plátenník
plátenný
platónska láska
plavba
pléd
plech i pľach
plemä, g. plemeňa, d. plemeňu atď.
plemennica
plemenník
plemenný
plemeno, g. plemena, d. plemenu atď.
pliaga
plienka
plieskať
pliesť
plyn
plynný
plynúť
plytký
plytvať
plný
plod, plodina
plstený
plť
pltný
pľúca
pľúcnik
pľúcny
pľuh
pľuha, pľuhák
pľuhavý
pľuhavstvo
pluk
pľundry
pľundrovať
pľušť
pluť = plávať
pľuť = pľuvať
pľútva
pľuzgier
Plzeň
plzeňské pivo
pĺž
pobídnuť
pobiť, na pr. kladivom
pobyt = pobudnutie
pobyť = pobudnúť
pobrežie
pocestný
poctivý
počasie
počať
počesť
počestný
počet
početný
počiatok
za počta píš pošta
počuť
pod i podo; nie pode, na pr.: podopreť, podozrievať atď. a nie: podepreť, podezrievať. Výnimka: podeň
póda, nie púda
podcudky
poddaný
poddanstvo
poddať
poddôstojník
Podhradie
podieľ
podielnik
podísť
podistým
podiv
pod jaseň
podkasať,
podklad

podkladať
podkládť
podkova, podkovať
podkúpiť
podľa
podliať
podliezť
podložka
podlubie
podžžen
podmaslie
poďme, nie pome
podmienka
podmoľ, -a
podmostnica
podnebie
podnet
podnikateľ
podnôžka
podobizňa, -izeň
po dobrote
podobrotky
pôdoj
podojňa
pôdorys
podosiať
podpalok
podperiť
podpierať
podpis
podpísať, -ovať
podpora
podporovací
podporovať
podpredseda
podrast
podrážka
podrez
podryť
podsadiť
podsadnúť
podsyp
podsypať
podskočiť
podstatný
podstav, -ec
podstielka
podstrešie
podšiť
podšívka
podťať
podväz
podviazať
podviesť
podvod
podžupan
pogniaviť
pohádka
pohyb
pohyblivý
pohybovať
pohľad
pohľadávka
pohlavie
pohnuteľný
pohnútka
pohodlie
pohodlný
Pohorelá, v Gem.
pohostinný
pohostinnosť
pohotove
pohovka
pohrab
pohrabky
Pohronie
pohronský
pochyba, pochybný
pochybovať
pochod
pochopiteľný
pochvala
pochvalný
po chvíli
poistenie
poistiť
poistné
pôjd
pojedinný
pojesť
pôjsť; pôjdem, pôjdeš, pôjde atď. i pojdem, pojdeš, pojde; pošiel
pokade
pokánie
pokašliavať
pokiaľ
pokiazať i pokázať
pokým
pokyn
pokynúť
poklad
pokladať
pokolenačky
pokonný
pokradomky
pokrápať
pokrik
pokryť
pokrytský
pokryv
pokrývka, nie pokrievka
pokrov, -ec
pokušiteľ
pól = Pol, sark
pol i pôl, nie pól. Nesklonné pol nepíš spolu s číslovkami, tedy: pol

druha, pol treťa, po pol štvrtu atď.
poľabčiť
poľahnúť
polahodiť
poľahučky
poľana
pole, poľný
Poliak, Poľka
policajný
policia
poli*e*vka, nie poli*o*vka
politický
polygamia
polyglotta
Polynésia
polynka
polyp
polytechnika
polmesiac
polnoc
polostrov, nie poloostrov
poľovačka, poľovka
poľovať
poľovník
položka
polrok
poľský
poľština
poľúbiť = bozkať
poludnie
pomáda
pomaly, -ičky
pomaranč
pomätenec = chromyseľný
pomedzi
pomedzie
pomiesiť
pomiešať
pomíjať sa
pomimo, nie ponimo
pominúť
pomyje
pomykať
pomykov
pomyslieť
pomôcka
pomôcť
pomorie
pomsta, nie pomstva
pomstiť, nie pomstviť
ponáhľať sa
pònajprv
po našsky
pondelok
ponečase
ponevák
ponevierať sa
poniže
ponížiť
poňva
popášať
popchýnať
popis
popýtať
poplatník
poplatný
popliesť
popol
poprávka
popredku
popriek, poprieč ky
poprsie
popruh
popud
porábať
porad
poradie
porásť i poriasť
porastlý
porážka
porcellán
porfýr
poriadiť
poriadky
poriadny
poriadok
porisko
poryv
porotca
posádka
posaváď
posbierať
po sebe
posed, posedenie
poshovieť
poschodie
posiať
posícia
posielka
posievač
posila
positívny
posypať
posýpka
poskytnúť
poskonné konope
posledný
posmievať
posmrtný
pôsobište
pôsobiť
pôsobnosť
posol
pospolu

pôst
postať, nie postaď
postávka
posteľ
posteľkyňa
postieľka
postih, postiha
postiť
postranný
postriežka
postúpať
posúď
posvätiť
posvätný
posvážať
posviacanka
poškvrniť
pošmúrný
pošta, nie počta
poštár, nie počtár
poštvornožky
potade
potápať
potiahnuť
potichy
po tichu
potýčka
potýkať sa
potknúť sa
potme
potmehúd
potôček
potrimiska
po troche
po troške
potuteľný
potutme aj potatme
pôvab
poval, povaľa
povaľovať sa
Považie
považský
poverenik
povesť
povestný
povetrie
povetrný
povetrnosť
poviedka
povinný
povif
povyk
povyše
povýšiť
pôvod
pôvodca
pôvodný
povoľný
povoz
povraz
povrch
povrieslo, nie provrieslo
pozajtrí
pozatým
pozbyť, pozbývať
pozďaleč, nie pozdeľač
pozdĺž
pozdrav
pozdvihovanie
poziably
pozyv
poznovu
pozvoľna
požiadavka
požiar = oheň
pôžička
pôžitok
práca, nie priaca
prácisne
prácny aj pracný
praded, pradedo
prädestinácia
prädikát
präfektúra
prah, na prahu
Praha
prähistorický
prälát
prám = práve
prameň
prämissa
pranier
pränumerácia
präparát
präsenčný
präservatív
prasiatko
präsídium
prätendent
prätensia
pravda, pravdivý
pravidelný
prax
prázdniny
prázdny
prázdnota
pražský
za preca píš predsa
pred i predo; nie prede, na pr.: predo dvermi, predo mnou, predošlý, predostrieť atď. a nie: prede dvermi, prede mnou, predešlý, predestrieť atď. Výnimka: predeň
za predca píš predsa

predčiť
predčitovať
predd*o*mie
predd*u*najský
predeň
predísť, nie predíť
predkladať
predlievať
predložka
predĺžiť
predmestie
pred*m*et
predniesť
predný
predodňom
pred*o*šlý
pred*o*všetkým
predpis
predpísať
predplatiť
predpojatý
predpokladať
predposledný
predpotopný
predpovedať
predpustiť
predsa; nie predca, preca
predsa*v*zatie
predseda
predsedať
predspev
predstavenie
predstavený
predstaviť
predstierať
predstihnúť
predstúpiť
predsudok
predtým
predtucha
predvčerajší
predvčerom
predvečer
prehľad i prieh-ľad
prehliadať
prehliadka
prechádzka
preinačiť
prejsť; nie preísť, preisť
prekážka
preklad
prekliať
prekl*ia*ty
prelud
premávka
premyslieť
premôcť
preň
preniesť
prepych
prepýtať, prepytovať
prerážka
presbyter
preslulý
prestávka
prestierka
prestydnúť
presvliekať
prešlý
Prešov
prešovský
Prešporok
prešporský
preto že
prevaha
prevrátenosť
prez, nie pres
prezatým
prezatýmny
prezývať
prezývka
za prezočivý píš bezočivý
prhľava
priadka
pr*ia*dza, nie prädza
priahať
priam = hneď
priamo
priasť
priateľ, priateľka
priateľský
priazeň
príbytok
pribývať = pribúdať
príbuzný
príčet, -ný
priebeh
prieber
prieceň
priečiť
prieduch
priehyb
priehlbina
priehon
priehra
priehrada
priehrštie, nie priehršlie
priechod, -isko
priekopa
priekor
prielaz
prieloh
prielom
prieluba
priemer, -ný
priemysel

priemyselník
prienos
priepadisko
priepasť
prieplav
priepust
prieraz
prierez
priesada
priesek
prieskok
priesmyk
priestor
priestraň
priestranný
priestup
priesvit
priefah
prietrž
prievan
prievod
prievodca
prievoz
priezvisko
príchylný
prichodzí
prijať, prijmem, prijmeš, prijme atď.; nie prímem, prímeš, príme atď.
príjem
príjemný
prijsť, nie príjsť
príkaz
prikazovať
príklad
príliš
príložka
primáš
primášsky
primať, nie primäť k čomu
princip
principál
prípad
prípoviedka
prípraž
prirábať
prirážka
prírod
prísaha
prísahať, prisám bohu
prísažný
prisľúbiť
prísť i prijsť; imper. príď i prijď, nie prídz, prindz
pristahovalec i pristehovalec
pristarý
prístav
pristávka
pristehovalec i pristahovalec
prisvedčiť
za príť píš prísť
príťah
príťaž
prítrž
prítulný
prítulok
príučka
príval
príväzok
prívoz
prívrženec i *prívrženec
prýštiť sa
próba
problematický
procedúra
process
processia
produktívny
profánny
professor
professúra
profos
prognostikon
programm, -ový
progressívny
proletariát
prolog
promenáda
promessa
proporcia
proporcionálny
proposícia
prósa
prosaický
prosba
proselyta
prositeľ
prosódia
prostý = jednoduchý; naproti tomu sprostý = hlúpy
prostred
prostredný
prostriedok
protektor
protokoll
prototyp
prsteň
za prú píš prv
prúd, prúdom
prudký, prudko
pruh
pruhovaný
prút, prútom

prútie
prv, nie prú
prvý, nie první
prvobytný
prvôstka
prvší
psí, -ia, -ie
psiarka
psychologia
psovský
pstruh
pšeno, pšenný
pštros
publicista
publikácia
publikum
pud
pulka
puls
pupeň
purifikovať
purismus
puristický
purpur

R

r. = roku
r. k., jasnejšie rim. kat. = rimsko-katolícky
r. m. = roku minulého
r. t. = roku tohoto
rodz. = rodzená
rab, nie rob; rabský
Ráb, rábsky
rabatt
racionálny
za račej píš radšej
rad, radom
rád je
radca
radikálny
radný
radosť, radostný
radovanky; jako rečňovanka
radšej, nie radnej
raffinovať
rachot
raj, rajský
rakéta, rakétla
rakev = umrlčia truhla
rakyta i rokyta
ramä; g. rameňa d. rameňu atď.
ramenný
rameno; g. ramena, d. ramenu atď.
raňajky, -ovať
ranhojičský, -stvo
raný = skorý; rané slivky
ranný = rana sa týkajúci
rano i ráno
rapídny
rapport
rasa = fajta
za rásocha píš rázsocha
rast
rásť i riasť, nie rósť
rastlina
rastlinný
rašpľa, -ovať
rata i reta
ratifikácia
ratifikovať
ratolesť, nie letorast
ráz = charakter, typ
raz; jedon raz, dva, tri, štyri razy a od päť navyše ráz: päť šesť ráz, sto ráz atď., 192
rázga
rázporok
rázsocha, nie rásocha
rázštep, nie ráštep
razzia
raž i rož
raždie
ražeň
ražný
reakcia
reakcionár
realismus
realisovať
realista

reálka
reálny
Rebekka
rebellant
rebellia
rebierko, rebro
rébus
recensent
recepiss
recept
recitovať
rečňovanka
redakcia
redakčný
redaktor
redigovať
reďkovka, nie reťkovka, VI
reduta
regál
regatta
regenerátor
regiment
register
regulatív
regulátor
refakcia
referát
reflex
reformácia
reformátor
refrén
rehoľa, rehoľník
rehot, rehotať sa
rehotať; nie rechotať, kôň reše
rehtavý, nie rechtavý
rechtor, = nár. učiteľ
reklama
reklamácia
rekognoskovať
rekommandácia
rekommandovať
rekonštrukcia
rekonvalescent
rekrút
rekrutírka
rektifikovať
rektor = vrchný správca university
rekurrovať
rekurs
rekviem
rekvirovať
rekvisícia
relácia
relatívny
relikvie, pl. g. -ií
remeň
remenár
remenný
remeselnícky
remeselník
reminiscencie
remontoárky
remunerácia
renessančný
renommovaný
reorganisovať
reparatúra
repertoár
repetícia
repetírky = hodiny
reportér
repräsentant
repräsentovať
repressálie
reservoár
residencia
resignácia
resolúcia
resonnovať
ressort
resultát
reškript
rešpicient
reštaurácia
reštauratér
refaz
retiazka
za reťkovka píš reďkovka
rétor
retorika
reuma
rev, revať
revanš
revír
revízor
revokácia
revolúcia
revolver
rez, rezba
rezký
režia
režisér
riad
riadiť, nie rídiť
riaditeľ, nie ríditeľ
riadkový
riafať
riasa
ribizle
riča = isté jedlo
riecť, rieknuť
riečica
riediť
riedky
rieka

riešiť
ríf
rigorósny
Rím, Riman
Rimavská Sobota
rimský
rimsko-katolícky
rinčať
rinúť sa
risiko, riskírovať
ríša, ríšsky
rif = spodná časť tela
ritus, rituál
rivál
rivalisovať
ryba
rybáci
rybár
rybolov
rýč = rylo
ryčať
rýdzi aj rydzi
rýdzik
rýgeľ
rýchly aj rychlý
rychtár
ryk
rým = vo verši
rýmovať
Rýn
ryncka
rynok, ryng aj *rynk
rýpať, rypnúť
rys
ryšavý
ryť = krt ryje
rytier
rytmus (rythmus)
rýzeň, rýzňa
ryža
robievať
ročný
rod
rodič, -ia
rodičovský
rodinný
rodokmeň
rodoľub
roh
rohož, -a
rojalismus
rojalista
rokyta i rakyta
roľa
rolla
rollovať = šaty
roľník
rosmarín
rôsoľ
rosbiť
rov
rováš
roveň
rovný
rovnomyseľný
roz abo rozo; nie roze, na pr.: rozobrať, rozohnať atď., a nie: rozebrať, rozehnať
rozbeh
rozbresk, -núť sa
rozcuchať i rozčuchrať
rozčarpiť
rozčertiť
rozčesnúť
rozčuliť
rozdiel
rozdielny
rozdmychovať = rozduchovať, rozdúvať
rozdrážiť, i *rozdráždiť
rozdrúzgať
rozgniaviť
rozhad, rozhádka
rozhľad
rozhlas
rozhlasovať
rozhliadka
rozchýriť
rozchytať
rozchod
rozchodiť
rozísť, nie rozíť sa
rozjesť sa
rozjímať
rozkaz
rozkázať
rozklad
rozkladať
rozkmotriť sa
rozkol
rozkolník
rozkopať
rozkoš
rozkošný
rozkrájať
rozkričať
rozkrútiť
rozkúskovať
rozkuštriť
rozkvet
rozkvitať
rozlad
rozladiť
rozľahlý
rozličný
rozmýšľať

rozmôct
rôznica
rôzny
rozobrať
rozohnať
rozopnúť
rozopra
rozosielať
rozoslať
rozovrieť
rozoznať
rozpačitý
rozpad, rozpadlina
rozpadnúť sa
rozpak
rozpaľovať
rozpamätať sa
rozpaprať
rozpáriť
rozpásať
rozpečatiť
rozpisať
rozplemeniť
rozplývať sa
rozpočet
rozpoltiť
rozpomenúť sa
rozpomienka
rozpor
rozposlať
rozprava
rozprávať
rozprávka
rozpuklina
rozpustilý
rozpúšťať
rozrad, rozradiť
rozsadiť
rozsah
rozsiahly
rozsievať
rozsypať
za rozsocha píš rázsocha
rozsrdiť sa
rozstúpiť sa
rozsudok
rozsvietiť
rozšafný
rozšíriť
rozškľabiť i rozšklebiť
za rozštep píš rázštep
roztah
roztápať
roztať
roztiahnuť
roztierať
roztĺcť
roztok
roztomilý
roztopiť
roztrhnúť
roztriasť
roztrieskať
roztržitý
roztržka
rozumný
rozväzovať
rozvod
rozvrh
rozvzteklíť
rozzevíť abo rozďaviť ústa
rozzlobiť
rozžať
rozžehnať sa
rozžialiť
rozžiariť
Rožňava
rožňavský
rub, na ruby
rubeľ
rubín
rubrika
ručiteľ
rukáv
rukodielny
rukoväť
rukoviatka
rumádzgať
rumený
Rus, g. -a = obyvateľ
Rus, g. -i = krajina
ruský
Rusko
rusofil
rušeň
rušiteľ
ruština
rutina, -ovaný
ruža, ružový
Ružomberok
ružomberský

S

sept. = september
srov. = srovnaj
sv., Sv. = svätý, Svätý
‚s' ako predložka označuje 1) s genitívom smer shora nadol, vôbec pohyb s površia, nem. herab, herunter, maď. -ról, -ről, 2) s akkusatívom znamená toľko čo „asi", nem. ungefähr, maď. mintegy, körülbelül, 3) s inštrumentálom označuje pochop slúčenosti, hromadnosti, spojitosti, súhrnu, nem. mit, maď. -val, -vel (vidz str. 158—159); ako predpona slovies naznačuje pri týchto 1) smer shora nadol a 2) pochop súhrnnosti (vidz str. 160—161 a 164—165). — Pred spoluhláskovými skupeninami, ktoré sa ťažko vyslovujú, píš *so* a nie *se*, na pr.: sobrať, sohnať m. sebrať, sehnať.
sa = seba; bať sa, báť sa; za sú nepíš sa, vidz „som"
sad
sadza
sádzať
sádzka
sakristia
salaš
salicin
salón
salónny
samočinný, -osť
samochtiac
samojediný
samospráva
samovlastný
samovoľný
samovrah
sangvinický
sangvinik
sankcia
sankcionovať
Sarajevo
sardella
Sardínia
sardínsky
sarkastický
sarkofag
satira
satirický
satisfakcia
sberačka
sberať, sberateľ
sberba
sbierka
sbiť spolu
sblížiť, sbližovať sa
sbor
sborič
scedič
scelič
scéna
scenič
scestie
za sceť píš chcieť
scvrknúť sa
za sčastný píšš šťastný
sčernieť
sčervivieť
sčliapkať
sdať spolu
sdeliť
združiť sa
sdola, VI, VII
seb*a*, nie seb*ä*
seb*a*klam
seb*a*vedomý, -ie
*s*ebec, nie *s*obec
sebeckosť
sebevoľný
sedemdesiat
sedemdesiaty
sedemnásť
sedemnásty
sedľač je názov opovrhavý; inak: sedliactvo
sedliacky
sedliactvo
sedliak
Sedmohradčan
sedmohradský
Sedmohradsko
sedmoro
Segedín
sekatúra
sekcia

sekľavý
sekretár
sekta
sekundárny
sekvestrovať
seladon
semä, g. semeňa, d. semeňu atd.
semenisko
semeno, g. semena, d. semenu atd.
semikólon
sen
senátor
senior
seniorát
senný od seno
sensál
sentimentálny
separatista
separátny
serenáda
seria
seriózny
servitka
sesóna
sessia
sesternica i sestrenica
sesterský
sestrenec
sfalšovať
sféra
shádzať
sháňať
shyb
shybák
shliadnuť sa
shluk
shoda
shodiť
shodnúť sa
shon
shora, VI, VII
shovárať sa
shovieť
shovievavý
shovor
shovorčivý
shrabať
shrnúť
shŕknuť
shromaždiť
schádzať
schýliť, schyľovať sa
schytať
schytiť sa
schytralý
schladiť
schnúť
schodiť
schody, nie skody
schôdza, -ka
schopný
schovať, nie skovať
schudnúť
schváliť, schvaľovať
schválny, schválne
schvátiť
siaha
siahať, siahnuť
siakať sa, nie sniakať sa
siaknuť
siať
siatba
siatie
Sibír, skloňuj dľa jar: Sibírsko i Sibíria
sibírsky
síce
Sicília
sicílsky
sídelný od sídlo
sídliť
siedmy
sieň
sieť
signál
signatúra
signum
sliblina, VI
sihoť
simulácia
sineť
siný = modrý
sinka = modrina
sila
silný
silozpyt
sípeť
sípot
síra, sirka
sirota
sirotčí
sirotčinec
sisyfovský
sísť dolu
sísť sa spolu
Sitno, meno vrchu
sito, sitár
situácia
sivý, Sivko
syčať,
sychravý
sýkačka
sýkať
sýkorka
syllaba
syllogismus

symbol
symfonia
symmetria
sympatia (sympathia)
symptom
syn
synagóga
synoda, -álny
synovec
synovský
syntaktický
sypanice
sypárňa, -eň
sypať
sypký
syr, syrový
syrovátka i srvátka
syrup
syseľ
systém
systematický
sýtiť
sýty
sjazd
sjednať sa
sjednotiť
skala
skalie
skamenelý
skamenieť
skapať
skedy-neskedy
skepticismus
skeptik
skielko
skizza
skypreť
skysleť
skysnúť
skýtať
skyva
sklad
skladateľ
sklamať
sklapnúť
skľaveť
sklený, nie cklený
sklepenie
sklesnúť
skliepok
sklo, nie cklo
sklonný
skloňovať
sklopiť
skľúčiť
skĺznuť sa
skmasnúť
skopiť, nie skupiť
skôr
skôravieť
skormútiť
skosiť
skostnatieť
za skovať píš schovať; schovám
skovať = skuť; skujem
skrabnúť i skrehnúť
skrápať
skrátiť
skrčiť
skričať, skríknuť
za skriesenie píš vzkriesenie
za skriesiť píš vzkriesiť
skriňa (skryňa)
skrívať
skrivodlivý
skrýš, skrýša
skryť
skrývať
skrojiť
skromný
skropiť
skrotiť, skrotnúť
skrovný
skrúšený, -osť
skrútiť
skrvácať
skrz i skrze
skúmať, VII
za skupiť píš skopiť
skuť, skovať železo
skutok, skutočný
skvelý
skveť sa
skvost
skvostný
skvúci
slabika
slabý
slabnúť
sladký
slamený
slámka
slapať spolu
slasť, slastný
slátať
sláva, toto slovo nenačim počínať veľkou literou ani klásť do uvadzačov vo vete: privolávali mu na slávu.
slávny i slavný
slečna, g. -y
sled, sledovať
slepý

slepiť, slepnúť
sleteť dolu
sleteť spolu
Slezák
sliať dolu
sliať spolu
sliediť
sliepať spolu
sliepka
slievať spolu
sliezsky
Sliezsko
slimák
slina
sliva, slivka
slivovica
slízať dolu
slýchať
slynúť
slyšať
slnce i slnko
sloboda (i svoboda)
slobodný (i svobodný)
slobodomyseľný (i svobodomyseľný)
sloh, slohový
za slonič píš clonič
Slovák
Slovan i Slavian
slovenský
slovosled
slovozpyt
slovutný, -osť
složiť dolu
složiť spolu
složitý
sľub, sľuby
sľúbiť
sľubovať
slúčiť spolu
slučka = uzol
za slúp píš stĺp
slúpiť, slúpať dolu
slušný, -osť
sľutovať sa
služka i slúžka
slúžny
slúžnovský
služobkyňa
služobník
služobný
slza, pl. g. sĺz i sĺzí
smäd, smädný
smah, smahnúť
smazať dolu
sme, vidz som
smelý
smer
smerodajný
smerovať
smiať sa
smiech
smiechať spolu
smierič spolu
smiesič spolu
smiesť dolu
smiesť spolu
smiešať spolu
smilnič
smysel
smyselný
smyselnosť
smysleť
smýšľať
smliaždič
smluva
smluviť sa spolu
smola
smotana, smotánka
smotať
smrad
smradľavý
smraštič
smrť
smrteľný, -á posteľ
smrtný
smrťonosný
smutný
smútok
snáď aj asnáď
sňah i sneh
snášanlivý
snášanlivosť
snášať dolu
snášať spolu
snášať sa s kým
sňať, nie sosňať
sňatok
snemovňa i snemoveň
za snesiteľný píš znesiteľný
za sniakať sa píš siakať sa
sniesť dolu
sniesť spolu
sniesť sa s kým
snímať dolu
snubný prsteň
sobliecť sa, 106
sobrať
socialismus
sociálny
sóda
sofista
sohnať
sokyňa
za sokorec píš sokorec
soľ, soľný

somnambulismus
som, si, je, sme, ste, sú; my sme, oni sú
sonáta
sonett
sopeľ, sopľavý
sosadiť dolu
soskočiť dolu
soslanie
sostaviť spolu
sostrediť
sostreliť dolu
sostúpiť dolu
sostupný
sošit = Heft, füzet
sošiť spolu
sotrieť i strieť dolu
sotva, sotvy
soznam
soznámiť sa
soznanie
soznať
spád
spadnúť
spáchať
spájať
spáliť
spamätať sa
spanštieť
spárať
spariť
spáriť
spasiteľ
spatriť
spečatiť
speňažiť
spev nie zpev
spierať sa
spievať, nie ſpievať
spiež
spínať spolu
spis, spísať
spisovateľ, -ka
Spiš
spišská stolica
spiť sa
spyšnieť
spýtať sa
splácať
spláknuť
splanieť
spľasknúť
splašiť
splatiť
splav, splavný
splesnieť
spliesť spolu
splynúť dolu
splynúť spolu
splnomocniť
splodiť
spočinúť, spočívať
spočítať
spodný
spodobiť
spodok
spojovací, nie spojujúci
spokojný, nie spokojený
spokutovať
spoľahlivý
spoľahnúť sa
spoločník
spoločný
spolok
spomáhať, spomôcť
spomenúť, spomínať
spomienka
sporadický
sporiteľňa
spôsob, nie zpôsob
spôsobiť
spôsobný
spotreba
spotrebovať
spotvoriť
spoveď
spozdilý, -osť
spozorovať
spráchnivieť
sprášiť
sprať
správa = Verwaltung, igazgatás
správca = Verwalter, igazgató
spraviť
správny
spavodlivý i spravedlivý
spravodlivosť i spravedlivosť
spravovať
spreneveriť
sprevádzať
spŕchnuť
spriahnuť
spriateliť
spriaznit
sprievod
sprijemnit
sprísahať
sprítomniť
sprobovať
sprostiť sa
sprostý = hlúpy;

naproti tomu: prostý = jednoduchý, všeobecný
sprotiviť sa
spĺznif
spupný
spustiť, spúšťať
spustnúť
spútať
srast od srásť spolu
srásť, srastať spolu
sraz
sraziť dolu
sraziť spolu
srážka
Srb
srbský
Srbsko
srbština
srdce, srdiečko
srez
srezať dolu
srieknuť sa s kým
srok
srovnalý
srovnať, srovnávať
srozumieť
srozumiteľný
srsteny
srstnatý
sršeň
srub
srúcaniny
srútiť dolu
srvátka i syrovatka
ssať = cecať
ssutiny = srúcaniny
sšedivieť
sťah, sťahovať
staja; stajňa, -eň
sťakde
sťakedy
sťakto
stalý = geschehen, történt
stály = beständig, állandó
starček
Staré hory
stárež
starý
Starý rok
staryga
starobylý
starobylosť
starohorský
starostlivý
staroverec
staroverský
sťať i sošať
stáť, stojím
stať, stanem
statôček
stotočný
statok
stav
stavanie
stavať
stavba
staviteľ
stávka
sťažeň
sťažiť
stebelnatý od steblo
stekať
stelesniť
stenčiť
stepať
steplieť
stiahnuť
stieň i *stío
stih, stiha
stihnúť
stínať
stisk, stískať
stíšiť
stý i stotý
stydeť sa
stydlivý
stydnúť
styk, stýkať
stlačiť
stlčeť
stĺp
stĺstnúť
stoh
stojak
stôl
stonať i stenať
stopiť
stotý, stotný
stotník
stotka i stovka
stotožniť
stožiar
stránif i stranif sa
stranný, stranícky
strašiak
strava
stráviť
stravovať
stráž, stráža
strážca
strebať
strečkovať
strečok
stred
streda

stredište
stredný
streh
strelba (streľba)
strestať
streštiť
stretnúť sa
strhať
strhnúť
striasť
strieborný
striebro
striedať sa
striedka
striedmy
striehnuť
striekať
strieľať
strieskať
striezlivý
striežka
stri*g*a, stri*g*ôň
striháť
strýc
strýcovský
stryná
strýzniť
st*r*meň
strnúť
stroskotať
strova
strpeť
stŕpnuť
strúhať
strúchnivieť
strženeň
stŕžiť
stučnieť
stuhnúť
stup*a*j
stúp*a*ť
stupeň
stužka
stvoriteľ
stvrdiť, stvrdnúť
stvrdlý
sú, vidz som i sa
subjektívny
su*b*tilný
súčasník
súčasný
za *súčastník* píš *účastník*
súč*e*t
sud
súd
súdba
su*d*ca
su*d*covský
su*d*covstvo
Suezský prieplav
suffragán
súh*v*ezdie
su*ch*ši
sukcessívny
súke*nn*ík, -ictvo
súke*nn*ý
sultán
summa
supplikácia
supplikant
surrogát
súsed i *sused
súsedský
súsedstvo
sústrediť i sostrediť, nie sosústrediť
sušienka
suverén
súvislý
súžiť, sužovať
svada, svadiť sa
svádzať
svah, nie zvah
sval
svaliť, svaľovať dolu
svalovitý, svalnatý, svalitý
svariť spolu
svárlivý
svatba (svadba)
svätiť
svätý
svätyňa
svätojanská muška
svätojanský chlieb
svätokrádež
svätosť
sväto svätý
sväzok
sväzovať
sväžať
svážiť dolu
svedčiť
svedkyňa
svedoctvo
svedomie
sveriť komu dačo
svesiť hlavu
svetský
sviat*o*čný
sviat*o*k
sviatosť
sviazať
svieca, sviečka
sviesť, svediem
svietiť
sviezť, sveziem
svieži
sviňa

sviniar
svinúť
svislý
svit
svif, svijem
svitať
svliecť
svodca, svodný
svoj, nie svôj
svojho času = označuje minulosť na pr.: svojho času riekol som to
svojím časom = označuje budúcnosť na pr.: svojím časom to poviem
svojský
svolať spolu
svoreň
svrab, svrabľavý
svraštiť i smraštiť
svrhnúť dolu
svrchovaný
svrchovať
svrchu

Š

šabľa
šafár
šafeľ
šafran i šefran
šafranník
za šak píš však
šakal
šál
Šalamún
šalát
šalbiar
šalvia, -iový
šampaňské víno
šansonetta
Šariš
šaráda
šarišská stolica
šarlatán
Šarlotta
šarmantný
šarpia
šarža
šatriť i šetriť
šatrný i šetrný
šatstvo
šéf
šematismus
za šepleta píš všepleta
šepot
šeptať i šepotať; aj: *šoptať, *šopkať, *šepkať
šesť
šesťák
sesťdesiat
šesťdesiaty
šestinedieľka
šesťnásobný
šialiť
šiator
šibal
šibký
šidlo, nie šilo
šiel; nie šel, šol, šiol; vidz ísť
šiesty
šiffrovať
šija
šindeľ, nie šindoľ
šindliar
šindľovec
šindľový
za šingeľ píš šindeľ
širák
šíry aj širý
šíro-šíry
šisma
šišiak i šišak
šišľať i šušľať
škála
škandál
škandinávsky
Škandinávsko
škaredý
škatuľa, škatuľka
škerif zuby
škľabiť i šklebiť sa
škľbať
škobľa
škodca
škôldozorca
škôlka
skorpion
škridlica
škridličiar
škriepiť sa
škrípať zubami
škrob
škrupulósny
škvrna

šlabikár
šlabikovať
šľabať
šľachetný
šľachta
šľapaj
šliam
šliapať
šmarit
šmikňa
šmyk
šmýkať
šmykľavý
za šnôra plš šnúra
šnupať tabak
šošovica i šušovica
špagát
Španielčan
španielsky
Španielsko
špehún
špina
špintať
špitál
špunt
šranky
šťastie, nie štestia
šťastlivý
šťastný
štát
štatistika
Štedrý večer
štempeľ
štemplovať
Štiavnica
štíbly aj štíhly
štipľavý
štyri, nie čtyri
štyridsať
štyridsiaty
štýrsky
Štýrsko
štóla
štôlňa
Štrbské pleso
štrnásť, štrnásty
štrngať
štrúdľa
štúdium
študovať
štvorbranný
štvorylka
štvornožky
štvrtý
štvrť, štvrťka
štvrtkový
štvrtok
šušľať i šišľať
šušovica i šošovica
šovinista
Šváb
švábka
švábsky
švagor
švagriná
švagrovstvo
Švajčiar
švajčiarsky
Švajčiarsko
švárny aj švarný
švédsky
Švédsko
švihlý

T Ť

t. j. = to jest
t. m. = tohoto mesiaca
t. r. = tohoto roku
t. zv. = tak zvaný
tabella
tabellárny
tabla = maď. tábla
tabula (tabuľa)
ťah
tajomník
tajomný
tajomstvo
tajuplný
takt
tak že, 189
talismán
talmud
tamariška
tamojší
tamtade
tamten
tamvonku
tamže
tanier
Tatár, tatársky
Tatry
taxa, taxátor
taxovať
taxovný
ťažkať
ťažký, ťažkosť
ťažkomyseľný

té (thé) = čaj
teatrálny (theatrálny)
teda i tedy
tehda i tehdy = vtedy
tehdajši = vtedajší
tehla, tehelňa
Tekov
tekovská stolica
Tela Božieho
teľa, teliatko
teľací, teľacina
telegraf
telegramm
telocvik
téma (théma)
temä; g. temeňa, d. temeňu atď.
temeno, g. temena, d. temenu
temlov
ten; g. toho, d. tomu, a. toho, l. tom, i. tým
tenký
tenór, tenorista
tenórový
tento, tenže
Teodor (Theodor)
teologia (theologia
teória (theória)
teplý
teprv, teprve
teraz
teraz-terazučky
termín
termometer (thermometer)
terpentín
terrassa
territoriálny
terrorisovať
tésa (thésa)
Tešín, tešínsky
tetrov
text
tchor
ti = poviem ti t. j. tebe, dám ti t. j. tebe
tiecť
tieniť
tiež
tiger, tigrica
tikajú hodiny
Tisa, rieka
tisíc
tisk, tiskať
tisský
Tisovec, tisovský
titul
ty = počuj ty, hovor ty
týfus
týka, týčka
tykať dakomu
týkať sa dačoho
tylo
tým, nie tím; vidz ten
tymian (thymian)
typický
typograf
tyrann
Tyrolčan
Tyrolsko, tyrolský
týždeň, nie týdeň
týždenný, nie týdenný
tlačiar, -eň
tľapkať i tliapkať
tľapkavý
tľaskať i tliaskať
tĺcť
tlčhuba
tĺk
tlstý, nie tlustý
tlstnúť, nie tlustnúť
toaletta
toho, tomu; nie: teho, temu; vidz ten
tolerantný
toľký, toľko
Tomáš = Thomas, Tamás
tón
tôňa = tieň
topografia
topoľ
torpédo
tortúra
totiž, totižto
tovar
tovaryš (tovariš)
tovaryšský
tovaryšstvo
tradícia
tragédia
tragický
traktier
Translajtánia (Translajthánia)
transversálny
trápny i trapný
trasľavý
trebárs i *trebár
trenčianska stol.
Trenčín, mesto
trenčínsky

tretí, -ia, -ie
tretiak
trh
tri
za tria píš traja
triafať
triasť, triaška
tribunál
tribúť
tridsať, tridsiaty
tridsiatka
trieda
za trieznit píš trýznit
trieska
triezvy
trímať
trinásť, trinásty
tri razy
triumf
triumvirát
triviálny
trizna
trýznit
tŕň
Trnava, trnavský
trnie, nie tŕňa
trojica
trojjediný
trón, trónit
trstený
trubiroh
trúbka
trud
trúd
trúchly aj truchlý
tunnel
turčianska stolica
Turec
turecký
Turecko
Turek, nie Ťurek
Turíce
tuto
tužka
túžobný
tvar = forma
tvár = obličaj
tvaroh
tvoj, nie tvôj
tvorit; tvorím, tvoríš, tvorí atď.
tvoriteľ
tvŕdz, tvŕdza

U Ú

uh. = uhorský
uh. kr. = uhorsko-kráľovský
úbeh
úbel = alabaster
ubezpečit
úbyt, úbytok
ubytovať
ubývať
ubližit
účastník
účastný
účastnit sa dačoho
účel
učeň, učeník
učenie
účet = konto
účinný
učiteľ, učiteľka
úd
udalý
udalosť aj *údalosť
udatný
udavačstvo
údel, údelný
udeľovať
úhľadný
uhliar
uhlie
uhniezdit sa
uhol = Winkel, szög
uhoľ = Kohle, szén
uhorka i uharka
Uhor, uhorský
Uhorsko
Uhry, Uhár
úchylka, úchylok
úchylný
uchytit
uisťovať
ujarmit
ujsť
úkaz
ukázať i ukiazať
ukážka
úklad
úkol
ukradky
Ukrajina
ukrivdit
ukryť
ukryvačstvo

ulán
úľava aj úleva
uľavif aj ulevif
uliaf
úlisník
úlisný
umelecký=künstlerisch; művészi
umelý = künstlich, mű-,mesterkélt; umelé víno
umykovaf sa
úmysel, úmyselný
umyf
unavif
universita
úpad
úpal
úpätie
úpek
úplný
upomenúf
upomienka
uprázdnif
upriasf, upradiem
úprimný
úrad
úraz
uréžka
úrez
úryvok
urodzený, -osf
úsad
úsilie
usilovaf sa
usilovný
úsmev
usmiaf sa
usnesenie
usniesf sa
usporiadaf
usrozumief sa
ustanovizeň
ustarostený
ústav
ústny
ústredný
usvedčif
úškľabný aj úšklebný
úškľabok aj úšklebok
ušľachtif
ušliapaf
utiereň
útržky
útul, útulok
útulňa
útulný
uvädnúf
úväz, úväzok
uväznif
úvod
úvoz
územie
úzky, úzkosf
úzkoprsý
úzkostlivý
uzol
už
úžeh
úžitok aj *užitok

V

v. = vidz
v abo vo; nie ve, na pr.: vo tme, vo škole, votrelec atď. a nie ve tme, ve škole, vetrelec atď.
váb, vábca
Vacov, vacovský
vaček
väčšina, nie väčšina
väčšif nie vätšif
väčšmi (väčmi)
vädnúf
vádzka
Váh
vajce i vajco
vajčiak
vakácie
valach, valasi
valaský
válka = vojna
valný
váľov, -ovec
vaňa
vápenník
vápenný
vari
varito
varovkyňa
Vatikán
vatrál
vatta
väzba, väzenie
väzeň

väzeť
väzy
vážky
vážsky
vbeh
včas, včasný
včasnejšie je lepšie než včaššie
včera
včíl i včul, nie: čiľ i čuľ
vďačiť sa
vďačný
vdovica, nie dovica
vdovin
vdovský
vdovstvo
večer, večerný
večiereň
veď
vedľa, vedľajší
vedomie
vegetarián
veľa
velezrada
Veličenstvo, tak ako človečenstvo (Veličestvo) 105
veličizný
velikán
veliký aj veľký
velínový
Veľká noc
Veľký piatok
veľkodušný
veľkolepý
veľkomožný
veľkonočný
veľmi
veľmoc
veľmore
veľmož
veľryba
vemä; g. vemeňa, d. vemeňu atď.
za ven i venku píš von i vonku
za venkov píš vonkov
venný od veno
vepor
verejný
veriaci
veriteľ
verný
verthajmka
veru aj ver'
ves = dedina
veselie
veštba
vetev i vetva
vezír
vezmem, vidz vziať
veža, vežatý
v hod prišlo
vchod
viac i viacej
viac ráz
viacej ráz
viadukt
Vianoce
viať
viazať
viaznuť
vidieť, vídať
vidiek
vidly
vidný
Viedeň
viera
viesť, vediem
vietor i vetor
viezť, veziem
víchor, víchrica
vika = krma
vikár
viklať sa = hýbať sa, srov. vyklať
víko = vrchnák
víla
Vilhelm
villa
vilný = bujný
vina, vinič
vinetta
vinný, vinník
víno, vinica
vinšovať
vínuť sa
viola
vír = Wirbel, örvény
virtuós
viseť
višňa
viť, povíjať
vítať
víťaz, víťazstvo
vitriol
vy, vykať
vy-; táto predpona pri slovesách označuje dej alebo smer znútri na vonok, na pr.: vyhnať, vyložiť atď., niekedy len perfektívuje dej: vyhotoviť, vypracovať atď.; vždy sa píše s ypsilonom

výbava
výbeh
vybľabtať
výčitka
vydaj
výdavok, výdavku
vydobyť, vydobývať
vydra
vydrigroš
výheň
výhyb, výhybka
výhľad
vyhláška
výhosť
výhra
vybrážka
vychádzka
východ
výchova
vychovávateľ
vychovávateľský
výjav
výjazd
vyjmem, vidz vyňať
vyjsť, nie vynsť; vyjdem, vyjdeš atď. a nie: vyndem, vyndeš atď.; vyšiel
výkal
výkaz
výklad
vykladaný
vyklať = ausstechen, kiszúrni, srov. viklať
výkon
výkop
výkrik
výkup
výkvet
výlet
výlev
výložka
vymädliť
výmaz
výmel
výmenný
výmer
výmet
výmienka i *výminka = Bedingung, feltétel
vymydliť
výmysel
výmluva
vymôcť
výmoľ, výmoľa
vynajsť, nie vynaisť
vynález, vynálezca
vyňať; vyjmem, vyjmeš vyjme atď.; vyňal
výnimka = Ausnahme, kivétel
výnimočný
výnos
za vynsť píš vyjsť
výpad
výpal, výpalky
výpar
vypäť i vypiať
výpis
výplatca
výplatok
výplav
výplyv
výplod
výpomoc
vypomstiť sa, nie vypomstviť sa
výprah
výprask
vypráv*a*ť
vyprávka
vyprázdniť
vypredaj
výr, meno istých sôv
vyrábať
výraz
vyrážka
výrobca
výrobok
výrok
výsada
výsev, výsevok
vysch*n*úť, nie vysknúť
vysielať
výsyp
výskať = kričať od radosti
výskum
vyskúmať
výsluha
výsluch
vysoký
vysokomyseľný
vystehovať i vysťahovať sa
výstraha
výstredný
výstrel, výstrelok
výstrižky
výstup
vysvätiť
vysved*ď*enie
vysved*ď*iť

vysvetlivka
vyše, predložka na pr.: vyše toho domu; aj povyše
výška, vyšný
vyšmýkať
vyššie, príslovka na pr.: vyššie leží od zeme
vyšší
vyť; zavýja pes
výťah
vytápať
výťažok, výťažky
výtisk
výtržný
výtvarný
výtvor
za vyväzovacie úpisy píš vyvadzovacie úpisy
vývin
vyvýšiť
vyvlastniť
vývod
vývoj
vývoz
vyza = Hausen, viza
vyzývať
význam
výživa
vyžla
vjazd
vklad
vládca
vladyka
vládkyňa
vlaň
vlastenecký = patriotisch, hazafias
vlastenský = vaterländisch, hazai
vlastníctvo
vlastný, vlastník
vlhký
vliať
vliecť, vlečiem
vliezť, vleziem
vliv abo vplyv
vĺk
vložka
vmiestiť sa i *vmestiť sa
vnada
vnadiť
vnadný
vňať; nie vňaď, ňať
vnikať
vniesť, nie vniť; vnišiel
za vnivoč píš nivoč
v nivoč obrátiť
vnútorný
vnútri
vnútrok
vôbec
v oči
vodca
vodcovstvo
vôdka
vodne
vodopád
vodovod
vodstvo
vohľady
vojak, vojenský
vojsť; vojdem, vojdeš, vojde atď.; vošiel
vojvodský
vojvodstvo
vôkol
vôl
vôľa
volajaký
volakde
volakto
volaktorý
volba (voľba)
voličský, voličstvo
voľkať
voľky-nevoľky
voľný
von, vonku; nie: ven, venku
vôňa, voňať
za voňahdy píš oňahdy
vonkoncom
vonkov, -ský
za vonný píš voňavý
voskrz
vospolný
vovedne
voz i vôz
vozvýš
vpád
vplyv abo vliv
vplývať, vlívať
vrabčí
vrah
vraj, nie praj
vráska
vraštiť i mraštiť
vred
vrh
vrch
vrchný
vrchnosť

vrchol
vrkoč
vrub
vrz, vrzom
vskutku
vssať
vstať, vstanem
v stave byť
vstúpať
vstupné
všadeprítomný
všadeprítomnosť
však, nie šak
všakový, nie šakový
za všecok i všecek píš všetok i všetek
Všechsvätých
všeličo, nie šeličo
všelijaký
všelikto, všelikde
všemohúci
všeobecný
všepleta
všestranný
všetečný
všetok i všetek; nie šetok i šetek
všeučilište
vševedúci
všímať si
vták
vtip, vtipný
vzácny, vzácnosť
vzájomný, -osť
vzbudiť
vzbujnieť
vzbúriť
vzdať, vzdávať
vzdelávať
vzdialený
vzdialiť sa
vzdych, vzdychať
vzdor, vzdorovať
vzduch
vzdušný
vzhliadnuť na dakoho
vzchytiť sa
vzchodiť, vzísť 166
vzchopiť sa
vziať; vezmem, vezmeš, vezme, vezmete, vezmú; nie veznem, vezneš atď.
vzývať
vzkaz, vzkázať
vzkypieť
vzkriesenie, nie vzkríšenie
vzkriesiť
za vzlášte píš zvlášte
vzlet, vzletieť
vzletný
vzmáhať sa
vzmužiť sa
vzňať sa
vznášať sa
vznešenosť
vznietiť
vzniknúť
vzor, vzorec
vzorný
vzpak
vzpečovať sa
vzplanúť
vzpriamiť sa
vzpružiť sa
vzrast, vzrastať
vzťah, vzťahovať sa
vztek, vztekať sa
vzteklý, vzteklina
vztýčiť
vždy, vždycky

Z

zomr. = zomrel
z i zo; vidz o tom, čo táto predložka a slovesná predpona vyznamenáva, strany 159., 161. a 165. — Pred spoluhláskovými skopeninami, ktoré sa ťažko vyslovujú, píš zo a nie ze, na pr.: zo spodku, zo školy, zolhať, zotrvať atď. a nie: ze spodku, ze školy, zelhať, zetrvať atď.
zábavka
zabezpečiť
zabijak

zábudka
zaclaňať
záclona
zaclonif
začasto
za času, nie za včasu 104
začať
začiatočník
začiatok
záčin
zad, zadný
zadarmo
zádych
zadychčať sa
zadok, zadku
za dosť urobiť
zádržka
záduch
zadunajský
Zadunajsko
zaháľať
záhyb, zahýbať
zahynúť
zahľadeť sa
za horúca
záhrada i *zahrada
záhradník
záhradný
zahraničie, -ný
Záhreb, záhrebský
zahryznúť
záhubca
záhumnie
zachádzať
zachádzka
zachcieť
zachytiť
záchod
zachrípnuť
zaiste
zaistiť
zajac
zajímať
zajímavý
zájom i zájem
za zájomný píš vzájomný
zajtra
zajtrajší, -ia, -ie
zajtrajšok
zakiaľ
zákaz
zakaždým
základ
zakladateľ
zakliať
zaklínať
zákonitý
zákonník
zákonný
zákonodarca
zákonodarný
zákonodarstvo
zákryt
zakryť, zakrývať
zaľahnúť
zálet
zálev
záležitosť
záliv
záloh, záložka
záľuba, zaľúbenie
zamestnanie
zamestnať
zámienka i *zámienka
zamiesť, zametiem
zamilovať sa
zámyk, zamykať
zámysel
zamyslieť sa
zamýšľať
za mladi (za mlady)
za zamrúžiť píš zažmúriť oči
zaň i za neho
zaneprázdnenie
zaneprázdniť
zánet, -livý
zaniknúť
zanoriť sa, nie zamoriť sa
západ
západ, západný
západka
zapaľovať
zápästky
zapäť i zapiať
zapečatiť
zápinka, zapínať
zapisovateľ
zapliesť, zapletiem
zápola (zápoľa)
zapomenúť
za zapotreby píš treba, potreba: nemám toho potrebu, nie mi je toho treba
zápoveď
zapovedať
záprah
zápražka
za prva času
zarábať
zaraz
zarážka
zárez
zariecť, zariekať sa
zaryť, zarytý

zarmútený
zárod, zárodok
zároveň
zas i zase, nie zasa
zasadať, nie zasedať
zasielací
zasielať
zásielka i *zásylka
zasnúbenie
zasnúbiť
zastávať
zástavka = malá zástava
zastávka=miesto na zastanie
zastupiteľstvo
zasvätiť
zať
zatápať
zatisský
zatým, zatýmny
zavadzať
zával
záväzný
záväzok, záväzka
zaväzovať
zavčas, 104
zavčerom
závdavok, závdavku
zaviesť, zavediem
zaviezť, zaveziem
zavíjať, zavinúť
závisef, závislý
závisť, závistný
zavýjať, zavýja pes
závod
závoz, závozu
zavše
zavznieť
zážeh
zažmúriť oko, nie zadžmúriť
zbabelý
zbaláchať
zbalamutiť
zbaviť
zbeh, zbehnúť
zbehlý, zbehlosť
za zberba píš sberba
zbesnieť sa
zbíjať po zboji
zbiť = ubiť
zbylý=zbudnutý
zbyť = zbudnúť
zbytočný
zbytok
zbľadnúť i zblednúť
zbláznieť sa
zblízka
za zblížiť sa píš sblížiť sa
zblknuť
za zblo = stblo píš steblo
zbohatnúť
zboj, zbojník
za zboreniny i zboriť píš sboreniny i sboriť
za zbudiť i zbudzovať píš vzbudiť i vzbudzovať
zbudovať
zburcovať
za zbúriť píš vzbúriť
zcela
zčerstva
zčiastky
zdakade
zdanlivý
zdariť sa
zdarma
zdať sa, zdá sa, zdalo sa
zdatný
zdediť
za zdeliť píš sdeliť
zdesiť
zdivieť, zdivočieť
zdýmať
zdlha
zdĺžiť
zdnu, zdnuká
zdobiť
za zdola píš sdola
zdolať
zdomácnieť
za zdorovať píš vzdorovať
zdovedieť sa
zdráhať sa
zdravkať
zdražieť
zdrevenieť
zdrobiť
zdrtiť
zdrúzgať
zdržanlivý, -osť
zdržať
zdržiaky
zduť
zdvihnúť
zdvojiť
zdvorilý
zefýr
za zelezo píš železo

zeman
zemiansky
zemiak
za zesť píš zjesť
zgebnúť
za zgerba píš sberba
zhabať
zhasiť
zhynúť
zbyzdiť
zhlboka
za zhliadnuť píš vzhliadnuť
zhniť
zhnusiť
zhojiť
zhola
zhoreť
zhorknúť
zhoršeť
zhostiť sa koho
zhotoviť
zhovädilý
zhrbatieť
zhrdnúť
zhrdzavieť
zhrešiť
zhrýzť
zhroziť sa
zhruba
zhubiť
zhurta
zhusta, zhustiť
zima, zimný
zimnica
zinačiť
zisk, získať
zistiť
zísť, lepšie: vzísť, žito vzíde, vzchodí 166
zísť sa; zíde sa mu to
zívať
zjalovieť
z jari
za zjať i ziať píš vziať
zjatriť
zjav, zjaviť sa
zjavný
zjednodušiť
zjemniť
zjesť; zjem, zješ, zje, zjeme, zjete, zjedia; zjedol
zkade
zkadekoľvek
za zkázať píš vzkázať
zkaza
zkaziť
zkiaď
zkrátka
zkúsený, -osť
zkúsiť, zkusovať
zkúšať, zkúška
za zkušovať píš zkusovať
zlacnieť
zlačnieť
zľahčiť, zľahčovať
zľahka
zľahnúť
zľaknúť sa
zlámať
za zlášte píš zvlášte
zlatý; pl. instr. zlatými, nie zlatmi
zlatka, zlatovka
zľaviť i zleviť
zleniviet
zlepšiť
zletnieť
zlý
zlyhať i zluhať
zločinný
zlomyseľný, -osť
zlopovestný
zlosyn
zlosť
zlostný, zlostník
zľúbať
zluhať i zlyhať
za zmáhať sa píš vzmáhať sa
zmäkčiť
zmalátneť
zmariť
zmätok
zmelčiť
zmeniť, zmena
zmenka
zmenšiť
zmeravieť
zmeškať
zmieniť sa, zmienka
zmija
zmiznúť; on zmizol, nie on zmiznul sa
z mladi
zmladiť, zmladnúť
zmlátiť
zmĺknuť
zmocniť
zmôcť
zmodrieť
zmoknúť

zmoriť
zmrhať
zmrknúť sa
zmrzáčiť
zmrzlý
zmrznúť
zmúdreť
zmužilý, -osť
zmužnieť
znamenie
znárodnieť, znárodniť
znásobiť
znášať krivdu, ústrky, posmech
znateľ
znázorniť
znectiť
znečistiť
znechutiť
znemravnieť
znenábla
z nenazdania
znepokojiť
znesiteľný VII
znieť, zniem
znetvoriť
zneuctiť
zneužiť
znevážiť
za znik píš vznik
za zniknúť píš vzniknúť
znova
znovuzrodenie
zobecnieť
zobidovať sa
zobkať, zobky
zobracať
zobrykovať sa
zodrať
zodpovedať
zohaviť
zobyzdiť
zohnúť
zohriať
zôkol-vôkol
zolhať
zomleť
zoschnúť
zosilniť
zosinieť
zoslabnúť
zosobniť
zostarieť sa
zostriť
zošalieť sa
zošklivieť sa
zotmieť sa
zotročiť
zotrvať
zovrieť, zovriem
zožrať
späť i zpiatky
spätiť
zpiatočný
z pola
správa = Nachricht, jelentés
spriama
za spriamiť sa píš vzpriamiť sa
zprosta
*s*pruha, *s*pružka
*s*pružný
zralý i zrelý
za zrast píš vzrast
za zrastať píš vzrastať
zrazu
za zrdza píš hrdza
zrednúť
zreteľ, zreteľný
za zriadiť píš sriadiť
zriedka
zrýchla
zrýchliť
zrobiť
zrodiť
za zrost píš vzrast
za zrostať píš vzrastať
zrovna
za zrúcaniny píš srúcaniny
za zrútiť píš srútiť
ztadeto, ztadiaľto
zťažka
ztenka
zticha
ztrácať
ztrata, ztratiť
stratený
ztuha
zub
zúčastniť sa
zúmyselný
z úmyslu
zunovať
zúplna
zúrodniť
zutekať
zúžitkovať
zvábiť
zväčša, nie zvätša
zväčšiť, zväčšovať
zvädnúť
z večera
zvečniť
zviera
zvítaziť

zvyčaj
zvyk, zvykať
zvysoka
zvýšiť
zvládať
zvlášť i zvlášte; nie: zlášte, vzlášte
zvláštny, -osť
zvoliť
zvoľna
zvonec
zvonku
zvršiť

Ž

žabäcí
žabí, -ia, -ie
žabykláč
žajdeľ
žalostiť, nie žalostniť
žalud, muž.; žaluď, žen.
žalúdok
žalúdkový
žargon
za žbán píš čbán
za žber píš čber
žeh
železo, nie zelezo
železiar
želva
žemľa
žiadať
žiadon i žiaden
žiadosť
žiadúci, žiadúcny
žiadza
žiak
žiaľ, žiaľny
žiaľbohu
žiara, žiariť
žid, židovka
židovský
žihľava
žila
žinčica
živeľ
živé striebro
život
živobytie
živočích
žľab i žleb
žľaza
žltý
žltnúť, nie žlknúť
žmeň
žrď
žrebec, žrebca
žrec
žriebä; žriebäťa, žriebäťu atď.
žriebäcí
žula, -ový
župan

OPRAVY.

Prvé čísla značia stranu, druhé riadok: 12: 1 sdola fonetický m. foonetický; 14: 12 shora nasleduje m. nasledujúce; 17: 2 sh. lute- m. luthe-; 25: 5 sh. ſ m. l; 29: 12 sh. III. m. IV.; 36 v pozn. 1. m. „medzi ȷ́ a ȷ a zotal“ čítaj: „medzi ȷ a ȷ̊ a zostal“; 42: 6 sd. Českých m. Ceských; 43: 1 sh. označeniu m. označoniu; 45: 16 sd. o panstvo m. opanstvo; 47: 5 sh. diakritickým m. diakriti-ckým; 48: 18 sh. ſ́ m. ſ; 51: 10 sd. totiž m. to tiž; 58: 5 sh. chce mať m. chcemať; 58: 2 sd. v pamiatkach m. pamiatkach; 59: 6 sh. odpovedavú *šť* m. odpovedavú *št*; 62: 10 sh. *qu* m. *q*; — 66: 14 sh. *jesť* m. *jest*; 73: 11 sh. všeobecná m. všoobecná; 76: 9 sh. šarvanec, — m. šarvanec; 80: 9 sd. brzydki m. brzsidki; 85: 6 sh. mylne m. myle; 88: 10 sd. nechcť m. nechet; 89: 13 sh. Anuľka m. Annuľka; 89: 11 sd. ďatel m. dateľ; 92: 8 sh. závorky vypusť; 101: 14 sh. najzávažnejšom m. najzážavnejšom; 102: 8 sh. vstať m. vsťať; 104: 1 sh. postať m. postat; 105: 9 sh. *jesť* m. *jest*; 106: 13 sh. ety- m. neety-; 106: 18 sh. *ľaľať* a *nechcť* m. *ľaľat* a *nechet*; 107: 5 sh. Pastrnek m. Partrnek; 111: 10 sh. *ósnosť* m. ósnost; 115: 10 sh. slovo „kontrollór“ vypusť; 117: 6. a 15. sh. m. kursívneho o sebe stojacieho tvrdého *t* má byť mäkké *ť*; 121: 17 sh. dopúšťal m. dapúšťal; 128: 8 sd. mu m. mn; 154: 6 sd. kmeňové m. kneňové; 158: 10 sh. sedel m. sedcl; 159: 11 sh. po slove „hromadnosti“ má byť komma; 161: 3 sh. spolu m. s polu; 162: 9 sh. zosinať m. zosinať; 167: 5 sd. v slovách pätdesiat, šesťdesiat má byť mäkké *ť*; 167: 2 sd. skvieť sa m. skviet sa; 168: 10 sh. šť m. št; 173: 9 sd. padnúc m. minúc; 177: 6 sd. *ou* m. *uo*; 182: 1 sh. Štúr m. Stúr; 189: 6 sd. časťou m. častou; 196: 1 sd. prijsť m. drijsť; 201: 2 sd. napomoženiu m. napomôženiu; 202: 7 sh. -*ů* m. *ů*; 202: 17 sh. po „nebolo“ polož komma; 214: 19 sd. brilliant m. brillinat; 216: 1 sd. po „laký“ vypusť závorku; 224: 11 sh. ináč m. inač. — Na niektorých miestach s kursívneho mäkkého *ť* pri tlačení poobskakovaly mäkčene. Z týchto prípadov len tie som tu opravil, kde povstaly chyby smysel rušiace. Od 8. hárku vyhlo sa takým tlačovým chybám tak, že za kursívné mäkké sádzalo sa tvrdé s odsuvníkom: *ť*.

Pôvodca tohoto spisu

uvodí v známosť ct. obecenstvu, že pripravuje do tlače spis pod názvom

„Slovensko-maďarská a maďarsko-slovenská

FRASEOLOGIA.“

Spis ten obsahovať bude sbierku zvláštností z reči slovenskej i maďarskej, ktoré nenachodia sa ani v mluvnici ani vo slovníkoch. Vo spise spracovaná bude látka, sbieraná vyše desať rokov. Nemci, Francúzi, Angličania atď. učiac sa jazyku veľkú váhu prikladajú fraseologii a vždycky ňou končia svoje učenie jazyku. Oni a ostatné vzdelané národy už dávno vydávajú príručné a pečlive spracované knihy fraseologické. Pôvodca myslí, že vydaním slovenskej a maďarskej fraseologie vykoná dobrú službu obom táborom intelligencie hornouhorskej.

Milovníci jazyka maďarského, žijúc uprostred slovenského ľudu, podčinení sú vlivu jazyka slovenského a tento vliv je tak mohutný, že sa už príslovnou stala hornouhorská maďarčina svojím slovenským rázom. A rovnako sú podrobení vzdelaní Slováci vlivu maďarského jazyka, keďže vzdelanosť svoju dobývali týmto jazykom. Vydanie fraseologickej rukoväti posluží teda čistote jazykov slovenského i maďarského, ale zároveň zreteľnosti i jasnosti v obcovaní hornouhorskej intelligencie so slovenským ľudom.